

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**KIBRIS SORUNU'NUN TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE
YANSIMASI: JOHNSON MEKTUBU(1960-1965)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA GÜL KESİKTAŞ

Tez Danışmanı: YRD.DOÇ.DR.KADİR KASALAK

ISPARTA,2005

[B. önsöz-özet-absract-içindekiler-kısaltmalar](#)

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Kıbrıs'ta yaşanmış olan olayların Türk - Amerikan ilişkilerine ne şekilde yansıdığını gösteren Johnson Mektubu'nun önemi ve iki müttefikin ada üzerindeki siyasi politikaları neticesinde nasıl siyasi anlaşmazlıklara düştükleri ve bunlardan çıkarılan sonuçlar anlatılmaya çalışılmıştır.

Üzerinde durulan dönem yakın bir tarih olduğundan özellikle devlet kayıtlarının birçoğu her iki tarafta da hâlâ tam olarak açıklanmamıştır.Bu; araştırmayı bir derece kısıtlamış olsa da, bu eksiklik birincil kaynaklar ve mevcut resmî belgelerden faydalanılarak giderilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın üzerinde durduğu dönem oldukça yakın bir tarihte meydana geldiği için özellikle resmî kayıtların birçoğu her iki tarafta da hala tam olarak açıklanmamıştır.Yine de mevcut birincil kaynaklara ulaşmak için her türlü çaba gösterilmiş, gerektiği yerlerde ikincil kaynaklara ve araştırmacıların gazete ve dergilerde yer alan yazılarına başvurulmuştur.Birincil kaynaklar; Hükümetlerin kamuoyuna yapmış oldukları resmî açıklamalar, Dışişleri Bakanlıkları'nın bültenleri, ülkelerarası yapılmış antlaşmalar, devlet adamlarının görüşmeleri sonrası basına vermiş oldukları ortak bildirimler, devlet adamlarının hatıratları ve Kıbrıs Konusu'ndaki antlaşmalar ve belgelerden oluşmaktadır.

Türk - Amerikan ilişkilerini incelerken kamuoyunda yarattığı tepkilerin incelenmesi açısından özellikle bu dönemde çıkarılmış gazetelerden oldukça fazla yararlanılmış ve bu da; çalışmaya önemli bir katkı sağlamıştır.Nihat Erim, Rauf Denктаş, İsmet İnönü, Fazıl Küçük, Metin Toker ve George Ball'ın hatıraları ve kendi kaleme olmuş oldukları kitapları birinci elden kaynak olarak çalışmaya faydalı olmuştur.

Çalışmayı hazırlarken konu ile ilgili yazılmış muhtelif eserler, birincil kaynaklar, ansiklopediler, gazete ve dergilerden yararlanılmıştır.Bazı hususlarda kaynak yetersizliği sıkıntısından ve ayrıca o hususlarla ilgili tam bir resmî açıklama yapılmamış olduğu için kesin sonuçlara ulaşılamayan noktalar olmuş; bu noktalarda da Amerikan Konsoloslğu ve Başbakanlık Devlet Arşivleri kaynaklarından yararlanarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.Türk Dışişleri Bakanlığı'nın bülteni

Foreign Policy, TBMM Tutanak Dergisi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi ve aynı zamanda Türk - Amerikan ilişkilerinde içeriğinden yararlanan Keesing's Contemporary Archives ve yine Amerikan Konsolosluğu vasıtasıyla edinilen yabancı dilde yazılmış bir çok kaynak buna örnektir.

Bu çalışmanın seçilmesindeki amaç gerek Kıbrıs Sorunu ve gerekse Türk-Amerikan İlişkilerinin tarihsel kökenlerine olan ilgi alanımı genişletebilmek ve ayrıca tam olarak aydınlığa kavuşmamış bu noktayı mevcut belgeler ve basın araştırması sonucu ortaya koyabilmektir.

Çalışma hazırlanırken 1960-1965 yılları arasındaki dönem esas konuyu teşkil ettiği için daha çok bu dönemler üzerinde durulmuştur.Ama tabi ki konunun sebepleri, nasıl geliştiği ve sonuçları açıklanırken bu tarihlerin dışına da çıkılmıştır.Özellikle Johnson Mektubu'nun etkilerinden söz edilirken mektup da bu tarih aralığından daha sonra kamuoyuna açıklandığından gazete ve arşiv taraması ilerleyen yıllara kadar genişlemiştir.

Hazırlanan bu çalışmanın; stratejik bir ortaklık çerçevesinde kurularak gelişen Türk-Amerikan İlişkileri'nde Kıbrıs Sorunu ve özellikle Johnson Mektubu'nun önemi ve etkileri konusunu inceleme açısından yararlı olabileceğine inanıyorum.

Çalışma giriş, üç ana bölüm ve sonuç olmak üzere beş kısımdan oluşmaktadır.Bölümler kronolojik bir sıra takip etmektedir.Giriş kısmında Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik önemi ve 1960'a kadar seyreden Türk-Amerikan ilişkilerinden söz ederek hazırlayıcı bilgiler verildikten sonra Kıbrıs Sorunu'nun Diplomatik Safhaları, Türkiye'de İç Politikada Gelişmeler - ABD İle İlişkiler ve ABD'nin Kıbrıs Sorunu'na Müdahalesi bölümleriyle devam edilmiş ve Sonuç kısmıyla çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmam esnasında her konuda benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Yrd.Doç.Dr.Kadir KASALAK ve Prof.Dr.İsrafil KURTCEPHE'ye; ayrıca Amerikan Konsolosluğu, Başbakanlık Devlet Arşivi, Atatürk Araştırma Merkezi, YÖK, ATASE, ASAM, TTK, TBMM Kütüphanesi, İzmir ve Ankara Milli Kütüphaneleri çalışanlarına bana göstermiş oldukları sabır, ilgi ve yardımlar için teşekkürü bir borç bilirim...

Fatma Gül KESİKTAŞ

ÖZET

KIBRIS SORUNU'NUN TÜRK - AMERİKAN İLİŞKİLERİNE YANSIMASI: JOHNSON MEKTUBU (1960-1965)

Fatma Gül KESİKTAŞ

Süleyman Demirel Üniversitesi,Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi,

203 Sayfa, Ağustos 2005

Danışman: Yrd.Doç.Dr.Kadir KASALAK

Bu tezin amacı, Kıbrıs Sorunu'nun Türk – Amerikan ilişkilerini nasıl etkilediğini incelemektir.Çalışmanın temel çıkış noktası Türk – Amerikan ilişkilerindeki dengenin nasıl ve hangi şartlarda Johnson Mektubu ile bozulmuş olduğunu araştırmaktır.Bu konuyu tahlil edebilmek için Kıbrıs Sorunu ve dönemin iç ve dış politikasının yeterince anlaşılması ve açıklanması gerekmektedir.

Çalışmada üç temel bölüm geliştirilmiştir.Bu bölümler aşağıdaki gibidir:

İlk olarak, ilişkilerinin kökeni 1830'lara kadar dayanan ABD ve Türkiye zaman içinde kendi çıkarları doğrultusunda Truman Doktrini, Marshall Planı, Türkiye'nin NATO'ya dahil olması ve beraberinde imzalamış oldukları askerî, siyasi ve ticarî antlaşmalarla birbirlerine yakınlaşmışlar ve müttefik devletler olmuşlardır.Öyle ki bu çerçevede Türkiye; dış politikasında hep Batı yanlısı bir politika izlemiştir.İki ülke arasında problemler yaşanmasına neden olacak Kıbrıs Meselesi de adanın Osmanlı Devleti idaresinden çıkarak İngiliz idaresine girdiği yıllarda Megali İdea fikrine dayanan Kıbrıslı Rumların Enosis talepleriyle doğmuştur.Bu dönem içinde Kıbrıs Sorunu bir takım diplomatik aşamalardan geçmiştir.

İkinci olarak, 1960 - 1965 döneminde Türkiye'de de iç ve dış politika adına önemli gelişmeler yaşanmıştır.Türkiye'nin iç politikada yaşamış olduğu gelişmeler dış politikasını da etkilemiş ve Hükümet'in yeni yönelimlere gitmesine ve ABD'yle ilişkilerin güçlenmesine sebep olmuştur.

Üçüncü olarak, Kıbrıs Sorunu çerçevesinde ABD; kendi çıkarları ve NATO'nun güney kanadının zarar görmemesi açısından Kıbrıs Sorunu'na müdahil bir tavır sergilemiştir.Türkiye de gerek tarihsel bağları, gerekse garantör ülke olması sebebiyle Kıbrıs'ta yaşanan olayları durdurmak istemiş; ama bu girişimleri ABD tarafından gönderilen Johnson Mektubu ile engellenmiştir.

Sonuç olarak; Johnson Mektubu; Kıbrıs Sorunu'nun en önemli olayı olduğu kadar, gerek Türk - Amerikan ilişkilerinde gerek Türk Dış Politikası'nda yeni bir dönemi başlatan bir belgedir.Johnson Mektubu Türk Hükümeti'nde ve kamuoyunda büyük bir hoşnutsuzluğa ve sert tepkilere sebep olmuştur.Bu mektup üzerine Türkiye, bir müttefik olarak ABD'ye olan güvenini kaybetmeye başlamış ve dış politikasına yeni bir unsur kazandırmak amacı ile Sovyet Rusya ile ilişkiler kurma yoluna girmiştir ve Türkiye'de Anti-Amerikancılık düşüncesi doğmuştur.Türk - Amerikan ilişkilerinin gelişimi ve bugünkü durumu düşünüldüğünde bu hususlar dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler:*Türk-Amerikan İlişkileri, Kıbrıs Sorunu, Johnson Mektubu.*

ABSTRACT

THE EFFECTS OF CYPRUS PROBLEM TO TURKISH - AMERICAN RELATIONSHIPS: JOHNSON'S LETTER (1960-1965)

Fatma Gül KESİKTAŞ

Süleyman Demirel University, Department of History Master Thesis,

203 Pages, August 2005

Supervisor: Asst.Prof.Dr.Kadir KASALAK

The purpose of this thesis; to find out how the Turkish - American relationships was effected by Cyprus Problem. The main point of the study is to find out under which conditions and how the balance in Turkish – American relationships was damaged by the Johnson's Letter. To better analyze this subject, Cyprus Problem and the internal and foreign policy of that period should be well understand and explained.

In this study three main parts were developed. These parts of this study is as follows;

Firstly; the USA and Turkey, whose relationships roots goes to 1830's, became closer to each other and allied by means of Truman Doctrine, Marshall Plan, inclusion of Turkey to NATO and the following arrangements that they signed together through their own profits. Under these conditions; Turkey always followed foreign policy which is closer to West. The Cyprus Subject, which was the reason of problems between these two countries, was occurred because of the Cyprus Greeks who support the Megali Idea at the time when this island was left from Ottoman Empires management to English management. During this period the Cyprus Problem passed from some different diplomatical stages.

Secondly; in the period of 1960-1965, some important developments were occurred in internal and foreign policy of Turkey. The developments in which Turkey lived in its internal policy also effected its foreign policy and this resulted for the government to find out new ways and make the relationships stronger with the USA.

Thirdly; the USA showed a interfering approach to the Cyprus Problem to protect its own profits and not to harm the south side of NATO. Turkey tried to stop the events which was lived in Cyprus, by using the historical relationships and position of being a quarantee country, but its attempts was frustrated by Johnson's Letter sent by the USA.

As a result, as much as Johnson's Letter is the most important event of Cyprus Problem, it is a documentation which starts a new period whether in Turkish - American Relationships or Turkey's Foreign Policy. Johnson's Letter caused to a high displeasements and hard reactions in Turkish government and public. Because of this letter, Turkey lost his confidence to the USA and tried to establish new relationships with the Union of Soviet Socialist Republics to make a new revision in its internal policy and an Anti - American thought was born in Turkey. If the development of Turkish - American relationship and today's situation was considered; these questions should be awared of.

Key Words: *Turkish - American Relationships, Cyprus Problem, Johnson's Letter.*

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET ve ANAHTAR KELİMELER.....	iii
ABSTRACT and KEY WORDS.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS SORUNU'NUN DİPLOMATİK SAFHALARI 15

I. 1959 LONDRA-ZÜRİH ANTLAŞMALARI	
A. Antlaşmalara Giden Yol.....	17
a. Zürih Zirvesi.....	19
b. Londra Konferansı.....	20
B. Antlaşmaların Sonuçları.....	23
II. 1960 KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI.....	24
A. 1960 Sisteminin Getirdikleri ve Tepkiler.....	26
B. 1960 Sisteminin Kıbrıs Sorununa Yansıması.....	27
C. Kıbrıs'taki Anlaşmazlıklara Garantör Devletlerin Tepkileri.....	28
III. KIBRIS CUMHURİYET SİSTEMİ'NİN YIKILIŞI	
A. Kıbrıs Cumhuriyet Sistemi'nin Dağılma Süreci.....	31
B. Makarios'un Değişiklik Önerileri.....	32
C. Toplumlararası Yaşanan Çatışmalar	
a. Kanlı Noel Olayları.....	36
b. Yeşil Hat Olayı.....	40
IV. LONDRA KONFERANSI ve NATO PLANI	
A. Londra Konferansı ve Sonuçları.....	41
B. NATO Planı'na İlgili Devletlerin Gösterdiği Tepkiler	
a. Türkiye'nin Tutumu.....	43
b. ABD, İngiltere ve Yunanistan'ın Tutumları.....	45
c. Sovyetler Birliği'nin Tutumu.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İÇ POLİTİKADA GELİŞMELER VE ABD İLE İLİŞKİLER

I. 27 MAYIS İHTİLALİ	
A. 27 Mayıs İhtilali'nin Nedenleri -Oluşumu ve Siyasal Gelişmeler.....	50
B.27 Mayıs İhtilali'nde ABD'nin Rolü Var mı? 27 Mayıs İhtilali'nin Sonuçları.....	53
II. DIŞ POLİTİKADA YENİ YÖNELİMLER: HÜKÜMETİN ABD'YLE İLİŞKİLERİ	
A. ABD'ne Verilen Teminatlar.....	56
B. Amerikan Askerî ve Ekonomik Yardımları.....	58
a. Türk-Amerikan İlişkileri'nde Ekonomik Yardımlar ve Sorunlar.....	59
b. Amerikan Askerî Yardımları ve Amerikan Üsleri.....	61
III. 1960-1965 DÖNEMİ TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ'NDE KIBRIS	
A. Kıbrıs Sorunu'na Türkiye'nin Bakışı.....	63
B. Kıbrıs Sorunu'na ABD'nin Bakışı.....	68
C. Kıbrıs Sorunu'nda Tarafların Anlaşamadığı Hususlar.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD'İN KIBRIS SORUNU'NA MÜDAHALESİ

I. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN TOPLANMASI	
A. BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'a İlişkin Kararları.....	78
B.BM Güvenlik Konseyi Toplantısı Sonrasında Kıbrıs'ta Yaşanan Çatışmalar.....	82
II. JOHNSON MEKTUBU	
A. Mektup ve İçeriği.....	85
B. İnönü'nün Johnson'a Cevabı.....	90
C. İnönü'nün Washington Ziyareti.....	92
III.KIBRIS SORUNU'NA ABD'İN ARABULUCULUK GİRİŞİMLERİ.....	94
A. Cenevre Görüşmeleri ve 1. Acheson (Eksin) Planı.....	94
B. 1964 Olayları ve Türkiye'nin Kıbrıs'a Müdahalesi	96
C. 2. Acheson (Eksin) Planı.....	98
D. Cenevre Görüşmeleri Sonrası Durum.....	99
IV. JOHNSON MEKTUBU'NUN TÜRK VE YABANCI KAMUOYUNDA YANKILARI	
A. Türk Kamuoyunda Yankıları.....	101
B.Yabancı Kamuoyunda Yankıları.....	115
V. TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NDA YENİ YÖNELİMLER	
A. Kıbrıs Sorunu'nun Türk Dış Politikası'na Etkileri.....	122
B.Türkiye'nin Kıbrıs Tutumu'nun Değişmesi ve Amerikan Karşıtı Düşüncenin Güçlenmesi.....	127

SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA.....	143
EKLER.....	155
EKLER DİZİNİ.....	156
EK-1.....	157
EK-2.....	175
EK-3.....	177
EK-4.....	181
EK-5.....	190
ÖZGEÇMİŞ.....	203

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.k.	Adı geçen kaynak
a.g.m.	Adı geçen makale
Akel	Anorthotikon Komma Ergazomenou Laou (Kıbrıs Halkının İlerici Partisi)
A.Ü.S.B.F.Y.	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi Yayınları
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C.	Cilt
CENTO	Central Treaty Organisation (Merkezi Anlaşma Teşkilatı)
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DP	Demokrat Parti
Ed.	Editör
E.O.K.A.	Ethnike Organosis Kypriou Agonistan (Kıbrıs Savaşçılarının Ulusal Örgütü)
MLF	Multi Lateral Force (Çok Taraflı Nükleer Güç)
md.	Madde
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Örgütü)
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
s.	Sayfa
S.	Sayı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
t.y.	Tarihi yok.
TMT	Türk Mukamevet Teşkilatı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Kıbrıs Meselesi Türk Dış Politikası'nın en önemli konularındandır.Günümüzde de güncelliğini kaybetmemiş ve dünya politikasının değişmeyen unsurlarından biri olmuştur.Kıbrıs aynı zamanda Türkiye'nin dış politik ilişkileri adına yoğunlaştığı bir alandır.Özellikle ABD ile olan ilişkilerde Kıbrıs önemli bir yer tutmuştur.Türkiye'nin Kıbrıs Meselesi'nde takip etmiş olduğu politika zaman zaman Türk - Amerikan ilişkilerinde de pürüzlerin oluşmasına sebep olmuştur.

Günümüzde halen önemini koruyan Kıbrıs Meselesi, bugün de olduğu gibi geçmişte de Türk - Amerikan ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir.1964 senesine kadar ilişkiler ittifak düzeyinde seyrederken Kıbrıs Meselesi nasıl bir hal almıştır da, bu ittifak birden bire sekteye uğramıştır?Bu durum elbette tek bir gerekçe ile açıklanamaz.Bu meseleyi anlayabilmek için öncelikle Kıbrıs Sorunu ve bu döneme kadar olan Türk - Amerikan ilişkileri ele alınmalıdır.

Kıbrıs Meselesi neden halen bir çözüme kavuşturulamadı ve neden hâlâ bu Ada anlaşmazlıkların merkezi durumunda?Veya niçin olaylar Kıbrıs Adası'nda yaşanıyor da Dünya'daki herhangi bir noktada değil?Aslında bunun açıklaması oldukça basittir.

Kıbrıs yüzyıllardır jeopolitik önemi sebebiyle devletlerin sahip olmak istediği gözde bir bölge olmuştur.Kıbrıs'a sahip olan bir devlet bu vasıta ile Doğu Akdeniz'i kolayca kontrol edebilir.Doğu Akdeniz hakimiyeti de bir devlet için büyük bir ticarî kazanç ve önemli bir stratejik noktayı elinde bulundurmak demektir.Bu adayı hâkimiyeti altına alan bir devlet Ortadoğu petrollerini kontrol etme gücüne, aynı zamanda olası bir savaşta önemli bir üsse ve de Ortadoğu Devletleri arasında prestije sahip olur.Gerçekten de bu sebeple Kıbrıs; stratejik bir hedef olarak görülmüş ve ilkçağlardan günümüze kadar çeşitli milletlerin egemenliği altına girmiştir.

Dönemin güçlü devleti Osmanlı İmparatorluğu da bu sebeplerden dolayı o zamanlar Venediklilerin idaresi altında bulunan Kıbrıs Adası ile ilgilenmeye başlamış, bu sayede Akdeniz egemenliğini de tam anlamı ile sağlayarak Ortadoğu

Ülkeleri arasında söz sahibi olmayı amaçlamıştır.Kıbrıs'tan uzanan hac yolunun ve Osmanlı Devleti'nin Mısır'la olan bağlantısının Kıbrıs'ta bulunan korsanlarca tehdit ediliyor olması Osmanlı Devleti için ayrı bir tehlike unsuru olmuştur.Venediklilerin Kıbrıs halkına kötü davranarak ağır vergiler talep ediyor olması ve Kıbrıs Halkı'nın Osmanlı Devleti'nden yardım talep etmesi Osmanlı Devleti'ni adanın fethi düşüncesine daha çok yaklaştırmıştır.

Kıbrıs; II.Selim (Sarı Selim) zamanında 1571 senesinde Lala Mustafa Paşa'nın komutasındaki Osmanlı Ordusu tarafından zapt edilmiştir.Fetihten sonra Kıbrıs; Lefkoşe merkez olmak üzere beylerbeylik haline getirilmiştir.

Osmanlı Devleti hakimiyeti; Kıbrıs Halkı'nı Venedik dönemi baskılarından kurtarmış, adadaki Hıristiyan Halka da mezhep hürriyeti sağlamıştır.Ada'nın gelişebilmesi adına çıkarılan “sürgün hükmü” ile Konya, Karaman, Niğde, Kayseri, Antalya, Manavgat, Alaiye, İçel, Bozok ve Darendede şehirlerinde yaşayan çeşitli meslek sahipleri arasından seçim yoluyla, her on hane arasından bir hanede yaşayan aileler Kıbrıs'a gönderilmişlerdir.Ada'da kalan askerlerin yanı sıra iskan politikası neticesi ile adanın Türk Halkı oluşturulmuştur ¹.

Kıbrıs'ta yaşayan Rum ve Türk Halk; Osmanlı Devleti idaresinde 307 yıl barış, huzur, refah dolu ayrıca ekonomik anlamda istikrarlı bir dönem geçirmişlerdir.İki halk arasında sorunların dayanağı “Megali İdea” fikrinin ortaya atılmasına dayanmaktadır.Megali İdea'nın dayanağı başkent İstanbul olmak üzere Yunanistan, Girit, Kıbrıs, Rodos ve Anadolu'nun işgal edilerek Bizans İmparatorluğu'nun canlandırılmasıdır.1821 Mora Ayaklanması ile beraber Kıbrıs Rum Halkı Yunanlılara yardım göndermişler ve destek olmuşlardır.Bu tarihten itibaren de artık kendilerini Yunanistan'la özdeşleştirmeye başlamışlar ve Enosis düşüncesinin temellerini atmışlardır ².

1877 - 1878 Osmanlı - Rus Savaşı; Kıbrıs Adası'nın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasına sebep olacak süreci başlatmıştır.Bu savaşta Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya yenilmesi ve ardından Berlin Antlaşması ile adanın yine hukuken Osmanlı Devleti hakimiyetine verilerek, her yıl İngiltere'ye vergi vermesi kararı

¹ **Kıbrıs'ın Dünü – Bugünü - Yarını**,Ankara 1993,s.11.

² Sabahattin İsmail,**150 Soruda Kıbrıs Sorunu**,İstanbul 1998,s.4.

alınmıştır³.Bu süreçte Kıbrıs Rumları için büyük bir fırsat olmuş ve Enosis faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır.

Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'ye geçici olarak kiralanmış olduğu bildirilmiş olsa da; 1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında yer almasıyla İngiltere 4 Kasım 1914'te adayı topraklarına kattığını açıklamıştır.Kıbrıs, Lozan Antlaşması ile hukuken İngiltere'ye devredilmiştir.Kıbrıs Türklerine talepleri doğrultusunda İngiliz veya Türk vatandaşlığı serbest bırakılmış, İngiliz vatandaşlığını seçmeyen Türkler Türkiye'ye göç etmiştir.Bu durum da adadaki Türk nüfusunun azalmasına sebep olmuştur.

Kıbrıs Adası'nın tarih içinde geçirmiş olduğu bu süreç ve jeopolitik önemi zaman zaman ülkelerarası anlaşmazlıklara; zaman zaman ise iki müttefik ülkenin sorunlar yaşamasına sebep olmuştur.Tıpkı ABD ve Türkiye örneğinde olduğu gibi...İki müttefikin Kıbrıs Sorunu neticesinde kopma noktasına gelebilen ilişkilerinin kökeni bilindiğinin aksine 2. Dünya Savaşı yıllarına değil; Osmanlı Devleti dönemine kadar inmektedir.

ABD'nin 1776 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla gayri resmî olarak başlayan ve iki ülke arasında ticaret antlaşmasının imzalanmasıyla 1830 senesinde resmîlik kazanan ilişkiler ticarî yönde gelişmeye başlamıştır⁴.

Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkilerin başlangıcında adımların birçoğu ABD tarafından atılmıştır.ABD'nin bundaki amacı da ticarî ilişkileri geliştirmek ve Osmanlı Devleti topraklarında daha fazla hakka sahip olabilmektir.Osmanlı Devleti ise gerek iki ülke arasındaki mesafenin oldukça uzak olması ve gerek zamanın büyük devleti İngiltere'nin bu ilişkiye soğuk bakmasından dolayı ABD ile ilişkilerin gelişmesine ilgi göstermemiştir⁵.

³ Bener Hakkı Hakeri,**Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**,Ankara 1993,s.17.

⁴ A.Üner Turgay,“Ottoman – American Trade During The Nineteenth Century”,**Osmanlı Araştırmaları**,C.III,İstanbul 1998,s.194.

⁵ Çağrı Erhan,“Osmanlı - Amerika İlişkilerinin Başlangıcındaki Temel Faktörler”,**Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**,Ankara 1999,s.21-34.

Nihayetinde Osmanlı Devleti, 45 yıldır kendisiyle bağlantı kurmaya çalışan ABD'nin çabalarına cevap vererek, 7 Mayıs 1830'da gemilerin dolaşımı ve ticarete dair bir antlaşma imzalamıştır⁶.

1830 tarihli Ticaret Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 1831 senesinde David Porter, ilk Amerikan elçisi olarak İstanbul'a tayin edilmiş, 1839'da ABD diplomatik temsilciliğini sürekli elçilik, 1882'de ortaelçilik, 1906'da ise büyükelçilik düzeyine çıkarmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine paralel olarak İzmir ve İstanbul Konsoloslukları'ndan sonra 1832'de Selanik, İstanköy, Bozcaada, İskenderiye, Beyrut, Kudüs, Bursa ve Çanakkale Konsoloslukları açılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesine kadar bu konsolosluklar görevlerini devam ettirmişlerdir.

Osmanlı Devleti ise; ABD'de diplomatik temsilcilik açılması konusunda yavaş davranmıştır. 1839'da sadece Paris, Viyana, Berlin ve Londra'da bulunan Osmanlı Devleti diplomatik temsilciliklerine 1856'ya gelindiğinde Atina, Tahtan, St. Petersburg ve Napoli temsilciliklerini eklemiştir. Yüzyıllardır yoğun ilişki içinde bulunduğu devletlerle bile yaygın bir diplomatik ağ kuramamış olan Osmanlı Devleti için ABD'de temsilcilik açmak gereksiz görülmüştür.

1830 Ticaret Antlaşması'nın ardından iki ülke arasındaki ticarî ilişkiler hız kazanmıştır. 1862 senesinde Ticaret Antlaşması, 1874 senesinde Suçluların İadesine Dair bir antlaşma ve Bağlılık Antlaşması yapılmıştır⁷.

İki ülke arasında ticaret anlaşmasının imzalanması ve ardından Amerikan diplomatik temsilciliğinin açılması; misyonerlik faaliyetlerinin başlamasına ve yoğunlaşmasına olanak vermiştir. 1824'te ilk Amerikan misyoner okulunun Beyrut'ta açılmasının ardından, 1860'lardan itibaren bu okulların sayısı arttırılmış ve üst düzeyde eğitim verecek kolejlerin kurulmasına başlanmıştır.

Olumlu yönde ilerleyen ilişkiler ABD'nin 1917'de Almanya'ya savaş ilan ederek I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine İstanbul Hükümeti'nin 5 Nisan 1917'de İstanbul'daki Amerikan elçisine verdiği notayla bambaşka bir hal almıştır. I. Dünya

⁶ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri**, Ankara 1991, s.1-6.

⁷ Çağrı Erhan, **Türk - Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, Ankara 2000, s.172-175.

savaşı sırasında iki ülke birbirlerine savaş ilân etmemişler, sadece diplomatik ilişkilerini kesmişlerdir ⁸.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında iki ülke arasında bu derece gerileyen ilişkiler yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da kendisini hissettirmiştir.1917'de kesilen Türk - Amerikan diplomatik ilişkileri; 1927 senesine kadar yani 1. Dünya Savaşı'nın bitişi, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet'in ilanı döneminde zaman zaman yaşanan bir takım sorunlara rağmen dostâne bir şekilde sürmüştür.Bunun sebebi de; 1. Dünya Savaşı'nda iki tarafın birbirine karşı savaş ilân etmemiş olmasıdır.Nitekim Mondros Mütarekesi sonrasında ABD; Anadolu'ya işgal kuvveti yollamamış ve de Yunan işgali sırasında Türk Halkı'na karşı gerçekleştirilen zulümlerin durdurulmasına çalışmıştır.Ayrıca ABD Başkanı Woodrow Wilson'da 1. Dünya Savaşı bitiminde açıklamış olduğu ilkelerinde; Osmanlı Devleti'nin geleceği konusunda tarafsız bir tutum izlemiştir.Eylül 1919'da Türkiye'nin isteği ile Wilson İlkeleri doğrultusunda Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerin tespiti için General Harbord başkanlığında Türkiye'ye gelen Amerikan Heyeti incelemelerde bulunmuştur.

İki ülke arasında on sene boyunca diplomatik ilişkilerin tam anlamı ile geliştirilememiş olmasının başlıca nedeni; Ermeni Lobisi'nin ABD'de söz sahibi olması ve Anadolu'daki Amerikan misyonerlerinden duyulan rahatsızlıktır.ABD; Osmanlı Devleti ile savaşa girmediği için Lozan Görüşmeleri'ne de gözlemci statüsü ile katılmış; kapitülasyonların kaldırılmaması, misyoner okulların statüsünün korunması ve ticaret gemilerinin boğazlardan serbest bir şekilde geçişi konuları üzerinde yoğunlaşmıştır.6 Ağustos 1923'te imzalanan antlaşma ise Amerikan Senatosu'nda çoğunluk sağlanamadığı için reddedilmiştir *.

1923 Antlaşması'nın Amerikan Senatosu'nda reddinden sonra 17 Şubat 1927'de imzalanan bir antlaşma ile Türk - Amerikan ilişkileri yeniden kurulmuştur ⁹.

⁸ Bilâl N.Şimşir,“Türk - Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vasington Büyükelçiliği (1920-1927),**Bellekten**,C.LXI,S.162,Ankara Nisan 1977,s.304.

* Bu durum zaman zaman Lozan Barış Antlaşması'nın ABD tarafından reddedildiği şeklinde yorumlanmaktadır.Oysa bahsedilen Antlaşma Lozan Konferansı sonrası Türkiye - ABD arasındaki Lozan Antlaşması'dır.

Bu anlaşma ile Washington'da Türkiye, Ankara'da Amerikan büyükelçilikleri açılmıştır.

Diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasının hemen ardından; Bursa'daki Amerikan Koleji'nde okuyan kız öğrencilerin din değiştirmeye başlamaları üzerine okul kapatılmıştır¹⁰. Okulun kapatılması ABD'ce tepki görmüştür. Bu durum Türk kamuoyunu da meşgul etmiş ve iki devletin uzun görüşmeler yapmasına sebep olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasındaki ilk resmi antlaşma 1 Ekim 1929'da imzalanan ticaret ve denizcilikle ilgili antlaşmadır¹¹. Bu antlaşma ile; iki devlet birbirlerine "en çok gözetilen ulus" statüsü tanımışlardır. İlişkilerin giderek olumlu yönde gelişmesi aslında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin her alanda gerçekleştirmiş olduğu büyük değişime de bağlıdır. Özellikle inkılablar Amerikan kamuoyunda olumlu karşılanmıştır.

1919 - 1939 dönemi, 1917'de kesilen ilişkilerin tekrar kurularak yeni bir anlayışla geliştirilmesine sahne olmuştur. Fakat bu dönemde Türk - Amerikan ilişkilerinin ticarî konular dışında fazla geliştiğini söyleyemeyiz. İlişkilerin yeni boyutlar kazanması ancak 1945 sonrası uluslararası düzenin yeni bir döneme girmesiyle mümkün olacaktır. II. Dünya Savaşı sırasında Türk - Amerikan ilişkilerinde tarafların kendi çıkarları doğrultusunda izlemiş oldukları politikalar zaman zaman birbirine ters düşmelerine ve ilişkilerin inişli çıkışlı bir hale gelmesine sebep olmuştur.

1947 senesine kadar ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerinde varlığını hissettiren ekonomik faktör bu tarihten itibaren yerini siyasi faktöre bırakmıştır. Bu dönüşüm; Türkiye'nin de güvenlik endişesi doğrultusunda bir çıkar ortaklığını meydana getirmiştir¹². İlişkiler güvenliğinin korunması, askerî ve ekonomik yardım

⁹ Çağrı Erhan, "Türkiye - ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi", **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, İstanbul 2001, s.140.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, "Türkiye'deki Amerikan Okulları Krizi 1927-1928", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XII, S.37, Ankara Mart 1997, s.18.

¹¹ Ahmet Özgiray, "Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XV, S.43, Ankara Nisan 1999, s.48.

¹² Fahir Armaoğlu, "Yarım Yüzyılın Türk - Amerikan İlişkileri 1947-1997", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara 1999, s.424.

elde edilmesi üzerine yoğunlaşırken; ABD açısından ise Ortadoğu'daki çıkarları ve SSCB'nin Türkiye üzerinde etki bırakabilecek olması endişesi üzerine yoğunlaşmıştır.

Türkiye ve ABD'nin ortak çıkarları çerçevesinde kurulan ilişkiler zaman içerisinde uluslararası sistemin yapısının değişmesine rağmen, Türk - Amerikan ilişkilerinin temel değerleri hep aynı kalmıştır. Türk - Amerikan ilişkilerini yönlendiren temel noktalar kısaca şunlardır:

“ 1. Türkiye'nin jeostratejik ve jeopolitik önemi : Her iki taraf da, bu konuyu sıklıkla kullanmışlar ve bundan yararlanmaya çalışmışlardır. Amerikan yönetimleri, sahip olduğu jeopolitik özelliği nedeniyle Türkiye'yi ABD'nin politik çıkarları açısından önemli görmüşlerdir. Türkiye, sadece Sovyetler Birliği'ne karşı bir müttefik değil, daha önemlisi Basra Körfezi'nin güvenliği açısından önemli bir ülke; sadece coğrafyasıyla değil, tarihi, nüfusu, siyasî ve askerî donanımı itibarıyla de gözden çıkarılamayacak bir müttefik ve de dengeleri etkileyebilecek bir devlet olarak görülmüştür.

2. Dış yardım ve destekler: Türkiye, özellikle “askerî yapısını” güçlendirmek için, ABD'den sürekli olarak dış yardım almıştır. Dış yardım unsuru, her zaman ilişkilerin bir ön şartı olarak algılanmıştır. Türkiye'nin SSCB'ye karşı ayakta kalabilmesi ve bu arada NATO'nun güney kanadını savunabilmesi için yapılan Amerikan yardımları, zaman içinde bir bağımlılık ve zorunluluk olarak görülmüştür. Türkiye, uzun yıllar ABD'den en çok dış yardım alan ülkeler listesinde, İsrail ve Mısır'dan sonra üçüncü sırada yer almıştır.

3. Dış yardım karşılığında, Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla kullanılmak üzere tahsis edilmiştir. Bir yandan Anadolu; SSCB'nin güneye inmesini önleyen önemli bir coğrafi engel olmuş; diğer yandan, Anadolu'daki askerî üsler, istihbarat merkezleri, boğazlar, limanlar ve havaalanları gerektiği zamanlarda ABD'nin çıkarlarını gerçekleştirmek üzere kullanılmıştır.

4. Siyasi ve ideolojik rol: Türkiye'deki üslerin ABD tarafından kesintisiz ve sorunsuz kullanılabilmesi için Türkiye'nin buna izin vermesi yanında; Türk Dış Politikası'nın, ABD ve NATO ittifakının politikalarına uygun hareket etmesi

beklenmiştir. Türkiye, Batı ile birlikte hareket ederek ABD'den daha fazla yardım alacağını, daha çok güvenlik sağlayacağını düşünerek, Amerikan dış politikalarını desteklemiştir.

5. Demokrasi: Hem Amerikan dış politikasındaki genel eğilim, hem de Türk-Amerikan ilişkilerine bakıldığında, Türkiye'de demokrasinin işlemesi veya işlememesinin, bu ilişkilerin sürdürülmesi açısından önemli bir unsur ve Türk - Amerikan ilişkilerinde dikkate alınması gereken bir ölçüt olmadığı sonucu çıkarılabilir. Ancak, Türkiye'de demokrasiye geçiş süreci, Türk - Amerikan ilişkilerinin gelişmesi ile birlikte gerçekleşmiş ve bu her iki süreçteki gelişmeler birbirini etkilemişlerdir.”¹³

1945 - 1960 arası dönem; ilişkilerin hızla geliştiği, işbirliğinde özellikle güvenlik boyutunun öne çıktığı bir dönemdir. Bu dönemi Türk - Amerikan ittifakının kurulup geliştiği dönem olarak da adlandırabiliriz.

5 Nisan 1946'da Amerikan zırhlısı Missouri'nin İstanbul'a gelişi ve halk tarafından coşku ile karşılanması ilişkilerin olumlu yönde seyrine en güzel örnektir. Türkiye'ye desteğin ikinci ve en somut göstergesi ise; ABD Başkanı Truman'ın 12 Mart 1947 tarihinde daha sonraları kendi adı ile anılacak doktrini ile Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapmış olmasıdır ¹⁴.

Günümüzde hâlâ Türkiye nasıl bu kadar ABD'ye bağımlı hale geldi ve bu bağımlılık ne zaman başladı tartışmalarına cevabı Truman Doktrini olarak versek yanılmış olmayız. Truman Doktrini sadece askerî bir yardım olarak algılanmamalıdır. Çünkü bu doktrinle beraber Türk Dış Politikası'nda önemli bir değişim meydana gelmiş; Türkiye Soğuk Savaş döneminde; Batı Bloğu içinde kesin bir biçimde yerini almıştır. Truman Doktrini Türk Dış Politikası kadar iç politikasını da etkilemiştir. Bu doktrinin ilanıyla beraber Türkiye hissedilir miktarlarda Amerikan askeri ve ekonomik yardımı almaya başlamıştır.

Batı ve özellikle ABD ile olan ittifak; Marshall Planı ve Türkiye'nin de NATO'ya dahil olmasıyla pekişmiştir. Amerikan Dışişleri Bakanı George Marshall

¹³ Ramazan Gözen, “Türk – Amerikan İlişkileri ve Türk Demokrasisi: Realist Bağlantı”, **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik ,Demokrasi,Güvenlik**, Ankara 2001, s.79-81.

¹⁴ **Türkiye - ABD İlişkilerinin Dünü-Bugünü-Yarını**, İstanbul 1994, s.25.

daha sonra kendi adıyla anılacak olan planı 12 Temmuz 1947'de Avrupa Kalkınma Projesi ile yürürlüğe koymuştur.Başlangıçta; ABD Türkiye'nin plana dahil olmasını 2. Dünya Savaşı'na fiilî olarak katılmadığı ve savaştan zarar görmediği gerekçesi ile istememiştir.Çünkü bu yardım; 2. Dünya Savaşı'nda zarar gören devletlerin yeniden yapılandırılması amacını taşıyordu.ABD'nin bu tutumu Türk kamuoyunda ABD'nin Türkiye'yi ekonomik anlamda yalnız bıraktığı ve ileride siyasal olarak da yalnız bırakabileceği Konusunda endişeleri oluşturmuştur.Nihayetinde Türk Hükümeti'nin girişimleri sonucunda 4 Temmuz 1948'de Türkiye ile ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşması ile; Türkiye'ye de Marshall Planı çerçevesinde yardım yapılmaya başlanmıştır.1948 - 1952 yılları arasında Türkiye'ye yapılan yardımlar 352 milyon doları bulmuş; bu yardımlar genellikle tarımın geliştirilmesi için kullanılmış olsa da Türkiye'nin beklentisinin çok altında kalmıştır ¹⁵.

Türkiye 1949'da ABD öncülüğünde kurulan NATO'ya birçok nedenden dolayı ilgi duyuyor ve bu birliğe katılmak istiyordu.Aynı şekilde ABD de çıkarları gereği Türkiye'nin katılımına ihtiyaç duymuştur.Türkiye'nin NATO'ya katılmak istemesinin başlıca sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

Öncelikle; Türkiye ABD ile yakın işbirliğine girmiş olmasına rağmen SSCB tehdidinden dolayı halen endişeler taşımaktadır.Türkiye; Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin oluşturduğu bu güvenlik sistemi içinde yer alarak bu endişelerini sonlandırmak istemiştir.Türkiye bu örgütün dışında kalması halinde ABD'nin ekonomik ve askeri yardımlarının azalacağını düşünmüştür.Aynı zamanda Türk devlet adamları NATO'ya üye olmayı; batıya dönük dış politikanın bir gereği olarak görmüşlerdir.Çünkü aynen günümüzde olduğu gibi Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişiyle ilgili tartışmalara benzer bir biçimde; Türk Demokrasisi'nin korunması ve geliştirilmesi için Türkiye'nin demokratik Avrupa ülkeleriyle birlikte NATO içinde yer alması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır.

NATO'ya üyelik için ilk başvuru CHP iktidarının son günlerinde 11 Mayıs 1950'de yapılmıştır.Fakat bu başvurudan bir sonuç alınamamış; 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidarın Demokrat Parti'ye geçmesi ile bundan sonraki girişimler DP

¹⁵ George S.Harris,**Troubled Alliance: Turkish-American Problems In Historical Perspective 1945-1971**,Washington 1972,s.157-160.

tarafından yapılmıştır.İlerleyen günlerde Türkiye'nin NATO'ya dahil olmasında Türk Hükümeti'nin fırsat olarak gördüğü Kore Savaşı gündeme gelmiştir.Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı bir kararla Kore'nin her türlü saldırıya karşı korunması gündeme gelmiştir.Türk devlet adamları da Kore'ye asker gönderdikleri takdirde NATO'ya girilmesinin kolaylaşacağını düşünmüşlerdir.Bu fırsatı değerlendirmek adına; DP iktidarı, TBMM ve muhalefete danışmadan, 25 Temmuz 1950'de Kore'ye 4500 asker göndereceğini açıklamıştır.Türkiye Kore'ye asker gönderen ülkeler arasında ABD'den sonra ilk ve en çok asker gönderen ülke olmuştur.Bu muhaberele sırasında Türk askerleri ağır kayıplar vermesine rağmen Çin Birlikleri'nin hücumunu keserek Amerikan birliklerine oldukça faydalı olmuşlardır.Bu savaştan kaybımız oldukça ağır olmuştur.Türkiye bu zamana kadar Misâk-ı Millî sınırları dışında bir askeri harekâta katılmaktan kaçınmıştı.Bu seferki harekât ise Türkiye'den oldukça uzaktı.Harekât kararının önceden tartışılmadan sorgusuz sualsiz verilmiş olması TBMM'de de tartışmalara yol açmıştır¹⁶.

Türkiye Kore'ye asker gönderilmesi kararının üzerinden bir hafta geçmeden , 1 Ağustos 1950'de NATO üyeliği için ikinci bir başvuru yapmıştır, ama bu başvuru da reddedilmiştir.Yani sanıldığı gibi aksine Türkiye Kore'ye asker gönderir göndermez NATO'ya dahil olmamıştır.Kore Savaşı'nda gösterilen yararlılık Türkiye'nin NATO'ya girişinde bir etken olmakla beraber tek başına yeterli olmamıştır.

15 Mayıs 1951'de ABD müttefiklerine; Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmasını önermiştir.Bunun altında yatan nedenler aslında şunlardır: Sovyetler Birliği atom silahlarına sahip olduğunu açıklamasıyla; o zamana kadar ABD'nin nükleer tekeli ortadan kalkmıştır.ABD'nin olası bir Sovyet saldırısına karşılık verebilmesi için SSCB'ye yakın ülkelerde hava üslerine ihtiyacı vardır.ABD bu amaçla Türkiye'den üs istemiş, bu isteği NATO üyeliği gerçekleşmeden mümkün olmayacağı uyarısı ile geri çevrilmiştir.Yugoslavya'nın açık bir Sovyet hedefi haline gelmesiyle, Güney Avrupa ve Yugoslavya'nın korunmasının yolunun NATO'nun güney kanadının Türkiye ve Yunanistan üyeliğiyle güçlendirilmesinden geçtiği anlaşılmıştır.

¹⁶ Mehmet Gönlübol vd.,**Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**,Ankara 1996,s.227.

Türkiye'nin NATO'ya üye olması, NATO Ülkeleri ve özellikle ABD için bir çok faydayı da beraberinde getirecektir.Öncelikle Türkiye'nin NATO'ya katılmasıyla NATO'nun güneydoğu kanadı düşman güçlere karşı korunmuş ve Sovyet yayılmacılığı bu bölgede durdurulmuş olacaktır.Ayrıca petrol kaynakları Batı için büyük önem taşıyan Ortadoğu Bölgesi'nde Sovyet nüfuzunun gelişmesini durdurması açısından Türkiye'nin stratejik konumu NATO için çok önemli bir kazanç olacaktır.

Bu nedenlerle ABD; Türkiye'nin NATO üyesi olması isteğine sıcak bakmış, Türkiye ve Yunanistan'ın örgüte katılmasını öngören protokol 29 Ocak 1952'de onaylanmıştır.18 Şubat 1952'de Türk ve Yunan Parlamentoları NATO'ya katılmayı onaylamışlardır.Böylece bu tarihte Türkiye resmen NATO'ya girmiş, 20 - 25 Şubat 1952'de NATO Konsey Toplantısı'nda bu iki ülke üye devlet olarak yer almıştır ¹⁷.

Türkiye NATO'ya üye olmakla ABD ile ilişkilerini yakın ilişkiden ittifak düzeyine çıkarmıştır.Bu da Türk - Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur.Türkiye; aynı zamanda Sovyet tehdidine karşı kendini güvende hissedecek bir sistemin içine girmiştir.Türkiye'ye yapılacak herhangi bir saldırı durumunda ittifak üyelerinin yardıma gelmelerini garanti altına almıştır.NATO üyeliğinin Türk Dış Politikası üzerinde önemli etkileri olmuştur.Tüm Dünya meselelerinde Türkiye ABD'nin yanında yer almıştır.Türkiye, NATO'ya girmekle bloklar arasında çıkacak olası bir savaşta tarafsız kalma ihtimalini de artık yitirmiştir.Türkiye bir NATO üyesi olarak bölgesel paktlarla özellikle Ortadoğu'da etkin bir politika izlemeye başlamıştır.

Türkiye NATO'ya girmesinden ve ABD ile ilişkilerini sağlamlaştırmasından sonra uluslararası düzende Batı ve özellikle Amerikan yanlısı bir dış politika izlemiştir.Örneğin; Türkiye uluslararası konularda da Amerikan politikası doğrultusunda oy kullanmıştır.

Türkiye'nin ABD'den askerî ve ekonomik yardım alması ve bu yardımlar karşılığında ABD'ye askerî ve ekonomik çeşitli kolaylıklar sağlaması ikili antlaşmalar yoluyla olmuştur.Bir kısmı açık bir kısmı gizli olan bu antlaşmaların sayısı; 1966'da yapılan açıklamaya göre; 1950 öncesinde üç, 1950-1960 döneminde

¹⁷ Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara 1979, s.81.

otuz bir ve 1960- 1965 arasında yirmidir.Bu antlaşmaların on altısı kânunla onaylanmış antlaşma, on ikisi teknik – harita antlaşması, dördü bilimsel işbirliği antlaşması, on üçü 1954 tarihli Askerî Tesisler Antlaşması'na dayanan uygulama antlaşmaları, geriye kalanlar ise yardım ve tesislerin statüsüne ilişkin antlaşmalardır.Antlaşmaların büyük bir çoğunluğunun 1952-1960 arasında imzalanmış olması iki ülke arasındaki ilişkilerin yoğunluğunu göstermektedir ¹⁸.

İkili antlaşmalara muhalefet partilerinden ve kamuoyundan gelen tepki, anayasada yabancı devletlerle antlaşma yapılması ile ilgili hükümlerin yerine getirilmediğinin öne sürülmesinden kaynaklanmıştır.1924 Anayasası'nın 26. Maddesi; devletlerle anlaşmaları TBMM'nin kendisinin yapacağını bildirilmiştir.Hükümet ise, Türkiye'nin 5886 Sayılı Kânun'la katıldığı Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 3. Maddesi ve 16 Temmuz 1956 tarihli Kuzey Atlantik Antlaşması'na Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme'nin VII. ve VII. Maddesinin uygulanmasına dair 6816 Sayılı Kânun çerçevesinde yapılan antlaşmaları meclise getirme zorunluluğu olmadığını belirtmiştir.1961 Anayasası'nın ardından 31 Mayıs 1963'te "Milletlerarası Antlaşmaların Yapılması, Yürürlüğe Girmesi Yayınlanması ile Bazı Antlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kurulu'na Yetki Verilmesi Hakkındaki Kanun" çıkartılarak, bu tarihten önce olduğu gibi, bu tarihten sonra da birçok ikili antlaşma TBMM onayından geçirilmeden ve kamuoyuna açıklanmadan yürürlüğe girmiştir ¹⁹.

İkili antlaşmaların önemlilerinden ilki 7 Ocak 1952 tarihli Ortak Güvenlik Antlaşması'dır.Bu antlaşma ile Türkiye; daha NATO üyesi olmadan ABD'nin askeri girişimlerini desteklemek ve gerekirse yardım etmek yükümlülüğü altına girmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği Türk - Amerikan ilişkilerine yeni bir biçim ve hız kazandırmıştır.Bu katılımı ile ABD'nin Türk topraklarında askeri tesisler ve üsler kurması ve askeri personel bulundurulması kabul edilmiştir.Bu hususta önemli bir nokta ise; ilerleyen yıllarda ABD ve Türkiye arasında sorunlar çıkaracak olan üsler ve personel meselesidir.NATO'ya katılmamızı sağlayan NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi'ne göre herhangi bir eylem; ABD yasalarına göre suçsa suçlu

¹⁸ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**,No.25,Ekim 1966,s.77.

¹⁹ Çağrı Erhan,"ABD ve NATO'yla İlişkiler",**Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular,Belgeler,Yorumlar**,C.1,İstanbul 2001,s.555-559.

ABD tarafından, Türk yasalarına göre suçsa Türkiye tarafından yargılanacak, fakat eylem hem Türk hem de Amerikan yasalarına göre suçsa; Amerikan personelinin bu eylemi işlerken görev başında olup olmadığına bakılacak, görev başında olsa bile Türk Mahkemeleri tarafından yargılanması söz konusu olmayacaktı. Bu durum ileride büyük sorunlara yol açacaktır²⁰.

Amerikan askerî personeli ve tesislerle ilgili sorunları ortadan kaldırabilmek adına 28 Temmuz 1956'da yeni bir ikili antlaşma yapılarak, suçlunun resmî görevde olup olmadığına belirlenmesi yetkisi Türkiye'de görevli bulunan ABD'li komutana verilmiştir. Böylece Türk toprakları üzerinde işlenen bir suç dolayısıyla, yabancı ülke makamlarına, yargılama sürecine doğrudan müdahale hakkı verilmiştir. Bu da Türkiye için olumsuz bir karar olmuş ve ilerleyen yıllarda bu konu ile ilgili birtakım problemlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Askeri Tesisler Antlaşması ikili antlaşmaların en önemlilerindedir ve antlaşmanın içeriği gizli tutulmuştur. Sonradan, antlaşmanın bir bölümü Milli Birlik Komitesi üyelerinden Haydar Tunçkanat tarafından İkili Anlaşmaların İçyüzü adlı kitapta açıklanmıştır²¹. Antlaşma 23 Haziran 1954'te yapılmıştır. Bu antlaşmaya dayanılarak daha sonra ABD ile Türkiye arasında çok sayıda teknik antlaşma yapılmıştır. Bunlar arasında hava teknik, muhabere - elektronik, harp başlığı desteği ve atom tesisleri antlaşmaları da yer almaktadır. Bu antlaşma ile; Amerikan Hava, Kara ve Deniz Kuvvetleri'nin Türk topraklarını kullanmasına izin verilmiştir. Savunma tesisleri, üs veya mevzi adlarıyla hangi askeri tesislerin nerelerde kurulacağı konusu ise açık bırakılmıştır. Amerikan askeri uçaklarının, Türkiye'deki askeri havaalanlarını kullanabilmeleri, kurulacak üslere Türk Hükümeti'nin izni alınarak malzeme, teçhizat, akaryakıt ve ikmal maddeleri yerleştirilmesi, ortak kullanılacak üs ve tesislerin masraflarının iki ülke arasında paylaşılması kabul edilmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği Türk - Amerikan ilişkilerine yeni bir biçim ve hız kazandırmıştır. İkili anlaşmalara uygun olarak 14 Ekim 1953'te İzmir Çiğli'de kurulan üs Türkiye'deki ilk Amerikan üslerindedir. Günümüzde de hala önemini

²⁰ Sander, a.g.e., s.105-106.

²¹ Haydar Tunçkanat, **İkili Anlaşmaların İçyüzü**, İstanbul 2001, s.174-186.

koruyan İncirlik Üssü ise Mart 1955'te açılmıştır. Zaman içinde Türkiye'de doksanın üzerinde askeri ve sivil nitelikte Amerikan üssü kurulmuştur.

Türkiye'de kurulan Amerikan üs ve tesisleri şu kategorilere ayrılmaktadır: hava üsleri, stratejik füze üsleri, muhabere - elektronik istihbarat tesisleri (radar tesisleri), muhabere irtibatları ve Lojistik Destek Grup Komutanlığı. Bu üsler ve tesisler Türkiye'nin NATO'ya girmesinden sonra, Kuzey Atlantik Antlaşması'na dayanılarak yapılan ikili antlaşmalar yoluyla kurulmuştur²².

ABD ile yapılan ikili askeri antlaşmalara paralel olarak, Türk Ordusu'nun yapısı değiştirilmiştir. 2. Dünya Savaşı'ndan önce Alman, Fransız ve İngiliz Orduları örnek alınarak biçimlendirilen TSK'nın kadro, kuruluş ve teşkilatı, eğitim sistemleri, talimnameleri, üniformaları, savaş doktrin ve kuralları NATO'ya girmesinin de etkisiyle Amerikan ordusuna tıpatıp benzer biçimde yapılandırılmıştır.

Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya dahil edilmelerinden sonra imzalamış oldukları ikili antlaşmaların maddeleri birbirine benzer özellikler taşımaktadır. Zaten, Truman Doktrini ve Marshall Planı'nda da askeri ve ekonomik yardımlar iki devlete de benzer amaç ve şekillerle verilmiştir. Yani ABD; Türkiye ve Yunanistan'ın NATO içine alınması ile bu iki müttefiki ile imzaladığı antlaşmalar çerçevesinde bazı taahhütleri de kazanmıştır. Her iki müttefikinden bir çok çıkarı olduğu için Kıbrıs Sorunu çerçevesinde de daha çok olayların büyümemesinden yana olmuş ve genelde tarafsız kalmaya çalışmıştır. Çünkü taraf tuttuğu zaman müttefiklerinden birini kaybetme korkusu yaşamıştır. ABD; Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'ya dahil etmekle gene kendi siyasi stratejilerini uygulamak gayesi gütmüştür. Akdeniz ve Ortadoğu'ya açılan bir bölgede iki müttefikinin dost bir şekilde yaşayacak olması gene kendisi için avantajlar taşımaktadır.

Sonuç olarak ikili antlaşmalarla Türkiye bir takım taahhütler altına girmiştir. Bu antlaşmalar ile ABD; politikalarımızda daha çok söz sahibi olmuş, kamuoyunda da tartışılan Batıcılık, Amerikancılık eleştirileri artmıştır.

²² Sezai Orkunt, **Türkiye-ABD Askeri İlişkileri**, İstanbul 1978, s.264.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS SORUNU'NUN DİPLOMATİK SAFHALARI

Kıbrıs Sorunu'nun kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. Bunu Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti idaresinden çıkarak İngiliz himayesine girdiği döneme kadar dayandırmak mümkündür. Ada jeopolitik önemi sebebi ile bir çok devlet tarafından paylaşılamamış, zaman zaman ise ülkelerarası anlaşmazlıklara yol açmıştır.

Sorunlar; Kıbrıslı Rumların İngiliz sömürgesi olmalarından itibaren Enosis taleplerinin doğmasıyla başlamıştır. Enosis; aslında Kıbrıs Sorunu'nun kaynağıdır ve Yunanistan'a bağlanmak anlamına gelmektedir.

Kıbrıslı Rumların 1931 yılında Enosis talebiyle başlattığı ayaklanmalar 1943'e kadar İngiliz Hükümeti'nin tedbirleriyle bastırılmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası dünyanın değişen dengeleri Kıbrıs'ı da etkilemiştir. Sovyetler Birliği sıcak denizlere inme isteğini gerçekleştirmede Kıbrıs'taki İngiliz varlığını bir engel olarak gördüğü için adaya gönderdikleri gruplarla halkı Enosis doğrultusunda kışkırtmaya çalışmıştır ²³. Aynı zamanda bu tarihlerde İngiliz Hükümeti'ndeki değişiklikler sonrasında sömürgelere gösterilen sert politikalar bırakılınca Enosis yanlısı Rumların işi oldukça kolaylaşmıştır.

1947 yılından itibaren Kıbrıs Rumları Enosis faaliyetlerini arttırarak İngiltere'ye Yunanistan'la birleşme taleplerini dile getirmişlerdir. Ama bu; İngiliz politikaları gereğince kabul görmemiştir. Hatta Yunanistan'la birleşmek amacıyla Kıbrıs Rumlarının gerçekleştirmiş oldukları resmî olmayan halk oylaması kesin bir dille İngiltere tarafından reddedilmiş; Türk kesimince de tepkiyle karşılanmıştır.

2. Dünya Savaşı sonrasında özellikle Kıbrıs Rum Toplumunda içinde İngiltere'den bağımsızlığın alınarak, Yunanistan'la birleşme yönünde tartışmalar yapılmaya başlanmıştır ²⁴.

²³ Ahmet Gazioğlu, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs", *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, Ankara 2002, s.927-929.

²⁴ H. Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara 1987, s.10-11.

Aslında İngiltere'nin Kıbrıs'ı elden çıkarmak istememesindeki esas amacı güvenlik endişesiyle Bağdat Paketi'ne karşı taahhütlerini yerine getirebilmektir. Kıbrıs İngiltere için önemli bir üstür. 1948 - 1954 ve 1955 yıllarında üç defa İngiltere, adada mahallî hükümet kurma teklifinde bulunsa da bu teklif Rum kesimi lideri Başpiskopos Makarios'ca reddedilmiştir. Aslında Yunanistan; 1950 yılı başlarına kadar Kıbrıs Rum Toplumunu liderlerinin taleplerine soğuk bakmıştır, ilerleyen yıllarda bu davranışlarının aksi yönünde uygulamalara gideceklerdir.

E.O.K.A. Kıbrıs'ta Türk halkına karşı tedhiş faaliyetinde bulunarak, adayı Yunanistan'a bağlamak için kurulmuş bir örgüttür. General George Grivas önderliğinde örgütlenen E.O.K.A. İngilizlere karşı Enosis talebiyle saldırılara başlamıştır ²⁵. Faaliyette bulunduğu sürede yüzlerce Türk'ün yanı sıra İngiliz ve Rumlarında katledilmesine sebep olmuş, hatta bazı Türk köylerinin yıkılarak bu köylerde yaşayan insanların göç etmesine neden olarak adada sıkıntılı günlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

1951 senesinde Makarios'un Kıbrıs Konusu'nu Birleşmiş Milletlere götürmek için yapmış olduğu girişimler, Yunanistan tarafından hoş karşılanmamış, hatta bu yöndeki girişimlerin sonuçsuz kalacağı konusunda uyarıda bulunulmuştur. Yine aynı yıl Yunanistan'da Kıbrıs Konusu'nda kamuoyunun giderek artan ilgisi ve hükümet üzerindeki baskısı sonucunda Kıbrıs Konusu'nun Birleşmiş Milletlere götürülmesi gündeme gelmiştir.

Yunanistan'ın Kıbrıs'a ilişkin politikasının değişmesiyle birlikte bu ülke ile İngiltere arasında 1955'e kadar süren bir görüşme süreci yaşanmıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs politikasında yaklaşımlarını değiştiren bir diğer etken de; Türkiye'nin uzun süre bu meseleyi İngiltere'nin bir iç meselesi olarak değerlendirmiş olmasının verdiği cesaretlendirici ortam olmuştur. Gerçekten de, 1954 - 1955 yılları arasında Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki istekleri resmîyet kazandıkça ve İngiltere'nin de ada üzerindeki egemenliğinden vazgeçebileceği ihtimali arttıkça Türkiye; mesele ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu ilgilenme biraz da Kıbrıs Türk Toplumunun baskıları ve konunun, ulusal basın ve kamuoyu tarafından ilgi ile karşılanmış olmasından kaynaklanmıştır. Türk Hükümeti; genel olarak, adadaki İngiliz egemenliğinin devam

²⁵ Sabahattin İsmail, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 1992, s.43.

ettirilmesi yolunda bir dış politika izlemekle birlikte, adanın gelecekteki statüsünün tartışılmaya başlanmasıyla, Lozan Antlaşması'na da dayanarak, bu statünün belirlenmesinde bir taraf olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya atmıştır²⁶.

Türkiye'nin 1950'li yılların başlarında, henüz bir Kıbrıs Politikası oluşturmadığını söyleyebiliriz. Çünkü bu dönemde yani 2. Dünya Savaşı sonrasında ilk amaç; NATO güvencesi altında Batı Bloğu içinde yer alabilmektir. Bu yüzden de Türkiye Kıbrıs'a ilişkin tutumlarında Batı Devletleri'yle iyi geçinme kaygısı taşımıştır. 1959'ların ilk yarısında İngiltere'nin politikası doğrultusunda adanın statüsünde hiçbir değişikliğin yapılmamasını savunmuş, yapılacaksa da Türkiye'nin de söz sahibi olması gerektiğini belirtmiştir.

1955'e kadar olaylar bu şekilde seyrederken Kıbrıs Sorunu'na çözüm olabileceği yönünde büyük ümitler beslenen Londra - Zürih Antlaşmaları'na giden süreç başlamıştır. Kıbrıs Sorunu'nun temelleri ve giderilmesi yönündeki noksanlıkları tamamlamak amacıyla bir dizi konferans yapılmıştır. Bu antlaşmaların önemi oldukça büyüktür. Çünkü Kıbrıs Meselesi'nde ileriki dönemlerde de sürekli olarak 1959 antlaşmaları esas alınarak yol alınmıştır.

I. 1959 LONDRA-ZÜRİH ANTLAŞMALARI

A. Antlaşmalara Giden Yol

Yunanistan 1954 senesinde self - determinasyon gerekçesi ile; Enosis'i gerçekleştirebilmek adına BM'ye başvurmuştur. İngiltere adadaki son gelişmelerden dolayı; bu başvuru karşısında Kıbrıs Konusu'nun İngiltere'nin bir iç sorunu olduğunu ve BM'nin bu konuya karışmaması gerektiğini bildirmiştir. İngiltere her ne kadar bu girişimlerde bulunmuş olsa da; adada tedhiş hareketleri şiddetle devam etmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk bu olaylardan oldukça fazla zarar görmüştür. Ve NATO'nun güney kanadı için açık bir tehlike doğmuştur²⁷.

²⁶ Ahmet Gazioğlu, *Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs 1998, s.26.

²⁷ Türkçaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Ankara 1969, s.73-75.

Kıbrıslı Rumların BM'ye self - determinasyon hakkında başvuruları sırasındaki en büyük yanlışları hiç şüphesiz; Kıbrıs Halkı'nın tek bir toplumdan değil de iki esas toplumdan oluştuğunu görmezden gelerek bunu gizlemeye çalışmalarından kaynaklanmıştır.Bu hatalı davranış; Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin bozulmasına ve ayrıca NATO ittifakı içinde huzursuzluk doğmasına sebep olmuştur.

Türk Hükümeti'nin gerçek anlamda Kıbrıs Sorunu ile ilgilenmeye başlaması Yunanistan'ın 16 Ağustos 1954'te self - determinasyon hakkı için BM'ye başvurmasıyla gerçekleşmiştir.BM bu konuya karışmayacağını ve bu meselenin İngiltere'nin bir iç meselesi olduğunu bildirmiştir.Bu çerçevede 29 Ağustos 1955'te Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Hükümetleri temsilcileri Londra'da toplanmışlardır.Daha sonra Londra Konferansı olarak anılacak olan bu toplantıdan sonra Türkiye, artık Kıbrıs Meselesi'ne doğrudan bir taraf olarak müdahale etme hakkını elde edecektir.

Aslında İngiliz sömürge yönetimi 1947 yılından itibaren temelde birbirine benzeyen çeşitli muhtariyet planları önermiştir:Bunların başlıcaları 1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, Eylül 1955 1.Mac. Millan Planı, Kasım 1955 1. Harding Planı, Ocak 1956 2. Harding Planı, Aralık 1956 Rad Cliffe Planı , 1958 2. Mac.Millan Planı, 1958 Spark Planı'dır ²⁸.

Bu planların tümü başarısızlığa uğramış ve kabul edilmemiştir.Çünkü genel anlamda hiçbiri Kıbrıs Sorunu'na bir çözüm getiremeyecek tarzda hazırlanmıştır.Tümü sürekliliğini devam ettirecek bir İngiliz hakimiyetini öngörmüştür.Egemenliğin simgesinin vali olmasının yanı sıra; nüfus oranlarına göre oluşturulacak danışma veya yasama meclisinin yetkilerinin sınırlı olacak olması ve de bu önerilerin tam anlamıyla Enosis'i öngörmemesi bu planların hiçbir zaman Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmemesine yol açmıştır.

BM yaptığı görüşmeler sonrasında 1958 yılında tarafları ortak bir karara çağırmıştır.İki toplum 1959 yılında Yunanistan ve Türkiye'nin gayretiyle uzlaşmaya varmışlardır.ABD ise bu sorunun barışçı yollardan çözümlenmesi istemiştir.Bu süreç

²⁸ A.Kemal Akkaral,**Akritas Planı ve Kıbrıs**, İstanbul 2004,s.86-87.

sonunda Londra Antlaşmaları imzalanmış ve bu antlaşma bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının hukuksal belgesi olarak kabul edilmiştir²⁹.

Londra – Zürih Antlaşmaları'nı iki aşamada ele alabiliriz: Zürih Zirvesi (1 Ocak -11 Şubat 1959) ve Londra Konferansı (12 Şubat 1960).

a. Zürih Zirvesi

1959 yılının ilk iki ayında Türk ve Yunan tarafları bir takım görüşmelerde bulunmuşlardır.Bu görüşmelerde Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları; büyükelçileri vasıtasıyla bağımsız bir Kıbrıs modeli üzerinde anlaşmaya çalışmışlardır.Bu görüşmeler bir ay kadar sürmüş; anlaşmaya varılmış gibi bir izlenim uyandırmış olmasına rağmen belli başlı hususlarda mutabakat sağlanamamıştır:Bunlar Türk tarafının ortak bir Türk – İngiliz - Yunan komutanlığında ısrarlı tavrı, ayrıca yeni kurulacak olan Kıbrıs Devleti'nin federasyon niteliğinde olması, ordu içinde Türk-Rum oranının nasıl olacağı konularıdır³⁰.

Henüz yüz yüze bir görüşme yapılmamış olması tarafların anlaşmalarında bir takım sorunlar ortaya çıkarmıştır.Yunanistan ikili görüşmelerin başlamasına tarafların henüz uzlaşmadığı konular olduğu için sıcak bakmamıştır.İki devlet arasında yürütülmekte olan bu gizli görüşmelerin bir an evvel çözüme kavuşması adına ABD'nin özellikle Türkiye üzerinde yoğun telkinleri söz konusudur.ABD'nin bu konuda baskı yapmasının nedeni hiç şüphesiz iki müttefikinin herhangi bir konuda bu denli anlaşmazlığa düşmesini istememesinden kaynaklanmıştır.ABD kendine bir nevi uzlaştırıcı sıfatını yüklemiştir.

ABD'nin uzlaştırıcı tavrının yanı sıra üzerinde durulması gereken esas konu; ABD'nin taraflardan ne beklediği ile ilgilidir.Çünkü yıllarca bu konu tartışılmış, hâlâ da tartışılmaktadır.Genel kanı ABD'nin Yunanistan'ı destekler bir tutum sergilediği yönünde olmuştur.Çünkü ABD genel anlamda Yunanistan'ın geçici bir süreyle de olsa Enosis'ten vazgeçmesini büyük bir fedakarlık olarak görmekte ve Yunanistan'ın Kıbrıs Rumlarını uzlaşma konusunda ikna etmesini yeterli görmektedir.Türk tarafından ise bir takım çözümler bulmasını istemişlerdir.

²⁹ Gazioğlu,**a.g.m.**,s.936-940.

³⁰ Şükrü S.Gürel,**Kıbrıs Tarihi 2**,İstanbul 1985,s.152.

Sonrasında 6 Şubat'ta başlayan toplantıda Karamanlis, Menderes, Averof ve Zorlu hükümet temsilcileri olarak bir araya gelmişlerdir. Toplantıda belli başlı noktalar Ortak Komutanlık meselesi ve asker sayısı üzerine yoğunlaşmıştır³¹. Sonuç olarak; Yunanistan ortak komutanlığı kabul etmiş, Türkiye de üs talebinden vazgeçerek asker sayısı konusunda da olumlu bir tavır takınmıştır. 11 Şubat tarihinde Ortak Bildiri ile; Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşığı açıklanmıştır.

b. Londra Konferansı

Menderes – Karamanlis görüşmesinin 11 Şubat tarihinde tam bir antlaşma ile sona ermesinden sonra taraflar bu tarihte yayınladıkları bildiriyle görüş birliği içinde olduklarını açıklamışlardır.

Aralarında anlaşan iki ülke temsilcileri; bir diğer garantör ülke olma vasfıyla İngiltere'nin de onayını almak üzere Londra Konferansını balatmışlar ve Zürih'te iki başbakanın aldığı kararlar, 19 Şubat 1959 tarihinde Londra'da Türkiye – İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanları tarafından da imzalanarak kesinleşmiştir.

1959 Londra ve Zürih Antlaşmaları'nı temel alarak hazırlanan Kıbrıs Cumhuriyeti Antlaşmaları ile buna bağlı Kuruluş, İttifak ve Garanti Antlaşmaları 10 Ağustos 1960'ta yürürlüğe girmiştir. Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Dr. Küçük olmuştur. Böylece iki ayrı din, dil ve kültüre sahip bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur³².

Cumhuriyet kurulmuş olmasına rağmen Cumhurbaşkanı Makarios'un Enosis istekleri ve E.O.K.A. ile olan bağlantısı bitmemiş aksine artarak yoğun bir şekilde devam etmiştir. 18 ayda tamamlanan anayasa 16 Ağustos 1960'da yürürlüğe girmiştir. 1960 anayasasının ana hatları şöyledir:

“A) Cumhuriyet Başkanlık rejimi ile idare edilir. Başkan Kıbrıslı Rum, Başkan yardımcısı Kıbrıslı Türk'tür. Başkan Kıbrıslı Rum toplumunun Başkan Yardımcısı ise Türk toplumunun seçmenleri tarafından ayrı ayrı seçilir.

Başkan ve Başkan Yardımcısı kendi toplumlarını ilgilendiren bazı meselelerde son sözü söylemek yetkisine sahiptirler. Başkanın yokluğunda ona

³¹ Gürel, a.g.e., s.153-154.

³² **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul 1992, s.50.

Başkan Yardımcısı değil, Millet Meclisi Başkanı vekalet eder.Diğer yandan, Dışişleri, savunma ve güvenlik konularında Başkan Yardımcısının veto hakkı vardır.

B) İki milli toplum, Merkezi Hükümete, yasama ve kaza kuvvetleri ile kamu hizmetlerine ve orduya % 70 ve % 30 oranında katılırlar.Bakanlar Kurulu yedi Rum, üç Türk Bakan'dan kuruludur.Dışişleri, Savunma ve Maliye Bakanlıkları'ndan biri Kıbrıs Türk Bakan'a tahsis edilir.

Millet Meclisi Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk seçmenler tarafından seçilen 35 Rum ve 15 Türk üyeden kuruludur.

C) Her toplum, din, eğitim, kültür ve öğretim, kişi ve aile hukuku ve benzeri alanlarda kendi Cemaat Meclisi aracılığı ile muhtariyet hakkını kullanır.Bu konularda Cemaat Meclisleri'ne yasama ve yürütme yetkileri tanınmıştır.

D) Kıbrıs'ın en büyük beş şehrinde bu şehirlerin Türk sakinleri tarafından ayrı belediyeler kurulacaktır.

E) Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve Anayasası'nı garanti eden anlaşma, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında imzalanacaktır.Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir askeri ittifak anlaşması da imzalanacaktır.

F) Ada'nın herhangi bir devletle tam veya kısmen birleşmesi, ya da kendi başına bağımsızlık ilan etmesi yasaklanmıştır.”³³

Zürih - Londra Antlaşmaları'na ek olarak Kıbrıs, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında imzalanan Garanti Antlaşması'nın 1. Maddesi'ne göre; “Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen herhangi bir siyasî veya iktisadî birliğe katılamaz.Bundan dolayı herhangi bir diğer devletle birleşmeyi veya Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya dolayısı ile teşvik edecek herhangi bir harekette bulunması yasaktır.” denmiştir.

2. Madde'de ise: “Yunanistan , Türkiye ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bu anlaşmanın birinci maddesinde gösterilen yükümlülöklere göre; Kıbrıs

³³ Cahit Göktepe,“Londra ve Zürich Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1959)”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.19,Ankara 2002,s.950.

Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini ve aynı zamanda Anayasa'nın temel maddeleriyle kurulan düzeni tanırlar ve garanti ederler.”

4. Madde'de ise: “Ortak veya anlaşarak hareket etmenin imkanı olmadığı durumlarda garanti veren üç devletten her biri, bu anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak amacı ile harekete geçme hakkına sahiptirler.” denmiştir.³⁴

İttifak Antlaşması'nın 1. Maddesi'ne göre; “Taraflar ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve savunma dolayısı ile ortaya çıkan herhangi bir meselede birbirlerine danışacaklardır.”

2. Madde'ye göre: “Taraflar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı doğrudan veya dolaylı herhangi bir hücum ve saldırıya karşı ortak bir güç oluşturacaklardır.”

3. Madde'ye göre: “Bu ittifakın amaçları açısından Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarında bir üçlü karargâh kurulacaktır.Üçlü karargâha katılacak Yunan askerlerinin sayısı 950; Türk askerlerinin sayısı ise 650 olacaktır.Buna paralel olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı anlaşarak, Yunan ve Türk Hükümetleri'nden birliklerini arttırmayı veya azaltmayı isteyebileceklerdir.Yunan ve Türk birliklerindeki subaylar Kıbrıs Ordusu'nun eğitimi işini de yapacaktır.Üçlü karargâhın komutanlığı Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı ile yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir general tarafından yapılacaktır.Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanları'ndan ortak bir komite, ittifakın en üst organı olacak ve üç ülkenin hükümetlerinin sunacakları ittifakı ilgilendiren sorunları inceleyeceklerdir.” denmiştir³⁵.

Kıbrıs Cumhuriyeti 1959 - 1960 Antlaşmalarıyla uluslararası anlamda etkinlik kazanmış, bu antlaşmaların taraftarları da Kıbrıs Cumhuriyeti'yle ilgili olarak bir takım hak ve yükümlülöklere sahip olmuşlardır.

Londra Konferansı ile Kuruluş Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı, İttifak Antlaşması ve Garanti Antlaşması imzalanmıştır.

³⁴ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?**, İstanbul 1992, s.9.

³⁵ İsmail, **a.g.e.**, s.10

B. Antlaşmaların Sonuçları

1959 - 1960'ta yaşanan bu süreç; geçmişe göre büyük bir ilerleme olarak düşünülebilir.Çünkü Rum liderlerin dönemin şartlarını düşünürsek bu antlaşmayı kabul etmiş olmaları önemli bir olaydır.Aslında bunun geçerli ve mantıklı açıklamaları da vardır.Çünkü Rum liderlerin sürdürdüğü Enosis düşüncesinin artık gerçekleştirilemeyeceğinin kavranmış olması, Enosis'ten vazgeçmeyen kesimlerin Yunanistan'ın desteğinden yoksun oluru korkusu ile böyle bir antlaşmanın kabul edilmiş olduğu düşünülebilir.

Bu antlaşma ile birlikte Kıbrıs Konusu'nda Türkiye söz sahibi olarak görülmüştür.Kendi çıkarlarına uygun bir politikanın hoş görülmeceğini kavrayan Yunanistan ise Ada'nın geleceği üzerine Türkiye'nin de söz sahibi olmasını kabul etmiştir.Türkiye'nin o yıllarda aradığı malî destek ve yalnız kalma korkusu da bu antlaşmaları imzalamasının sebeplerindendir.

Bu dönemin gelişmeleri Kıbrıs Türk ve Rum Toplulukları'nın son işbirliği olarak da düşünülebilir.Ortak noktalar ise İngiltere'ye verilecek üs alanlarının daraltılması ve İngiltere'nin bağımsız Kıbrıs'a yapacağı yardımların artırılması hususunda olmuştur.

Aslında her iki taraf için de söz konusu olan mesele bu antlaşmanın imzalanmasının NATO dayanışması ihtiyacından doğduğudur.İki tarafta böyle bir eksikliği göze alamamaktadır.

Türkiye'nin daha 1958'lerde taksim politikasını şiddetli bir şekilde sürdürmesi ve birden bire bu tutumundan vazgeçerek bağımsızlığı kabul etmesi kamuoyunda da bir takım tepkilere yol açmıştır.

Bu antlaşmalara her ne kadar büyük umutlar bağlanmış olsa da aslında beklenildiği gibi bir sonuç çıkmamış ve kısa bir zaman içinde Rum Tarafı; Türklere verilen haklara karşı çıkmış ve bu da bağımsız Kıbrıs Devleti'nin yıkılmasına giden süreci başlatmıştır.Tarihte nasıl ölü doğmuş antlaşmalar varsa bu da işleyemeyen ve sorunlarının çok daha değişik bir boyut kazanmasını sağlayacak bir antlaşma olma özelliğini taşımıştır.

Bu antlaşmalarla beraber Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile İngiltere de bir takım olanaklar kazanmıştır. Buna göre İngiltere otuz bir yerde çeşitli bölge ve tesislere sahip olurken on bir yerde de eğitim ve atış sahalarına sahip olacaktır. Bu bölgedeki Dikelya ile Ağrotur askeri üsleri; bu antlaşmalar çerçevesinde İngiltere'nin elindeki en önemli üslerdir³⁶.

Sonuç olarak; bu antlaşmalarla Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve anayasal sistemi Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından güvence altına alınmış ve adanın herhangi bir devletle tamamen veya kısmen birleşmesi engellenmiştir. Bu da Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın; değiştirilemez biçimde Enosis'e imkân tanımayacağını göstermektedir.

Adı geçen üç ülkeye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal statüsünde bir değişiklik ihtimali ortaya çıktığında, bunu ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri alma yetkisi verilmiştir. Ama ne Yunanistan ne de Makarios, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Zürih - Londra Antlaşmaları'na hiçbir zaman saygılı davranmamış ve gereken önemi vermemişlerdir. Yunanistan'ın bu antlaşmayı imzalamasında en önemli gerekçe ise Enosis için gerekli zamanın kazanılmasını sağlamaktır.

II. 1960 KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI

Bahsedildiği üzere; Londra Antlaşması üç temel antlaşmaya dayanmaktadır. Bunlardan birincisi Kuruluş Antlaşması'dır. Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan bu antlaşma ile Kıbrıs'ın bağımsızlığı belirlenmiştir.

Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan İttifak Antlaşması ile taraflar Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelecek herhangi bir saldırıyı önlemeyi taahhüt etmişlerdir. Kıbrıs'ta üçlü bir karargâh kurulmuş ve bu

³⁶ **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul 1992, s.50-52.

karargâha Yunanistan'ın dokuz yüz elli, Türkiye'nin altı yüz elli subay ve er ile katılması kararlaştırılmıştır³⁷.

Garanti Antlaşması ile; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan bu düzeni ve Kıbrıs'ın bağımsızlığı ile toprak bütünlüğünün devamını korumayı garanti etmişlerdir. Bu devletler ayrıca kurulan statüde bir değişiklik olduğu takdirde gerekli önlemleri alabilecek pozisyona getirilmişlerdir. 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti 21 Eylül 1960'ta Birleşmiş Milletlere, 24 Mayıs 1961'de Avrupa Konseyi'ne üye olmuştur.

1960 öncesi dönemi düşünürsek; Cumhuriyet'in doğuşunda iç faktörlerden çok dış faktörler ağır basmıştır. Örneğin Kıbrıs'ın toplumsal yapısını ele alırsak; Kıbrıs'ta dönemin siyasal durumuna başkaldıran iki halk söz konusudur. Ama bu iki halk tek bir amaç için toplanmak yerine birbirleriyle sürekli bir çatışma haline girmişlerdir. Bu iki halkın sömürge yönetimine karşı başkaldırılarında ortak bir hareket yoktur.

Kıbrıs Rum Halkı, kendi bünyelerinde oluşturulan E.O.K.A. gibi örgütlerle sürdürdükleri tedhiş faaliyetleriyle adayı Yunanistan'a bağlama; yani bir sömürgeciden kurtarıp, bir başka sömürgecinin yönetimine vermek için uğraşmıştır. Kıbrıs Türk Halkı da bu durumu önlemek için, Türklerin bir bölgeye toplanması ve bu bölgenin Türkiye'ye bağlanması için bir mücadele vermiştir. Ama taksim durup dururken veya ortada herhangi bir olay yokken ortaya atılmış bir görüş değil, aksine Enosis'e karşı Türk Halkı'nın can ve mal güvenliğini korumak için ortaya atılmış bir tezdır.

Yani Enosis olmasa taksim de olmayacaktır. Bir başka deyişle taksimi doğuran Enosis olmuştur. Bu tarihe kadar eşitlik ve ortaklık kabul edilmiş olsaydı Kıbrıs Sorunu da yaşanmazdı. Olayların içine Yunanistan karışmasaydı Türkiye de karışmazdı. Kısacası Türkiye her zaman için adayı bölmek ile suçlanmış olsa da her şey aslında Rumların Enosis politikalarında dayanmaktadır.

Kıbrıs; İngiliz sömürgesindeki yıllar sonrasında İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğü altında bir devlet teşkilatı olmuştur. Bu tür bir devlet

³⁷ Ümit Halûk Bayülken, "The Cyprus Question and The United Nations", **Foreign Policy**, C.4, N.2-3, Ankara Şubat 1975, s.90-95.

teşkilatı her ne kadar bir takım eleştirilere maruz kalmış olsa da dönemin şartlarını göz önüne alacak olursak en makul olan bu sistem uygun görülmüştür.

A. 1960 Sisteminin Getirdikleri ve Tepkiler

Londra Antlaşması ile birlikte Türkler de, Rumlar da memnun edilmeye çalışılmıştır. Bu antlaşma ile birlikte aslında İngilizler de çıkarları açısından bir takım olanaklar elde etmişler ve onlar da stratejik açıdan önemli olan üsleri koruyabilme ve bu bölgelerde hakim olabilme hakkını kazanmıştır. 1950'lerde ABD, Kıbrıs Sorunu'na karşı pasif bir politika izlemiştir, çünkü ABD Ada'nın kontrolünün İngiltere'de olmasının kendi çıkarlarına uygun olduğuna inanmıştır. Bu konudaki endişesi üç müttefikin aralarında sorun çıkması ve bu sorununda kendi aralarında çözülerek BM'ye kadar taşınmaması gerektiği olmuştur. Bu sebepten dolayı da Zürih ve Londra Antlaşmaları ABD için yeterli görülmüştür. ABD; Kıbrıs üzerindeki politikalarını uygulayabilmek adına her zaman Kıbrıs ve Kıbrıs Halkı'na karşı olumlu bir politika izlemiş; hatta 1960 - 1963 yılları arasında ekonomik yardım da uygulamıştır.

Birçok güzel dilek ve istekle kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti acaba arzulanan geleceğine kavuşabilecek midir? Bu uzlaşma 1960'larda bazı hususlarda gerek Kıbrıslı Türkler, gerekse Rumları tatmin etmemeye başlamıştır. Türkiye genel olarak yeni statükodan memnun gözükümüştür. Ada'daki Türk Toplumunu da edinmiş olduğu haklardan dolayı durumdan hoşnut bir izlenim uyandırmıştır.

16 Ağustos 1960'ta kurulan bu devlet Türk ve Rum Halkı'na da eşit haklar vermiştir. Bu eşit haklar özellikle sosyal ve ekonomik alandadır. Ama Kıbrıs Olayları'nı alevlendiren önemli bir husus da bu konuda olmuştur. Çünkü Kıbrıs'taki ekonomik şartlar açısından Rum Kesimi daha ayrıcalıklıdır. Türklerle eşit haklara sahip olmak Rumların işine gelmeyecek bir husustur. Kıbrıs'ı belki de bu kanlı olaylara götüren önemli bir sebepte devletin şekli ve halkın bu yüzden yaşadığı anlaşmazlıklardır³⁸.

³⁸ Süha Bölükbaşı, **Superpowers and The Third World; Turkish - American Relations and Cyprus**, New York 1988, s.33-34.

Sonuçta; 1960 Antlaşması ile beraber sorunların çözülmüş olduğunu söylemek çok zordur.Çünkü bu antlaşma ile; taraflar kendilerini daha fazla problemin içinde bulmuş, hatta olaylar daha da şiddetlenerek adada zor günlerin yaşanmasına sebep olmuştur.Eğer bu antlaşma ilk günden itibaren gereği gibi işleyebilmiş olsaydı; sorunlar bu boyuta gelemezdi.

B. 1960 Sisteminin Kıbrıs Sorunu'na Yansıması

Kıbrıs'ın bağımsızlığa kavuşmasıyla yani 1960 sistemi ile beraber sorunlara bir çözüm bulunamaması bir yana bir takım problemler artarak devam etmiştir.Çünkü özellikle Kıbrıs Rumlarının memnun olmadığı noktalar mevcuttur.Türkiye'nin temel kaygısı ise Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın ve Kıbrıs Anayasası'nın Kıbrıs Hükümeti tarafından uygulanmasını sağlamak ve bu antlaşmalar ile Anayasası'nın Kıbrıs Türklerine verdiği hakların korunmasını garanti altına almaktır.Aslında Türk Hükümeti üzerinde Kıbrıs Türklerinin korunması ve desteklenmesi konusunda da iç baskılar mevcuttur.

Adadaki Türk Toplumunu aslında haklarından büyük ölçüde memnundur.Bütün baskılara, Rum Toplumunu tarafından maruz kaldıkları eziyetlere rağmen haklarını kaybetmemek uğruna her türlü fedakârlığa katlanmışlardır.Türkler çoğunlukta olan Rumların karşısında kendilerini zayıf hissetmiş ve Türkiye'yi varlıklarının garantörü olarak görmüşlerdir.Onlar 1960 Anayasası'nın gereğince işlemesi ve toplumların kendi meseleleri ile meşgul olmalarından yanalıdır.Kıbrıs Türklerinin olaya bakış açısı Kıbrıs Rumları gibi sert bir tarzda da değildir.Kıbrıs'taki iki etnik toplum, farklı ulusal kimliğe, kültüre ve dine sahip iki ayrı topluluk olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucuları ve sahipleridir.Çoğunluk yönetimi ve self - determinasyon ilkesinin Kıbrıs'ta uygulanması mümkün değildir.Çünkü Türk topluluğu devletin içinde bir azınlık değil, aksine Kıbrıs'ta Rumlarla eşit bir şekilde söz sahibi olan ve resmî yetkisi bulunan bir gruptur³⁹.

Rum kesimi ise Londra ve Zürih Antlaşmaları ile Kıbrıs Sorunu'na getirilmiş olan çözümden pek memnun değildir.Zaten Makarios Londra Konferansı esnasında

³⁹M.Tamkoç,**The Turkish Cypriot State: The Embodiment of The Right of Self-Determination**,Londra 1988,s.49.

da bu antlaşmaya muhalif olduğunu önceden belirtmiştir. Muhalefet ettikleri konular Türk Başkan Yardımcısı'nın veto yetkisi, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunabilme hakkı ve Kıbrıs'a Türk ve Yunan askeri kuvvetlerinin yerleştirilmesidir⁴⁰. Bu antlaşmaya bu derecede muhalefet etmesine rağmen Makarios'un antlaşmayı imzalamasının sebebi ise; dış baskılara dayandırılabilir.

Kıbrıs Rumlarına göre; Londra ve Zürih Antlaşmaları ve Kıbrıs Anayasası Türk azınlığa çok geniş haklar ve ayrıcalıklar sağlamıştır. Ayrıca Rumların bunu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlığı önünde bir engel olarak gördükleri de söylenebilir, çünkü onlara göre bu antlaşmalar; adanın içişlerine yabancı güçlerin müdahalesine imkan tanımaktaydı ve bu da Kıbrıslıların self - determinasyon haklarını kullanmalarında büyük ölçüde bir engeldir.⁴¹

1960 Sistemi; Kıbrıs Sorunu'na çözüm olması için yapılmış olmasına karşın isteneni gerçekleştirilebilmiş değildir. Bahsetmiş olduğumuz tarafların memnuniyetsizlikleri durumu çok daha vahim vaziyetlere ve çarpışmalara kadar götürmüştür.

C. Kıbrıs'taki Anlaşmazlıklara Garantör Devletlerin Tepkileri

1960 yılında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, adada Rum Toplumun; Türk Toplumu üzerinde oluşturmaya başladığı baskılar ve anayasal haklardan yararlandırmama girişimleri, toplumlar arasında yeni gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bahsedeceğimiz üzere ilerleyen yıllarda da adadaki toplumlararası çatışmalar hızlanmış ve giderek Kıbrıs Türkü'nün yok edilmesi çabalarına dönüşmüştür. Türk Toplumu'na yönelik saldırıların artarak toplu katliamlara dönüşmesi ve anayasal düzenin getirmiş olduğu hakların uygulanmaması, Türkiye'nin tepkisine neden olmuştur. Bu dönem hem Türk - Yunan ilişkilerinde getirmiş olduğu değişiklikler, hem de Türk Dış Politikası'nda yaratmış olduğu etkiler bakımından oldukça önemlidir.

⁴⁰ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s.33.

⁴¹ Tamkoç, **a.g.e.**, s.71.

Türkiye'nin Kıbrıs Anayasası'nın ihlâl edilmesine gösterdiği tepki, Kıbrıs Devlet Başkanı Makarios'a uyarı notları göndermesi şeklinde olmuştur. Aynı zamanda 1960 - 1964 yılları arasında Türkiye; Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Rum yöneticiler tarafından her ihlâl edilğinde İngiltere ve Yunanistan'ı da uyarmıştır ⁴².

Makarios'un Kıbrıs Anayasası'nı değiştirme talepleri ise her seferinde Türkiye tarafından reddedilmiştir. Türk Tarafı bu konuda oldukça hassas davranarak Kıbrıs Rumlarına yaptıkları uyarıların yeni krizlere yol açmaması için de temkinli davranmıştır.

1960 - 1963 yılları arasında Kıbrıs'ta ortaya çıkan anlaşmazlıklar ABD ve İngiltere'yi oldukça endişelendirmiştir. ABD'nin buradaki endişesi Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmalardan ziyade; sorunun NATO üyeleri arasında problem yaratacak olması ve bunun da NATO'nun gücünü tehdit edebileceğinden duydukları endişedir ⁴³.

Kıbrıs'ta hüküm süren Akel Partisi ABD ve İngiltere'nin gündemindedir, çünkü böyle bir partinin güçlenmesi batının Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına tamamıyla zarar verebilecek ve bölgede Sovyetler Birliği'nin etkisini arttırabilecek bir durumdur.

Kıbrıs Cumhuriyet Sistemi'nin kurulmasından kısa bir süre sonra daha 1961'in yaz aylarında Amerikan Başkanı Kennedy, Garantiler Sistemi'nin çökebileceğinden ve adada yaşanan toplumlararası çatışmalar ve Komünist partilerin faaliyetlerinden endişe duymaya başlamıştır.

Makarios'un Haziran 1962'de Washington'a yapmış olduğu ziyarette Kennedy ondan Kıbrıs'taki durumu kontrol altına almasını istemiş ve komünist faaliyetlerden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Makarios'a kendi partisini kurmasını ve Akel'e dayanmaktan vazgeçmesi gerektiği tavsiye edilmiştir.

1962'nin ilerleyen aylarında Kıbrıs'ı ziyaret eden Amerikan Başkan Yardımcısı Johnson da Kıbrıs'ta komünizm tehlikesinden duyulan endişe üzerine

⁴² Der. Suat Bilge vd., *Cyprus: Past, Present, Future*, Ankara 1964, s.97.

⁴³ Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İstanbul 2002, s.148-153.

önemle durmuştur.ABD'nin endişe duyduğu diğer bir mesele de; belediyeler Konusunda toplumlar arasında yaşanan çatışmaların ciddî boyutlara taşınabileceğidir⁴⁴.

ABD duydukları tüm bu endişelere rağmen Kıbrıs Sorunu'na doğrudan müdahale etme Konusunda isteksizdir.Çünkü bu durum Amerikan çıkarlarına gölge düşürebilirdi.Türkiye ve Yunanistan ABD'nin NATO içindeki iki müttefik ve aynı zamanda ayrı kamplarda yer almasından dolayı ABD'nin herhangi bir tavrının iki müttefikten birinin kendisinden uzaklaşmasına neden olabileceği ortadadır ⁴⁵.Belki de bu yüzden; ABD toplumlararası yaşanan bu çatışmalara İngiltere'nin Türk ve Yunan taraflarını uyarmasını ve olaya müdahale etmesini istemiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Kıbrıs Türklerinin elde etmiş olduğu en büyük kazanım; hiç şüphesiz Türklerin azınlık değil devlet yönetiminde yüzde otuz, orduda yüzde kırk temsil edilme hakkını elde etmiş olmasıdır.Aslında bu durumu yüzdelerle açıklamak da pek doğru değildir.Çünkü Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı veto yetkisine sahiptir.

Ayrıca temel yasama konularında Kıbrıs Türk temsilcilerinin ayrı oylama yapması gerekmektedir.Doğal olarak bu durum Kıbrıs Türklerine Ada'nın yönetimi ve geleceği Konusunda haklar vermektedir.

Kıbrıs Türklerine tanınan hakların neredeyse hiç biri uygulanamamıştır.Örneğin 70 - 30 oranına uyulmamış, yüksek memurluklara Türklerin getirilmesi engellenmiş, 60 - 40 oranında düzenlenmesi düşünülen Kıbrıs Ordusu'nun kurulması önlenmeye çalışılmış, ayrı belediyeler kurulması ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto yetkisi engellenmek istenmiştir.Bunlar da doğal olarak hem ilişkileri olumsuz etkilemiş hem de antlaşmanın maddelerini uygulanamaz hale getirmiştir.

⁴⁴H.W.Brands,Jr.,“America Enters The Cyprus Tangle,1964”,**Middle Eastern Studies**,C.23,No.3,Washington Temmuz 1987,s.350-355.

⁴⁵ Thomas W.Adams ve Alvin J.Cottrell,**Cyprus Between East and West**,Baltimore 1968,s.59-60.

III. KIBRIS CUMHURİYET SİSTEMİ'NİN YIKILIŞI

A. Kıbrıs Cumhuriyet Sistemi'nin Dağılma Süreci

Bağımsızlıktan sonraki dönemde Kıbrıslı Rumların temel amacı; Kıbrıs Türklerinin Londra – Zürih Antlaşmaları'nda elde etmiş oldukları geniş hakları sınırlandırmak olmuştur. Türk ve Yunan Topluları arasında doğan karşılıklı güvensizlik neticesinde antlaşmalar ve anayasalar uygulanamaz hale gelmiştir. Türk ve Rum topluluklarının anlaşamadıkları belli başlı konular şunlardır:

“1- Beş bölgede iki topluma dair ayrı belediyelerin kurulması.

2- Kamu hizmetlerinde görev alacak Rumlar ve Türkler Konusunda 70 / 30 oranının uygulanması.

3- Gelir vergisi yasalarının çıkarılması.

4- Rum ve Türk askerlerinin belli oranda katılımıyla Kıbrıs Ordusu'nun oluşturulması.

5- Temsilciler Meclisi'nde her iki toplumun ayrı ayrı çoğunluklarının sağlanması şartının uygulanması.

6- Başkan Yardımcısı'nın veto yetkisi ve bunun kullanılması.” olarak maddelendirilebilir ⁴⁶.

Bu süreç içinde Kıbrıs Anayasası'nın değiştirilmesi yönündeki istekler giderek artmıştır. Türkiye de buna tepkisini 1960 - 1964 yılları arasında anayasanın ihlâl edildiğini ve değiştirilmek istendiğini İngiltere ve Yunanistan'a bildirerek göstermiştir. ABD bu durumdan kaygı duymuştur ama; daha öncede bahsettiğimiz üzere NATO sistemi içinde; iki müttefikin dayanışmasının zarar göreceğinden endişe duymuştur. Bunun dışında böyle bir durumda Kıbrıs'ta komünist unsurlar artabilir ve Batı'nın Akdeniz'deki etkisi azalabilirdi. Yani ABD daha çok kendi çıkarları açısından konu ile ilgilenmiştir.

⁴⁶ Halil İbrahim Salih, *Cyprus: The Impact Of Diverse Nationalism In A State*, Alabama 1978, s.18-19. (Alıntılayan Uslu, 2000, s.43)

1962 sonlarında Amerikan başkan yardımcısı Johnson Kıbrıs'ı ziyaret etmiş ve endişelerini dile getirmiştir. Kıbrıs'taki komünist etkilerin arttığını ve bunun bir an önce sonlandırılması gerektiğini belirtmiştir⁴⁷. Kasım 1963'de Amerikan Başkan Yardımcısı Harold Saunders Milli Güvenlik Konseyi'ne bildirdiği raporda Kıbrıs'taki durumun zorluklarını anlatmıştır⁴⁸. ABD bu konuda müdahaleci bir tavır sergilemekten kaçınmış çünkü iki müttefikinin buna tepki verebileceğinden çekinmiştir.

Sonuç olarak; Kıbrıs Cumhuriyet Sistemi yaşanan bu huzursuzluklardan dolayı yıkılma sürecine girmiş ve garantör devletlerle sürdürülen işbirliği sona ermiştir. Bununla birlikte iki ayrı yönetim dönemi başlamıştır. Ve bu iki bölgede Türk ve Rum Yönetimleri'nin egemenlikleri geçerli olmuştur. Ama Kıbrıs Cumhuriyet Sistemi'nin tam olarak yıkılmasının toplumlararası yaşanan kanlı çatışmalarla gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Oysa İngiliz Sömürge Yönetimi zamanında; E.O.K.A. yerine Türk Halkı'yla birlikte ortak hareket edecek bir grup kurulsaydı, Enosis yerine bağımsızlık düşüncesinde birleşilebilseydi veya bağımsızlıktan sonra Kıbrıs Türklerine kesin güvenceler veren ve eşitlik temeline dayanan ortak bir Cumhuriyet kurulması önerilseydi, Kıbrıs belki de bu günlere gelmeyecek onca kan akmayacak ve kurulan bir Cumhuriyet de yıkılmayacaktı.

Bu şartlar altında kurulmuş bir Cumhuriyet bir takım zorlamalar sonucu, ayrıca dış etkenlerin büyük etkisiyle Kıbrıslı Rumlar tarafından istenmeyen bir Cumhuriyet olarak doğmuştur. Bu sebepten dolayı da sağlıklı bir şekilde sürebilmesi oldukça zordur. Dağılma sürecine girmesindeki en büyük etken de budur.

B. Makarios'un Değişiklik Önerileri

Enosis yanlısı olarak bilinen Makarios'un; Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı Enosis için bir araç olarak kullanmak istediği er geç anlaşılmıştır. Çünkü Kıbrıs Rum Tarafı; anayasanın bir çok maddesini uygulamayı reddetmiştir. Kıbrıslı Rumlar bu

⁴⁷ Adams ve Cottrell, **a.g.e.** s.59-60.

⁴⁸ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s.55.

anayasanın işleyemeyeceği üzerine önemle durmuşlardır.Bunu da Makarios'un 30 Kasım 1963'te sunduğu değişiklik teklifleri göstermiştir.Bu teklifler sunulduğunda henüz devlet yapısı ve sistem oturmamış, hatta yaşanan anlaşmazlıklar sonrası geleceği dahi tehlikeye girmiştir.Makarios'un sunduğu değişiklik teklifleri şunlardır:

“1. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın veto hakkının kaldırılması

Kıbrıs Anayasası'na göre; “Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Temsilciler Meclisi'nin bir konu ile ilgili herhangi bir kanun veya kararına karşı kesin veto hakkına, ayrı ayrı veya ortak olarak sahiptirler.”

2. Cumhurbaşkanı herhangi bir sebeple görev başında değil iken ona Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın vekalet edebilmesi

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; “Cumhurbaşkanının veya Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın geçici olarak görevini yapamaması durumunda, kendisine Temsilciler Meclisinin Başkanı vekalet eder.”

3. Temsilciler Meclisi Başkanı ve Yardımcısı'nın, cemaatler tarafından ayrı ayrı değil, Meclis tarafından bütün milletvekillerinin katılımı ile seçilebilmesi

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; “Temsilciler Meclisi'nin Başkanı, Rum cemaat tarafından seçilen temsilciler tarafından seçilecek olan bir Rum ve Başkan Vekili ise, Türk Cemaati tarafından Temsilciler tarafından seçilecek olan bir Türk'tür.Her biri, Temsilciler Meclisi'nin görev süresinin başlangıcında ve bu sürenin tamamı için aynı toplantıda ayrı ayrı seçilir.”

4.Temsilciler Meclisi Başkanı'na, Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı'nın vekalet edebilmesi

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; “Meclis Başkanı'nın veya Başkan Vekili'nin geçici olarak görevde olmaması sırasında Başkan veya Başkan Vekili'nin görevlerini, kendi cemaati Temsilcilerine başka türlü karar verilmedikçe, kendi Cemaatinin en yaşlı Cemaat Temsilcisi görür.”

5. Bazı kanunların yapılması için Anayasa'da öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması.

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; "Seçim kanununda herhangi bir değişiklik, belediyeler ile ilgili herhangi bir kanunun kabulü, Rum ve Türk cemaatleri tarafından seçilen ve oylamaya katılan temsilcilerin ayrı ayrı çoğunluğunu gerektirir."

6. Belediyelerin birleştirilmesi

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; "1.Cumhuriyetin en büyük şehrinde ,yani Lefkoşa, Leymosun, Magusa ve Baf'ta bunların Türk halkı tarafından ayrı ayrı belediyeler kurulur.2.Bu şehirlerde, Rum belediye meclisleri şehrin Rum seçmenleri tarafından seçilirler."

7. Adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; "Cemaatlerdeki bölgelere ilgili toplumlar ilgilenir."

8. Polis ve Jandarma Teşkilatı'nın birleştirilmesi.

Kıbrıs Anayasası'na göre; "Cumhuriyet Ordusu'nun, Polisi'nin ve Jandarmasının Komutanları ve Komutan Yardımcıları; Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte tayin olurlar.Ordu, Polis ve Jandarma'nın birinin komutanı hangi Cemaate mensup ise Kumandan Yardımcısı diğer cemaate mensup olur."

9. Ordunun miktarının Anayasa'ya bağlı olarak değil, özel bir kânuna göre belirlenmesi

Kıbrıs Anayasası'na göre; "Cumhuriyet'in yüzde kırkı Türk olan iki bin kişilik bir ordusu olur."

10. Memurların nüfus oranlarına göre cemaatler arasından alınması

Kıbrıs Anayasası'na göre; "Memurluk hizmeti, yüzde yetmişi Rumlardan ve yüzde otuzu Türklerden oluşacaktır."

11. Genel Hizmet Komisyonu'nda 10'da 3 oranında esas olduğu halde yapılan teklifte bu oranın 5'te 1'e indirilmesi

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; "Komisyonun yedi üyesi Rum ve üç üyesi Türk'tür."

12. Genel Hizmet Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması.

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; "Konu, özellikle bir Türk'ü ilgilendirdiği zaman, Komisyonun bu husustaki bir kararı, en az iki Türk üyenin oylarını sağlayan bir çoğunlukla alınır. Konu, bir Rum'u ilgilendirdiği zaman, komisyonun bu husustaki herhangi bir kararı, en az dört Rum üyenin oylarını sağlayan bir çoğunlukla alınır."

13. Rum Cemaat Meclisi'nin kaldırılması

Kıbrıs Anayasası'na göre ise; "Rum ve Türk cemaatlerinin her biri, kendi üyeleri arasından, bu anayasa hükümleri gereğince kendi yetkilerine sahip olacak bir Cemaat Meclisi seçer." ⁴⁹

Makarios'un bu önerileri tam anlamıyla Garanti Antlaşması ile, Anayasa'da Kıbrıs Türk Halkı'na tanınan temel hak ve yetkilerin kaldırılması anlamına gelmektedir. Çünkü Makarios bu anayasa değişikliklerinin yanı sıra Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın da feshedilmesini önermiştir.

Enosis yanlısı olduğu ortada olan bu önerileri Türkiye'nin kabul etmeyeceği açıktır ve de Türk Cemaat Meclisi Başkanı Dr. Küçük tarafından 16 Aralık 1963'te bu öneriler reddedilmiştir. Bu önerilerin amacı ise; Anayasa'yı yok ederek Türkleri ikinci sınıf vatandaş konumuna sokmaktır. Lâkin bu durum Makarios'ça inkar edilmiştir. Makarios bunu her ne kadar inkar etse de; yapılan antlaşmaların yetersiz olduğunu göstermek amacıyla; 1963'te hazırlanan önerilerin Türk Hükümeti tarafından onaylanmamasının hemen ardından yürürlüğe sokulan ve 1966'da basına açıklanan Akritas Planı her şeye ortaya koymaktadır ⁵⁰.

Makarios zaten bu önerileri sunarken Türk Hükümeti tarafından desteklenmeyeceğinin bilincindedir ve Kıbrıs'ı ele geçirmek üzere planlarını uygulamaya başlamıştır. Makarios muhataplarının Kıbrıs Türk Halkı ve Garantör Devletler yani İngiltere ve Türkiye olduğunu biliyordu. Yunanistan zaten Enosis konusunda Makarios'la aynı görüşleri taşımaktadır. İngiltere; Ağrotur ve Dikelya gibi iki önemli üsse sahip olduğu için ve bu önerilere bağlı olarak üslere herhangi bir zarar gelmeyeceğini bildiğinden bunları sorun etmemiştir.

⁴⁹ Abdulhalûk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel - 1963**, Ankara 1989, s.51-55.

⁵⁰ **Kıbrıs Sorunu ve Gelişmeler**, İstanbul 1990, s.25-28.

Sonuç olarak Makarios'un 30 Kasım 1963'te vermiş olduğu öneriler tam bir çatışma havası yaratmıştır.Kıbrıs Anayasası'nın temeli, yapısı ve işleyişinin iki toplumun iyi niyetli hareketlerine bağlı olmasına karşın; Makarios'un bu önerileri Türk Kesimi'nde oldukça olumsuz intibalar yaratmıştır ⁵¹.

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü bu önerilerin yanlış ifadeler içerdiğini ve yersiz olduğunu belirtmiş ve Makarios'un bu tutumunun yanlış olduğunu belirtmiştir.Makarios'un bu değişiklik önerilerine İngiltere bir nevi destekler bir tavır sergilemiştir.İngiltere'nin bu konudaki desteği ise adanın bölünmesi yolunda bir teşvik olarak sayılmıştır.

Makarios bu teklifleri sunarken zaten kendisi de aslında bu tekliflere olumlu yanıtlar alabileceğini tahmin etmemiştir.Bu şartların kabul edilmesi demek Kıbrıslı Türklerin neredeyse tüm haklarının elinden alınması anlamına gelecektir.Dönemin şartlarını ve verilen mücadeleyi göz önüne alırsak bu tekliflerin bu ölçüler içinde kabul edilmesi çok zor hatta imkansızdır.

C. Toplumlararası Yaşanan Çatışmalar

a. Kanlı Noel Olayları

1964 yılı boyunca yankısını sürdürecektir olan kriz; 1963 sonunda Ada'da yaşanan çatışmalar neticesinde gerçekleşmiştir.Başlangıçta ABD sorunlara karışmamayı tercih ederken; iki NATO müttefiki Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs yüzünden birbirleriyle savaşma olasılığından dolayı aracılık yapma ihtiyacı hissetmiştir.Bu krizler süresince Türk Hükümeti Garanti Antlaşması'na dayanarak; birkaç defa Ada'ya müdahale etme tehdidinde bulunsa da; ABD tarafından bu girişimler engellenmiştir.

Makarios'un önerilerinin Türkler tarafından reddedilmesinden birkaç gün sonra Kıbrıs'ta geniş çapta olaylar başlamıştır.Kalabalık bir E.O.K.A. grubu hazırlanarak harekâta hazır duruma getirilmiştir.Kıbrıslı Rumlar bu harekâtı başlatırken de bu olayın Türklerce yapıldığını göstermek ve Dünya kamuoyunu kandırmak amacıyla 4 Aralık 1963'te Lefkoşe'de bulunan Markos Drakos'un

⁵¹ Turgut Tükümen,**Hayat Boyu Kıbrıs**,İstanbul 1998,s.49-57.

heykeline bomba attırmışlardır.Ayrıca bombanın Türkler tarafından atıldığını iddia eden bir de bildiri yayınlamıştır ⁵².

20 Aralık gecesinde Lefkoşe'nin Tahtakale semtinde evlerine gitmekte olan bir grup Türk'ün otomobillerine açılan ateş sonucunda Zeki Halil ve Cemaliye Emirali adlı iki Türk şehit düşmüş, bir grup Türk de açılan ateş sonucunda yaralanmıştır ⁵³.

Gerginliğin arttığı dönemde 21 Aralık gecesi saat 02.30'ta Lefkoşe'de Türk mahallelerinin birinde Rum polisi bir Türk kadınının üzerini aramaya kalkışınca çıkan tartışma sonrasında Türk kadın ve erkek arkadaşı vurulmuştur ⁵⁴.

21 Aralık'ta Nikhos Sampson'un Küçükaymaklı'ya gerçekleştirdiği saldırı sonrasında aynı gün saat 15.00'te Türk Başbakanı İsmet İnönü liderliğinde Genelkurmay'da bir toplantı yapılmış ve yapılan açıklamada ABD, Yunanistan ve İngiltere'den harekete geçilmesi istenmiştir.Saat 17.00'de sağlanan ateşkese rağmen Nikhos Sampson yeniden bir saldırı başlatmış ve adadaki çatışma yeniden başlamıştır.

Gerginliğin bu denli arttığı ve çok sayıda katlin yaşandığı bu günler; Kıbrıs Sorunu'nda önemli bir dönüm noktası olmuş ve daha sonraları Kanlı Noel olarak adlandırılmıştır.

22 Aralık günü E.O.K.A. militanları Lefkoşe Türk Lisesi ile Girnekapı'daki Atatürk heykelini makineli silahlarla taramışlardır ⁵⁵.Bir gün sonra Türk Büyükelçilik binası ile Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın konutuna ateş açılmıştır.Kumsal mahallesinde 24 Aralık'ta Türk Alayı'nda görevli doktor Binbaşı Nihat İlhan eşi ve üç çocuğu katledilmiştir ⁵⁶.

Bu olaylardan da anlaşılacağı üzere; Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren Kıbrıs Rumlarının esas amaçları bellidir; onlar Kıbrıs Türklerine tanınan hakları geri

⁵² Rauf R.Denktaş,**Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş**,İstanbul 1994,s.57.

⁵³ **Hürriyet**, 21 Aralık 1963,s.1.

⁵⁴ Pierre Oberling,**Bellapalis'e Giden Yol**,Ankara 1987,s.97,Çev.Mehmet Erdoğan.

⁵⁵ **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1963,s.1.

⁵⁶ **Milliyet**, 25 Aralık 1963,s.1.

almak; bunun için gerekirse Türk Toplumunu'nu yok etmek, yapılan Anayasa ve antlaşmaların uygulanmasına engel olmak gayesindedirler.

Bu amaçların gerçekleştirilmesi için E.O.K.A.'nın ileri gelenlerinden Akritas takma adıyla Yorgacis bir plan hazırlanması için işbaşına getirilmiştir. Hazırlanan plan Makarios'ça onaylanmış ve adına da Akritas Planı denilmiştir.

Akritas Planı'nda esas hedef Enosis'tir. Yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasıdır. Bu amaçla, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile bu sorunun çözümlenmediğini ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini dünyaya duyurmak için çaba gösterilecektir. Kıbrıs Türklerinin olumsuz ve işbirliğini engelleyici bir tutum içinde olduğu söylentisi yaygınlaştırılacaktır. 1960 Anayasası'nda; Türklere tanınan tüm hakların kaldırılması veya lehlerine değiştirilmesi için her yol denenmiştir.

Aslında Akritas Planı; 1963 hadiseleri için hazırlanmış bir plan değildir. Bu plan siyasi bir sonucu almak için hazırlanmıştır. Ama Kıbrıslı Rumlar istedikleri sonucu alamamışlardır. Bunun nedenleri Kıbrıs Türklerinin beklediği sürede teslim olmamaları ve Türkiye'ye harekete geçecek kadar zaman kazandıran bir direnmenin yaşanmış olmasıdır. O halde, sonuç alınca kadar Kıbrıs Rumları Enosis faaliyetlerini sürdürecektir.

Görüldüğü üzere Kanlı Noel Olayı ile Akritas Planı fiilen uygulamaya konulmuştur. Bu olaylar neticesinde Garanti Antlaşması'nın feshedildiği Makarios tarafından açıklanmıştır ⁵⁷. Kaynaklara göre; saldırılar sırasında 103 köy tahrip edilmiş ve 25000 kişi evlerini terk etmiştir ⁵⁸.

Olayların seyrinden de anlaşılacağı üzere; Makarios'un sunduğu değişiklik önerileri Türkiye tarafından reddedilince de Makarios; Akritas Planı'nın ikinci aşamasını devreye sokmaya karar vermiştir. Kanlı Noel'de Türk Toplumunu üzerinde çeşitli baskılar yaparak; Türkleri yıldırarak ve adanın tümünde Rum egemenliğinin kurulmasını hesaplamıştır.

Fakat beklenilenin aksine Türk Mukavemet Teşkilatı'nın 1958'den beri örgütlediği teşkilatla Rumlara bu saldırılarına karşılık verilmiştir. Kıbrıs'taki

⁵⁷ Halil Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Ankara 1988, s.221.

⁵⁸ Fazıl Küçük, **Mücadelemizin Görkemli Günleri**, s.50-51, Der. Altay Sayıl.

çatışmalar devam ederken Türk Hükümeti Kıbrıs'a baskılarını sürdürmüş ve aksi takdirde Kıbrıs'a müdahalede bulunacağı Amerikan, İngiliz ve Yunan Hükümetleri'ne bildirmiştir.Üç devlet 24 Aralık 1963'te ortak bildiri ile tarafları ateşkese çağırılmışlardır⁵⁹.

Bu bildiriye rağmen çatışmalar devam edip katliama devam etmeleri üzerine 25 Aralık'ta ihtar uçuşları yapılmıştır.Türkiye bunun üzerine garantör devletlerin ne kadar etkisiz kaldıklarını görerek 25 Aralık 1963'te mevcut olayları bildiren bir mesaj atmış, ABD Başkanı'nın 26 Aralık 1963'te gönderdiği mesajda ise durumun nasıl hafife alındığı gözler önüne serilmiştir⁶⁰.

Amerikan Başkanı Johnson'un Türkiye'nin Kıbrıs'a tek taraflı müdahale etme tehditlerini yumuşatmak için Türk Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e gönderdiği bir mesajda barışçıl çözümleri destekleyeceği belirtilmiştir.ABD her ne kadar Kıbrıs'taki çatışmalardan kaygı duymuşsa da; soruna müdahale etmeyi istememiştir.Bu sorunun üç NATO devleti tarafından aralarında gerçekleştireceği görüşmelerle çözümlenmesini beklemiştir.

Diğer yandan; Türk Toplumuna karşı acımasız bir şekilde saldırıya geçen Rum Radyosu'na cevap vermek ve Türk Toplumunun moralini yükseltmek gayesiyle Bayrak Radyosu yayına başlamıştır.

Türkiye olaylara karışma hakkı bulunduğunu belirtse de müdahalede bulunmamıştır.Çünkü Garanti Antlaşması'na göre önce Yunanistan ve İngiltere'ye danışması gerekmektedir.Bu iki devlet ortak barış gücü oluşturulmasını teklif ettiklerinde Türkiye'nin bunu kabul etmekten başka çözüm yolu kalmamıştır⁶¹.

Kıbrıs'ta yaşanan çatışmalara ABD'nin bakış açısı ise Türkiye ve Yunanistan arasında herhangi bir çatışma çıkmasını önlemek ve bu yolla da NATO'nun güneydoğu kanadını sağlama almaktır.Bunun içinde bir an evvel olaya müdahale etmeyi ve tarafları yumuşatmayı hedeflemiştir.Bu sayede Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılması da engellenmiş olacaktır.

⁵⁹ **Keesing's Contemporary Archives**,1963-1964,S.14,s.20114.

⁶⁰ **Department Of State Bulletin**,Vol.L.,No.1282,20 January 1964,s.90.(Alıntılayan Armaoğlu,1991,s.263-265)

⁶¹ Nihat Erim,**Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**,Ankara 1975,s.208.

b. Yeşil Hat Olayı

Kıbrıs'ta yaşanan olayların ciddiyetinden dolayı olası bir müdahaleden çekinen Rumlar, İngiltere'nin de arabuluculuğuyla ateşkesi kabul etmişler ve 27 Aralık günü bir İngiliz generalin komutasında üç garantör ülkenin askerleri "Barışı Koruma Kuvveti" adı altında göreve başlamışlardır⁶².

30 Aralık günü de "Yeşil Hat" çizilmiştir. Bu hat, Lefkoşe'nin Türk ve Rum kesimini ayıran ve Rum saldırılarının durdurulduğu hattır. Yeşil bir kalemle çizildiği için adına "Yeşil Hat" denilmiştir.

Bu yeni durum veya Barışı Koruma Kuvvetleri'nin adaya gelişi olayları sonlandırmamıştır. 24 Aralık'tan 30 Aralık'a kadar geçen süreç içerisinde Rum saldırıları durmamıştır. Bir çok köy Rumlar tarafından işgal edilmiş ve bir çok Türk katledilmiştir. Kıbrıslı Rumlar Türkiye'nin olaylara tepki göstermesine, Türk Hükümeti'nin içişlerine karıştıklarını öne sürerek tepki göstermişlerdir.

Başpiskopos Makarios, 1 Ocak 1964'te Dr. Fazıl Küçük'ü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak tanımadığını ve bu sebeple de müşterek olarak imzalanmış 1960 Antlaşmaları'nı uygulanamayacağından bu antlaşmaları tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Bu açıklama ile şubat ayı içinde de diğer Türk köyleri saldırıya uğramıştır⁶³.

Makarios'un 1960 Antlaşmaları'nı feshetmekteki maksadı; Türklerin yönetimden çekilmesi ile adaya tek başına hakim olmak ve uygun bir zamanda da Enosis'i ilan edebilmektir. Makarios'a göre antlaşmalar feshedilince Türkiye'nin garantörlük hakkı da ortadan kalkacaktır ve böylece Enosis için önünde hiçbir engel kalmayacaktır. Ama bu kararı Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmamıştır.

Toplumlararasıda yaşanmış olan çatışmalar 1960 Antlaşmaları'nın tam olarak uygulanamamasından ya da taraflarca yanlış yorumlanmasından kaynaklanmıştır. Bu çatışmalar zaman zaman öyle büyük boyutlara ulaşmıştır ki Kıbrıs'ta kanlı olaylar hat safhaya ulaşmış ve büyük miktarda kayıplar verilmiştir.

⁶²A.J.Jacouides, "The Cyprus Problem and The United Nations", *Cyprus Reviewed*, Cyprus 1995, s.186.

⁶³Ahmet Gazioğlu, "Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru", *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, Ankara 2002, s.955.

1963 Kanlı Noel olayları neticesinde; Kıbrıs Cumhuriyet sistemi işleyemez hale gelmiştir. Bakanlar Kurulu ve Temsilciler Meclisi'nde Rum Yönetim'in hakim olmasıyla Kıbrıs Türk Halkı'nın temsil edilme hak ve yetkisi elinden alınmış; bu da Cumhuriyet'in gayri meşru; bir nitelik kazanmasına sebep olmuştur.

Böyle bir durumda hukuksal bir anlamı da kalmayan sistem kuruluşundan kısa bir süre sonra yıkılmak durumunda kalmıştır. Sistemin yıkılması ile adadaki olaylar daha da hız kazanmış ve konu uluslararası platformda yeniden görüşülmeye başlamıştır.

IV. LONDRA KONFERANSI VE NATO PLANI

A. Londra Konferansı ve Sonuçları

İngiltere'nin talebi üzerine 13 Ocak 1964'te Londra'da bahsettiğimiz üzere üçlü bir konferans toplanmıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla düzenlenen konferansa 15 Ocak tarihinden itibaren beşli konferans şeklinde devam edilmiş ve beşli konferansta Kıbrıs'taki Türk ve Rum Toplulukları'nın temsilcileri de hazır bulunmuşlardır.

Kıbrıs'ta süregelen şiddetli çatışmaları engelleyebilmek ve barışı sağlayabilmek amacı ile 15 Ocak 1964'te çalışmalarına başlayan Londra Konferansı'nda katılımcılar Yunan Dışişleri Bakanı Costopoulos, Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, İngiltere'nin İngiliz Milletler Topluluğu'ndan sorumlu bakanı Duncan Sandys ve Kıbrıslı Türklerin ve Rumların temsilcileri Rauf Denktaş ile Glafcos Klerides'tir⁶⁴.

Konferansın en önemli noktası üç değişik planın önerilmiş olmasıdır. Kıbrıslı Rumlar Kıbrıs'ın bağımsız üniter bir devlet haline getirilmesini, İttifak ve Garanti Antlaşmaları'nın ortadan kaldırılmasını, Türk ve Yunan askeri birliklerinin adadan çekilmelerini talep etmiş, bu durumda Kıbrıs Halkı'nın da azınlık haklarına sahip bir statüde olmasını önermişlerdir. Kıbrıs Türkleri ise 1960 Antlaşmaları'nın yetersiz kaldığını ve kendilerine ilave garantiler getirilmesinden yana olmuşlardır.

⁶⁴ Bölükbaşı, a.g.e., s.61.

Görüşmeler sırasında Türk Tarafı, mevcut antlaşmaların Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini korumada yeterli olmadığını belirterek ek güvenceler verilmesini isterken, Rum Tarafı mevcut antlaşmaların bu olaylara sebep olduğunu öne sürerek Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın feshedilmesini, Türk ve Yunan kuvvetlerinin Kıbrıs'tan geri çekilmesini, Anayasa'da Türklere tanınan hakların kaldırılmasını istemiştir. Kıbrıslı Türklerin ve Rumların ortaya koyduğu planlar birbiriyle uzlaşmaz durumdaydı. 20 Ocak 1964'te Duncan Sandys tarafından açıklanan plan iki tarafı da memnun etmemiştir.

Kıbrıs'ta barışın sağlanması için on bin kişilik NATO kuvvetinin gönderilmesi teklifi Makarios tarafından reddedilmiş, böylece Londra Konferansı hiçbir sonuç alınmadan 21 Ocak'ta kesilmiştir ⁶⁵.

İki gün sonra da; 23 Ocak 1964'te, Lefkoşe'deki Bayraktar Cami bombalanmış, Türk bölgelerine yönelik Rum saldırıları da tekrar başlamıştır; Limasol, Baf, Magosa, Poli'de yüzlerce Türk ölmüş, binlercesi de yaralanmış veya köylerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Daha sonra ABD; NATO Planı'nı kabul etmiş ve planın özelliklerinin oluşturulmasında rol almıştır. 1 Şubat 1964'te Türk ve Yunan Hükümetleri bu planı onaylamıştır. Ama 4 Şubat'ta Makarios bu kararın Kıbrıs'ın bağımsızlığını etkileyeceğini ve bu yüzden planı reddedeceğini açıklamıştır. Böylece Londra Konferansı soruna çözüm olamamıştır. Bunun üzerine Türkiye 13 Şubat 1964'te Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur ⁶⁶.

Sonuç olarak; NATO Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması ile Kıbrıs Sorunu'na yine tam bir çözüm bulunamamıştır. Taraflar uzlaşamadıkları noktalarda; ısrar ettikçe sorunlar büyümüş ve çözülemeyecek bir hal almıştır. Oysa ki bu sorun taraflar arasında diğer devletler soruna karışmadan çözülebilmiş olsaydı; belki bu raddeye gelmeyebilir ve Kıbrıs'ta iki toplum örnek bir barış ve huzur içinde yaşayabilirdi.

Londra Konferansı'nda ortaya çıkan bir diğer sonuçta artık uluslararası şartların değişmiş olduğu, 1960 öncesinde olduğu gibi sorunları çözümenin kolay olmadığıdır.

⁶⁵ Alasya, a.g.e., s.128.

⁶⁶ Hamza Eroğlu, **Kıbrıs Uyuşmalığı ve Kıbrıs Barış Harekatı**, Ankara 1975, s.23.

Görülüyor ki bu zamana kadar Kıbrıs Meselesi'nde ABD değil İngiltere vardı. Anlaşılacağı üzere İngiltere'nin konferanstaki amacı bu sorundan sıyrılabilmek olmuştur. Londra Konferansı'nın gelişmesi ve uzaması ile işin içine ABD de girmiştir. Ama ABD'nin bu olaylara esas olarak karışması ise 1964'te Türkiye'nin konferanstan çekilmesiyle olmuştur.

B. NATO Planı'na İlgili Devletlerin Gösterdiği Tepkiler

a. Türkiye'nin Tutumu

Daha önce de ifade edildiği gibi Türk Hükümeti; İngilizler ve Amerikalılar tarafından ortaklaşa sunulan Kıbrıs'a bir NATO kuvveti yerleştirilmesi önerisini herhangi bir itirazda bulunmadan kabul etmiştir. Çünkü bu güç Türkiye'nin de istediği gibi ABD'nin gerektiğinde soruna müdahale etmesini sağlayacaktır. Gerçekten NATO Planı önerisi o zamanki Türk çıkarlarına her açıdan uygun düşmektedir. Türk Hükümeti, ABD'nin Kıbrıs Sorunu'yla ilgilenmesini ve Rum Tarafı üzerinde baskı uygulayarak sorunun çözümüne katkıda bulunmasını istemiştir. Onlar ABD'nin soruna müdahalesinin en azından Kıbrıslı Rumları Türklere karşı gerçekleştirdikleri katliamları devam ettirmekten alıkoyacağını düşünmekteydiler. NATO Planı açık bir şekilde ABD'ni sorunun içine çektiği için Türk yetkililer öneriyi tereddütsüz kabul etmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Kemal Satır 29 Ocak 1964'te yaptığı açıklamada Türk Hükümeti'nin ABD'nin Kıbrıs'a asker gönderme kararını memnuniyetle karşıladığını belirterek şunları söylemiştir: "...Adada emniyetin tesisi için dost ve müttefik kuvvetlerinin müdahale ederek taraflara yararlı olması zaten bizim tezimiz idi..."⁶⁷

Aynı gün Türk Hükümeti'nin görüşünü dile getiren hükümet sözcüsü Ali İhsan Göğüş, NATO Planı'nı anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır: "...Üyeleri bulunduğumuz NATO camiası ve büyük müttefikimiz ABD de Kıbrıs davasının hallinin önemini anlamış olarak, Adada barış ve güvenliğin iadesi hususlarının temini

⁶⁷ Cumhuriyet, 30 Ocak 1964, s.7.

konusu üzerine eğilmiş bulunuyor...”⁶⁸

Başbakan İsmet İnönü'nün de NATO Planı'nı ABD'nin katılımını sağladığı için kabul ettiği söylenebilir.ABD'nin soruna dahil olması, İnönü için kriz durumlarında ABD'nin arabuluculuğuna başvurmasını kolaylaştıracak ve askeri çevreler de dahil olmak üzere içerden gelen müdahale gibi baskılara Amerikalıların muhalefetine işaret ederek daha kolay karşı koyabilecektir.

Planı kabul etmekle ayrıca Türkiye, Kıbrıs Sorunu'nda sorun çıkaran temel güçlerden biri olarak görülmekten de kurtulacaktır.Bunun da ötesinde NATO Planı, Türkiye'nin teknik açıdan hazır olmadığı için Kıbrıs'a müdahale etmesinin mümkün olmadığı bir devirde geçici bir çözüm sağlayacak, Ada'daki Türklerin soykırıma tabi tutulmasını önleyecektir⁶⁹.

Kıbrıs Rum Tarafı'nın; Kıbrıs Sorunu'na NATO'nun değil Birleşmiş Milletlerin müdahale etmesi gerektiği konusunda ısrar etmesi ve soruna BM'nin dahil olmasının o an için Türk çıkarlarına aykırı gibi gözükmesi de Türk Hükümeti'nin Amerikalılar ve İngilizler tarafından önerilen NATO Planı'nı kabul etmede oldukça istekli olmalarına neden olan diğer faktörlerdir.Tüm bu nedenlerden dolayı ilerleyen aylarda Türk yetkililer sorunun BM'ye götürülmesi yerine NATO çerçevesinde ele alınması için çaba göstermişler, ancak müttefiklerinin aksi yöndeki tavırları yüzünden sonunda BM'de tartışılmasını kabullenmek durumunda kalmışlardır⁷⁰.

Hiç şüphesiz ki Türkiye'nin Kıbrıs için göstermiş olduğu bu çaba ve özen Kıbrıs'ın Türkiye için öneminden kaynaklanmaktadır.Türkiye için Kıbrıs'ın önemi; aynı soy, dil, din ve ırktan gelen Kıbrıs Türk Halkı'nın adada yaşaması ile ilgilidir.Türkiye öncelikle adada barışı sağlamak için uğraşmıştır.Adadaki iki toplumun da barış, özgürlük ve huzur içinde yaşamasını istemiştir.Zaten aynı zamanda 1960 Garanti Antlaşması ile de Kıbrıs'ta barış, huzur ve bağımsızlığı koruyacağına dair uluslararası anlamda bir yükümlülük altına girmiştir.Türkiye'nin Kıbrıs Konusu üzerinde durması demek onun uluslararası yükümlülüklerine bağlılığını

⁶⁸ Cumhuriyet, 30 Ocak 1964,s.7.

⁶⁹ Metin Toker,“İsmet Paşa ile 4 Buhranlı Yıl”,Milliyet,7 Şubat 1969,s.5.

⁷⁰ Philip Windsor,NATO and The Cyprus Crisis,London 1964,s.10-11.

kanıtlaması açısından da önemlidir. Tabii bu konuda aynı zamanda Kıbrıs'ın stratejik önemi her zaman için önemli bir unsur olmuştur. Kıbrıs'ın başka bir milletin egemenliğine girmesi demek Türkiye'ye sadece kırk deniz mili ötede bulunan bir bölgenin Türkiye'nin güney sahillerini tehdit altına alması demek olacaktır.

b. ABD, İngiltere ve Yunanistan'ın Tutumları

ABD Kıbrıs Sorunu'nun NATO çerçevesinde ele alınmasını tercih etmiştir. Bu şekilde ABD hem sorunla ilgili gelişmeleri ve çözüm önerilerini daha kolay etkileyebilir, hem de temelde NATO güçlerini ilgilendiren bir konuya Doğu Bloğu'nun ve de herhangi bir bloğa dahil olmayan ülkelerin karışmalarını engellenmiş olacaktır. Fakat Makarios NATO Planı'nı reddetmede çok sert tutum takındığı ve Yunanlılar da Makarios'u bu tutumunda destekledikleri için Amerikalılar konunun BM'de tartışılmasını kabullenmekten başka bir çıkar yol görememişlerdir⁷¹.

ABD bahsettiğimiz çıkarları açısından olaya genelde kendi tarafından bakmıştır. Kıbrıs'ın jeopolitik önemi olmasa yani Kıbrıs; Doğu Akdeniz'in bir nevi kilidi olmasa veya Ortadoğu'ya giden bir yol üzerinde olmasa ABD'nin bu konuyla ne kadar ilgileneceği meçhuldür. Kıbrıs'ın stratejik önemini düşünmesek bile ABD bu konuda NATO'nun iki müttefikinin Kıbrıs Konusu'nda birbiri ile çekişme içinde olması ve sorunlar yaşamasına asla göz yummak istememiştir. Bunda da NATO'nun güney kanadının güçsüzleşerek kendi çıkarlarına zarar verebileceğini düşünmüştür.

Ama yine de gerek kamuoyunda gerekse Türk Hükümeti tarafından Kıbrıs Sorunu'na garantör devletlerin Kıbrıs Rumlarını destekler bir yönde baktıkları düşünülmektedir. Gerçekten de ilerleyen yıllarda Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale girişimlerinin ABD tarafından engellenmesi ve bunun kamuoyunda duyulması bu görüşü kuvvetlendiren sebeplerdendir.

İngiltere'nin Kıbrıs Sorunu ile ilgili tutumu aslında belli aşamalardan geçmiştir. İlk zamanlarda adayı terk etmemek İngiliz politikasının başlıca amacı olmuştur. Ama bunun mümkün olmadığının anlaşılması üzerine kendisine üs sağlamak için uğraş vermiş, zaman zaman taksim zaman zaman Enosis'i

⁷¹ Windsor, a.g.e., s.25-27.

desteklemiştir.Ama iki ayrı devlet fikrine karşı çıkmış, elde ettiği üslerin statüsünün korunması şartıyla federasyon fikrine sıcak bakmıştır.

İngiltere açısından Ortadoğu'daki petrol çıkarlarını düşünecek olursak özellikle 1950 sonrası Kıbrıs'ın stratejik önemi daha da anlaşılmıştır.Ama bu aşamada İngiltere'nin yanı sıra ABD'nin bu bölgede çıkarları söz konusudur.ABD bu bölgede özellikle İsrail'in geleceği için Ortadoğu'yu ve Ortadoğu'ya giden yolları çok önemli görmektedir.Bu açıdan ABD konuya İngiltere'den çok daha geniş bir bakış açısıyla bakma gereği duymuştur.Ama yine de şu unutulmamalıdır ki; ABD her zaman için tarihte İngiltere ve Fransa'nın sömürgeci yaklaşımına karşı olmuştur.İngiltere'nin özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası 1950'lerde Kıbrıs'la daha çok ilgili olmasını savaş sonrası mevcut önemini kaybetmiş olması ve topraklarının daralması ile açıklanabilir.1960 Antlaşmaları'nda Kıbrıs'ta üs elde etme isteği de belki de savaş sonrası yaşamış olduğu bu prestij kaybından ve bunu yeniden kazanmak istemesinden ileri gelebilir.Ve sanıldığıının aksine İngiltere; Kıbrıs Konusu'nda en az ABD kadar istekli davranmıştır.

Yunanistan'ın Kıbrıs Politikası ise 1958'lere kadar self - determinasyon kararı ve BM aracılığıyla barışçı yollardan adanın kendisine bağlanması yönünde olmuştur.Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası bir ortamda doğuşu ise ne Yunanistan'ı ne de Kıbrıslı Rumları memnun etmiştir.Ve Yunanistan Hükümeti bu doğrultuda; Enosis'i gerçekleştirmek yönünde bir politika izlemiştir.Ama böyle bir kararın mümkün olmayacağını er geç anlamıştır.

Anlaşılaacağı üzere İngiltere, ABD ve Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili tutumları kendi çıkarları doğrultusunda olmuştur.

c. Sovyetler Birliği'nin Tutumu

Kıbrıs Krizi başladığı andan itibaren Sovyetler Birliği, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve takip ettiği tarafsız politikayı desteklediğini yaptığı açıklamalarla sık sık dünya kamuoyuna duyurmuştur.SSCB, Kıbrıs Sorunu'na Batılı Devletlerin karışmasına ve sorunun NATO çerçevesinde çözülmek istenmesine şiddetle karşı çıkmış ve Makarios'un konuyu BM'ye götürme çabalarına destek vermiştir.Makarios'un Kıbrıs'a başka devletlerin müdahalesine karşı çıkması ve tam bağımsızlık temelinde üniter bir devlet yapısı oluşturmak

istemesi Sovyetlerin tam desteğini kazanmıştı.

Sovyetler Birliği'nin amacı; Makarios'u destekleyerek Kıbrıs'ın NATO egemenliğine girmesini istememesinden ileri gelmiştir.Kıbrıs'ta sorunların yaşanması demek Türkiye ve Yunanistan arasında da sorunlar yaratacağından; bu sorunlardan yararlanarak iki ülkeyle de ilişkilerini geliştirmek istemiştir.

30 Ocak 1964'te TASS ajansı tarafından yayınlanan bir Sovyet resmî açıklaması; Kıbrıs Konusu'nda toplanan Londra Konferansı'nı şiddetli bir şekilde kınanmıştır.Açıklama aynı zamanda Kıbrıs'ın bağımsızlığını korumanın NATO'dan çok BM Güvenlik Konseyi'nin sorumluluğu içinde yer aldığına da dikkat çekilmiştir⁷².

NATO Planı 7 Şubat 1964'te Dünya kamuoyuna duyurulduktan sonra Sovyet lideri Kruşçev, BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerine, Türkiye'ye, Yunanistan'a ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne hemen hemen aynı ifadeleri taşıyan notalar göndermiştir.Kruşçev'in notalarında dile getirdiği bazı önemli noktalar şunlardır: "...Belli güçler, yalnızca Kıbrıs halkını etkileyecek sorunlarla ilgili olarak kendi tercih ettikleri çözüm şeklini Kıbrıs halkı ve hükümeti üzerine empoze etmeye gayret etmektedirler...Bütün bu planların amacı temelde aynıdır; askeri bloklar karşısında bağlantısız politika takip eden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin NATO silahlı güçleri tarafından de facto olarak işgal edilmesi..."⁷³

Kruşçev'in notaları, aynı zamanda Batılı güçleri Kıbrıs Konusu'nda oluşabilecek herhangi bir uluslararası karışıklığa neden olabileceği konusunda bir nevi uyarı niteliği de taşımaktadır.Kruşçev, ayrıca Batılı Devletlerden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine saygı göstermelerini ve sorunun çözümünü Kıbrıslıların kendilerine bırakmalarını isteyerek konunun BM'de tartışılmasını önermiştir⁷⁴.

Sovyetlerin bu girişimlerine ve açıklamalarına tepki olarak Amerikan Başkanı Johnson 4 Mart 1964'te Kruşçev'e bir mektup göndererek; ABD'nin Kıbrıs'la ilgili politikasının Kıbrıslı yetkililerle işbirliği içinde oluşturulduğunu ve yalnızca adada

⁷² Adams ve Cottrell, a.g.e., s.35.

⁷³ George S. Harris, **Troubled Alliance: Turkish - American Problems In Historical Perspective 1945-1971**, Washington 1972, s.57-59.

⁷⁴ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç ve Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 1975, s.61.

barış ve güvenliğin yeniden oluşturulmasında Kıbrıslılara yardımcı olma amacı taşıdığını vurgulamıştır. Johnson da Sovyet liderlere Doğu Akdeniz'deki durumu tehlikeye sokabilecek herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçınmaya çağırılmış ve Kruşçev'e ABD'nin bu tür bir politika takip edeceği konusunda güvence vermiştir⁷⁵.

Sonuç olarak NATO Planı'nın başarısızlıkla sonuçlanması olumsuz etkileri de beraberinde getirmiştir. Tarafların dışardan barışa istekli görünmelerine rağmen iş sorunu çözmeye gelince bir türlü orta bir yol bulunamamış olması olayları bir düğüm haline getirmiştir. Ama şunu yine belirtmeliyiz ki; NATO Planı çerçevesinde Rum Kesimi'nin anlaşmak istemeyen tavrı nedeniyle Kıbrıs Türk Kesimi ile istenen anlaşma sağlanamamıştır.

Soruna çözüm bulmak isteyen ülkelere gelince Türkiye garantör ve kardeş ülke olmak vasfı ile Kıbrıs Türklerine elinden geldiğince yardım etmeye ve destek olmaya çalışmıştır. Kıbrıs Sorunu sürecinde ve aşamalarında olaylarda söz sahibi olarak en azından bir çözüm yolu araştırmaya çalışmıştır.

ABD ve İngiltere ise genellikle kendi çıkarları doğrultusunda ve Kıbrıs'ın jeopolitik önemi sebebiyle adayla ilgilenmişlerdir. Taraf tutmadıklarını ve olayları eşit yönden ele aldıklarını söyleseler de gerektiği zamanlarda olaylara müdahale edilebilmiş olsaydı en azından bu kadar insan ölmemiş olabilirdi. Olayları siyasî ve hukukî boyutundan ziyade insanî boyutundan da değerlendirmek gerekmektedir.

Yunanistan; Kıbrıs Rum Kesimi'yle aynı siyaseti güttüğü için Enosis doğrultusunda tutum sergilemiştir. Sovyet Rusya ise yaşanan bu olayları fırsat bilerek; sıcak denizlere inme isteğini nihayetinde gerçekleştirecekleri ümidi ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını destekler yönde açıklamalarda bulunmuşlardır. Özellikle bu konuda Batı'nın bu soruna karışmaması gerektiğini, sorunun ancak Ada'nın kendi içişlerinde çözülebileceğini düşünmüştür. Zaten Ada'da mevcut olan komünist unsurların artabileceği yönünde ABD'nin endişesi Sovyetlerin bu tutumundan sonra daha da artmıştır.

⁷⁵ Cumhuriyet, 7 Mart 1964, s.1.

Sonuç olarak; Kıbrıs Sorunu'na ilk olarak diplomatik yollardan Londra - Zürih Antlaşmaları ile çözüm bulunmaya çalışılmıştır ve Kıbrıs Cumhuriyeti garantör devletler güvencesinde kurulmuştur. Ama yeni kurulan Cumhuriyet henüz çok erken bir zamanda kanlı olaylara sahne olmuş; adada sorunlar bitmemiş aksine artarak toplumlararası çatışmalara dönüşmüştür. Bu da Londra Antlaşması'nın tam olarak uygulanamamasından kaynaklanmıştır. Yerinde Yeller Esen Anayasa ve Kıbrıs Sorunu - Hukuksal Bir İnceleme adlı eserlerde Londra Antlaşması'nın uygulanmayan maddeleri ve geçersizliği geniş bir şekilde ele alınmıştır ⁷⁶.

Sorunlarla yeniden karşılaşan Kıbrıs Cumhuriyeti kısa bir zaman içinde bu sistem işleyemeyince yıkılmış ve toplumlararası çatışmalar giderek artmıştır. Gerçekleştirilen Londra Konferansı ile en azından bir uzlaşma sağlanmaya çalışılsa da bu da mümkün olmamıştır.

Kıbrıs Sorunu çözümlenirken adada yaşayan Türk ve Rum Toplumların her ikisinin de kabul edebileceği ortak bir formül bulunmadıkça, Kıbrıs Sorunu'na kalıcı bir çözüm bulunması olanak dışıdır. Ama her iki tarafında uzlaşabilmesi için ortak bir yol bulabilmek de oldukça zordur. Çünkü tarafların mutlaka bir takım ödümler vermesi gerekmektedir. Ödümlerin sınırı ve saptanması konusunda yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı sorunlar bir türlü çözülememiştir. Kıbrıs Sorunu'na bir çözüm bulunulamayınca BM Güvenlik Konseyi'ne kadar bu konu taşınmıştır. Bu süreç içinde Türk - Amerikan ilişkileri bir takım aşamalardan geçmiştir. İlerleyen bölümlerde bu konular üzerinde durulacaktır.

⁷⁶ Orbay Deliceirmak, **Yerinde Yeller Esen Anayasa**, Kıbrıs 1997 – Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara 2002.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İÇ POLİTİKADA GELİŞMELER

VE ABD İLE İLİŞKİLER

I. 27 MAYIS İHTİLALİ

A. 27 Mayıs İhtilali'nin Nedenleri - Oluşumu ve Siyasal Gelişmeler

27 Mayıs 1960 İhtilali; Türk Siyasî Tarihi için önemli bir sürecin başlangıcı sayılabilir. Sebeplerinin yanı sıra sonuçları ile de Türk Dış Politikası'nın en önemli oluşumlarından. Demokrat Parti'nin iç ve dış politikada izlemiş olduğu usul ve ekonomik anlamdaki huzursuzluklar bu ihtilalin temel nedenlerini oluşturmaktadır.

27 Mayıs'la beraber dış politikada olduğu gibi iç politikada da önemli değişiklikler ve gelişmeler yaşanmıştır. Beraberinde demokratik bir Anayasa'nın getirilmiş olması bu darbeyi diğerlerinden farklı kılmaktadır. Bu anayasa ile iç politikada da demokratikleşme süreci başlamış ve bu da uluslararası ilişkilere yansımıştır. Bu döneme kadar sorgulanmamış olan dış politikada izlenen yol; 27 Mayıs'la beraber kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır.

Dış ve iç politikanın değişiminden söz ettik. Peki bu ne yönde olmuştur? Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki; 1960'lı yıllara gelinceye kadar Türk Dış Politikası'nın değişmeyen temel özelliği Batı ile olan bağlantısıdır. Türkiye sürekli olarak Batı Bloğu içinde yer alma eğiliminde olmuştur. Bu düşünce yani batılılaşma ve Batı sistemi içinde ulus - devlet olarak yer alma ilkesi genel anlamda Batı; özellikle de Amerikan çıkarları ile özdeşleşme olarak algılanarak ilerleyen yıllarda oldukça fazla eleştiriye maruz kalacak Batı yanlısı bir politikaya dönüşmüştür⁷⁷.

Her ne kadar batılılaşma dış politikanın merkezini oluşturuyor olsa da; aslında Cumhuriyet'in ilk yıllarında batılı ülkelerle ilişkilerde sorunlar sürerken, Türk - Sovyet dostluğu sürekli olarak korunabilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin

⁷⁷Oral Sander, "Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", **AÜSBF Dergisi**, C.XXXVII, No:3-4, Ankara 1982, s.105.

bozulması 1945 sonrasına rastlamıştır.Öyle ki Soğuk Savaş'ın başlamasıyla ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı yürütmüş olduğu politikasına Türkiye de destek vermiştir.Batı'ya bağımlılık arttıkça Türkiye azgelişmiş ülkelerle ve Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini giderek azaltmıştır.

Batı ile ilişkilerin daha fazla önem taşıması belki de Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarı sırasında, hibe veya borç şeklinde; ABD'den 1 milyar 583 milyon dolar borç alınmış olmasıyla da ilişkilendirilebilir.Ve alınan büyük miktarda borçlar, yabancılara ülke ekonomisinde söz sahibi olma imkanını vermiştir ⁷⁸.

1960'lı yıllarda ise Türk Dış Politikası'nın genel anlamda en önemli özelliği olan Batı'ya yönelik oluşu ilkesi yavaş yavaş değişmeye başlamıştır.Türkiye çok yönlü bir dış politika arayışına girmiş ve bu değişme sürecinde Türk kamuoyu oldukça etkili olmuştur.

1923'ten itibaren batıya dönmüş olan ve giderek Batı politikası ile özdeşleşen Türkiye 1960'lı yıllarda batıdan ayrı ulusal çıkarları bulunduğunu anlamış ve dış politikasını sorgulamaya başlayarak yeni arayışlar içine girmiştir.

İşte 27 Mayıs hareketinin önemli ilkelerinden biri de dış politikaya ilişkindir: Dış politikada mevcut anlaşmalara bağlı kalınarak; bağımsız bir dış politika izlenmesi esas alınmak istenmiştir.Ama yine de 27 Mayıs hareketini gerçekleştirenlerin endişe duydukları en önemli mesele ise herhangi bir dış gücün yeni yönetime müdahale etmesi olmuştur ⁷⁹.

Bu nedenle 27 Mayıs 1960 sabahı saat 04:36'da Ankara Radyosu'ndan yapılan ve silahlı kuvvetlerin yönetimi ele geçirdiğini duyuran bildiri Dünya'ya seslenilerek ABD ve NATO'ya bağlı müttefiklere güvence verilmiştir:

27 Mayıs hareketinin iç politikayı ilgilendiren bir takım sorunlardan kaynaklandığı ve dış politikada herhangi bir değişikliğe gidilmeyeceği üzerinde durulmuştur.Bildiriye verilen güvencenin yanı sıra yeni yönetim özellikle NATO'ya olan bağlılığını bildirilmiştir.Ancak asıl istenen yeni rejimin en kısa zamanda Batı Devletleri tarafından da tanınması olmuştur.

⁷⁸ Cem Eroğul,**Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**,Ankara 1998,s.269.

⁷⁹ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**,No.18(1966),s.24.

30 Mayıs'ta ilk olarak İngiltere ve ABD'nin tanıdığı hükümeti; 3 Haziran'da Sovyetler Birliği'nin de katılımıyla otuz bir ülke tanımıştır⁸⁰.

27 Mayıs İhtilali kimi kesimlerce olumlu karşılanmış olsa da kimi kesimler bunu çok partili demokratik hayatın bir kesintisi olarak algılamıştır. Aslında yapılan duyuruda Silahlı Kuvvetlerin amacının “partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve tarafsız bir idarenin altında en kısa zamanda adil seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazanana teslim etmek” olduğu belirtilmişse de çok partili hayata yeniden geçilebilmesi on beş ayı bulmuştur.

Sonuç olarak; 27 Mayıs hareketini bir devrim olarak algılamak ne kadar yanlış olursa; yıllar sonra iki kez daha yaşanacak olan hükümet darbelerine de benzetmek tarihsel gerçeklere aykırı olur⁸¹.

Bir yandan çok partili demokrasiye son veren öte yandan da özgürlükçü bir demokrasinin hukuksal yapısını hazırlayan 27 Mayıs yönetiminin iç politikadaki durumları dış politikaya da yansımıştır.

27 Mayıs'ın Türk Siyasî Tarihi'nde önemli bir yeri olduğundan söz ettik. Gerçekten de bu hareket ile beraber her ne kadar Türk Dış Politikası sorgulanmaya başlamış olsa da yine de ABD'ye olan bağlılık yenilenmiş hatta ilişkiler giderek daha da kuvvetlenmeye başlamıştır.

Bu dönem ABD ve Türkiye arasındaki ilişkilerin en üst düzeylere hatta ittifak seviyesine geldiği yıllardır. Ekonomik ve askerî anlamda ABD'nin yardımlarının giderek artması, Amerikan üs ve tesislerinin kurulması ve de ABD ile bu dönem içinde yapılmış olan antlaşmalar hem iki ülkeyi birbirine daha çok yakınlaştırmış hem de ABD'nin Türk iç ve dış politikasına karışabildiği bir ortamı da beraberinde getirmiştir. Ama bu durum tabii ki; sadece 27 Mayıs İhtilali ile de açıklanamaz, bu durum devam eden bir süreçtir. İktidarda o dönemde kim olursa olsun ABD ile izlenecek ilişkilerin bu düzeyde seyredeceği ortadadır.

⁸⁰ **Dış İşleri Bakanlığı Belleteni**, Belge 1, No.178(1966), s.51.

⁸¹ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul 1993, s.313-317.

B. 27 Mayıs İhtilali'nde ABD'nin Rolü Var mı? 27 Mayıs İhtilali'nin Sonuçları

Bu dönemde bilindiği üzere dış politikada Batı ve ABD'nin etkisi söz konusudur.27 Mayıs İhtilali'nde ABD'nin rolünün olup olmadığı yönünde ise değişik görüşler mevcuttur.Ama şu da bilinen bir gerçektir ki; Amerikan yönetiminin bu ihtilalden haberi olup olmamasından öte, haberi olmasa da yeni gelen yönetimin Amerikan politikalarından ödün vermeyeceğinin bilinmesidir.

Aslında halen bu ihtilalde ABD'nin rolü var mı yok mu, ya da ABD'nin bu ihtilalden önceden haberi olup olmadığına dair değişik görüşler mevcut olsa da elde kesin kanıtlar bulunmamaktadır.Zaten ABD Türkiye'de herhangi bir yönetim değişikliği olsa da Türk - Amerikan ilişkileri yine aynı düzeyde sürdürüleceğinden ABD açısından Türkiye'deki gelişmelere dışardan müdahale edilmesi zaten gereksizdir.Bu konuda ABD'nin sadece Türk İç ve Dış Politikası'nın kötüye gitmesini engellemek adına bir takım telkinlerde bulunmuş olduğu bilinmektedir.

Kısacası; 27 Mayıs İhtilali Amerikan yetkilileri için bir sürpriz olmamıştır.Hatta devrimden sonraki yönetim Amerikan yöneticilerini memnun etmiştir ⁸².Çünkü Menderes'in son dönemlerde izlediği siyaset ülke içi huzursuzluklara sebep olmuş, bu huzursuzluklarda SSCB'nin işine yarayacağından bunun bir askeri darbeye sona ermesi Amerikan çıkarlarına hizmet etmiştir.

ABD'nin Türkiye'deki bu darbeyi destekler tarzındaki tutumu aslında Türkiye'nin darbe öncesi içinde bulunduğu iç ve dış uluslararası şartlarla açıklanabilir.Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ABD'yi endişelendirmiştir.Türkiye'de gelişen iç karışıklıklardan Sovyetler Birliği'nin faydalanabileceği düşüncesiyle ABD tarafından darbe desteklenmiştir ⁸³.

27 Mayıs'ı gerçekleştiren subay kadrosu harekâttan önce hiçbir yabancı güce haber verilmediğini ısrarla vurgulamaktadır: "...27 Mayıs'tan hemen sonra, ihtilalcilerin CIA ile işbirliği halinde oldukları, Menderes iktidarını Amerikalıların orduyla beraber devirdikleri iddia edilmiştir...27 Mayıs ve sonraki bütün askeri

⁸² Çetin Yetkin,**Türkiye'deki Askeri Darbeler ve Amerika**,Ankara 1995,s.88.

⁸³ Fahir Armaoğlu,"Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı",**Belleten**,Cilt:LX,S.227,Ankara Nisan 1996,s.213.

hareketler yüzde yüz Türk Silahlı Kuvvetleri'nin iradesi ve gördüğü lüzum üzerine gerçekleşmiştir.Hiç birisinde yabancı beraberliği ve desteği yoktur...Dış kaynakların etkisi maalesef askerler iktidarı ele aldıktan sonra gerçekleşmiştir.” diyen Orhan Erkanlı aksini iddia edenlerin amacının orduyu dış güçlerle işbirliği yapan bir kuruluş olduğu imajına büründürerek itibarını düşürmek olduğunu belirtmektedir ⁸⁴.

Yine 27 Mayıs'ı gerçekleştiren kadro içinde yer alan Sami Küçük, ihtilalle ilgili kendine yönetilen “Amerika'yla bir temas yapıldı mı?” sorusunu, “Hayır. Kesinlikle yapılmadı.Küçük rütbeliyiz evvela.Tahmin edin ki, bir Kenan Evren durumunda değilsiniz ki, ABD'nin en büyüğünü çağırıp konuşalım!Böyle bir şey söz konusu olmadı...” diye yanıtlamıştır ⁸⁵.

Ahmet Yıldız ise, 27 Mayıs'ı ABD düzenledi yargısına “kargaların bile güleceğini” söyleyerek, bunun en büyük kanıtının ABD'nin Ankara Büyükelçisi'nin ihtilal olmayacağına dair merkeze gönderdiği raporlar olduğunu belirtmektedir.

Bunların yanı sıra, 27 Mayıs'ın hazırlık aşamasında Amerikan müdahalesinden de çekinildiği bilinmektedir.18 Mayıs tarihinde İstanbul'da toplanan subaylar, Menderes'in 26 Mayıs'ta Atina'ya yapacağı ziyaretten önce harekete geçmek gerektiği, Menderes yurt dışında iken harekete geçilmesi durumunda Başbakan'ın ABD'ye başvurmasıyla ABD'nin duruma müdahale edebileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır ⁸⁶.

27 Mayıs hareketinin oluşumu ile ilgili bir diğer görüş de ; DP iktidarına karşı ABD ile ordunun işbirliği yaptığı yönündedir.Bu görüşün dayanağı DP'nin ABD ile olan ilişkilerinin 1954'ten itibaren gerginleşerek 1960'tan itibaren ise belirgin bir biçimde kötüye gitmiş olmasıdır.Bu da ABD'nin zaman zaman dış yardımları azaltmak istemesinden kaynaklanmıştır.Fakat Dışişleri Bakanı Türkiye'nin stratejik önemi dolayısıyla Amerikan yardımlarının sürmesinin zorunlu olduğunu aksi takdirde Türkiye'nin bu yardımı başka ülkelerden sağlayabileceğini belirtmiştir.Hatta bununla ilgili olarak şunu söyleyebiliriz:ABD yardımları kesilmeye veya azalmaya başlayınca; Moskova ile yakınlaşma girişimleri baş göstermiştir.27 Mayıs

⁸⁴ Orhan Erkanlı,**Askeri Demokrasi: Orhan Erkanlı'nın Anıları**,İstanbul 1987,s.221-222.

⁸⁵ Bedri Baykam,**27 Mayıs İlk Aşkımızdı**,Ankara 1994,s.189.

⁸⁶ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar,**İhtilalin İçyüzü**,İstanbul 1965,s.166.

yönetiminin ABD'ye aykırı olmayan politikalar izlemesi ve ABD'nin Türkiye'ye ekonomik yardımını arttırması ABD'nin 27 Mayıs İhtilali'nin arkasında olduğunu ispatlamasa da; en azından bu gelişmelerden memnun kaldığını göstermektedir⁸⁷.

27 Mayıs İhtilali'nde; ABD Hükümeti'nin rejimi hemen tanınması ve ABD Başkanı Eisenhower'ın Cemal Gürsel'e gönderdiği sıcak mesaj da ilgi çekicidir. "...Hükümetinizin NATO ve CENTO ile bağlarını muhafaza etmek hususundaki azmi benim için...büyük bir memnuniyet kaynağı teşkil etmiştir.Hükümetim, Türk ve Amerikan milletleri arasındaki...dostluk ve işbirliği ananesine uygun olarak Türkiye ile samimi münasebetlere devamdan memnuniyet doğacaktır..."⁸⁸

Sonuç olarak; arşiv belgelerinden ABD'nin 27 Mayıs'taki rolü olduğu üzerine kesin bir yargıda bulunulamadığından dolayı ilgili hatırat ve anılardan faydalanılmıştır.Ama en azından bu ihtilalin Türk - Amerikan ilişkilerini sekteye uğratmaması ve ABD'nin diğer ülkelerde yaşanan askeri darbelere vermiş olduğu tepkilerin yanında; söz konusu Türkiye olunca buna derhal uyum sağlaması dikkat çekicidir.

ABD ister bu ihtilali kendi düzenlemiş olsun, isterse hiç haberi olmasın sonuçta değişmeyen gerçek şudur ki; her iki durumda da ABD'yi olumsuz etkileyen bir durum yoktur.İhtilal öncesinde de sonrasında da ilişkiler aynı düzeyde devam etmiş ve de ihtilal yapılır yapılmaz ABD ve NATO'ya olan bağlılık tekrarlanmıştır.

NATO ve ABD'ye bağlılık sadece bu ihtilaller veya hükümet politikaları ile de açıklanamaz.Çünkü bu dönemde Türkiye kendini yalnız hissetmek istemeyip, bu türde ittifaklara girişmiştir.Aynı zamanda kendini herhangi bir Sovyet tehlikesinden korumanın yolunun Batı Bloğu içinde yer almaktan geçtiğini düşünmüştür.Bahsettiğimiz üzere II. Dünya Savaşı yıllarında izlenen tarafsızlık politikası ilerleyen yıllarda NATO'ya girişle beraber yerini Batı sistemine bırakmıştır.

Batı ülkeleri ve ABD kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi de kendi ittifak sistemleri içine almışlardır.Yaptıkları ekonomik yardımlarla Türk ekonomisine ve de yaptıkları askeri yardımlarla da Türk Ordu Sistemi'ne

⁸⁷ Yetkin,**a.g.e.**,78.

⁸⁸ **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1960,s.1.

karşılaşmışlardır.Türkiye'nin güvenliği için üs kurma girişimlerinde bulunarak, Türkiye'yi bu seferde üs olarak kullanmışlardır.Bu konuyu daha geniş olarak inceleme fırsatını bulacağız.

27 Mayıs; kimi kesimlerce özgürlükçü ortamı kısıtlamış olduğu, kimi kesimlerce de aksine özgürlükçü bir anayasa getirdiği yönünde savunulmuştur.İhtilallerin olumlu yönleri dışında tabi ki ülkenin durumunda bazı olumsuzluklar yaşattıkları da bir gerçektir ama yolunda gitmeyen bir şeyler varsa ve ülkenin durumu; o durum devam ederse daha da kötüleşecekse demokratik bir şekildeki yönetim değişikliği makul görülebilir.Bu değişikliklerde dönemin şartları neyse ona göre yapılır.

Dönemin şartları neyi gerektiriyorsa bu ihtilal yapılmıştır.Sebeplerini ve sonuçlarını belirttiğimiz bu ihtilalde Amerikan etkisinin olup olmadığına dair kanıtlar mevcut değildir.Bu da bizim bu konu hakkında kesin bir yargıya varmamızı engellemektedir.

II. DIŞ POLİTİKADA YENİ YÖNELİMLER: HÜKÜMETİN ABD'YLE İLİŞKİLERİ

A. ABD'ye Verilen Teminatlar

27 Mayıs İhtilali'nden önce Amerikan Yönetimi; Türk İç Politikası'ndaki gelişmelerin iyi yönde gitmediğini fark etmiş ama Menderes rejiminin hangi yoldan devrilsen devrilsin yeni iktidarın Amerikan karşıtı olmayacağını düşünmüştür⁸⁹.

1959 Nisan ayı içinde Amerikan basınında Menderes yönetiminden duyulan endişeler şöyle dile getirilmiştir:

“...Başbakan Menderes keyfi davranışlarda bulunursa ABD ile ilişkiler bozulabilir.Baskı altında tutulacak muhalefet şiddete başvurabilir.Menderes muhalefete karşı ılımlı davranmalıdır.Aksi takdirde ters tepkiler doğabilir...”⁹⁰

⁸⁹ G.Barraclough(Der.),*Survey Of International Affairs,1959 - 1960*,London 1964,s.536.

⁹⁰ *The New York Times*, 23 Nisan 1960,s.4-5.

Bahsettiğimiz üzere; ABD'nin 27 Mayıs hareketinden haberi olup olmadığına dair bir takım söylentiler halen mevcuttur. Amerikan yönetimi bu harekete müdahaleyi gereksiz bulmuştur; çünkü iş başına gelecek yeni idarenin Amerikan yönetimine olumlu tavır sergileyeceğinden kuşku duymamıştır. Ama yine de Türk politikasını yoluna koyabilmek adına bazı telkinlerde bulunmuştur ve Mayıs ayında Dışişleri Bakanı Herter ve F.R. Zorlu muhalefete karşı hoşgörülü davranma konusunda görüşmüşlerdir ⁹¹.

Ama en önemlisi, bu hareket ABD için bir sürpriz olmamıştır ve Türkiye'deki bu yönetim değişikliğinin herhangi bir rejim değişikliğine yol açmayacağı ortadadır. Zaten devrim hareketinin gerçekleştirmiş olduğu ilk politik atılım da ABD'ye dış politikasının değişmeyeceğine dair garanti ve teminat vermek olmuştur.

Yeni rejimin Dışişleri Bakanı Selim Sarper 1 Haziran'da bir demeç vererek ABD ile yapılmış tüm antlaşmalara bağlı kalınacağını söylemiştir. Bu nedenlerle 30 Mayıs 1960'ta ABD yeni hükümeti tanıyan ilk devletlerden biri olmuştur. Başkan Eisenhower de 16 Haziran 1960'ta Cemal Gürsel'e yolladığı bir mektubuyla ⁹² bundan duyduğu memnuniyeti belirtmiş ve Gürsel'de 29 Haziran'da yazdığı cevapla bağlılığını tekrar etmiştir.

Yeni hükümetin batı dünyasına verdiği güvencelerin dışarıdan gelecek müdahaleleri engellemek dışında bir diğer amacı da; ekonomik sorunlarla karşı karşıya bulunmasından dolayı istikrarı sağlayabilmek için ekonomik yardıma ihtiyaç duyması olmuştur. İşte bu yüzden 27 Mayıs yönetiminin bozulmaya başlamış Türk-Amerikan ilişkilerinin yeniden canlanmasına yol açtığı söylenebilir.

Amerikan yetkililerinin Türk Dış Politikası'nın değişmeyeceğine dair düşünceleri doğru çıkmıştır. Bu dönemde herhangi bir dış politika değişikliği gerçekleşmediğinden dolayı Kıbrıs Bunalımı'na kadar izlenen politika 1950-1960 döneminden farklı olmamıştır.

Türkiye'nin ihtilalden hemen sonra ABD'ye ve NATO'ya bağlılığını açıklaması ilişkilerin ilerleyen yıllarda ne şekilde sürdürüleceğini de

⁹¹ **The New York Times**, 2 Mayıs 1960, s.2.

⁹² "ABD Başkanı Eisenhower'in Cemal Gürsel'e Yolladığı Mesaj", **BCA**:030.01/7.40.16, 16 Haziran 1960.

göstermektedir. Türk - Amerikan ilişkileri ihtilal öncesi ile kıyaslırsak daha etkili bir şekilde ilerlemiş ve Batı'ya daha da bağımlı bir sürece girilmiştir. Askerî anlamda iyi bir ordunun Batı işbirliği olmadan sağlanamayacağı düşüncesi hakimdir. Özellikle de ekonomik anlamda zaten pek iyi gitmeyen Türk ekonomisi; ABD ve NATO'ya herhangi bir karşı çıkışta yapılan yardımlardan yararlanamayabilirdi. Ekonomik ve askeri anlamdaki bu bağımlılık ihtiyacı; iki ülkeyi birbirine çıkarları doğrultusunda daha da yakınlaştırmıştır.

Aynı zamanda bu dönemde uluslararası ilişkilerde de Batılı Devletlerle paralel bir politika sürdürülmüştür. Uluslararası konularda ABD ve Batı politikasını destekleyen bir siyasa ile diğer devletlere karşı bir tutum içine girmiştir.

B. Amerikan Askerî ve Ekonomik Yardımları

Truman Doktrini'nin ilânıyla birlikte Türkiye hissedilir miktarlarda Amerikan askerî ve ekonomik yardımı almaya başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle bu yardımlarda artış görülmüştür. Yardımların temel olarak dört nedeni vardır:

“Birincisi; ABD NATO'nun Türkiye üzerinden yapılacak muhtemel bir Sovyet saldırısı dolayısıyla zarar görmesini engellemek istiyordu. Böyle bir saldırı durumunda, ittifakın zayıf üyelerinden olan Türkiye'ye gerekli yardımlar gönderilene kadar, SSCB planladığı hedeflere ulaşabilirdi. Halbuki NATO askeri stratejisine göre; Türkiye'nin bir Sovyet saldırısını engellemesi amaçlanmaktaydı. Zayıf bir Türkiye bunu başaramazdı.

İkincisi; Amerikan üslerinin kurulmasıyla beraber aslında bu yardımlar üslerin korunması amacıyla verilmiştir. ABD Türkiye'deki askeri varlığını NATO amaçları dışında, Ortadoğu'daki birtakım siyasal gelişmelere müdahale etmek amacıyla da kullanmak istemekteydi. Bu davranışın Türk kamuoyunda meydana getireceği tepkiyi azaltmak için askeri ve ekonomik yardımların verilmesi sürdürülmüştür.

Üçüncüsü; Türkiye'nin NATO içinde yerini sağlamlaştırabilmesi ve ilerleyen yıllarda Amerikan girişimleriyle oluşturulacak Bağdat Paktı gibi örgütlenmeler içinde yer alması için ekonomik ve askeri yardıma devam edilmeliydi.

Dördüncüsü; ABD yöneticileri Türkiye'nin siyasal ve ekonomik istikrar içinde olmasının NATO ve kendi çıkarları açısından gerekli olduğu fikrindeydiler.”⁹³

Üzerinde durulan bu önemli hususlardan dolayı Türkiye ABD'den askeri ve ekonomik anlamda yardım almıştır.Bu yardımlar sonrası ABD ve politikalarına daha bağlı olması gereken bir konuma gelmesini zorunlu kılmış, bu durum ilerleyen yıllarda da büyük sorunların başlamasına sebep olmuştur.

a. Türk - Amerikan İlişkileri'nde Ekonomik Yardımlar ve Sorunlar

27 Mayıs hareketiyle başa geçen Milli Birlik Komitesi düzgün bir ekonomik miras devralmamış ve ekonomik sorunlar sebebiyle dış yardıma ihtiyaç duymuştur.Dış yardım da ancak Batı ile sıkı ilişkileri sürdürme politikasıyla gerçekleşebilirdi.Cemal Gürsel'in bu konudaki sözleri şöyledir: “...Fakat şu unutulmamalıdır ki, çok fazla olan borçları öderken, NATO camiası için hayati ehemmiyeti olan Türk iktisadi ve askeri kalkınma işi de sekteye uğrayacaktır.Amerikan yardımının arttırılması keyfiyetine gelince,Amerika bizi anladığı takdirde bu yardımı arttırabilir ve arttırılmalıdır...”⁹⁴

Dış borç için yardım istenecek ilk ülke ise ABD idi.Alınacak kredi ile hükümetin ekonomi politikasının yürütülmesi için gerekli ihtiyaçlar karşılanmış olacaktır.ABD Türkiye'ye 1949-1953 yılları arasında toplam 225.100.000 dolar, 1954-1962 döneminde ise 867.500.000 dolar ekonomik yardımda bulunmuştur.1949-1953 döneminde 305.700.000 dolar,1953-1962 döneminde ise 1.550.000.000 dolar askeri yardım yapılmıştır.İlerleyen yıllarda Amerikan yardımı arzu edilen rakamların altına düşecek ve bu durum da iki ülke arasında bir takım sorunların yaşanmasına sebep olacaktır.

27 Mayıs sonrası ABD'den 400 milyon kredi gelmesi beklenirken 1959 yılındaki Amerikan yardım toplamı 167 milyon dolarken bu rakam 1960'da 103

⁹³Baskın Oran(Der.),**Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular,Belgeler,Yorumlar**,İstanbul 2001,s.550-552.

⁹⁴ **Resmî Gazete**, 23 Temmuz 1960,S.10559,s.1084.

milyon dolara düşmüştür. 1961 yılında ekonomik alanda birçok iyileştirme yapılmış olsa da yaklaşık 1.5 milyar dolara yaklaşan dış borçlar önemli bir unsur olmuştur ⁹⁵.

Dış borçlar için Başbakan İnönü Amerikan Büyük Elçisi Raymond Hare ile görüşüp ekonomik yardımın arttırılmasını istemiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Gürsel de Türkiye'nin NATO içindeki görevini yerine getirebilmesi için ekonomik açıdan desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu çabalar neticesinde 1961'de 126 milyon dolar olan ekonomik yardım 1962'de 188 milyon ve 1963 yılında ise 237 milyon doları bulmuştur. Bu gelişmeler 1963 yılında Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu'nun kurulmasıyla ABD'nin Türkiye'ye yardımlarında kısıntıya gitme kararı almasıyla sekteye uğramıştır.

1963 yılı içinde Türk - Amerikan İlişkileri'nde krom sorunu da mevcuttur. Sovyetlerin krom fiyatlarını düşürmesi sebebiyle ABD'nin ihtiyacı olduğu kromu Türkiye yerine buradan alması sorun yaşatmıştır ⁹⁶. Yapılan takas önerileri sonuç vermeyince ABD Sovyetlerden krom almaya devam etmiş ve Türkiye'yi güç durumda bırakmıştır ⁹⁷. 1964 yılında ABD'nin yaptığı yardımlarda kesinti yapması gereği vurgulanmıştır. Gene de Türkiye'nin bu tavırdan en az etkilenecek olan ülke olacağı söylene de 1964 ekonomik yardımlarında çok büyük düşüşler görülmüştür.

Demokrat Parti İktidarı, Amerikan askeri ve ekonomik yardımlarını büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Aynı zamanda, Türk Hükümeti Türk Dış Politikası'nın Amerikan Dış Politikası ile paralel gittiği ölçüde Amerikan yardımlarının da artacağını umut etmiştir. Ekonomik hamleleri Amerikan yardımına güvenerek plansız bir biçimde yapmanın olumsuz sonuçları ise daha sonraları görülmeye başlanmıştır. Fakat iktidar krizi aşabilmek için kendine çeki düzen vermek yerine yeni ekonomik yardım arayışlarına girmiştir.

Bu dönemde ABD ilk kez ekonomi politikamıza da müdahale ederek, tarıma uygulanan sübvansiyonların azaltılmasını istemiştir. Ekonomik yardımlar ABD'nin istekleri doğrultusunda kullanılmış, yardımların büyük bölümü ABD'den tarım makineleri ve yol yapım aletleri alımına harcanmıştır. Türkiye ABD'den satın aldığı

⁹⁵ Maliye Bakanlığı, Türkiye'ye Amerikan İktisadi Yardımları (1949-1968), Ankara 1968, s.155-160.

⁹⁶ Milliyet, 30 Nisan 1963, s.1.

⁹⁷ Cumhuriyet, 11 Mayıs 1963, s.1.

makinelerin yedek parçalarını da ABD'den aldığı için ABD bir şekilde verdiği yardımı geri alabilmiştir. Türkiye'ye satılan malzemelerden elde edilen para da Türkiye'ye askerî yardım için kullanıldığından ABD ek bir masrafa girmemiştir⁹⁸.

Amerikan yardımları gerçekten Türk ekonomisinde rahatlama yaratmış olsa da ülkenin daha sonraki yıllarda yaşayacağı dış müdahale endişesini de beraberinde getirmiştir. ABD'den ne kadar ekonomik yardım alındı ise ABD'ye de o ölçüde bazı konularda tavizler verilmiş, yabancı yatırımcıyı teşvik edici kanunlar çıkarıldı ise onların izlediği politikaları aynen uygulanmıştır. Aslında yapılan bu yardımlar da bahsettiğimiz üzere ABD'nin söylediği tarzda kullanılmıştır. Onların öneri gibi sunduğu ekonomi politikaları ve ekonomik istihdamları uygulanmıştır. Bütün bunları uygularken de ABD'nin ilettiği talimatların yerine getirilmediği takdirde ABD'nin ekonomik yardımını keseceğini ve ayrıca Dünya'nın diğer bazı ülkelerini bir takım konularda cephe alınmış olduğu için siyasi arenada yalnız kalmak istenilmemiştir. Yani yine dönemin şartları ve ülkenin içinde bulunduğu durumu düşünülecek olursa takip edilmiş olan bu politikalar kaçınılmazdır.

b. Amerikan Askerî Yardımları ve Amerikan Üsleri

Türkiye'nin NATO'ya katılmasından sonra ABD Türkiye'ye askerî ve ekonomik yardım yaparak işbirliğine girişmiştir. Askerî yardımların artması yine Amerikan çıkarlarına yönelik olmuştur. ABD öncelikli olarak yardım yapmış olduğu ülkelerdeki Amerikan üslerinin korunmasını yine bu ülkelerle yapılmış olan anlaşmaların sürdürülebilmesi, stratejik hammaddelerin korunması ve de müttefik devletlerin askeri gücünün artırılması taleplerinde bulunmuştur.

ABD'nin askeri yardımdaki ana politikası bu gerekçelerini en uygun şekilde yerine getirilmesi yönündedir. Türkiye belki de bu özel gerekçeler sebebiyle Ortadoğu Ülkeleri arasında en çok askerî ve ekonomik yardım alan ülke olmuştur. Zaten Türk Hükümeti de izlediği ekonomi politikası ile sürekli olarak dış yardıma ihtiyaç duymuştur. ABD'nin sözünü ne kadar dinlerlerse; o kadar çok dış yardım alacaklarını düşünmüşlerdir⁹⁹.

⁹⁸ Oran(Der.),a.g.e.,s.553-554.

⁹⁹ Halûk Ülman,“NATO ve Türkiye”,AÜSBF Dergisi,C.XXII,Ankara Aralık 1967,s.776.

Özellikle Türkiye'nin NATO'ya katılmasından sonra Amerikan askerî ve ekonomik yardımının artırılması ABD'nin Türkiye'deki asker sayısını kontrol etmekle beraber ekonomisine yük olan askeri masraflarının bir kısmını bu şekilde paylaşmak istemesinden ileri geliyordu.

Türkiye'de NATO üslerinin kurulması ve halen faaliyette olması bugün dahi tartışma konusu olabilmektedir. Türkiye, NATO Antlaşması ve imzaladığı ikili anlaşmalarla sadece kendi maddi çıkarlarını gütmemiştir; Batı İttifakı içinde Sovyetler Birliği'ne en yakın ve en gelişmiş hava üslerinin kurulmasına ve burada birtakım uçakların kullanabileceğine dair güvenceler de vermiştir. Bu yolla ABD herhangi bir Sovyet saldırısına karşı kullanacağı uçakların yanı sıra Türkiye'de de üs elde ederek Sovyetler Birliği'nin önemli noktalarına rahatça ulaşabilme imkanı kazanmış olacaktır. Belki de Türk - Amerikan ilişkilerinin 1960'lara doğru en üst düzeye gelmesi bu sebeplere dayandırılabilir¹⁰⁰.

Bu üs ve tesislerin yıllarca Amerikan kontrolünde mi yoksa; Türk kontrolünde mi olduğu tartışılmıştır. Yapılan antlaşmaların maddelerinde bu soruya yanıt bulabiliriz: Amerikan personeli bu üsleri kullanabilmekte; ancak Türk makamlarının izni olmadan başka devletlere karşı girişilecek hareketlerde kullanamayacak olmaları esas alınmıştır. Radar tesisleri ise pasif niteliktedir.

Amerikan üslerinin gerçekten Türkiye'ye iyi niyetlerle ve sadece yardım amaçlı kurulmadığı ortadadır. Çünkü zaten Türkiye NATO'ya girmekle NATO savunma stratejisi bağlamında bu ittifakta bazı taahhütleri de yerine getirmesi gerektiğini bilmektedir. ABD bu üsleri kurarken Ortadoğu veya Sovyetler Birliği'ne yakın menzilli üsler kazanmıştır.

Daha sonraki yıllarda Amerikan üs ve personeli meselesi Türk - Amerikan ilişkilerinde bir takım olumsuzluklara yol açmıştır. Türkiye'de yaşayan Amerikan personel ile Türklerin anlaşamadığı noktalar olmuş ayrıca Amerikan üsleri meselesi de kamuoyunda en çok tartışılan ve eleştirilen meselelerden birisi olmuştur.

Bu dönemde de unutulmaması gereken bir husus da Türk - Amerikan ilişkilerinde önemli bir yeri olan Küba Krizi'dir. Sovyetler Birliği ile ABD arasında

¹⁰⁰Hasan Köni, "Yeni Uluslararası Düzendeki Türk - Amerikan İlişkileri", **Yeni Türkiye**, No:3, 1995, s.58-60.

geçen bu olayda ABD tarafından Küba'da orta menzilli Sovyet füzelerinin tespit edilmesi sonrası yaşanan krizde; yapılan bir takım pazarlıklar sonucunda SSCB'nin Küba'daki füzelerini çekmesi karşılığında ABD de Türkiye'deki Jüpiter füzelerini kaldırmıştır.

1962'de yaşanmış bu olaydan anlaşıldığı üzere; ABD bir NATO ülkesi olarak çıkarları doğrultusunda pazarlık yapabilmiştir.Küba Krizi dönem içinde belki de fazla anlaşılmadığından dolayı dikkat çekmemiştir.Oysa ki bu durumun Türkiye'nin güvenliği açısından önemi çok büyüktür.Bu durum da çıkarlar söz konusu olduğunda ilişkilerin nasıl bozulabileceğinin en iyi örneğidir.

III. 1960-1965 DÖNEMİ TÜRKİYE - ABD İLİŞKİLERİ'NDE KIBRIS

A. Kıbrıs Sorunu'na Türkiye'nin Bakışı

Doğu Akdeniz'in stratejik anlamda kilit noktası olan Kıbrıs; 19. yüzyılın sonuna kadar Türklerin hakimiyetinde kalmıştır.Nitekim adanın daha sonra İngiltere'ye kiralanması ayrıca 1. ve 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin yeterli etkinliği gösterememesi Kıbrıs'ın elimizden çıkmasına sebep olmuştur.

Lozan Antlaşması gereğince Türkiye Cumhuriyeti, adadaki İngiliz egemenliğini resmen tanımış ve o tarihe kadar hukuken Osmanlı toprağı olan, ancak fiilen İngiliz yönetimi altında bulunan Kıbrıs, hukuken de İngiliz toprağı haline gelmiştir.Aslında bunun sebebi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ardı ardına savaşlardan çıkmış olması ve kendini yeni Cumhuriyet'in güçlendirilmesi üzerinde yoğunlaştırmasından ve bu hususla yeterince ilgilenememiş olmasıdır.

Lozan Antlaşması gereğince Ada; İngiltere'ye bırakılırken Türkiye ile Yunanistan arasında bir denge kurulmuştur.Bu denge de ancak Kıbrıslı Türklerin varlığının ve kimliklerinin korunmasına bağlıdır.İşte bu olgu yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs politikasını belirleyen esas unsur olmuştur.Türkiye'nin Atatürk döneminden başlayarak süregelen politikasının ana eksenini bu yönde oluşturmuştur.

Uluslararası anlamda Kıbrıs Sorunu'nun gündeme gelişi ise 1950'lerde olmuş, 1954'te Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesi'ni BM'ye götürmesi Türkiye ve İngiltere'nin aldığı tedbirlerle önlenmiştir.

Türk Hükümeti'nin gündemine bu şekilde giren Kıbrıs Sorunu; millî bir konu haline gelerek Kıbrıs Davası olarak görülmüştür. Hatta bu davanın ne şekilde ilerlemiş olduğunu kamuoyunda yer alan birtakım sloganlar göstermektedir: 1955'teki "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır." sloganının yerini 1958'de "Ya taksim ya ölüm!" almıştır.

Türk Hükümeti; Kıbrıs Sorunu'na diğer taraflar gibi sadece stratejik önemi sebebiyle değil, Kıbrıs'ı Türk toprağı, Kıbrıslı Türkleri de kardeşten öte gördüğü tarihsel bağlarla baktığı için sorunla bu denli ilgilenmiştir ¹⁰¹.

Bunun da etkisiyle Londra Antlaşmaları'nın imzalandığı tarihten itibaren; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanına kadar geçen süre içinde Türkiye'de 27 Mayıs hareketi ile beraber; dış politika konusunda yeni yeni tartışmalar yaşanmaya başlamıştır.

Yunanistan ise adayı Enosis politikası çerçevesinde kendisine bağlayamayacağını anlayınca müstakil bir Rum Devleti kurmaya çalışmıştır. İngiltere Yunanistan'ın kendi çıkarları adına daha tehlikeli olduğunu düşünerek Türklerin tarafını tutmuş Enosis ve taksimi önlemiş; 1960 düzenlemeleri de bu yönde olmuştur ¹⁰².

Kıbrıslı Türklerin korunma ihtiyacı hissetmesi ve Türkiye'nin de onları koruma konusunda sorumlu hissetmesi , Osmanlı Devleti'nin sorumluluklarını alma gereğı duyması bu konuyu bu günlere taşımıştır. Ama bu konuda her ne kadar istekli olsak da önemli olan nokta Türkiye'nin bu soruna hazırlıksız yakalanmış olmasıdır.

Kıbrıs Sorunu'nda varılan bağımsızlık çözümünün TBMM'de ilk tartışması 28 Şubat 1959'da Dışişleri Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi sırasında yapılmıştır. Dışişleri Bakanı Zorlu Türk Dış Politikası'nın genel çerçevesini çizdikten sonra tek tek ülkelerle olan ilişkileri ele almış ve son olarak da Kıbrıs Sorunu'na çözüm

¹⁰¹ İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil(Ed.),**Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi**,Kıbrıs 2001,s.116.

¹⁰² Lionel Gelber,**America In Britain's Place: The Leadership Of The West and Anglo - American Unity**,New York 1961,s.154.

getiren antlaşmaların içeriği ile ilgili olarak TBMM'ye genel bilgi vermiştir.Londra Antlaşmaları'nın Türk - Yunan dostluğu çerçevesinde gerçekleşebildiğini belirten Zorlu, başlangıcından beri Kıbrıs Sorunu'na ilişkin izlenen politikada Türkiye'nin çıkarlarının gerektiği gibi korunabilmesi için üç prensibin esas tutulduğunu belirtmiştir:

“a.Kıbrıs'ın hiçbir zaman yabancı bir devlete ilhak edilmemesi,

b.Kıbrıs'taki Türk Toplumunun gelişmesinin önlenmemesi ve onun adada bir azınlık muamelesine tabi tutulmaması,

c.Adanın Türkiye'nin güvenliği açısından taşıdığı önem göz önünde tutularak savunmasının sağlanması ve savunmasına Türkiye'nin de katılması.

Bunların yanı sıra Kıbrıs'ta İngiltere'nin üs sahibi olması da Türkiye için faydalı görülmüştür.”¹⁰³

Bu dönemde muhalefetin Kıbrıs Politikası'na karşı yoğun eleştirileri olmuştur.Muhalefetin buna ilişkin eleştirileri üç temel noktada toplanabilir:

Bunlardan ilki, antlaşmalarda taksimin hukuken engellenmiş olmasına rağmen; Enosis'in fiilen ortadan kaldırılamadığıdır.Türkiye'nin taksim politikasını gerçekleştirmesi diğer garantör devletlerin karşı çıkması durumunda zaten olası değildir.Adada bulunacak Türk askerî kuvveti bunu gerçekleştirebilecek niteliklere sahip değildir.Ayrıca, Kıbrıs Hükümeti'ne rağmen Türkiye'nin bu kararı alması uluslararası politika göz önünde tutulduğunda söz konusu olamazdı.Türkiye sadece bir şekilde müdahale edebilirdi, o da varolan durumu yeniden düzenlemek için.Oysa, eğer Enosis doğrultusunda herhangi bir girişim yapılırsa, mevcut antlaşmalarla bunu engellemek mümkün değildir.Her şeyden önce böyle bir Enosis girişimi Kıbrıs'ta örgütlenen bir hareket olacaktır.Dolayısıyla 650 Türk askerini etkisiz hale getirebilecek bir ordu oluşturabilmek mümkündür.Ayrıca, böyle bir durumda Rumların ağırlıkta oldukları Kıbrıs Hükümeti'nin bu yönde alacağı bir karar BM'de de destek bulabilir.Yunanistan'ın zaten karşı çıkmayacağı böyle bir karara, İngiltere'nin de çıkarları uygun düştüğü takdirde onay verebilecek olması

¹⁰³Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi,1954-1959**,Ankara 1964,s.492-495.

mümkündür.Çünkü antlaşmalarda herhangi bir Enosis girişiminde İngiltere'nin buna müdahale etmesini zorunlu kılacak bir madde yoktur.Muhalefete göre, bu eksikliğin giderilmesi için antlaşmalara uyulmadığı takdirde İngiltere'nin müdahalesinin zorunlu hale getirilmesi ya da İngiltere gibi Türkiye ve Yunanistan'a da adada üs verilmesi gerekmektedir.

Üzerinde durulan ikinci nokta antlaşmalardaki sistemin son derece karışık maddeler içerdiği ve tarafların iyi niyeti üzerine kurulu olduğu idi.

Muhalefetin üzerinde durduğu üçüncü önemli nokta ise, Kıbrıs Türk Toplumuna'na iktisadi yardım yapılması konusunda antlaşmalarda açık bir maddenin bulunmamasıdır.Yapılan antlaşmaya göre, taraflar kendi toplumlarının eğitim, kültür, spor ve hayır kurumlarına yardım edebileceklerdir.Oysa iktisadi açıdan Kıbrıslı Rumlardan çok daha zayıf konumda bulunan Kıbrıslı Türklerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve Kıbrıs Rumları tarafından ezilmemeleri için Türkiye'den gelecek desteğe ihtiyaçları vardır ¹⁰⁴.

Bu üç ana nokta dışında Kıbrıs'a yapılacak göçlere herhangi bir sınırlandırma getirilmemiştir.Göç etme durumunun Yunanlılara göre Türklerde çok daha düşük olduğunu düşünecek olursak, Kıbrıs'ta nüfus dengesinin zaten azınlıkta olan Türkler aleyhine daha da bozulması kaçınılmazdır.

Türkiye'nin Kıbrıs Türklerine her türlü iktisadî yardımı yapabileceğini, buna herhangi bir engel bulunmadığı, Türk-Yunan dostluğu çerçevesinde bağımsızlığa kavuşturulmuş olan Kıbrıs'ın bu dostluğun somutlaştığı bir bölge olacağı ve toplumların ayrılıkları üzerine oluşturulmuş antlaşmaların bir birleşmeye doğru yöneleceği belirtilmiştir.

TBMM'de 4 Mart 1959'da yapılan oylamada 610 üyeden oy veren 487 üyenin 347'si olumlu 138'i olumsuz, 2'si çekimser oy kullanmışlardır.Böylece, TBMM Kıbrıs için getirilen bu çözümü onaylamıştır.Ancak, söz konusu çözümü, yapan ve onaylayanlar değil, taksim tezinden vazgeçilmesini eleştirerek ona ret oyu verenler uygulamak durumunda kalmışlardır ¹⁰⁵.

¹⁰⁴ **Milliyet**, 3 Ocak 1959,s.1.

¹⁰⁵ **Milliyet**, 5 Mart 1959,s.1.

Ardından yapılan Londra Konferansı'nda adada yapılacak düzenlemelere Makarios karşı çıksa da Türk Hükümeti karışmamış ve her maddeyi kabul etmiştir.Konunun Güvenlik Konseyi'ne gitmesi bile Türk Hükümeti'nin olumlu tavrını değiştirmemiştir ¹⁰⁶.

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş antlaşmalarında da Türkiye'nin ısrarlı tutumu sonucu Lozan'da kurulan denge korunmuş ve yeni Cumhuriyet'te egemenlik iki halk arasında eşitlik ilkesine dayanarak paylaştırılmıştır.Buna ek olarak da garantör devletlerin güvencesiyle beraber sistem sağlam temellere oturtulmaya çalışılmıştır.

Bu süreç içinde Türkiye'nin Kıbrıs Anayasası'nın ihlal edilmesine gösterdiği tepki; sadece Kıbrıs Devlet Başkanı Makarios'a uyarı notları gönderme şeklinde olmuştur.1960 - 1964 yılları arasında Türkiye; Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Rumlar tarafından her ihlal edilmişinde İngiltere ve Yunanistan'ı bilgilendirmiştir ¹⁰⁷. Makarios'un Kıbrıs Anayasası'nı sık sık değiştirme talebi de her seferinde Türkiye tarafından reddedilmiştir.Türk tarafı bu konuda oldukça hassas davranarak Kıbrıs Rumlarına yaptıkları uyarıların yeni krizlere yol açmaması için temkinli davranmışlardır ¹⁰⁸.

Londra - Zürih Antlaşmaları ile kurulmaya çalışılan dengenin; 1963'te Rum - Yunan tarafı lehine bozulmak istenmesi sonucu Kıbrıs Sorunu çıkmıştır.Kıbrıs'ta Aralık 1963 krizi yaşandığında hükümet yeni bir krizle karşılaşmıştır; bu krize rağmen Türk Dış Politikası'nda makul bir yol izleneceğini ve muhalefetin de hükümetin Kıbrıs Politikası'nı destekleyeceği vurgulanmıştır.Bu dönemde Kıbrıs için genel görüş Türkiye'ye verilen haklar ne ise; onun dışında hak iddia etmeyerek sonuna kadar sabırlı olarak Kıbrıs Türklerini desteklemek olmuştur.

Kamuoyunda ise Kıbrıs Olayları'ndaki şiddetin bir türlü bitmemesinden ötürü genel bir kaygı ve memnuniyetsizlik hakimdir.Lakin İnönü beklemekten yanadır, temkinlidir ve bu dönem için T.C.'yi tehlikeye atacak herhangi bir hâdiseye meydan vermek istememiştir.Zaten o dönemde bir çıkartma yapmak istese de bunun için

¹⁰⁶Sabahattin İsmail,**Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu - Çöküşü ve Unutulan Yıllar**,Lefkoşe 1992,s.123.

¹⁰⁷ Bilge,**a.g.e.**,s.97.

¹⁰⁸ Bilge,**a.g.e.**,s.100.

yeterli çıkarma donanımına veya deniz gücüne sahip değildi. İnönü savaşı yerine diplomasiyi kullanmayı yeğlemiştir. İnönü 1960 antlaşmalarında herhangi bir aksama çıkmadığı sürece mutlaka başarıya ulaşabileceği kanısındadır.

Kıbrıs Sorunu'na diğer taraflar bir çıkar meselesi gözüyle bakmış olsalar bile Türkiye için durum farklıdır. Kıbrıs olayları çerçevesinde Kıbrıs'ta kanlı olaylar yaşanırken tarafların olaya normal bir durummuş gibi bakmış olmaları Türkiye için gerçek bir hayal kırıklığı olmuştur. Çünkü Türkiye bugüne kadar kendisine batı politikalarını örnek almıştır.

Batının olaylar karşısında sadece çıkarları doğrultusunda hareket etmesi Türkiye'nin uluslararası alanda yalnız kalabileceğini göstermiştir. Bu da dış politikanın sorgulanmasına yol açmıştır. Çünkü bu yıllarda Kıbrıs Olayları sebebi ile Amerikan politikaları ve Türkiye'nin Amerikancı bir politika izlediğine dair kamuoyunun eleştirileri giderek artmış ve bu da bir takım iç huzursuzluklara yol açmıştır.

Kıbrıs Sorunu'nda zaman zaman özellikle ABD tarafından Türkiye'nin duruma karışmaması gerektiği yönünde telkinlerin verilmesi Türkiye'nin Batı konusunda kafasında soru işaretlerinin çoğalmasına sebep olmuştur. Çünkü 1960 Antlaşmaları ile Türkiye'de bu hususta garantör bir devlettir ve hak sahibidir. Ama özellikle Kanlı Noel olayları çerçevesinde gerek Makarios, gerek ABD gerekse Yunanistan'a göndermiş olduğu bilgiler ve uyarılar dikkate alınmamış ve geçirtilmek istenmiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs ile ilişkisi "mesele" kelimesi ile geçirtilmeye çalışılsa da Türkiye ile Kıbrıs birbirlerine tarihi, toplumsal, hukuksal ve ayrıca da Türkiye'nin bölgedeki güvenliği açısından stratejik bağlarla sıkı sıkıya bağlıdır. Kıbrıs'ın geleceği Türkiye'nin geleceğidir. Dün de olduğu gibi bugün de gelecekte de Türkiye Cumhuriyeti Devleti Kıbrıs'ın her zaman yanında olacak ve politikalarında Kıbrıs'ı destekleyecektir.

B. Kıbrıs Sorunu'na ABD'nin Bakışı

1960 - 1963 yılları arasında Kıbrıs'ta ortaya çıkan anlaşmazlıklar ABD ve İngiltere'yi oldukça endişelendirmiştir. ABD'nin buradaki endişesi; Kıbrıs'ta yaşanacak toplumlararası çatışmalardan veya iki halkın zarar görmesinden ziyade bu

konunun NATO üyeleri arasında problem yaratacak olması ve bunun da NATO'nun gücünü tehdit edebileceğiydi. Kıbrıs'ta hüküm süren ve komünist bir parti olan Akel'de ABD ve İngiltere'nin gündemindeydi, çünkü böyle bir partinin güçlenmesi Doğu Akdeniz'de Batı'nın çıkarlarına tamamıyla zarar verebilecek ve bölgede Sovyetler Birliği'nin etkisini arttırabilecek bir durumdur.

Kıbrıs Cumhuriyet Sistemi'nin kurulmasından kısa bir zaman sonra Amerikan Başkanı Kennedy, Garantiler Sistemi'nin çökebileceğinden ve adada yaşanan toplumlara çatışmalar ve Komünist partilerin faaliyetlerinden endişe duymaya başlamıştır ¹⁰⁹.

Seçim dönemine giren Başkan Johnson için Yunan azınlığın oylarının önemi de bir diğer önemli husustur. ABD'de halen etkisini sürdüren güçlü bir Yunan lobisi vardır ¹¹⁰.

ABD'nin Kıbrıs Bunalımı'ndaki politikası; Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmesine ortam hazırlamıştır. Türkiye'nin beklediği desteğe tam anlamıyla olumlu cevap vermeyen ABD; Kıbrıs Sorunu'nda pasif bir politika izlemekle yetinmiştir ¹¹¹.

Makarios'un Haziran 1962'de Washington'a yapmış olduğu ziyarette; Kennedy ondan Kıbrıs'taki durumu kontrol altına almasını ve komünist faaliyetlerden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Makarios'a kendi partisini kurmasını ve Akel'i desteklemekten vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir.

1963 Bunalımı'nda Türkiye stratejik önemi sebebiyle kendisinin ABD için Yunanistan'dan daha önemli bir müttefik olduğunu düşünmüştür. Ama özellikle Orta Doğu'da gelişen olaylar ve bunun Dünya siyasetine yansımaları dengeleri değiştirmiştir.

1962'nin ilerleyen aylarında Kıbrıs'ı ziyaret eden Amerikan Başkan Yardımcısı Johnson da Kıbrıs'ta komünizm tehlikesinden duyulan endişe üzerine önemle durmuştur ¹¹². ABD'nin endişe duyduğu diğer bir mesele de; belediyeler

¹⁰⁹ Brands, a.g.m., s.350.

¹¹⁰ N.Nisa Bayramoğlu, **Amerika Birleşik Devletleri'nde Lobi Faaliyetleri**, Ankara 1985, s.31-32.

¹¹¹ Fahir Armaoğlu, "Amerika, Kıbrıs ve Türkiye", **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1964.

¹¹² Adams ve Cottrell, a.g.e. , s.59-60.

konusunda toplumlararasıda yaşanmakta olan çatışmaların daha ciddi boyutlara taşınabileceğidir.

Amerikalılar duydukları tüm bu endişelere rağmen Kıbrıs Sorunu'na doğrudan müdahale etme konusunda isteksizlerdir.Çünkü bu durum Amerikan çıkarlarına gölge düşürebilirdi.Türkiye ve Yunanistan ABD'nin NATO içindeki iki müttefiki ve aynı zamanda ayrı taraflarda yer almalarından dolayı ABD'nin herhangi bir hareketi iki müttefikten birinin kendisinden uzaklaşmasına neden olacaktı.Belki de bu yüzden; ABD toplumlararasıda yaşanan bu çatışmalara İngiltere'nin Türk ve Yunan taraflarını uyarmasını ve olaya müdahale etmesini istemiştir.ABD esasen Kıbrıs'ta kim haklı kim haksız bunla ilgilenmemiştir.Zaten Enosis veya taksim ABD için farklı şeyler ifade etmemektedir.Çünkü iki şekilde de Kıbrıs; NATO toprağı olacaktır.

Anlaşıldığı üzere ABD; Kıbrıs Sorunu ile genellikle kendi çıkarları doğrultusunda ilgilenmiştir.Çıkarlarının etkilenmediğı durumlarda Kıbrıs Türk Halkı'nın uğramış olduğu saldırılara göz yumabilmiştir.Ama Türkiye'nin garantör bir devlet olma sıfatı ile adaya her çıkarma yapma girişiminde de karşısında engel olarak bunları önlemiştir.Türkiye'nin adada yapılan zulmü defalarca ABD'ye bildirdiğı durumlarda ABD; olaylara karışmayacağını ve tarafsız olduğunu bildirirken Türkiye'nin herhangi bir müdahale talebinde birden bire olaylara karışması ve tarafsızlığını korumaması Türkiye'nin hayal kırıklığına uğramasına ve dış politikasını yeniden incelemesi gerektiğinin farkına varmasına sebep olmuştur.

C. Kıbrıs Sorunu'nda Tarafların Anlaşmazlığa Düştüğü Hususlar

Belirtildiğı üzere Londra - Zürih Antlaşması'nın imzalanmasından sonra 25 Kasım tarihinde Fazıl Küçük Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı'na seçilmiştir.14 Aralık tarihinde ise Makarios Cumhurbaşkanı olmuştur.Kıbrıs Cumhuriyeti 650 kişilik Türk ve 950 kişilik Yunan askerî birliğinin adaya girişi ile resmen bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur.Bu yeni duruma Makarios ve Kıbrıs Rumları bir türlü uyum sağlayamamış ve hoşnut kalmamışlardır.

Kıbrıs Sorunu'nda tarafların anlaşamadığı hususlar için tam ve belirleyici bir şeyler söylemek oldukça zordur.Çünkü Kıbrıslı Rumlar her seferinde sunulan tüm

tekliflere bir gerekçe bularak; çözüme ulaşmayı sürekli olarak engellemişlerdir. İlk hedefleri tabi ki Enosis'tir ve taksim tezine tamamen karşılardır. Zaten 1960'ta yapılan anlaşmalarda Kıbrıs Türklerine verilen haklar onları sürekli olarak rahatsız etmekte; Kıbrıslı Türklerden gerekirse bu hakların alınması gerektiğini düşünmektedirler.

Bu süreç boyunca Yunanistan Kıbrıs'ı her zaman bir parçası, halkını da Yunan Halkı olarak görmüştür. Zaman zaman öyle iddialarda bulunmuşlardır ki; bu iddiaların niteliğinden zaten amaçlarının barış sürecini aksatmak olduğu ortadadır: "Türkler ile Rumlar hiç çatışmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Rumlara sürekli baskı yapılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Türkler yıkmıştır. Türkler bağımsızlığa karşıdır. Türkiye işgalcidir. Azınlıkların self - determinasyon hakkı yoktur. Kıbrıs'ta tek halk vardır..." İşte bu gibi iddialara dayanarak Kıbrıslı Türklere verilen hakların geri alınması talep edilmiştir. Taksim veya federasyonu asla kabul edilmemiş, Enosis fikrinin elbet bir gün Türkiye tarafından kabul edileceği düşünülmüştür ¹¹³.

ABD ise genel anlamda Doğu Akdeniz'deki iki NATO müttefikinin siyasi ortamda karşı karşıya gelerek Doğu Akdeniz'deki mevcut güçlerinin azalmaması için her iki tarafı destekler gözüke de Rum ve Yunan lobilerinin de güçlü etkileriyle Kıbrıs Rumlarını destekler bir durumdadır. Buna rağmen ne şartta olunursa olunsun Türkiye barışçı bir hava ve tutum sergileyerek her türlü barış önerisine açık olduğunu göstermiştir. Kıbrıs Türkleri de Kıbrıs'ı vatanları olarak benimseyip Kıbrıs Rumları ile geçinmeyi bilmiş ama Enosis gibi bir girişimde de haklarını savunmak adına canla başla uğraşmışlardır.

1960 Antlaşmaları sonrası Kıbrıs Rumlarının temel amacı; Kıbrıs Türklerinin anlaşmalarla elde etmiş oldukları hakları sınırlandırmak olmuştur. Tabi bu durum da Kıbrıs Türkleri için kabul edilemez bir durum olduğundan anlaşmalar uygulanmaz hale gelmiştir.

Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerin aralarında anlaşamadığı hususlar konusunda öncelikle ayrı belediyeler kurulması olayı gelmektedir. Kıbrıslı Rumlar kesinlikle bu olaya sıcak bakmamıştır. Kıbrıs Anayasası'na göre beş büyük şehir olan

¹¹³ Brands, a.g.m., s.328.

Lefkoşe, Mağusa, Limasol, Larnaka ve Baf' da ayrı ayrı belediyeler kurulacak ve bu belediyeler kendi toplumlarının yaşadığı bölgelerin imarı için çalışacaklardır. Her ne kadar Anayasa'ya göre her iki toplumunda beş büyük şehirde ayrı belediyelere sahip olması öngörülmüş olsa da; buna rağmen Bakanlar Kurulu'ndaki Rum çoğunluk sebebiyle bu karar da bir türlü uygulanamamıştır. Belediyelerle ilgili sorunlar her geçen gün artmış ve sorun giderek büyümüştür.

Anayasa'da yapılmak istenen bu değişikliğin temel sebebi yıllardır Kıbrıslı Türkler ve Rumların ortak belediyelerde nüfus oranlarında uygun bir şekilde çalışıyor olmasıdır. Aslında nüfus oranlarına uygun bir çalışma sistemi âdil bir sistemmiş gibi gözükse de Rumların çoğunluğu oluşturması sebebiyle Türk bölgelerine hizmet verilmemektedir. Belediye hizmetlerinin vatandaşlara verilmemesinden ziyade Türklerin belediyede görülecek işleri zamanında yapılmamakta, Türkçe yerleşim birimleri isimleri Rumca olarak değiştirilmektedir.

1958'de yapılan düzenlemelerle iki kesime kendi belediyelerini kurma hakkı verilmiştir. Bu karar alınırken iki tarafın herhangi bir itirazı olmazken maddenin anayasaya girmesiyle karara tepkiler olmuş ve ayrı belediyeler kurulması düşüncesinin taksimle aynı anlama geldiği üzerinde durulmuştur. Bu kanunun yapılandırılması ile herhangi bir çalışma yapılmaması neticesinde 1960'ta kânun yürürlükten kalkmış, eski yasalar üçer ay süre ile yürürlüğe girmiştir ¹¹⁴.

Sonrasında eski yasaların sürekli uzatılması yoluna gidilmiştir. Nihayetinde 1962 senesinde Makarios bu süreleri bir daha uzatmayacağını bildirirse de Türk belediyeleri çalışmalarını sürdürme kararı almış; Rum liderlerin bu olaylara tepkileri yoğun ve sert olmuştur. Makarios yetkisi olmamasına rağmen belediyeleri feshettiğini açıklamıştır. Türk liderler bu durum karşısında Anayasa Mahkemesi'ne başvurursa da Rum Kesimi Anayasa Mahkemesi'nin alacağı kararı tanımayacağını önceden açıklamıştır. Makarios bu yolla Anayasa Mahkemesi'ni işlemez hale getirmeyi amaçlamıştı ¹¹⁵.

Diğer bir sorun ise belli oranlarda katılımlar ile oluşturulacak Kıbrıs Ordusu'nun henüz oluşturulmamasıdır. Çünkü Kıbrıs Rumları ordu oluşturulması

¹¹⁴ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, Ankara 2000, s.51.

¹¹⁵ Hasgüler, **a.g.e.**, s.157.

fikrine de sıcak bakmamıştır.Ordudaki 60 / 40'lık durumda da ordu oluşturulurken E.O.K.A. grubu elemanlarından yararlanılmasıyla sorun yine kendini göstermiştir.Türk halkı zaten E.O.K.A'nın faaliyetlerinden oldukça şikayetçiydi böyle bir ordu nasıl olur da güvenlik ve barışı sağlayabilirdi?Ordu ve polis teşkilatının tamamı Rumlardan oluşmaktadır.Bu durum da sorunları daha da arttırmıştır.

1960 Antlaşmaları ile kabul edilmiş olan kamu hizmetlerinde ve temsilciler meclisinde görev alacakların oranları konusunda da anlaşmazlık söz konusudur. Bakanlar Kurulu'ndaki 70 / 30 oranı Rum tarafının bu çoğunluk haklarını istismar etmelerinden Kıbrıs Türkleri mağdur duruma düşmüşlerdir.Kamu hizmetlerinde 70/30 oranının uygulanmak istenmemesi de iki halk arasında bir diğer anlaşmazlık konusudur.Rum Kesim bu hizmetlerde Rum Halk'tan yararlanıyor ve Ada'nın Türk Halkı'nın istihdamı sağlanmıyordu.

Temsilciler Meclisi'ndeki 35'e 15'lik dengesizlik de Bakanlar Kurulu'nda olduğu gibi bir takım sorunlar yaşatmıştır.Rumların mevcut çoğunluğu Türklerin aleyhine bir durumdur.Çünkü Kıbrıs Rumları bu çoğunluğu her zaman kendi istedikleri tek yönlü kararları almak için kullanmışlardır.Rumların çoğunluk olmalarından dolayı gerek vergi, gerek anayasanın emrettiği yönde ayrı belediyeler kurulması, gerekse ordunun kurulması konusunda tartışmalar olmuş, meclis bu konuyu çözümlenmeye çalışmak yerine anlaşmazlıklardan dolayı; olayların daha çok körüklenmesine sebebiyet vermiştir.

Tabi bir de Rum tarafı özellikle Başkan Yardımcısı'nın veto yetkisinin olmasına şiddetle karşı çıkmaktadır.Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın Türk olması ve dışişleri, savunma ve güvenlik konularında veto hakkına sahip olması da en önemli anlaşmazlık konularından biri olmuştur.Cumhuriyet'in sürdüğü beş sene boyunca Rum kesim Anayasa'nın bu maddelerinin iptali edilmesi için her türlü çabayı göstermiştir.

Kıbrıs Halkı'nın uzlaşamadığı konulardan bir diğeri de; vergiler konusundaki sorunlardır.Kıbrıs Anayasası'na göre vergiler konusunda mecliste alınacak kararlarda her iki toplum milletvekillerinin ayrı ayrı yapacakları toplantılarda çoğunluk oyları gereklidir.1960'ta vergi yasalarının süresinin dolması üzerine Rum liderler vergi

yasalarının bir türlü çıkartmak istememiş ve bu durumu uzatmalarla geçiştirmeye çalışmışlardır.Bu süreç içinde Türk bölgelerinin kalkınması üzerine hiçbir harcama yapılmamış, lâkin Rum tarafı için hiçbir lüks harcamadan kaçınılmamıştır.Vergi ile ilgili yasalar çıkmamasına rağmen Makarios vergi dairelerinin vergi toplamasını sürdürmelerini istemiş, Kıbrıslı Türkler de bu durum karşısında vergi ödememe yoluna gitmişler ve işte bu sebeplerle birlikte anlaşmazlıklar giderek artmıştır.Yani iki toplum birbiriyle bir türlü uzlaşma yoluna gidememiştir.

Türklerin 1960 Antlaşmaları ile kazanmış oldukları bu hakların nerdeyse tümüne karşı olan Rumlar, hakların Kıbrıs Türklerinin elinden alınması için katliama varacak mücadeleye girmişlerdir.

Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için tarafların anlaşamadığı hususlar da bu noktalarda olmuştur.Bu hususlar sebebiyle bir türlü Kıbrıs'ta gerçekleştirilmek istenen anlaşma ve düzen sağlanamamıştır.Bu anlaşmazlık noktaları aslında tarafların özellikle Rum Kesim'in göstereceği anlayışla kolaylıkla çözülebilirdi.Ama Rum Kesim anlayış göstermek bir yana şiddetli bir şekilde Enosis yanlısı politikasını sürdürmeyi devam ettirmiştir.

Türkiye her seferinde yapılacak herhangi bir antlaşmaya veya olumlu bir gelişmeye sıcak baksa da iyi niyet gösterse de her seferinde Kıbrıslı Rumlar tarafından anlaşma talepleri reddedilmiştir.Hatta Makarios 1960 Antlaşmaları'nı dahi defalarca tek taraflı olarak feshettiğini bildirmiştir.Türkiye'nin soruna bir çözüm bulabilmek için canla başla gayret etmesi Kıbrıs'ı yavru vatan; Kıbrıs Türk Halkı'nı da kardeşi olarak görmesiyle açıklanabilir ¹¹⁶.

Türkiye'nin göstermiş olduğu tüm bu iyi niyete rağmen sorunlar bir türlü istenen yönde çözüm bulamamıştır ve Kıbrıs Olayları devam etmiştir.Politik anlamda bir çözüme ulaşılamayacağını anlayan Türkiye de artık olaya kesin bir müdahale yapılırsa çözüme ulaşılabileceğini düşünmüştür.Ama yine de bir takım gerekçeler yüzünden istenen gerçekleşmemiş ve Kıbrıs Sorunu; Kıbrıs Türklerinin aleyhine işlemeye devam etmiştir.

¹¹⁶ İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil(Ed.),**AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**,İstanbul 2002,s.287.

Sonuç olarak; Türkiye’de 1960 - 1965 dönemini düşünülecek olursa iç politikadaki önemli değişiklikler dış politikadaki da yansımaları ile kendini göstermiştir.27 Mayıs İhtilali’nin ve başa geçen yönetimin dış politik dengeler açısından büyük bir değişiklik meydana getirdiği söylenemez.Hatta aksine 27 Mayıs İhtilali’nin hemen ertesinde Batı’ya olan bağlılık yinelenmiştir.27 Mayıs İhtilali’nin oluşumunda iç ve dış faktörler etkili olmuştur.Dış faktörler içinde ABD’nin etkisinin ne kadar olduğuna dair elimizde kesin bulgular olmamasına rağmen ihtilal sonrası ABD’nin yeni yönetimi memnuniyetle karşıladığını söyleyebiliriz.

Sonrasında ise; Türkiye’de iç politikadaki değişikliklerin dış politikada da bir takım yansımaları olmuş; NATO’ya alınmış olan Türkiye ABD ile siyasî, ekonomik ve ticari anlamda bir takım antlaşmalar imzalamıştır.Türkiye’nin özellikle ekonomik alanda imzalamış olduğu antlaşmalar ülkenin Batı’ya bağımlı bir ekonomi politikası izlemesini zorunlu kılmıştır.Türkiye’ye yapılmış olan mevcut askeri yardımlar; ülkenin ABD ile ilişkilerinde müttefik seviyesinde yer almasında etkili olmuştur.Türkiye’de açılmış olan üs ve askeri tesisler konusu ise zaman içinde Türkiye ve ABD arasında bir takım anlaşmazlıkların doğmasına sebep olmuştur.Bunun nedeni Amerikan üs ve askeri tesislerinde görevli personelin zaman zaman Türk Halkı ile sorunlar yaşamış olmasıdır.

1960 - 1965 dönemi içinde Kıbrıs Meselesi Türk - Amerikan ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir.Taraflar olaya farklı yönlerden baktıkları için; Kıbrıs Sorunu çerçevesinde olaylara yaklaşım tarzları da değişik yönde olmuştur.Türkiye gerektiği zamanlarda özellikle Kıbrıs’ta yaşayan Türk Halkı’nın mağdur edildiği dönemlerde Kıbrıs Sorunu’na uluslararası anlamda bir çözüm bulunması yolunda çaba sarf etmiş, gereken ilgiyi göremediği zamanlarda adaya ve adada yaşanan olaylara müdahale etme gereği duymuştur.Türk Hükümeti müdahale girişimlerinde gerek tarihsel bağlara, gerek adada yaşayan Türk Halk’a gerekse garantör devlet olma vasfına dayanmıştır.

ABD için ise genel anlamda Kıbrıs’ta yaşanan olaylardan ziyade yani Kıbrıs’ta halkın mağdur olması, tarafların birbirleri ile mücadele içinde olmasından çok NATO’nun güney kanadı yani Türkiye ve Yunanistan’ın durumları önemli olmuştur.

ABD için NATO'nun iki üyesinin Kıbrıs Sorunu'nda anlaşmazlığa düşmesi demek; ABD'nin Orta Doğu'ya geçiş noktası sayılan Akdeniz hakimiyetinden yoksun olması anlamına gelecektir. Yani iki müttefik Kıbrıs Adası için anlaşmazlığa düşünce NATO'nun güney kanadı sarsılacaktır. ABD gerçekleştirmiş olduğu arabuluculuk temaslarını da işte bu yüzden yani kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirmiştir.

ABD bu süreç içinde genel anlamda adada olayların şiddetlendiği günlerde olaylarla pek ilgili gözükmemiş, hatta kendisinin bu olaylarının dışında kaldığını öne sürerek, olaylara müdahale etmemiştir. Oysa ki Türk Hükümeti adadaki olaylardan ABD ve Batı ülkelerini haberdar etmiş, beklediği yönde bir ilgi görememiştir. Belki olayların şiddetle sürdüğü günlerde ABD ve Batılı ülkeler garantör vasıflarıyla müdahale edip önlemler alsalardı Kıbrıs Sorunu bu denli büyük boyutlara taşınmazdı.

ABD ve Türkiye'nin Kıbrıs Konusu'na farklı yönlerden bakmaları ve uzlaşmamaları aslında iki ülkenin aralarındaki ittifakı nasıl algıladıklarına ve bu ittifaktan neler beklediklerine göre şekillenmektedir.

Türk Hükümeti; bu ittifaka oldukça fazla önem vermekte ve bunu batılılaşmanın önemli bir parçası olarak görmektedir. Türkiye bu ittifakta yalnızca ulusal çıkarlarını değil, ABD ile olan ilişkilerini de gözetmiştir. Bunun en güzel örneğini Başbakan İsmet İnönü'nün "...biz Türkler, ülkeler arasındaki dostluğun geçici menfaatler üzerine değil, fakat ortak ve sarsılmaz prensipler üzerinde istinat ettiğine inanıyoruz..." sözleri göstermektedir ¹¹⁷. Türk Hükümeti'nin ilişkilerde böyle bir düşünce şekline sahip olması ve ABD ile olan ilişkilere sahip çıkması karşı taraftan da böyle bir yaklaşımı beklemesine sebep olmuştur. Ama bahsettiğimiz üzere Kıbrıs Sorunu çerçevesinde Türkiye'nin ABD'den beklediği ilgi ve desteği alamaması Türk Hükümeti ve kamuoyunca tam bir hayal kırıklığı olmuştur.

Amerikan Hükümeti ise; bu ittifakta kendi çıkarlarına önem vermektedir. Onlar için Türkiye; Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki stratejik önemi açısından önem taşımaktadır. Amerikan Hükümeti özellikle bu ittifakın siyasî, askerî ve ekonomik anlamda çıkarların korunmasına yönelik olmasına dikkat etmiştir. ABD

¹¹⁷ Cumhuriyet, 23 Haziran 1964, s.7.

bu ilişkilere içten bir şekilde değil sadece çıkar ilişkisi yönünden bakmıştır.İşte iki müttefikin aralarında anlaşamaması ve Kıbrıs Sorunu'nda ortak bir çözüme gidememelerinin ana sebebi de bu nedene dayanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD'İN KIBRIS SORUNU'NA MÜDAHALESİ

I. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NİN TOPLANMASI

A. BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'a İlişkin Kararları

BM Genel Kurulu'nda bütün üye ülkelerin oy hakkı eşittir. Yalnız BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs Türk Halkı hiç bir zaman tam olarak temsil edilememiş; olaylara tek yönden yani Rum tarafından bakılmıştır. 1954 - 1958 yılları arasında toplam beş kez Rum Tarafı; BM Genel Kurulu'na Kıbrıs Konusu'nda Enosis talebini götürmüşse de bu talepler reddedilmiştir ¹¹⁸.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından üç yıl kadar sonra yani 1963-1964 olaylarının yaşanılması ile bu konu yine gündeme gelmiştir. 1964 yılından sonraki dönemde ise Kıbrıs Konusu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndan ziyade çoğunlukla Güvenlik Konseyi'nde ele alınmıştır.

BM Güvenlik Konseyi; Kıbrıs Sorunu'nu görüşmek üzere toplanmadan önce Amerikan Hükümeti Kıbrıslı Rumların sorunu BM'ye taşımasına engel olmaya çalışmıştır; bunu yapmalarındaki amaç ise hem sorunun fazla büyümesini hem de Kıbrıs Türkleri açısından olumsuz bir karar çıkmasını engellemektir. Çabaları herhangi bir sonuç vermeyince de; en azından iki tarafı da memnun edecek bir karar alınması yönünde uğraş vermişlerdir. Amerikan görevlileri görüşmeler öncesi Yunan tarafıyla bir takım temaslarda bulunarak artık uzlaşmacı bir tavır sergilemeleri gerektiğini aksi takdirde kendi çıkarları doğrultusunda bir karar alınamayacağını konusunda uyarılarda bulunmuşlardır ¹¹⁹.

1963 - 1964 krizinin bitiminde toplanan Londra Konferansı'ndan sonuç alınamaması üzerine Kıbrıs'ın Rum Halkı ve İngiltere 15 Şubat 1964'te bu sorunu

¹¹⁸ Nevzat Karagil, *Kıbrıs Meselesi Üzerine Son Konuşmalar ve Yazılar*, İstanbul 1964, s.78-82.

¹¹⁹ Karagil, *a.g.e.*, s.83.

BM Güvenlik Konseyi'ne götürmüşlerdir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 18 Şubat'ta başlayan görüşmeler, 4 Mart 1964'te sonuçlanmıştır.

Görüşmeler sırasında ABD bu sorunun iki toplumun liderleri arasında çözülmesi gerektiği üzerinde dursa da, bunun böyle bir ortamda mümkün olamamasından dolayı; özellikle Türk Tarafı'nın Londra - Zürih Antlaşmaları'ndaki haklarının korunmaları mevzuusuna ağırlık vererek iki tarafın durumunu da eşit bir şekilde incelemiştir. Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'ta barışın korunmasını sağlayabilmek adına bu bölgeyi dış müdahalelerden uzak tutarak akılcı kararlar vermeyi amaçlamıştır.

Hazırlanan tasarı, Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Makarios ve Rum tarafı da bu antlaşmadan memnun kalmıştır. Çünkü; Londra ve Zürih Antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki ortağı vardır: Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıs Rumları. Çoğunluğu teşkil eden Kıbrıs Rumları, diğer ortak Kıbrıs Türklerinin 21 Aralık 1963'te silah zoru ile haklarını almış ve iki ortaklı Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen sona ermiştir. Türkiye'nin tamamen barışçı amaçlarla olumlu karşıladığı tasarı ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararı Rum yönetimini "Kıbrıs Hükümeti" olarak tanımıştır ¹²⁰.

Kıbrıslı Rumlar bu davayı kendi lehlerine çekmede öyle başarılı olmuşlardır ki; çıkan kararlar da kendi istekleri doğrultusunda olmuştur. 4 Mart 1964'teki oturumda Güvenlik Konseyi 186 sayılı kararı alarak adaya altı ay süre ile kısa ismi UNFICYP olan çok uluslu bir barış gücü gönderilmesine karar vermiştir. Ancak bu güç 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'na kadar geçen sürede, Kıbrıs'ta yaşayan Türk Halk'ın maruz bırakıldığı çeşitli saldırıları ve baskıları önlemekten âciz kalmıştır. Üstelik söz konusu karar; Kıbrıs Konusu'nda günümüze dek alınan tüm kararları bağlayıcı bir nitelik taşımakta ve sonuçta da Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak tanınmasına sebep olmuştur. Görüşmeler öncesi ABD bu yönde bir karar çıkmasına soğuk bakarken; karar çıktığında bu doğrultuda bir tutum takınmıştır. Çünkü kurulacak olan Barış Gücü'nün adada istikrar ve huzuru sağlayacağına inanılmıştır ¹²¹.

¹²⁰ Uslu, a.g.e., s.75-78.

¹²¹ Haz. Çiler Emine, **Bir Daha Asla**, Kıbrıs 1996, s.11.

Nitekim bu kararda Barış Kuvveti ile ilgili “Kıbrıs Hükümeti’nin onayı ile Kıbrıs için bir Birleşmiş Milletler Barış Kuvveti kurulmalıdır.Bu kuvvetin kuruluşu ve önemi Genel Sekreter tarafından Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere hükümetleri ile görüşülerek kararlaştırılacaktır.” deniliyordu.

“Arabulucu” ile ilgili olarak ise şu sözler yer alıyordu: “Genel Sekreterin, Kıbrıs Hükümeti ve Yunanistan, Türkiye ve İngiltere Hükümetleri ile beraber karar vererek , Birleşmiş Milletler Yasası uyarınca ve Kıbrıs Halkı’nın tamamının refahı ve milletlerarası barış ve güvenliğin korunması endişesi ile hareket ederek Kıbrıs Sorununa barışçı ve anlaşma yolu ile sağlanan bir çözüm şeklini benimsemek amacı ile bir arabulucu tayin etmesini ve bu arabulucunun bu amaca ulaşmak için sözü edilen dört hükümet temsilcileri ile mümkün olan çabayı göstermesini istemektedir. Arabulucu, çabaları hakkında Genel Sekretere düzenli aralıklarla rapor sunacaktır.”¹²²

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs Türklerinin haklarını oldukça aza indirgeyen bu kararlarından cesaret alan Rumlar; Türklere karşı saldırılarını tekrar başlatmışlardır.Diğer yandan, 21 Aralık 1963 saldırılarından sonra düzenlenen Londra Konferansı’na katılmak üzere adadan ayrılan Denктаş, buradan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantılarına katılmak üzere New York’a geçmiştir. Güvenlik Konseyi toplantılarında, Türklere yapılan saldırıları anlatan Denктаş, toplantıların tamamlanmasından sonra Ankara’ya gitmiştir ¹²³.

Güvenlik Konseyi’nin almış olduğu bu kararla Kıbrıs Hükümeti’nden barışı koruyacak tedbirler alması beklenmiştir.Ayrıca 24 Mart’ta BM Genel sekreteri U-Thant; Sakari Tuomijia’yı BM’nin Kıbrıs arabulucusu olarak atamıştır.14 Mart tarihinde ise Barış Gücü adada göreve başlamıştır.

Güvenlik Konseyi’nin kararı Kıbrıslı Rumlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.Çünkü en azından bir süre de olsa bu sayede Türkiye’nin Kıbrıs’a gerçekleştireceği herhangi bir müdahale önlenmiş olacaktır.Ayrıca bu görüşmeler sırasında Londra - Zürih Antlaşmaları’na değinilmemiş olması bu tarihe kadar

¹²² Gönlübol vd.,a.g.e.,s. 441.

¹²³ Melek M.Fırat,1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu,Ankara 1997,s.128-129.

anlaşmaların feshini talep eden Rum Kesim tarafından büyük bir başarı olarak görülmüştür. Ama Türk tarafı bu olayı farklı yorumlamış ve Türkiye'nin istediği zaman Kıbrıs'a garantör devlet sıfatı ile müdahale edebileceğini ve bu karar sayesinde Türk Kesimi'nin uzun zamandır mücadelesini verdiği barış ortamının kurulacak olmasından dolayı karardan hoşnut kalmıştır. Türk Hükümeti yaptığı bu hata ile uluslararası arenada dışlanması sürecini kendi kendine başlatmıştır.

Bu sürede önemi anlaşılammış olan bu karar ile Kıbrıs Türklerinin yıllardır anlayamadığı hatta kanlı çarpışmalar yaşadığı Kıbrıs Rumları "Kıbrıs Hükümeti" sıfatını kazanmışlardır ve ayrıca Barış Gücü de Kıbrıs Hükümeti ile işbirliği içinde faaliyet göstermek için adada görevlendirilmiştir. Türkiye her ne kadar karar alınırken buna barışı destekleyen bir karar olduğunu düşünerek olumlu bakmış ise de daha sonları Kıbrıs Rumlarının taşıyacağı sıfat; Kıbrıs Türklerini hep zor durumda bırakmış, zaten o sürece kadar azınlık muamelesi gören Kıbrıs Türkleri artık ikinci sınıf vatandaş olarak görülmüşlerdir. Bu karar ile beraber uluslararası alanda da yalnız bırakılmışlardır.

4 Mart'tan itibaren altı ayda bir her yılın haziran ve aralık aylarında BM Genel Sekreteri Kıbrıs Konusu'ndaki gelişmeleri Güvenlik Konseyi'ne rapor halinde sunmuştur. Zaman içinde ise özellikle barış gücünün orada bulunmasıyla ilgili karar ve konseyin diğer kararları sürekli aynı şekilde yenilenmeye başlamıştır. Burada önemli olan nokta ise alınan bu kararlarda Kıbrıs Rum Kesimi'ne Kıbrıs Cumhuriyeti gözüyle bakılmış olmasıdır.

Sonuç olarak; Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde almış aldığı kararda; Kıbrıs'ta durumu kötüleştirecek davranışlardan kaçınılması ve bu amaçla bir BM Barış Gücü kurulması ve bir arabulucunun tayinini isterken Kıbrıs Hükümeti'nden şiddet içeren olayları önleyecek her türlü önlemi almasını istemiş; karardaki "Kıbrıs Hükümeti" ifadesi, Rum Yönetimi'nin yasal Kıbrıs Hükümeti olarak tanınmasını sağlamıştır.

Bu karara dayanarak bütün Dünya, yasal hükümet olarak devleti ele geçiren Makarios'un diktatörlüğünü tanımıştır. Türkiye de, gerek Kıbrıs'ta Türk kanı akıtılmasını önlemek, gerekse Güvenlik Konseyi üyelerinin kendisine Rumları yasal hükümet olarak tanımayacakları güvencesine dayanarak bu karara olumlu oy

vermiştir.Ancak Güvenlik Konseyi üyeleri verdikleri sözü tutmayarak, Rum idaresini tüm Kıbrıs'ın meşrû hükümeti olarak tanımıştır ¹²⁴.

BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs Konusu'nda bu husustaki kararı Kıbrıs Sorunu açısından düşünülecek olursa önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.Daha sonraki dönemde bu karara dayanan Kıbrıs Rum Kesimi bu avantajı kullanarak uluslararası hususlarda söz sahibi olmaya çalışmıştır.Karar sonrası Kıbrıs'ta bir takım anlaşmazlıklar yaşanmış ve bu iki kesimi de etkilemiştir.

B. BM Güvenlik Toplantısı Sonrası'nda Kıbrıs'ta Yaşanan Çatışmalar

BM Güvenlik Konseyi toplantısının sona ermesinden sonra sorunlar beklenenin aksine daha da artmış hatta yeniden toplumsal çatışmalara dönüşmüştür.Toplantının bitmesinden birkaç gün sonra 8 Mart 1964'te Kıbrıslı Rumlar; Kıbrıs Türklerine yeni saldırılar düzenlemişlerdir.BM Güvenlik Konseyi toplantısında alınan kararlar BM gücü askerlerinin Kıbrıs'a gelecek olması Makarios'u endişelendirmiş ve en azından bu askeri güç gelmeden saldırılarda bir sonuca ulaşmak veya kendisini haklı çıkartmak istemiştir ¹²⁵.

Yaşanan bu gelişmeler üzerine Türk Milli Güvenlik Kurulu toplanarak son durumu görüşmüş ve Makarios'a sert bir ultimatoma gönderilmesi kararlaştırılmıştır.Ültimeatom verilmesinde amaç; Kıbrıs Türklerine herhangi bir zarar gelmemesi ve saldırıların durdurulması yönündedir.Türk Hükümeti saldırıların kesilmemesi durumunda Garanti Antlaşmaları'ndaki haklarına istinaden gerekenin yapılacağı da bildirilmiştir.

Türk Dışişleri Bakanı ayrıca bu konuda hiç zaman kaybetmeyerek Amerikan Büyükelçisiyle görüşerek ABD'yi durumdan haberdar etmiş ve Makarios'a göndereceği ultimatoma önce büyük elçiye göstermiştir.Raymond Hare ise Türk Dışişleri Bakanı'ndan yirmi dört saatlik bir süre tanınmasını istemiştir.Amerikan Büyükelçisi bu konuda Türkiye'yi destekler bir durum sergileyerek yaşanan

¹²⁴ Erim,a.g.e.,154-158.

¹²⁵ Süha Bölükbaşı,**Turkish - American Relations and Cyprus**,New York 1990,s.94-97.

çatışmalarda Rumların hatalı olduğunu ama en azından bir süre tanıyıp BM askerlerinin adaya gelmesi gerektiğinin üzerine önemle durmuştur.

Sonuçta; 13 Mart tarihinde Makarios'a bu ultiatom yollanmıştır.ABD de gereken ülkelerle görüşerek, BM Barış Gücü'nün adaya acilen gitmesi gerektiğini bildirmiştir.Bu süreç içinde Türk Hükümeti İngiliz ve Amerikan elçileriyle defalarca görüşerek durumun önemini arz etmeye çalışmıştır.Acilen bir toplantı yapan Güvenlik Konseyi ise aldığı kararı yenileyerek, BM Barış Gücü askerlerinin adaya gönderilmesi konusunda görüş birliğine varmışlardır.14 Mart'ta da adaya BM birliği ulaşmıştır.Bu durum gerçekten Türk Hükümeti'nin ciddiye alındığını göstermiş ve kamuoyunda da diplomatik bir başarı olarak algılanmıştır.Ve bu süreçte TBMM tarafından hükümete tek başına adaya askeri kuvvet çıkarma yetkisi verilmiştir ¹²⁶.

Başbakan İnönü yaşanan bu sıcak gelişmelerin hemen ardından Başkan Johnson'a bir mektup göndererek ABD'nin özellikle BM barış gücünün adaya acele gönderilmesi yönünde onlara destek verdikleri için bu çıkartmayı ertelediklerini bildirmiştir.

Nisan ayı içinde ise Kıbrıs Hükümeti Türkiye'ye İttifak Anlaşmasını feshettiğini bildiren bir nota göndermiştir.Bu da Türkiye tarafından reddedilmiş ve ayrıca bu antlaşmanın feshini sağlayacak yetkinin Türkiye'nin elinde olmadığı bildirilmiştir.Bu süreçte boş durmayan Makarios, Yunan Başbakanı Papandreou ile görüşmüş ve kendi aralarında anlaşmışlardır.Yunanistan'dan Kıbrıs'a yapılacak askeri yardımlar arttırılarak Türkiye'nin adaya herhangi bir müdahale yapılması zorlaştırılmak istenmiştir.

Türkiye ise artık ABD'nin Kıbrıs Sorunu'na uzak kalmasını değil, bir an evvel çözüme katkıda bulunması gerektiğini düşünmekteydi.Türkiye'nin ABD'den beklediği en önemli destek; Kıbrıs Türklerine yapılan ve katliam boyutuna gelen saldırıların durdurulmasıydı.Bunu ABD'den talep etmesindeki amacı da ABD'nin bu güne kadar dünya barışını korumak, insan hakları ve demokrasi ilkelerini savunmak konularının üzerinde duruyor olmasıdır.Kıbrıs'taki Türk Halkın aleyhine dönecek bir durumu veya ihtilafların çıkmasına göz yummayacağını düşünmüşlerdir.

¹²⁶ Metin Tamkoç, **The Warrior Diplomats Guardians Of National Security and Modernization Of Turkey**, Salt Lake City 1976, s.266-267.

25 Ocak 1964'te Başbakan İsmet İnönü; verdiği bir demeçte "...ABD, Kıbrıs'taki olayları anlamalıdır.Bu mesele ile ilgilenmelidir..." demiştir.¹²⁷ 8 Haziran 1964 tarihinde Türkiye radyosunda yayınlanan bir başka demeçte ise : “..Barış davasının öncüsü olan ABD'nin , bir müttefiki olan Yunanistan'a içine girdiği hukuk dışı tutumu hatırlatması, ittifak prensipleriyle bağdaşmayacak olan bu politikaya kayıtsız kalınamayacağını ihtar etmesi icap ederdi...Türk kamuoyu ABD'den yüklendiği vazife ve mesuliyette,mevkiinin icabına uygun karar ve hareket bekliyor...” diyerek Türk kamuoyunun da ABD'den beklentilerinin olduğunu göstermiştir ¹²⁸.

Türk liderleri ve kamuoyu her zaman özgürlük ve demokrasiden yana olan ABD'nin bir an evvel bu duruma müdahale etmesi gerektiğini düşünüyorlardı.Kıbrıs Türklerine uygulanan saldırılara hiçbir tepki vermiyor olmaları ise Türk Hükümeti'ni hayal kırıklığına uğratmıştır.Çünkü birbirlerine müttefik gözü ile bakmaları ve bir çok konuda bu güne kadar ittifak yapmış olmaları Türk Kesimi'nce ABD'nin bir an evvel Kıbrıs Sorunu'na müdahale etmesi ve Kıbrıs Rumlarını durdurması gerektiği sonucunu doğuruyordu.

1964'ün ilerleyen aylarında Kıbrıs'ta şiddet ve çatışmalar devam ederken ve Kıbrıs Sorunu'nu çözmeye ilişkin herhangi bir girişimde bulunulmazken Türkiye giderek Batı ve ABD Konusunda fikrini değiştirmeye başlamıştır.Bu konu ile ilgili olarak Metin Toker; “...Biz Kıbrıs politikamızı Amerikalılara görüş birliği için idare ettik.Amerika'nın sadık bir müttefiki olarak işin başından itibaren her hareketimizi ve her niyetimizi Washington 'a söyledik...Amerika'nın tavsiyelerini dikkatle kaale aldık.Bir Anglo - Amerikan teklifi getirildiğinde , görüşümüze uymayan önemli noktaları olduğu halde mutabakatımızı bildirdik.Makarios'un bunu kabule yanaşmayacağından emin bulunmamıza rağmen Mr. Ball'un teşebbüslerini sabırla bekledik.Nihayet Amerika'nın ısrarıyla ve iyi bir netice alınacağı yolundaki teminatını ciddi söz kabul ederek meselenin BM'ye götürülmesine rıza gösterdik.Mevcut antlaşmaların bize en sarıh şekilde müdahale hakkı verdiği anlarda

¹²⁷ Cumhuriyet, 26 Ocak 1964,s.1.

¹²⁸ Cumhuriyet, 9 Haziran 1964,s.7.

UNFICYP	United Nations Force in Cyprus (Kıbrıs Birleşmiş Milletler Gücü)
vd.	Ve diğerleri
y.y.	Yayın yeri yok.

C. giriş-birinci bölüm-ikinci bölüm-üçüncü bölüm-sonuç

bile Washington hükümetinin telkinlerini dinledik...”diyerek olayla ilgili görüşlerini belirtmiştir ¹²⁹.

İşte bu şartlar altında Başbakan İnönü, Batı devletleri ve ABD ile olan ilişkilerinde değişik bir usul takip edebileceğini ima eden açıklamalarını 14 Mart 1964’te Time Dergisi’ne yapmıştır.Bu yazı Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanmıştır: “...Müttefiklerimiz ittifakın dağılması için çalışmakta olan uzak devletler ile yarış etmektedirler.Biz ittifak bozulmasın diye sonuna kadar sabrediyoruz.Müttefiklerimiz bu ittifakı dağıtma gayretlerinde muvaffak olurlarsa, yeni şartlarda yeni bir dünya kurulur,Türkiye de bu yeni dünyada kendi yerini alır...”¹³⁰

Türkiye’nin Kıbrıs Meselesi’nde ABD’den beklediği tavır; en azından Kıbrıs Türklerinin haklarının çiğnenmesine engel olmak yolunda olmuştur.ABD’nin olaylara taraf olmaya pek de sıcak bakmaması bugüne kadar ABD’nin almış olduğu her kararı destekleyen ve Amerikan politikalarına her zaman uyan Türkiye’yi zor durumda bırakmıştır.Her şeye rağmen ABD’nin Kıbrıs Konusu’ndaki bu yaklaşımı ilerleyen aylarda da etkisini gösterecek ve bu da ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olacaktır.

II. JOHNSON MEKTUBU

A. Mektup ve İçeriği

Türk - Amerikan ilişkilerini neredeyse kopma noktasına getiren Johnson Mektubu’nun özelliklerini incelemeyen; ilişkilerin bu noktaya nasıl geldiğini üzerinde bir kez daha durmak gerekmektedir.

Belirtildiği üzere Aralık 1963’ten itibaren Rumların; Türklere yönelik saldırıları hız kazanmış ve 21 Aralık 1963 günü yaşanan Kanlı Noel saldırısından sonra 25 Aralık’ta T.C. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ABD Başkanı Lyndon Johnson’a bir mektup göndererek bu katliamın durdurulmasını istemiştir.Johnson’un bu mektuba verdiği cevap geçişirici bir tarzda yazılmıştır.Johnson’un mektupta

¹²⁹ Metin Tokar, “Türkiye Yol Ağzında”, *Akis*, 4 Nisan 1964,s.7.

¹³⁰ *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1964,s.1.

kullandığı dil aslında ABD'nin olaya çok farklı baktığını göstermiştir.Çünkü bu olayda iki cemaatin de birbirini öldürmekte olduğundan söz edilmiştir ¹³¹.

Johnson'un bu konudaki düşüncesi hem Türkiye'nin yanında olabilmek hem de aynı zamanda Rum kökenli Amerikalıların 1964 başkanlık seçimlerindeki oylarını kaybetmek istememesinden kaynaklanıyordu.Türkiye ABD'den beklediği desteği alamayınca 13 Mart 1964'te Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'a mesaj gönderilerek Türklere yönelik saldırıların bitmemesi durumunda Türkiye'nin Kıbrıs Halkı'nın can ve mal güvenliğinin koruyacağını söylemiştir.Aslında Türkiye burada askeri müdahaleye hazır olduğu havasını vererek, ABD'nin Rumlara baskı yapmasını istemiştir.ABD'den yine herhangi bir tepki gelmeyince TBMM 16 Mart'ta gerekli olduğu takdirde hükümete adaya askeri müdahalede bulunma yetkisini vermiş ve bu yetkiye dayanarak hükümet üç kez adaya müdahale girişiminde bulunmuştur.

Amerikan yetkilileri Kıbrıs Konusu'nda takınmış oldukları tavırda taraf tutmuyor gibi görünmeye özellikle dikkat ederek Türkiye ve Yunanistan'la olan ilişkilerin bozulmamasına gayret etmişlerdir.Türk devlet adamları her ne kadar Batı'nın Kıbrıs Sorunu'na ilişkin izlemekte olduğu politikaları eleştirse ve de izledikleri Batı yanlısı politikaları değiştirebileceklerini imâ etmelerine rağmen yine de kısa bir süre içinde ciddi bir değişikliğin gerçekleşmeyeceği ortadadır.Hatta İsmet İnönü'de kamuoyunda ortaya çıkan "Batı politikasını bırakacağız." yönündeki havanın herhangi bir şekilde yanlış anlaşılmasında için düzenlediği bir basın toplantısında. "...NATO'daki müttefiklerimiz bizi ne terk etmişlerdir, ne de bize ihanet etmişlerdir...Biz NATO'daki müttefiklerimize...'bize neden yardım etmiyorsunuz?Görüşmeler sürüp giderken Kıbrıs'ta olaylar meydana geliyor' dedik.Türkiye'nin siyasetinde yeniden bir değerlendirme yapmak söz konusu değildir..." diye bir açıklama yapmıştır ¹³².

Bütün bu iyi niyetlere rağmen 1964 Nisan ve Mayıs ayında Kıbrıs'ta çatışmalar artarak devam etmiştir.Türk Hükümeti Kıbrıs'taki son durumu görüşmek üzere 2 Haziran'da Milli Güvenlik Kurulu'nu toplamış ve askeri müdahale kararı almıştır.Türkiye'nin buradaki amacı Kıbrıs'a yapılacak bir çıkarma ile en azından

¹³¹ Armaoğlu,a.g.e.,s.264-265.

¹³² Cumhuriyet, 26 Haziran 1964,s.7.

kıyı bölgelerini ele geçirerek Rumlara istediklerini kabul ettirebilmektir. Bu durumdan Amerikan Büyükelçisi Raymond Hare de bilgilendirilmiş, büyükelçi de bu durumu Washington'a aktarmıştır. Amerikan Başkanı Johnson da kendisinden derhal bu sorunu halledilerek çıkartmanın önlenmesini istemiştir. Görüşmeler sonrası 4 Haziran'da İnönü çıkarma kararında ısrarlı olduğunu belirtmiştir. Büyükelçi Hare de İnönü'den yirmi dört saatlik bir erteleme istemiştir. Bu süre içinde 6. Filo'ya bağlı bir birliği Türkiye ve Kıbrıs arasına konuşlandırarak herhangi bir müdahaleye engel olması düşünülmüştür. 6. Filo ile ilgili bu durum daha sonraki yıllarda çıkarmayı engellediği gerekçesiyle eleştiri konusu olmuştur¹³³.

Kıbrıs'la ilgili bu olaylar devam ederken Washington'da Dışişleri Bakanı Dean Rusk, yardımcıları Harlan Cleveland ve Joseph Sisco İsmet İnönü'ye gönderilmek üzere bir mektup hazırlamışlardır. Dışişleri Bakanı Yardımcısı George Ball bu mektubu incelediği zaman gerçekten de diplomasi adına sert ifadeler içeren bir mektup olduğunu kendisinin yazmış olduğu kitabında da ifade etmiştir: "...Rusk'a 'sanırım mektup İnönü'yü işgalden vazgeçirebilir, fakat mektubu gönderdikten sonra İnönü'yü nasıl tavandan aşağı indirebileceğimizi bilmiyorum.' dedim. Dışişleri Bakanı ise bana bakarak 'Bu senin sorunun olacak' dedi..."¹³⁴

Mektup Johnson tarafından imzalandıktan sonra Türk Başbakanı İsmet İnönü'ye yollanmıştır. Ve bu mektup ile beraber Türkiye Ada'ya müdahale etmekten vazgeçmiştir.

5 Haziran 1964'te Johnson'un İsmet İnönü'ye göndermiş olduğu mektup Türk - Amerikan ilişkileri açısından hayal kırıklığı taşıyan ve değişik yönlerde çekilebilecek ifadelerle doludur. Türk kamuoyu mektuptan haberdar olmuş ama içeriği hakkında pek bir şey öğrenememiştir. Bu mektup ancak bir buçuk yıl kadar sonra 13 Ocak 1966'da Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Bu maddeler özetle şöyledir:

"1) ABD Türkiye'nin en önemli müttefiklerindedir. Türkiye ABD'ye danışmadan böyle bir karar almamalıdır.

¹³³ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara 2000, s.177.

¹³⁴ George Ball, **The Past Has Another Pattern**, New York 1982, s.350.

2)Türkiye müdahale kararını garanti antlaşmasına dayandırmaktadır.Oysa Garanti Antlaşması'na taraf olan diğer ülkelere danışarak böyle bir müdahalede bulunabilir.

3)Bu müdahale NATO'ya üye olan Türkiye ve Yunanistan arasında belki de bir savaşa yol açabilecektir.Böyle durum ABD ve NATO'nun istemediği bir durumdur.

4)Eğer Türkiye Kıbrıs'a herhangi bir müdahalede bulunursa muhtemelen SSCB'de sorunun içine girecektir.SSCB'nin Türkiye'ye herhangi bir saldırısında NATO ülkeleri Türkiye'yi savunma yükümlülüğü altına girmeyebilir.

5)BM'nin barış için gösterdiği çabalar Türkiye'nin adaya herhangi bir müdahalesi ile sonuçsuz kalabilecektir.

6)ABD Türkiye'nin adaya hareketında kendisinden satın aldığı silahlar veya herhangi bir askeri ürünün kullanılmasını uygun görmemektedir.

7)Başbakan İnönü tasarladığı müdahaleyi gerçekleştirmeden önce Başkan Johnson'la görüşmelidir.”¹³⁵

Johnson Mektubu ve bu konu ile ilgili üzerinde durulması gereken önemli hususlar bulunmaktadır; bunlardan biri Türkiye'nin adaya çıkacağız diye telkinlerde bulunmasının sadece bir siyasi blöf olmaktan öteye gidemeyeceği üzerinedir.Kanlı Noel olayından sonra Türkiye zaman zaman adaya çıkacağım telkinlerinde bulunsa da öncelikle ABD ve müttefikler tarafından engellenmiş, İsmet İnönü de her seferinde onların dediklerini olumlu karşılayarak adaya çıkmaktan vazgeçmiştir.

Haziran başında olayların ciddi boyutlar kazanmasıyla çıkarma için kararlaştırılan kesin tarih; 6 Haziran 1964'tür.Ama bu müdahaleden önce ABD'ye de haber verilmesi fikri yine İsmet Paşa'dan çıkmıştır.Çünkü İsmet İnönü'nün ABD'ye bu konuda sonsuz bir güveni vardır.Zaten bu tarihe kadar Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için her türlü fedakarlığa girişmiş; her noktaya ılımlı bakmıştır.Aslında Türkiye de hiçbir zaman NATO'nun güneydoğu kanadının çökertilmesinden yana değildir; Londra Konferansı, İngiltere ve ABD'nin teklifleri, Birleşmiş Milletlerin teklifleri,

¹³⁵Jacob M. Landau,“Johnson's 1964 Letter To İnönü and The Greek Lobbying Of The White House”,**The Turkish Yearbook Of International Relations**,C.14,Jerusalem 1979,s.45-48.

Güvenlik Konseyi kararlarında önüne sürülen tüm belgelere olumlu bakan Türkiye olsa da bu teklifler her zaman Makarios tarafından reddedilmiştir.Türkiye buna rağmen yine sadıqlığından ödün vermemiştir.Çünkü bu konuda ABD'ye güveni tamdır ¹³⁶.

Türkiye'nin ABD'nin her teklifine evet demesi elbet kendi çıkarları doğrultusunda da bir amaç taşımaktadır ve sonunda Türkiye'nin ABD'den bir isteği ve beklentisi olmuştur.O da BM kuvvetlerinin adaya gelişinden sonra Türklerin lehinde olarak Makarios'a baskı yapmasıdır.Ama beklenen olmamış, bugüne kadar kendinden her zaman ödün vermiş olan Türkiye ABD'nin "Biz bu konuda tarafsızız, bu ise karışmayız." sözleri karşısında gerçeklerin farkına nihayet varabilmiştir.

Eğer bu durum gerçekten siyasi bir blöfse de; İsmet İnönü için bu durum beklenen bir gelişme değildir.Ama bundan da yararlanabileceğini düşünmüştür.Yani ABD madem bu konuya karışmıyor ve tarafsızım diyorsa 6 Haziran'da Kıbrıs'a çıkarma yapılacağını ABD'ye de bildirdiğinde de tarafsız bir ABD'nin mantıken olaya tarafsız bakması gerekmektedir.Ama her nedense ABD birden bire olayların içine karışmıştır.

Türkiye'den Kıbrıs'la ilgili öneriler geldiğinde "Ben tarafsızım, olayları kendiniz halledin." diyen ABD bu seferde çıkartmanın bir gün geciktirilmesini istemiştir.Johnson Mektubu'nun gelişı elbet bu ortamda büyük bir sürpriz olmuştur.Her türlü tehlikeyi göze aldığımız ve her zaman yanında olduğumuz ABD; çıkarma yapılması durumunda Türkiye'nin siyasi arenada yalnız kalabileceği konusunda Türkiye'yi uyarmıştır.İşte Johnson Mektubu'nda kilit nokta da budur ¹³⁷.

Mektup her ne kadar sert ifadelerle dolu olsa da Amerikan yetkililerine göre bu dönem için de ancak böyle bir üslup Türkiye'yi müdahaleden vazgeçirilebilecektir.Bu mektubun yazılışında Rusk ve Ball etkili olduğundan mektuba imza atmış olmasına rağmen eleştiriler tamamı ile Johnson'a yönlendirilmemelidir.¹³⁸

¹³⁶ Ataöv,**a.g.e.**,s.63-66.

¹³⁷Metin Toker,**Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965**, İstanbul 1992,s.204-207.

¹³⁸Haluk Şahin,**Gece Gelen Mektup: Türk - Amerikan İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası**,İstanbul 1987,s.48-50.

Amerikan Yönetimi her ne kadar bu mektup Türk Hükümeti tarafından hayal kırıklığı ile karşılanmış olsa bile; Türkiye'nin Kıbrıs'a herhangi bir müdahalesi onlar için daha olumsuz sonuçlar doğuracağı için yazılan bu mektuptan herhangi bir endişeleri olmamıştır.

Türk Hükümeti bu mektubu Yunanistan lehine alınmış bir karar olarak algılamıştır. Türkiye; ABD'yi o döneme kadar en yakın müttefiki ve güvenliği açısından garantisi olarak görüyordu. Ama ABD; Türkiye'yi önemli bir davasında yapayalnız bırakmıştır. Mektup sonrası Türk Hükümeti'nin çıkardığı en önemli sonuç; Türkiye ve ABD'nin çıkarlarının her zaman aynı olmayacağı yönündedir. Türkiye'nin en önemli davasında ABD Türkiye ile aynı görüşlere sahip değildir. Bu; Türk liderler için tam bir hayal kırıklığı yaratmıştır.

Kamuoyunun Johnson Mektubu'ndan haberdar olmasıyla beraber Amerikan karşıtlığı hız kazanmıştır. ABD'nin istekleri; Türkiye'nin herhangi bir müdahalesine olumsuz baktığını göstermiştir. ABD iki tarafın herhangi bir savaşa girme durumunu göze alamamış, ama bunu yaparken de sadık dostu Türkiye'yi de bu mektupla fazlasıyla rencide etmiştir.

B. İnönü'nün Johnson'a Cevabı

İnönü 13 Haziran'da, Johnsonunkinden çok daha uzun ve kapsamlı bir mektubu Amerikan Büyükelçisi Hare aracılığıyla Washington'a yollamıştır. Bu mektup da şu önemli hususları içermektedir:

“1) Türkiye müdahale girişiminden önce ABD'yle görüş alışverişinde bulunmuştur. Nitekim 1963 sonundan itibaren meydana gelen dört müdahale girişiminden de Amerikan yetkililerinin haberi vardır* .

2) Türkiye Ada'da düzenin sağlanması için müdahale edilmesi gerektiğini ABD'ye bildirdiğinde ABD Türklerin hak ve çıkarlarını koruyacak bir plan hazırladığını bildirirse de adada tahribat giderek artmış ve barış gücünün oluşturulması gecikmiştir.

* Türkiye Kıbrıs buhranı sırasında, 25 Aralık 1963, 15 Şubat 1964, 13 Mart 1964 ve 5 Haziran 1964 tarihlerinde olmak üzere dört defa Kıbrıs'a müdahale etmeyi düşünmüştür.

3)Türkiye herhangi bir müdahale girişimine başvurmadan diğer garantör devletlerle görüşme yapması gerektiğinin bilincindedir.Bunun için çaba da göstermektedir.Özellikle Yunanistan bu antlaşmaların yürürlükte olmadığını bile dile getirmektedir.

4)Eğer Türkiye bir gün müdahalede bulunursa bunu uluslararası kurallara göre yapacaktır.

5)Türk - Yunan savaşı ancak Yunanistan'ın herhangi bir müdahalesi ile ortaya çıkabilir.Türkiye Yunanistan'la savaşın aksine garantör devletler olarak adada düzeni birlikte sağlamak niyetindedir.

6)Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştireceği bir müdahale sonrasında Türkiye'nin herhangi bir Sovyet saldırısına maruz kalması neticesinde NATO'dan yardım ve destek göremeyeceğinin açıklanması mantık dışıdır ve Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratmıştır.

7)Türkiye sonuna kadar BM'nin faaliyetlerine saygılıdır, lakin BM hala adada Türklere karşı yürütülen zulümleri durduramamıştır.

8)Kıbrıs'taki bu durum Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mevcut anlaşmalarını iptal ettiğini açıklamasıyla ortaya çıkmıştır.Güvenliğin tekrar sağlanabilmesi ancak ve ancak otoritenin kurulmasıyla mümkündür.

9)Yunanistan Kıbrıs Meselesi'nde antlaşmaları iptal ettirene kadar durumu etkilemeye çalışacaktır ve Başkan Johnson'un bu konuda Türk tarafına yardımcı olması esastır.

10)Başbakan İnönü, Washington'da Başkan Johnson'la görüşmeyi kabul etmektedir.”¹³⁹

Sonuç olarak, İsmet İnönü'nün Johnson'a göndermiş olduğu bu cevabı mektup Johnson'un mektubuna göre daha uzun ve daha anlaşılır içeriktedir.İsmet İnönü çok sert ifadeler kullanmamış ama yine de kırılganlığına dile getirmiştir.Mektup bahsettiğimiz üzere büyük etki yaratmıştır ama o tarihte kamuoyundan saklanmıştır.Mektup olayı yaşandığı günlerde Türk kamuoyu olaydan tam anlamıyla haberdar olmasa da en azından Amerikan aleyhtarlığının bugünlerde başlamış

¹³⁹ Oran(Der.),a.g.e.,s.685-689.

olduğunu söyleyebiliriz. Her halükarda mektup iki ülke arasında soğuk ve olumsuz bir havanın doğmasına sebep olmuştur. Daha önceleri zaten mevcut olan Türkiye'nin NATO'dan ayrılması gerektiği yönündeki görüşler artmıştır.

Johnson Mektubu'nun büyük titizlikle Türk kamuoyundan saklanması ve Johnson'a verilen cevap Türkiye'nin ABD'den bu derecede bir tepki alabileceğini düşünmediğinin en önemli göstergesidir. Eğer gerçekten de İsmet İnönü bu müdahale girişimini ABD'nin nasıl olsa engelleyeceğini düşünerek yaptıysa da hiç şüphesiz kendisi de dış politikada ilişkilere zarar verebilecek derecede büyük bir soruna sebep olabileceğini düşünmemiştir.

C. İnönü'nün Washington'a Ziyareti

Tarihimize damgasını vurmuş olan mektup olayı neredeyse ittifak düzeyine gelmiş ilişkileri, bitirme noktasına getirmiştir. Ama bu noktada devlet temsilcilerinin birbirlerine göstermiş oldukları iyi niyetlerle olumsuzluklar en aza indirgenmeye çalışılmıştır.

Amerikan Cumhurbaşkanı Johnson; bu soğuk ve olumsuz ortamı dağıtabilmenin bir yolu olarak hem Başbakan İnönü'yü hem de Yunanistan Başbakanı Papandreu'yu aynı zamanda Washington'a davet etmiştir. Johnson'un bunu yapmaktaki amacı belki de bu soruna çözüm getirebileceğini düşünmüş olmasından kaynaklanmıştır. Sonucu ne olursa olsun; Johnson, tarafları uzlaştırabilecek veya uzlaştıramayacak olsa da; dönemin şartları artık değişmiştir. Öncelikle bir dönemde Türkiye ve Yunanistan birer NATO üyesi olarak batı bloğu içinde birer müttefik olarak görülmekte; çok yoğun olan Sovyet baskısı onları bir noktada birleştirmektedir; ama artık Sovyet baskısı azalmış, hatta ülkeler arasında yaşanan anlaşmazlıklarda Sovyetler Birliği destek alınabilecek bir ülke olmuştur. Bunun dışında 1959'da iki ülkede de siyasal bir istikrar ve tek parti rejimleri hakimdir. Oysa bu gün siyasi hayat oldukça kritiktir; böyle kritik bir zamanda Kıbrıs Konusu ile alâkalı en ufak bir taviz verilebilmeye müsait bir ortam yoktur.

İsmet İnönü 21 Haziran 1964'te konuyla ilgili kalabalık bir grupla* Washington'a gitmiştir.ABD'nin bu görüşmelerdeki genel tutumu mektup olayı sebebiyle oluşan olumsuz havayı bertaraf edebilmektir.İsmet İnönü 22 - 23 Haziran'da Washington'a giderek ABD Başkanı Johnson ve ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileriyle görüşmüştür.Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu da Washington'a gelmiş, Johnson arabulucu sıfatıyla davranmayarak iki liderle ayrı ayrı görüşmüş herhangi bir üçlü toplantı yapmamıştır ¹⁴⁰.

Bu görüşmelerin genel anlamda sıcak geçtiğini fakat sonuçsuz kaldığını söyleyebiliriz.Görüşmeler sonunda yayınlanan ortak bildiriye "...Görüşmeler,mevcut anlaşmaların halihazır bağlayıcı mahiyeti noktasından hareket ederek bugünkü güçlüklerin müzakere ve mutabakat yoluyla giderilmesini sağlayabilecek yolları kapamıştır..."¹⁴¹ denilerek bu konunun Londra - Zürih Antlaşmaları çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği kararına varılmıştır.Ayrıca ABD Kıbrıs'ta bağımsızlığın yeniden kurulması yönünde gereken tedbirleri alacağı yönünde garanti vermiştir.

İsmet Paşa ABD'de planladığından uzun kalmıştır.Bundaki sebep ise ABD'nin öne süreceği tekliflerle ilgiliydi.Birkaç gün içinde Camp David'deki zirvede tarafların ortak bir platformda toplanmasına karar verilmiştir.İnönü olumlu ve uyumlu bir hava sergilemiş ama bir yandan da mektup olayına duymuş olduğu kırgınlığı da gizlemeyerek bunu fırsat buldukça dile getirmiştir ¹⁴².

Her ne kadar Türkiye'nin olaylara karşı tutumu; her şeye rağmen ılımlı olsa da ABD'nin Türkiye'ye öne sürmüş olduğu talepler inanılmaz boyutlara gelmiştir.Buna en güzel örnek görüşmeler sırasında Türkiye'ye getirilmiş olan bir öneridir.Bu öneride; Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a verilmesi durumunda Türkiye'nin talebinin ne olacağı yönündedir.Doğal olarak bundan olumlu bir yanıt

* Türk heyetinde; Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Nihat Erim, Haluk Bayülken, Suat Bilge, Turan Tuluy, Orhan Eralp, Tuğgeneral Turgut Sunalp , Washington Büyükelçisi Turgut Menemecioglu bulunuyordu.Johnson'un başkanlığındaki Amerikan Heyeti ise Dışişleri Bakanı Dean Rusk,yardımcısı George Ball, Ankara Büyükelçisi Raymond Hare ve Genelkurmay Başkanı Maxwell Taylor'dan oluşuyordu.

¹⁴⁰Mehmet Gönlübol,"Türk-Amerikan İlişkilerinde Genel Bir Değerlendirme",**Foreign Policy**,C.1,No.4,Aralık 1971,s.14.

¹⁴¹ Bkz.**Dışişleri Bakanlığı Belleteni**,No.1(1964),s.16-17.

¹⁴² Şahin,**a.g.e.**,s.89-90.

alamayan ABD; Papandreu ve İnönü'nün birebir görüşmesi talebinde bulunmuştur.İsmet İnönü bunu kabul etmiştir ama bunu kabul ederken de yalnızca uzlaşmacı yönünü sergileyerek; “Biz teklif götürdük, Türkiye kabul etmedi.” denmesini istememiştir.

Johnson ile Papandreu arasındaki görüşmeler 24 Haziran'da gerçekleşmiştir.Johnson'un görüşmelerdeki tavrı değişmezken Yunanistan da olumlu bir hava sergilememiştir.Zaten bilindiği üzere ABD'ye rağmen başbakan olan Papandreu ABD ile bir türlü sıcak ilişkiler içine girememiştir.Türkiye ile görüşmeyi de kesin bir dille reddetmiştir ¹⁴³.

Görüşmelerden istenen sonuç elde edilememiştir ama en azından devlet temsilcileri birbirini tanıma fırsatı elde etmiş, ayrıca Kıbrıs Konusu'na ABD'nin sergilemiş olduğu tavrın; taraflar üzerinde ne gibi bir etki yarattığını gözlemlenebilmiştir.İnönü ise başlangıçta çok da istemeyerek gittiği görüşmelerden fazla bir şey kazanamadan geri dönmüştür.

III. KIBRIS SORUNU'NA ABD'NİN ARABULUCULUK GİRİŞİMLERİ

ABD Başkanı Johnson'un, Haziran 1964'te göndermiş olduğu mektup ile Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellenmiş ve kendilerince Kıbrıs Sorunu'na o dönem için en makul çözümü bulmuşlardır.Bu aşamadan sonra ABD'nin esas hedefi Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için arabulucular tayin ederek Türk - Yunan taraflarını bir araya getirmeye çalışmaktır.

A. Cenevre Görüşmeleri ve 1. Acheson (Eksin) Planı

Kıbrıs Sorunu devam ettikçe ABD; Doğu Akdeniz'de dengelerin değişebileceği endişesiyle NATO ittifakının sarsılmasını istemiyordu.Mutlaka iki tarafı bir araya getirerek bir çözüm yolu bulmak durumundaydı.Buna istinaden

¹⁴³Andreas G.Papandreu,**Namlunun Ucundaki Demokrasi**,Ankara 1988,s.167,Çev.Semih Koray ve Mehmet Emin.

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere BM arabulucusu ve eski ABD Dışişleri Bakanı Acheson'un arabuluculuğu altında Cenevre'de toplanma kararı alınmıştır.

Cenevre Görüşmeleri 8 Temmuz'da başlamıştır. Acheson iki tarafla da ayrı ayrı görüşerek önerilerini iletmiştir ¹⁴⁴. Görüşmelere Kıbrıslı Temsilciler çağrılmamıştır. Türk Delegasyonu'nun başkanı Nihat Erim, Yunan Delegasyonu'nun Başkanı ise Nicolareis'dir. Bu gelişmelerin ardından 15 Temmuz 1964'te ABD, Acheson aracılığı ile bir plan sunmuştur. Plana göre; Kıbrıs, Yunanistan'la birleşmeyi yani Enosis'i seçmekte özgür olacaktır. Kıbrıs'ın kuzeydoğusunda bulunan Karpat Yarımadası'nın bir bölgesi üs olarak Türkiye'ye verilecek; Türkiye de buna karşılık Enosis'i kabul edecektir. Kıbrıs altı yerel yönetime ayrılacak, bunlardan ikisi Türk denetimine bırakılacaktır. Acheson bu planla Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini ve aynı zamanda Türkiye'nin de adada daimî bir askeri güç bulundurmasını sağlayacaktır. Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir üsse sahip olması ada üzerinde herhangi bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda Türkiye'nin garantörlük özelliği ile hiçbir ülkeye danışmadan doğrudan müdahalesi anlamına da geliyordu. Bu plan da, Enosis'i şartsız olarak uygulamayacağı için ve de ayrıca bunun adı konmamış bir taksim planı olduğu intibası yüzünden Makarios tarafından reddedilmiştir.

Yunanistan'ın sunduğu karşı tekliflerde ise; El-Greco bölgesinde bir bölgenin üs olarak 25 - 30 yıllık bir süre için Türkiye'ye verilmesi ayrıca azınlık hakkı tanınması önerilmiştir ama Türkiye'de Yunanistan'ın bu önerisini reddetmiştir.

ABD bu planı öne sürerken tarafların artık uzlaşabilmesi için elinden gelen gayreti göstermiştir. Çünkü Yunanistan ve Türkiye'nin anlaşabilmesi demek Kıbrıs'ın da artık NATO çıkarları için kullanılabilir bir yer olabileceği anlamına geliyordu. Bu tekliflerle iki taraf da memnun edilmeye çalışılmıştır. ABD iki tarafa da bir takım öneriler sunarken bunda da yine kendi çıkarlarını gözetmiştir. İki ülkenin anlaşabilmesi, Kıbrıs Sorunu'nun çözülmesi demek bölgedeki Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır. Türk Tarafı için de böyle bir plan ve Türkiye'ye Kıbrıs'ta bir bölge verilecek olması olumlu karşılanmıştır. Fakat yine de 1. Acheson Planı başarısızlıkla sonuçlanmış, Cenevre Görüşmeleri de yarıda kesilmiştir.

¹⁴⁴ Michel Stephen, **The Cyprus Question**, London 1997, s.18.

Görüşmelerin yarıda kesilmiş olması sorunların yine artmasına sebep olmuştur.Oysa ki 1. Acheson Planı o zaman içinde kısmen de olsa uygulanabilmiş olsaydı Kıbrıs Sorunu'nun belki de daha fazla büyümesi engellenebilecekti.

B. 1964 Olayları ve Türkiye'nin Kıbrıs'a Müdahalesi

Makarios 31 Mart 1964 tarihinde İttifak Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshedince; gerilimli günler yeniden yaşanmaya başlamıştır.Gerilimin artmasıyla beraber silahlanma da hız kazanmıştır.Yunanistan bu arada ABD'nin de onayını alarak adaya 5000 asker göndermiştir.22 Haziran'da Grivas'ın adaya dönmesiyle Grivas eski gücünü de kullanarak; kısa sürede denetimi sağlamıştır.Bahsedildiği üzere Cenevre Görüşmeleri'nin çıkmaza girdiği dönemden itibaren adada sürekli olarak iki taraf için de silahlanma yarışı söz konusu olmuştur ve her an bir çatışma çıkabilme olasılığı doğmuştur.

İlk çatışmalar Erenköy - Mansura bölgesinde meydana gelmiştir..Bunun sebebi de Erenköy'ün stratejik yönden çok önemli bir konumda; Türkiye'den gelen yardımların Kıbrıs Türklerine ulaşabileceği tek noktanın burası olmasından kaynaklanmaktadır.Erenköy'e yapılacak herhangi bir müdahale ile denizle olan bağlantı kesilmiş olacaktır.

3 Temmuz 1964'te Atina'ya giden Grivas, Atina'daki temaslarını tamamladıktan sonra 6 Ağustos 1964 akşamı Lefkoşe'ye dönmüş ve Kıbrıs Rum Silahlı Kuvvetleri Genel Karargahı'ndaki toplantıda Rum Silahlı Kuvvetleri'nin son durumu hakkında bilgi aldıktan sonra Makarios'un onayını istemiş Grivas'ın bu talebinden sonra Rum Bakanlar Kurulu'nu toplantıya çağıran Makarios, Bakanlar Kurulu'ndan oybirliği ile harekâtın yapılması kararını almıştır ¹⁴⁵.

6 Ağustos 1964'te Türk - Rum çatışması başlamıştır.Bu saldırı sırasında Erenköy bölgesinde bulunan az sayıda Türk zor durumda kalmıştır.Mücahitler arasında, saldırıdan kısa süre önce adaya gizlice çıkan Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş da bulunuyordu.Durumu telsizle Ankara'ya bildiren mücahitler, yardım istemişler , bir süre sonra BM ve NATO'ya başvurduktan sonra Türk savaş

¹⁴⁵ Rauf Denктаş,*The Cyprus Triangle*,Londra 1988,s.82-83.

uçakları bölge üzerinde 7 Ağustos'ta ihtar uçuşlarına başlanmıştır.İhtar uçuşlarına rağmen Rum saldırılarının devam etmesi üzerine Türk uçakları, Rum askerî birliklerine karşı harekatı başlatmış ve Rum kuvvetleri bozguna uğratılmışlardır.

Harekâtın tamamlanmasından sonra Erenköy sahillerine yanaşan bir Türk gemisi, bölgedeki yaralılarla birlikte, 1 Ağustos 1964'te, Erenköy'e gizlice çıkan Denктаş'ı Türkiye'ye getirmiştir.Harekât sırasında uçağı düşen Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel şehit olmuştur.Çatışmaların sürmesiyle beraber 8 - 9 Ağustos'ta Türk jetleri ablukanın kaldırılmaması üzerine bu güçlerin üzerine bomba atılmıştır. Bu saldırı ile 33 Kıbrıslı Rum ölmüş, 230'u ise yaralanmıştır ¹⁴⁶.

Bunun üzerine derhal Bakanlar Kurulu'nu toplayan Makarios, yenilginin sorumlusunun Yunanistan'a haber vermeden saldırıya geçen Grivas olduğunu ileri sürerek Sovyetler Birliği'nden yardım istemiştir.Makarios'un yardım çağrısından sonra Sovyetler Başbakanı Kruşçev, Başbakan İsmet İnönü'ye bir mesaj göndererek, Türkiye'nin "Kıbrıs'a saldırıda bulunarak üzerine sorumluluk aldığını" iddia etmiştir.9 Ağustos tarihinde İnönü'ye gelen mesaj 13 Ağustos'ta cevaplanmıştır. Mesajda, Kıbrıs Rum Tarafı'nın insanlık dışı davranışlarına dikkat çekilerek, Sovyetler Birliği'nin bu türlü hareketlerinin durdurulmasına yardımcı olması istenmiştir.

Erenköy Savaşı sırasında Rumlar 53 ölü, 125 yaralı verirken ; Türklerin kaybı 12 şehit, 4 kayıp ve 32 yaralı olmuştur.Erenköy çarpışmalarından sonra Kıbrıs Türklerine tam bir ekonomik abluka uygulayan Makarios, stratejik madde olduğunu ileri sürdüğü çimento, demir, çivi, kereste, benzin gibi maddelerin Türk bölgelerine girişini yasaklamıştır.Bununla da yetinmeyerek, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nın değiştirilmesine engel olacağını da iddia etmiştir.Ancak Türkiye'nin eylül ayında kuvvet kullanarak Kıbrıs Türklerinin ihtiyaç duyduğu maddeleri adaya taşıyacağını açıklamasından sonra Makarios Türk yardım malzemesinin Türk bölgesine ulaşmasına göz yummak zorunda kalmıştır ¹⁴⁷.

¹⁴⁶Galip Alçitepe,"Kıbrıs Bunalımı ve Barış Harekatı (1963-1974),**Türkler Ansiklopedisi**,C.17,S.116,Ankara 2002,s.118.

¹⁴⁷ Erim,**a.g.e.**,s.96-98.

Konunun BM'ye intikal etmesi üzerine Makarios; ateşkes çağrısına uyacağı ve ablukayı kaldıracağını ilan etmiş, Türkiye de buna olumlu yanıt vererek yeni bir sıcak savaşın eşiğinden dönmüştür.

17 Mart 1964 tarihinden itibaren BM Barış Gücü'nün adada göreve başlaması sonrası Rumların saldırılarının sona ereceği düşünceleri bu olaylarla beraber sona ermiştir. Bu askerî kuvvet sadece olayları gözlemleyerek BM Genel Sekreterine rapor göndermekle yetinmiştir. Baf, St. Hillarion Kalesi ve en son olarak Erenköy'deki çatışmalar; UNFICYP'in pek bir etkinliği olmadığını göstermiştir.

1964 olayları Erenköy çatışmalarının şiddetle sürmüş olduğu bir yıl olmuştur. Olayların boyutu bahsettiğimiz üzere o kadar büyük olmuştur ki Türkiye'de olaya müdahale etmek durumunda kalmıştır. Olayların bu şekilde müdahaleler ve çatışmalarla sürmesi yeniden ABD'nin arabuluculuk çalışmalarına girişmesine neden olmuştur.

C. 2. Acheson (Eksin) Planı

Ağustos'ta yaşanan krizin atlatılmasından sonra aynı ay içinde Acheson, hazırladığı ikinci planı taraflara sunmuştur. 20 Ağustos'ta açıklanan 2. Acheson Planı'na göre; Karpat yarımadasında bir üs elli seneliğine Türkiye'ye kiralanacaktır. Ada Türklerine azınlık hakları verilecek, Lefkoşe'de Türk işlerine bakan bir yüksek memur bulunacaktır ve Ada Yunanistan'a bağlanacaktır. Ayrıca Türk hakları ABD garantisi altında olacaktır¹⁴⁸.

2. Acheson Planı görüldüğü üzere genel anlamda Yunanistan'ı ikna etmek amaçlı maddeler içermektedir. Türkiye'nin prensipte reddettiği bu plan, Makarios tarafından da "kayıtsız ve şartsız Enosis'i öngörmediği için" kabul edilmemiştir. Türkiye'nin bu önerileri reddetmesindeki temel sebep Türkiye'ye kesin bir toprak parçasının verilmemiş olmasından kaynaklanmıştır.

Cenevre Konferansı ile; Türkiye ile Yunanistan'ın ABD telkinleriyle bile olsa Kıbrıs Sorunu'nun çözümünün Makarios'un onayı olmadan bir yere varamayacağı ortadadır. Kıbrıs Cumhuriyeti düşünülenin aksine Yunanistan'ın politikalarından ayrı

¹⁴⁸ Tuncer, a.g.e., s.98.

amaçlar taşıyordu.Makarios ülkesinin tam bir Enosis düşüncesi dışında NATO'ya bağlı ve ayrıca Türk - Yunan hükümetleri altında bir konuma düşmesine razı olmayacağını göstermiştir.ABD tüm çabalarına rağmen herhangi bir sonuç elde edemeyince 31 Ağustos'ta Cenevre Görüşmeleri'ndeki arabuluculuk görevinden çekildiğini ilan etmiştir.Böylece Cenevre Konferansı herhangi bir sonuç alınamadan sona ermiştir ¹⁴⁹.

Sonuç olarak; 2. Acheson Planı da tam bir Enosis'i öngörmediği için Yunanistan ve Makarios tarafından kesin bir dille reddedilmiştir.Acheson'un planlarının kabul görmemesi de Cenevre Görüşmeleri'nden bir sonuç elde edilememesi demektir.ABD'nin tarafları uzlaştırmak adına verdiği çaba; işte bu sebeplerden dolayı sonuçsuz kalmıştır.

D. Cenevre Görüşmeleri Sonrası Durum

Bahsedildiği üzere; Cenevre Görüşmeleri'nde Acheson Planları başarısızlığa uğramıştır.Görüşmelerin sona ermesinden sonra Amerikan yönetimi Kıbrıs Sorunu'yla ilgisini devam ettirmiştir.Hatta bu görüşmelerin neden olumsuz bir şekilde sonuçlandığı da Amerikan yönetimince tartışılmış konulardandır.

Amerikan yetkilileri Cenevre Görüşmeleri'nin başarısız olmasını daha çok Yunan tarafına yüklemişlerdir.Hatta buradaki önemli bir diğer nokta da, Türklerin ikili görüşmelere Erenköy çatışmalarının kestiği noktadan yeniden başlamaya dahi istekli olmuş olmalarıdır.Ama Türk tarafı ne kadar iyi niyetli olursa olsun Yunan tarafından herhangi bir olumlu adım alınamamıştır.

Amerikan Yönetimi'nin zaman zaman Kıbrıs Rumlarını ve Yunan tarafını destekleyici tutumları söz konusu olsa da Acheson Planları'ndaki Yunanistan'ın olumsuz tavırları tepkilere yol açmıştır ¹⁵⁰.

Acheson'un başarısızlığa uğramasından sonra 16 Eylül 1964 tarihinden itibaren Sakari Tumioja'nın yerine Galo Plaza arabulucu olarak atanmıştır.Sorunlar eylül ayında BM Güvenlik Konseyi tarafından yine ele alınmıştır.Toplantıda Kıbrıs

¹⁴⁹ Uslu,a.g.e.,s.143.

¹⁵⁰ Abdullah Özcan,**Türkiye'deki Amerika**,İstanbul 1993,s.87-91.

Sorunu'na olan genel bakış açısı; Türk Hava Kuvvetleri'nin NATO'nun onayı olmadan Kıbrıs'a müdahalede bulunulamayacağı yönündedir.Bu görüşmelerde Türk tarafı da Yunanistan'dan Kıbrıs'a asker ve silah sevkiyatı yapılması ve Kıbrıslı Türklere karşı ekonomik ambargo uygulaması üzerinde durmuştur.Ve bu toplantı sonrasında 25 Eylül 1964'te Güvenlik Konseyi toplantısı kararı çıkarılmıştır.Bütün BM üyelerinin Kıbrıs'ın bağımsızlığını, güvenliğini ve bütünlüğünü zedeleyecek hareketlerden kaçınması kararı çıkarılmış, BM Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta kalma süreci üç ay daha uzatılmıştır ¹⁵¹.

Plaza daha sonra taraflarla bir takım temaslarda bulunmuştur.Bu temaslarda Kıbrıslı Rumlar yine bir takım sorunlar çıkarmışlardır.Örneğin Kıbrıs'ın üniter bir devlet olmasını, Garanti - İttifak Antlaşmaları'nın kaldırılmasını, Türklere azınlık hakları ve bazı konularda muhtariyet verilmesini ve kendilerine ise self-determinasyon hakkının tanınmasını istemişlerdir.Yani hedefleri yine Enosis'tir.Bu da bir türlü anlaşmaya yanaşmayacaklarının en güzel kanıtıdır.

Kıbrıslı Türkler ise; ilk kez resmî anlamda bir federasyon önerisinde bulunmuşlardır.Buna göre; ada toplam yüzölçümünün % 38'ine denk gelen kuzey kesimdeki bir bölümü Türk Toplumuna bırakılmalıdır.

Plaza, görüşlerini içeren raporu 26 Mart 1965'te BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur.Buna göre Plaza; Rum görüşlerini destekler bir tablo çizmiş, Türklere azınlık haklarını önermiş, bundan memnun kalmayan Türklerin de Türkiye'ye göç edebileceğini öngörmüştür.Yapılan onca emek ve mücadele karşısında Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından böyle bir önerinin kabulü söz konusu dahi olamazdı.Plaza burada yetkilerini aşmıştır.Rapor yerine öneri sunmuştur.Plaza'nın arabuluculuk önerisi de bu sebeple son bulmuştur ¹⁵².

1965 senesinden itibaren Rum saldırıları azalmış olmakla beraber Rum Halkın yaptığı bir çok baskı yine tekrarlanmıştır.Türk Kesimi'ne giriş çıkışları kontrol altına almaları, birtakım stratejik hammaddelere el koymaları Türk Toplumunun büyük sorunlar yaşamasına sebep olmuştur ¹⁵³.

¹⁵¹ Uslu,a.g.e.,s.143-147.

¹⁵² İsmail,a.g.e.,s.106-107.

¹⁵³ Gazioğlu, a.g.m.,s.957-958.

Anlaşılabacağı üzere Kıbrıs Sorunu'nda ABD'nin tüm arabuluculuk girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Bu girişimlerin sonuçsuz kalmasında Rum Kesimi'nin sunulan tüm önerilere olumsuz bir tavır sergilemeleri etkili olmuştur. Türk tarafı barış adına gerektiğinde orta yolu bulabilmek için çaba göstermiş olsa da Enosis'i kesin bir dille reddettiği için bir türlü taraflar arasında anlaşma sağlanamamış ABD'nin arabuluculuk girişimleri de Rumların ısrarlı tavırları sebebiyle başarısızlığa uğramıştır.

Sonuç olarak; Kıbrıs Sorunu ardından olayların büyümesi ile BM'nin çözüm arayışları bir türlü sonuç vermemiştir. Ardından Türkiye'nin adaya müdahale etmek istemesi ve bunun da ABD tarafından engellenmesi; Türk - Amerikan ilişkilerinin büyük ölçüde sekteye uğramasına sebep olmuştur. ABD yeniden arabuluculuk girişimlerinde bulursa da istenen olmamış ayrıca Türk kamuoyunda da Johnson Mektubu ve Kıbrıs Sorunu'nun etkileri hissedilmeye başlanmıştır.

IV. JOHNSON MEKTUBU'NUN TÜRK ve YABANCI KAMUOYUNDA YANKILARI

A. Türk Kamuoyunda Yankıları

Johnson Mektubu'nun Türk kamuoyu ve Türk Dış Politikası üzerinde büyük etkileri olmuştur. 1960 - 1970 arasında çıkarılmış olan bazı gazeteler üzerinde yapılan araştırma sonucunda bu etkinin en çok Amerikan yanlısı kamuoyunun anti-Amerikancı bir yapıya dönüşümünde gerçekleşmiş olduğunu gözlemlenmiştir. Ama bu dönüşümün nelere yol açtığından çok, ülkeyi bu değişikliğe götüren etkenler üzerinde durulmalıdır.

Mektup 1964'te yazılmıştır. Kamuoyuna açıklanmamıştır ama; hem Johnson Mektubu'nun hem de İnönü'nün cevabının Türk Hükümeti üzerinde yaratmış olduğu etki fark edilmektedir. Mektubun içeriği kamuoyunca tam olarak bilinmemesine rağmen Türkiye'de Amerikan aleyhtarlığı başlamıştır. Aslında bu mektupta esas önemli olan nokta müdahaleyi eleştiren sözlerden çok kullanılan üslûptur; bu durum

da Türk - Amerikan ilişkilerinde büyük bir arbede yaratmıştır.Zaten İsmet İnönü'nün cevabında da bu kırgınlık dile getirilmiştir.İsmet İnönü'nün de önemle üzerinde durduğu gibi; mektupta anlatılmak istenen çok daha düzgün ve kırıncı olmayan ifadeler ile yansıtılabilirdi, ayrıca bu müdahale telkinlerinden ABD'nin haberi zaten vardır.ABD birçok şeyden haberi olsa da bilmemeziğe vurarak siyasi bir karmaşa yaratmıştır.Bu yıl içinde yaşanan bu ilginç bir diğer gelişme de; ilk defa Türk Siyasal Hayatı'nda; Türk Dış Politikası kamuoyunda tartışılmaya başlanmış ve Amerikan aleyhtarlığı da sokaklara taşacak kitlesel gösterilerin yapılmasına kadar büyük boyutlara ulaşmıştır.

Başbakan İnönü'nün mektup olayından sonra ABD'ye gitmesi ise büyük tepki toplamıştır.ABD'ye olan güven öyle sarsılmıştır ki; artık oraya gitmenin Kıbrıs Sorunu'na bir çözüm getiremeyeceğine inanılmıştır.İsmet İnönü yine de ABD'ye gitmiştir.Nasıl Johnson'un kendince bir takım planları vardıysa İsmet İnönü'nün de düşündüğü bazı önemli hususlar bulunuyordu.İsmet İnönü'nün bu daveti kabul etmemesi demek; belki de Yunanistan ve ABD için büyük bir koz olabilirdi.Böyle bir durum ABD ve Yunanistan'ı barış taraftarı, Türkiye'yi ise barışa yanaşmayan bir pozisyonda gösterebilirdi.İsmet İnönü işte Kıbrıs Davası'ndan dönmeyeceği ve makul olduğu sürece her türlü teklifi en azından değerlendirebileceğini bu yolla göstermek istemiştir ¹⁵⁴.

İsmet İnönü bu ziyarette Johnson'un amacı ve politikasını yakından tanıma fırsatı bulmuştur.Ama aynı zamanda Johnson da İsmet İnönü'nün kararlılığını bu sayede görmüştür.Kendi lehlerine bir karar aldırmanın ne kadar zor olacağını fark etmiştir.ABD'nin artık İsmet İnönü'nün yerini alabilecek bir başbakan arayışına girdiği bile söylenmiş; bu başbakan daha pasif ve ABD'nin kararlarını uygulayabilecek bir insan olmalıdır.General Porter'in 1964 Ağustos'ta Ankara'ya gelmesiyle bu konu ciddiye kazanmıştır.Ama generalin çabaları pek sonuç vermemiş; hangi kapıyı çalsın çalsın her ne kadar İsmet İnönü'nün bazı politikaları eleştiriliyor olsa da onun gibi düşünen insanlarla karşılaşmıştır.Sonrasında Cenevre Görüşmeleri ve Acheson Planları da bir işe yaramamıştır ¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Toker,**a.g.e.**,s.207-208.

¹⁵⁵ Toker,**a.g.e.**,s.211.

Johnson Mektubu'nun etkilerini Türkiye açısından olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayırabiliriz.Olumlu açıdan Türkiye bundan sonra dış politikasında değişikliğe giderek Sovyetler Birliği ve herhangi bir bloğa dahil olmayan ülkelerle siyasi ve ticari ilişkiler kurmaya başlamıştır.Olumsuz anlamda ise Türk kamuoyunda yarattığı büyük etkiyi örnek verebiliriz.Bu olay üzerine büyük mitingler düzenlenmiş ve Amerikan aleyhtarlığı hat safhaya çıkmıştır.

1966'nın ilk aylarında da Kıbrıs Olayları devam ederken mecliste geçen tartışmalarda mektup meselesi gündeme gelmiştir.Demirel Johnson'un mektubunun senatoda okunmasını istememiş, bu konu ile ilgili olarak Amerikan Büyükelçisi Hart ise, Kıbrıs'a yapılması planlanan müdahalenin ertelenmesinde kendilerinin herhangi bir talebi olmadığını önemle belirtmiştir ¹⁵⁶.

Olaylar bu şekilde devam ederken Hürriyet Gazetesi'nden Cüneyt Arcayürek 11 Ocak 1966'da Johnson Mektubu'nu gazetesinde açıklamıştır.Bu mektup bir nevi bomba etkisi yaratmıştır.Mektubun ilk etkileri halkın ve kamuoyunun gösterdiği büyük bir tepki olarak kendini göstermiştir.Çünkü ABD'nin böyle bir tepki verebileceği kimse tarafından beklenmemektedir.Gerçi Jüpiter füzelerinin kaldırılması olayında da ABD'nin gerçek niyeti anlaşıldığında büyük tepkiler verilmiştir.

“Hadiseler Yaratan Mektubun Tam Metnini Açıklıyoruz: Johnson Mektubu” başlığı ile yayınlanan bu yazıda herkesin merak ettiği mektubu elde edip açıklamanın bir gazetecilik görevi olarak yaptığını belirten Cüneyt Arcayürek'in bu yazısında mektup tam metni ile verilmiştir ¹⁵⁷.Hatta mektupla ilgili olarak “Başkan Johnson bir dost ülkede bu kadar patırtı kopacağını bilseydi , acaba bu mektubu yazar mıydı?” denerek olayın iç yüzü de anlatılmak istenmiştir ¹⁵⁸.

Mektup tam anlamı ile politik dengeleri de altüst etmiştir.Hükümet, İnönü'nün cevabının da açıklanması için senatoya başvurmuştur.Konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanı Çağlayangil gerek Johnson gerek İnönü'nün cevaplarını hukuki bir engel olmadığı sürece açıklayacağını belirterek şunları söylemiştir:

¹⁵⁶ **Hürriyet**, 4 Ocak 1966,s.1.

¹⁵⁷ **Hürriyet**, 13 Ocak 1966,s.1.

¹⁵⁸ **Hürriyet**, 13 Ocak 1966,s.1.

“...Mektubun yayınlanmasının suç olduğu kanaatindeyim.Eğer bende gazetenin suçuna katılmıyorsam mektubu ve İnönü'nün cevabını basına vereceğim.Katılıyorsam Meclislerin iznini almam gerekiyor...” Bu konu ile ilgili olarak siyasi liderler açıklamalarda bulunarak olaydan duydukları rahatsızlıkları bildirmişlerdir ¹⁵⁹.

Bu günlerde kamuoyunu meşgul eden tek mesele Johnson'un Mektubu'nun açıklanmasından ibaret değildir.Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tural'ın 20 - 21 Mayıs suçluların affı ile ilgili mektuplarının yayınlanması da Millet Meclisi'nde son derece sert tartışmalara yol açmıştır ¹⁶⁰.

İlerleyen günler Türk kamuoyu ve Türk Halkı için Amerikan aleyhtarlığını desteklenmesini sağlayıcı unsurları da beraberinde getirmiştir.Muhalefet partilerinin uzun süredir açıklanması için gayret gösterdiği mektuplar, kamuoyuna resmen sunulmuştur.Bu da iç politikada yeni bir mücadelenin başlaması anlamına geliyordu.Johnson ve İnönü'nün mektupları karşılıklı olarak gazetelerde yer alarak halk tarafından zaten hayal kırıklığı ile karşılanan mektubun içeriğinin daha iyi anlaşılmasına imkan verilmiştir.Aynı günde Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Büyükelçi Parker Thomson Hart ve bazı generallerle onların talebi doğrultusunda uzun bir toplantı yapılmış ve ABD ile ikili anlaşmalar ve NATO ile bağlantılarımız hakkında görüşülmüştür ¹⁶¹.Yapılan resmi açıklamada ikili antlaşmaların aksayan ve Türk kamuoyuna zarar veren noktaları üzerinde durulmuş, Amerikan askeri üsleri ile NATO emrinde olmayanların durumu incelenmiştir.

Kıbrıs Meselesi ise bugünlerde Kıbrıs Dışişleri Bakanı'nın ileride Enosis'in bir şekilde gerçekleşeceğini açıklaması ile değişik boyutlara kazanmıştır ¹⁶².Türk Dışişleri Bakanlığı ise bu durum karşısında “...Şimdiye kadar kullanamadığımız müdahale hakkını Enosis ilan edilirse kullanacağız...” demesi olayların yeniden alevlenme yolunda olduğunu göstermektedir ¹⁶³.

¹⁵⁹ **Hürriyet**, 14 Ocak 1966,s.7.

¹⁶⁰ **Hürriyet**, 15 Ocak 1966,s.1.

¹⁶¹ **Hürriyet**, 16 Ocak 1966,s.1.

¹⁶² **Hürriyet**, 28 Ocak 1966,s.1.

¹⁶³ **Hürriyet**, 2 Şubat 1966,s.1.

Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs Konusu'nda Enosis'i önleyecek bir duruma razı olmayacağı yolunda yayınladığı bildiriden sonra Dışişleri Bakanı Çağlayangil "...Kıbrıs Krizi Türkiye'yi harbe götürecektir..." demiştir ve Kıbrıs Meselesi'nin Türkiye ile Yunanistan arasında dostâne bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtmiştir.Bakan bu arada Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mektuptan "şiddetli ateşli,bombardımandan beter mektup" diye bahsetmiş, ama ilerleyen günlerde münasebetlerin iyi bir yöne doğru ilerlediğini söylemiştir ¹⁶⁴.

Türk üslerinden yapılan Amerikan casus uçuşlarının yasaklanması Türk kamuoyunda bir derece olsun rahatlama etkisi yaratmıştır.Bu tarihte ABD'den istenen on sekiz milyar liralık yardım talebi kabul edilmiştir.Böylece Türkiye – ABD arasındaki ikili antlaşmalar için yeniden düzenlenme kararı alınmıştır.

Johnson Mektubu sonrası Türkiye'nin Sovyetlere ve 3. Dünya Ülkeleri'ne yönelebileceği belirtileri Sovyet Başbakanı Kosigin'in Türk Başbakanı Demirel'e dostluk antlaşması için mesaj yollamasıyla güçlenmiştir.Türk - Sovyet Antlaşmaları'nın 45. yıldönümünde Sovyet Başbakanı Kosigin'in Süleyman Demirel'e gönderdiği telgrafta; "...Sovyetler birliği Türkiye'ye karşı takip ettiği dostça politikalara devam edecektir..." denmektedir ¹⁶⁵.

Ağır hasta olan ve 31 Ocak 1966'dan beri ABD'de tedavi gören Cumhurbaşkanı Gürsel 21 Mart 1966 tarihinde vefat etmiştir.Cemal Gürsel'in rahatsızlığı sırasında Johnson çok yakından ilgilenmiştir.Kendisine özel uçağını tahsis etmiş, ülkenin en iyi hastanelerinde tedavi görmesini sağlamıştır.Bu da her şeye rağmen iki ülke arasında dostluk açısından özel bir itinanın devam ettiğini göstermektedir ¹⁶⁶.

İlerleyen günlerde Türkiye - ABD arasında yapılmış 55 antlaşma,askeri üsler ve casus uçakları konuları müzakerelerle görüşülmeye başlanmıştır.Demirel'in üslerle ilgili: "...Türkiye'de Amerikan üssü diye bir şey yok.Türkiye'de tesisler var..." sözü dikkat çekicidir ¹⁶⁷.Ve sonrasında ikili antlaşmalar konusunda anlaşmaya varılmış; ayrıca ABD, Kıbrıs için Türk tarafının görüşlerini

¹⁶⁴ Cumhuriyet, 8 Şubat 1966,s.1.

¹⁶⁵ Hürriyet, 17 Mart 1966,s.1.

¹⁶⁶ Milliyet, 22 Mart 1966s.1.

¹⁶⁷ Hürriyet, 5 Nisan 1966,s.1.

benimsemiştir.Görüşmelere yakın bir zamanda Ankara'da başlanacağı bildirilmiştir¹⁶⁸.

5 Mayıs 1966 tarihinde ABD ile ikili görüşmeler başlamış ve 1947'den beri yapılmış olan 55 tane ikili antlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi planlanmıştır¹⁶⁹.

Türk - Amerikan görüşmeleri bir yandan devam ederken Türkiye ve Yunanistan arasında da Kıbrıs için ikili görüşmeler sürüyordu.Türkiye'nin asla vazgeçemeyeceği husus bu konuda Enosis'in kabul edilemeyeceğidir.Sorunlar öyle bir boyut almıştır ki Ankara, Adana ve İzmir'deki Amerikan tesislerinde çalışanlar greve girmiştir.

Johnson Mektubu'nun etkileri ve ülkedeki Amerikan aleyhtarlığı ise hala sürmektedir.Buna en iyi örnek de 22 Mayıs 1966 tarihinde Amerikan Haber Merkezi'ne atılan patlayıcı maddedir.Bu bombanın cinsinden bütün binayı yıkma hedefi güdüldüğü anlaşılmıştır¹⁷⁰.

Türk İç Politikası'nı meşgul eden meclis tartışmaları sık sık Türk - Amerikan münasebetleri sebebiyetiyle patlak vermiştir, bu tartışmalar genellikle Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin bütün ayrıntıları ile gözden geçirilmesi amacıyla verilen gensoru önermeleri yüzünden sık sık tekrarlanmıştır¹⁷¹.

ABD ve Kıbrıs Konusu'nda her ne kadar olumlu adımlar atılıyor olsa da tam bir çözüm noktasına bir türlü ulaşılamıyor ve mecliste partiler arası tartışmalar yaşanıyor.Bu da Kıbrıs, ikili antlaşmalar ve üsler ile ilgili önermelerin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur¹⁷².

İkili antlaşmalar meselesi 1967 senesinde ülke iç politikasını oldukça meşgul etmiştir.Bu mesele dönemin Dışişleri Bakanı Çağlayangil'e göre antlaşmadaki temel prensiplerin Amerikalılara kabul ettirilmesi yoluyla halledilebilecektir.Bakan bu temel prensipleri bir kaç önemli noktada toplamıştır.Bunlar:

“1-Egemenlik ve hak eşitliği

¹⁶⁸ **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1966,s.1.

¹⁶⁹ **Hürriyet**, 6 Mayıs 1966,s.1.

¹⁷⁰ **Milliyet**, 23 Mayıs 1966,s.1.

¹⁷¹ **Hürriyet**, 14 Temmuz 1966,s.1.

¹⁷² **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1967,s.1.

2-Türkiye'deki askeri ve sivil Amerikalıların sayısının, bulunacakları yerlerin, getirecekleri ikmal maddelerinin tespiti

3-ABD'ye tahsis edilecek yerlerde inşa edilecek gayrimenkul mülkiyetinin Türkiye'ye ait olması

4-Kurulacak tesislerin mahiyetinin değiştirilememesi

5-İzin alınmadan bu tesislere ilave yapılamaması.

Bu noktalar üzerinde antlaşmaya varılırsa bu güne kadar yapılmış olan 54 antlaşmaya dayanarak kurulmuş olan tesisler ve Amerikalılara verilen haklar da kısıtlanmış olacaktı.”¹⁷³

Burada amaçlanan mevcut antlaşmaların yeni bir temel antlaşma ile değiştirilmesi ve bu yolla; ikili antlaşmalarla yeni bir dönemin açılması bu sayede de Türk kamuoyu ve halkının memnun edilmesiydi.Çünkü ancak bu yolla Türkiye bağlayıcı hükümlerin çoğundan kurtulabilirdi ¹⁷⁴.

Amerikan üslerinde çalışan Amerikan personelinin zaman zaman halkla yaşadığı olumsuzluklar sürekli gündemdedir.Amerikan üslerindeki personelin bir kısmının sözleşmeleri anlaşmalara aykırı davrandıklarından dolayı feshedilmiştir ¹⁷⁵.

İkili antlaşmalarla ilgili görüşmelerden bir türlü sonuç alınamaması; ABD'nin üs ve statülerinde değişikliğe yanaşmaması bu işi uzatmaktan başka bir şeye yaramamıştır.Amerikan makamları Türk Hükümeti'nin isteklerini çok aşırı olarak nitelendirmişlerdir.Şartları ne olursa olsun bu antlaşmalarında Türk - Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği ortadadır.

Türkiye'de işler bu düzende giderken ABD'ye on iki günlük bir ziyaret yapacak olan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Washington'da Johnson'la görüşmeye gitmeden Türk Büyükelçiliği'ne bomba atılmıştır ¹⁷⁶.Bombayı atanlar tespit edilememesine rağmen ABD ile yapılan görüşmelerde Sunay şerefine verilen bir yemekte Johnson'un “...Kore'deki mezarlar dostluğumuzun mirasıdır....” sözlerine karşılık bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı: “...Sonuna kadar yardıma dayanma

¹⁷³ Cumhuriyet, 8 Ocak 1967,s.1.

¹⁷⁴ Cumhuriyet, 8 Ocak 1967,s.7

¹⁷⁵ Cumhuriyet, 25 Mart 1967,s.1.

¹⁷⁶ Cumhuriyet, 4 Nisan 1967,s.1.

fikrinde değiliz...” diye karşılık vermiştir ¹⁷⁷.Nihayetinde yayınlanan Türk - Amerikan ortak bildirisinde belirtildiğine göre; Sunay ve Johnson yardım konsorsiyumunun Türkiye’ye verdiği yardımın yeterli olduğuna dair görüş birliğine varmışlar, ayrıca açık ve samimi müzakerelerin Türkiye ve ABD arasında dostluk, ittifak ve işbirliğini kuvvetlendirmeye yardımcı olacağına duydukları inancı ifade etmişlerdir ¹⁷⁸.

Üsler ve askeri personel meselesinin gündemde olduğu bir zamanda karşılıklı görüşmeler sonucu yapılan bir antlaşma ile 10 Mayıs 1967 tarihinden itibaren Türkiye’ye gelecek ve Türkiye’den çıkacak Amerikan personeli ve malzemelerinin Türk gümrük ve emniyet makamları tarafından kontrol edilmeye başlanmasına karar verilmiştir.Bu da Türk kamuoyunu oldukça memnun etmiştir.Çünkü Amerikan personeli ile ilgili şikayetler hat safhadadır ¹⁷⁹.

Amerikan aleyhtarlığı ve özellikle gençlerin gösterdikleri protestolar bu yıl da etkisini kaybetmemiştir.24 Haziran 1966 tarihinde ABD aleyhine yapılan yürüyüşte dört bin kişilik bir öğrenci grubu Taksim’e kadar yürümüş ve emperyalizme karşı savaşıma andı içmişlerdir ¹⁸⁰.

Halen bir çözüme kavuşturulamamış olan Kıbrıs Meselesi ile ilgili yeni bir öneri de o dönemde İngiltere tarafından açıklanmıştır.Bu öneri de Enosis’e karşılık İngiliz üslerinin verilmesi gündeme gelmiştir.Oysa bu Türkiye için kabul edilebilir bir durum değildi.Böyle bir şeyi kabul etmesi demek bu zamana kadar savunduğu değerlerin bir anda unutulup rafa kaldırılması anlamına gelecekti ¹⁸¹.

Zaten kamuoyunda Kıbrıs Konusu’nda hükümete duyulan bir güven eksikliğinin hakim olduğu günlerde bir dışişleri yetkilisinin “...Enosis’e karşılık Kıbrıs’ın % 15’ine bile razıyız...” sözleri kamuoyu ve halkımız tarafından öfkeyle karşılanmıştır.

İlerleyen günler Kıbrıs Sorunu’nun bir an evvel çözümlenmesi için ABD’nin Türk ve Yunan Hükümetleri nezdinde ikili müzakerelerin yeniden başlaması

¹⁷⁷ **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1967,s.1.

¹⁷⁸ **Milliyet**, 6 Nisan 1967,s.1.

¹⁷⁹ **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1967,s.1.

¹⁸⁰ **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1967,s.1.

¹⁸¹ **Hürriyet**, 18 Temmuz 1967,s.1.

yönünde talep ve telkinleriyle geçmiştir.Yalnızca iki gün süren Zirve Toplantısı'nda Yunanistan'ın Enosis'e karşılık Türkiye'ye vermeyi düşündüğü tavizleri içeren 2. Acheson Planı'nın geliştirilmiş şekli sunulmuştur¹⁸².Bu hususlar ;

“1.Enosis'e karşılık Türkiye'ye İngiliz üsleri ve bir kısım Kıbrıs toprağı verilecektir.

2.Yunanistan'a düşecek toprakların bir kısmına NATO üssü kurulacak ve Türkiye burada asker bulundurulabilecektir.

3.Türklerin toplu yaşadığı şehir,ilçe ve bucaklarda ortak yönetim kurulacaktır.”¹⁸³

Bu görüşmelerin sonucunun ne olacağı aslında maddelerinden de anlaşılmaktadır.Bu anlaşma Yunanistan kamuoyunda Enosis; Türk kamuoyunda ise fiili bir Enosis olarak nitelendirilecektir.Bu da Türkiye'nin yıllardır sürdürdüğü Kıbrıs davasında geri adım atması demek olacaktı.Sonuç olarak da Türk - Yunan Zirve Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlandığı yetkililerce bildirilmiştir.

Zaman zaman Amerikan üslerinde çalışan Türk işçiler tarafından bir takım grevler düzenlenmiştir.Bu grevler zaman zaman öyle boyutlar almıştır ki Türk-Amerikan ilişkilerini ilgilendirir hale gelmiştir.Türk işçilerinin bu konudaki genel şikayeti Türk işçilerinin çıkarlarının düşünülmeyp sürekli Amerikan çıkarlarının gözetilmesidir¹⁸⁴.

Üsler konusunda tam bir çözüme ulaşılmışken ABD Türkiye'deki tesislerini genişletme kararı alarak Karamürsel, Çiğli ve İncirlik'e yatırım yapılmasına karar vermiştir.Çeşitli sivil ve askeri tesislerden meydana gelen bu ana üslerdeki ana birimlerin okul, hastane, yemekhane, ikmal merkezi, petrol depoları, subay lojmanları, radyo istasyonlarından oluştuğu kamuoyuna açıklanmıştır¹⁸⁵.

Amerikan 6. Filosu'nun Türk Limanları'nı ziyaretleri Türkiye'nin ABD'ye olan bağlılığını simgelediği düşünülerek eleştiri konusu olmuştur.ABD'nin Türkiye ile ilgili her kararından sonra görmeye alışık olduğumuz öğrenci yürüyüşleri yine

¹⁸² **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1967,s.1.

¹⁸³ **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1967,s.7.

¹⁸⁴ **Cumhuriyet**, 23-26 Eylül 1967.

¹⁸⁵ **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1967,s.1.

tekrarlanmış, 4 Ekim 1967’de İzmirli öğrenciler limanımıza gelen 6. Filo’ya mensup denizcileri protesto etmişler: “...Türkiye Vietnam olmaz, Yankee emperyalizmi ülkende gütt...” yazılı dövizleri geminin demirlediği bırakmışlardır¹⁸⁶.

İlerleyen günlerde Kıbrıs Olayları’nda gene sıcak saatler yaşanmasından dolayı Kıbrıs’a her an önemli ölçüde kuvvet çıkarmamız beklendi.Bunun üzerine Johnson bir mektup daha göndererek. “ ...Kıbrıs Sorunu’na barışçı çözüm yolu bulunması”nı dilemiştir.Bu sefer de kamuoyunda niye sadece Türkiye’ye bu tarz uyarıların geldiğine dair spekülasyonlar başlasa da aynı nitelikteki mesajların Lefkoşe ve Atina’ya da kısa zaman içinde gönderileceği ABD tarafından bildirilmiştir.

Yunanistan’ın ve Makarios’un kışkırtıcı telkinleri ve Yunanistan’ın notalarımızı reddetmesi olayı farklı boyutlara taşımıştır.Başkan Johnson atağa geçerek Ankara’ya 23 Kasım 1967’de özel bir temsilci (Cyrus Vance) yollamış olsa da bu temsilci büyük bir protesto ile karşılaşmış ve halkın Esenboğa Havalimanı alanını işgal etmesi üzerine uçaktan inememiş ve ancak askeri havalimanına inebilmiştir.Aynı tarihte Amerikan Haber Merkezi taşlanarak camları kırılmıştır.Ülkedeki Amerikan aleyhtarlığı iste bu noktalara kadar taşınabilmiştir¹⁸⁷.Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın müdahale kararına ABD yine bir hatırlatma ile: “NATO’ya ait silah ve teçhizat kullanamazsınız.” yanıtını vermiştir¹⁸⁸.

Kıbrıs Sorunu’na yine bir çözüm bulunamamış ve 29 Aralık 1967 tarihinde Kıbrıs’ta geçici bir Türk yönetimi ilan edilmiştir¹⁸⁹.

Kıbrıs Meselesi’nin çözümü için görüşmeler artarken Başkan Johnson Dr. Küçük’e bir mektup göndererek Kıbrıs için federasyon teklifinde bulunmuştur.

1968 senesinde; Hürriyet Gazetesi’nde Cüneyt Arcayürek “Gizli görüşmeleri Açıkıyoruz” adında bir yazı dizisi hazırlamış bu yazı dizisi de tarihi gerçekleri açıklaması ve kamuoyunu bilgilendirmesi açısından önem taşımıştır¹⁹⁰.

¹⁸⁶ **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1967,s.1.

¹⁸⁷ **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1967,s.1.

¹⁸⁸ **Milliyet**, 25 Kasım 1967,s.1.

¹⁸⁹ **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1967,s.1.

Amerikan yardımları yıllarca kamuoyunu meşgul etmiştir; hükümetin hesap uzmanları tarafından yapılan araştırmalarla Türkiye'ye verilen yıllık ortalama 131 milyon dolarlık yardımın bir kısmının kullanılış şekli araştırılmış ve Türkiye'nin Amerikan yardımını iyi kullanamadığı sonucu elde edilmiştir ¹⁹¹.

Johnson'un teklif etmiş olduğu federasyon fikrinin bir türlü Makarios tarafından kabul edilememesi olayları iyice uzatma noktasına getirmiş ne zaman iki tarafta görüşmelere hazırız dese bile Makarios son anda bu görüşmelerden vazgeçerek zaman kazanma yoluna gitmiştir.

Makarios kesin bir suretle federasyon fikrinde olmadığını belirtmiştir. Türk tarafı ise ikili görüşmelerde mutlaka 1960 Anayasası esas alınması gerektiğini ayrıca Türk Halkı'nın can ve mal emniyetinin sağlanması talebinde bulunmuştur. Görüşmeler bu şekilde bu şekilde sürdürülmeye çalışılırken Türk - Rum cemaatleri tam bir anlaşma sağlayamadıklarından dolayı ada dışında görüşme gündeme gelmiştir.

Askerî anlamda bir diğer gelişme ise 27 Mayıs 1968'de yaşanmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a müdahale girişimlerinde ne kadar güçsüz olduğu bilinen bir gerçektir. İşte bu hususta bir hamle yapılarak ilk denizaltımızın Türk mühendislerinin çizdiği bir plana göre Gölcük'te yapılmasına karar verilmiştir. Bu konuda ABD'den de çeşitli yardımların alınacağı vurgulanmıştır ¹⁹².

Kıbrıs Görüşmeleri konusunda Rumların tekliflerinde ısrarlı olmaları üzerine görüşmeleri yeni bir çıkmaza daha girmiştir. Rum liderler Türkler için ayrı seçim ve belediye kurulmasını asla kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır.

Kıbrıs Görüşmeleri'nin sürekli uzaması üsler konusunda tam bir gelişmenin sağlanamamış olması neticesinde meydana gelen Amerikalıları protesto yürüyüşleri şiddetini arttırmıştır. ABD aleyhine İstanbul'da 17 Temmuz 1968'de yapılan gösterilerin en şiddetlisi olan bu olayda taş ve sopa kullanılmıştır, 35 kişi

¹⁹⁰ **Hürriyet**, 7-15 Ocak 1968, s.1.

¹⁹¹ **Cumhuriyet**, 3 Mart 1968, s.1.

¹⁹² **Hürriyet**, 28 Mayıs 1968, s.1.

yaralanmıştır.Dolmabahçe'deki Amerikan askerlerini kovalayan göstericiler onları adeta denize döker gibi botlarına binip gemilerine kaçmalarına sebep olmuşlardır ¹⁹³.

Bu olayların ardından tepkilerin yatıştırılabilmesi adına Kıbrıs için uzun vadeli bir Enosis planı hazırlandığı bildirilmiştir.ABD ise protesto olayları için herhangi bir ihtarda bulunmazken ABD'nin 6. Filosu'nun İstanbul'u ziyareti sırasında meydana gelen kanlı olaylardan sonra otuz iki öğrencinin tutuklanmasına karar verilmiştir.

Yoğun protestolara karşılık tutuklamalar olayların şiddetini azaltacak gibi gözüküyordu.Çünkü kısa bir süre içinde 21 Temmuz'da öğrenci grupları ABD'yi protesto mitingi düzenlemiştir.Bu protestoda yaralanan bir öğrencinin ölmesi üzerine gençler polisle çatışmışlardır.Vilayet önüne gelerek öğrencilerin ölmesi üzerine siyah çelenk, döviz ve bayraklarla olayı protesto etmek istemişlerse de polis tarafından dağıtılmışlardır ¹⁹⁴.

Kıbrıs Sorunu yüzünden Türk - Amerikan ilişkilerinde olumsuz bir havanın hakim oluşu zaman zaman kültürel alandaki faaliyetlerle dağılabiliyordu.ABD'de Turkish - American Association'un yardımı ile Türkiye'nin Sesi adlı bir radyo kurularak New York ve New Jersey'e yayın yapmıştır ¹⁹⁵.

1969 senesinde yaşanan olaylar ise Amerikan aleyhtarlığının ne boyutlara gelmiş olduğunun en açık göstergesidir.Amerikan Büyükelçisi Robert Komer'in makam otomobili 7 Ocak 1969'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden bir grup öğrenci tarafından yakılmıştır.Rektör Kemal Kurdaş'ın bu olaya tepkisi oldukça sert olmuştur.Haklarında tevkif kararı alınan dokuz öğrenciden ikisi cezaevine gönderilmiştir ¹⁹⁶.ODTÜ'nün bir aylık tatile girmesi sebebiyle ODTÜ'lüler rektörlük aleyhine gösteri yapmışlardır ¹⁹⁷.Yine buna benzer bir gösteride Amerikan bayrağı ve Komer'in resimleri yakılmıştır ¹⁹⁸.

¹⁹³ **Hürriyet** , 18 Temmuz 1968,s.1.

¹⁹⁴ **Hürriyet**, 21-25 Temmuz 1968.

¹⁹⁵ **Milliyet**,13 Kasım 1968,s.1.

¹⁹⁶ **Hürriyet**,7-8 Ocak 1969

¹⁹⁷ **Hürriyet**, 11 Ocak 196,s.1.

¹⁹⁸ **Hürriyet**,18 Ocak 1969,s.1.

Türkiye'deki Amerikan üsleri ve bunların hukuki statüleri hakkında kamuoyunda gittikçe yoğunlaşan tartışmalar olmakta, konu üzerinde karşılıklı suçlamalara kadar varan çeşitli iddia ve ithamlar ileri sürülürken, Ortadoğu'nun en büyük hava üssü İncirlik Amerikan Komutanı Albay Robert H. Clark yaptığı bir açıklamada: "...İncirlik Uluslararası veya Amerika'ya bağlı bir üs değil milli bir üstür. İdare ve kullanılış gayesine göre tamamen Türk komutanlara bağlıdır. Müşterek Güvenlik Antlaşması çerçevesinde İncirlik'te bulunuşumuz, hukukî statü itibariyle müsaadeden ibarettir, biz aslında Türk Genelkurmayının sıkı denetimi altındayız..." demiştir¹⁹⁹.

1965'in ikinci yarısından itibaren Türk Hükümeti; üslerin Amerikalılar tarafından kullanımı konusunda dikkatli davranmaya başladıkları söylenebilir. Özellikle de üslerin Türkiye'nin isteği dışında ve NATO amaçları dışında kullanılmayacağı konusunda hassasiyetlerini belirtmişlerdir. Bu durum da ABD'nin Kıbrıs politikasına gösterilen bir tepki ya da Sovyetler ve Arap Ülkeleri ile olan yeni kurulan ilişkilerin bozulmasını istememelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

İlerleyen günler yeni olayların yaşanmasına sahne olmuştur. Çünkü 6. Filo yine İstanbul'u ziyarete gelmiştir. Olaylar 6. Filo gelmeden başlamıştır. 10 Şubat 1969'da filonun İstanbul'a gelmesi ile Filo'yu protesto eden gençler polisle çatışmıştır. Karadan askeri kuvvetler ve polis, denizden de donanmaya ait hücum botlarımızın muhafazası altında ABD'ye bağlı 6. Filo'ya bağlı gemiler Dolmabahçe ve Beşiktaş açıklarına demirlemişlerdir²⁰⁰.

6. Filo direnişleri günlerce sürmüş, tepki giderek artmıştır. ABD yaptığı açıklama ile ziyaret biter bitmez resmi bir davet olana kadar 6. Filo'nun bir daha İstanbul Limanı'na gelmeyeceğini bildirilmiştir²⁰¹.

ABD ile nihayetinde mevcut 55 antlaşmayla ilgili ikili temel antlaşma 3 Temmuz 1969'da imzalanmıştır. ABD ile Türkiye üç yıla yakın zamandan beri devam eden ikili antlaşmalarla ilgili temel antlaşma üzerindeki çalışmalarını nihayet

¹⁹⁹ **Cumhuriyet**, 19 Ocak 1969, s.1.

²⁰⁰ **Hürriyet**, 11 Şubat 1969, s.1.

²⁰¹ **Hürriyet**, 12-15 Şubat 1969.

tamamlamışlardır.Karşılıklı egemenlik hakkına uyma kararı alınmıştır.Dışişleri Bakanı Çağlayangil bu durum için: “...Dostluğumuz sağlamlaşmıştır...” demiş, Amerikan Büyükelçisi ise “...bu antlaşma Nixon’un sözleri ruhuna uygundur...” demiştir²⁰².

NATO Antlaşması gereğince Türkiye’de bulunan yabancı personelin suç işlemesi halinde tabi olacağı şartlar ve görev bölgesi verilmesi konusu ile ilgili ikili antlaşma Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.Yıllardır üzerinde tartışma yapılan ve Türkiye’de suç işleyen Amerikan personelini hedef alan bu antlaşmaya göre; Türk Genelkurmay Başkanı suç işleyen bir Amerikalının suçu işlediği sırada görevli olduğu yolunda Amerikan askerî makamlarına verilecek “görev belgesini” artık kabul etmeyebilecektir²⁰³.

Bu süreç esnasında Kıbrıs Sorunu’nda ise sürpriz bir gelişme yaşanmış ve on altı yıldır Türkler ve Rumlar arasında süren mücadeleden bu yana ilk defa Makarios ve Dr. Küçük ilk defa 8 Eylül 1969’da karşı karşıya gelmiş ve el sıkışmışlardır²⁰⁴.

1969 senesinde ABD ile askeri görüşmeler sürmüştür.ABD ile Türkiye arasındaki askeri yardım anlaşması uyarınca ABD’den satın alınan iki muhrip uygulanmakta olan askeri yardım programı çerçevesinde Türkiye’ye verilmiştir²⁰⁵.

ABD’nin NATO Antlaşması gereğince ülkemizde yapılmış askeri üslerin Türkiye’ye devri konusundaki çalışmalar hızlanmış,bu arada Türkiye ve Samsun’daki iki üssün, TSK emrine verilmesi kararlaştırılmıştır.İlgili üslerde görev alacak Türk uzman personelin ABD’de kurslara gönderileceği de bildirilmiştir.

Demirel üslerle ilgili olarak ilerleyen günlerde “...Amerika Lübnan’a karşı İncirlik üssünü kullanamaz, Türkiye’deki Amerikan tesislerinin ortak güvenlik için kurulmuştur.Bizim prensibimiz başka ülkeler içişlerine müdahale etmekle bu sebeple böyle bir isteği kabul edemeyiz.İncirlik Hava Üssü kullanılamaz.Komşularımız endişe etmesin.Kıbrıs Meselesi’nde müzakere masasına oturtulmuştur.İyi niyetlerimizi diliyoruz.Karşı tarafta iyi niyetli olursa mesele kalmaz demiştir...”

²⁰² **Cumhuriyet**, 4 Temmuz 1969,s.1-7.

²⁰³ **Hürriyet**, 25 Temmuz 1969,s.1.

²⁰⁴ **Milliyet**, 9 Eylül 1969,s.1.

²⁰⁵ **Hürriyet**, 2 Ekim 1969,s.1.

demidir ²⁰⁶.Ve nihayetinde Türkiye'deki Amerikan üslerinin on sene içinde boşaltılacağı bildirilmiştir ²⁰⁷.

Johnson Mektubu'nun açıklandığı yıl ve onu izleyen yıllarda kamuoyundaki en büyük etki şiddetli protestolar, yoğun Amerikan aleyhtarlığı ve ABD'ye duyulan güvenin sarsılması olmuştur.Tabi ki ilerleyen yıllarda Türk - Amerikan ilişkilerinde yeni siyasal oluşumlar yaşanmıştır ama Kıbrıs Sorunu esnasında Johnson Mektubu'nun yarattığı etki uzun bir dönem etkisini sürdürmüş ve sürdürmektedir.

Türkiye'de değişen Amerikan imajını yazılı basın dışında bir başka yönden ele alacak olursak, kamuoyunda ABD'ye olan tepkilerin nasıl değiştiği görülebilir.Dönemin sesli tanığı olarak sayılabilecek plaklar buna en güzel örnektir.Türk - Amerikan ilişkilerinde yaşanan olumsuzluklarda özellikle Kıbrıs Sorunu'nda bu durum; dönemin plaklarına da yansımış ve ABD; politikaları sebebiyle protesto edilmiştir ²⁰⁸.

Belki bu mektup yazıldığı tarihten itibaren basına sızdırılmış olsaydı etkisi daha büyük olabilirdi.Ama en azından bu mektup Türk Hükümeti'ne gönderilmişti.Bu mektubun anlamı ve gönderdiği mesajlar dönemin şartlarına göre oldukça büyük önem taşımaktadır.Mektup yaratmış olduğu bu etki yüzünden Türk - Amerikan ilişkilerinin dönüm noktası olarak anılmaktadır.

B. Yabancı Kamuoyunda Yankılar

Kıbrıs'ta yaşanan olaylar ve Johnson Mektubu'nun Türk Kamuoyu'nda; olduğu kadar yabancı kamuoyunda da bir takım etkileri olmuştur.Kıbrıs olayları yabancı basın mensupları tarafından yakından izlenmiş ve günü gününe dünya kamuoyuna duyurulmuştur.

²⁰⁶ **Hürriyet**, 31 Ekim 1969,s.1.

²⁰⁷ **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1969,s.1.

²⁰⁸ Mehmet O.Alkan,“Tarihin Sesli Tanıkları Plaklar: Tarihyazımında İhmal Edilmiş Bir Kaynak”,**Toplumsal Tarih**,C.19,S.117,İstanbul Eylül 2003,s.13.

“Kayıp Türklerin Kaderi adlı yazısında John Star; ...Kıbrıs tarafına geçtiğinde olayların ne büyük boyutta olduğunu gözler önüne sermiş ve olayları örnek olarak vermiştir.”²⁰⁹

28 Aralık 1963'te Daily Express'de yayınlanan bir yazı dizisinde de Kıbrıs'la ilgili gözlemler tarafsız bir şekilde sunulmuştur: “...Bugün son beş gündür 2000-3000 kişinin muhasara altında tutulduğu Lefkoşa'nın Türk kesimine gittik.Oraya giden ilk batılı gazetecilerdik ve gördüğümü manzara tanımlanamayacak kadar korkunçtu.Halkın içinde bulunduğu dehşet histeri derecesinde idi ki bu da ağlamanın çok üstünde korkunç bir şeydi.

Söyleyebileceğimiz şunlardır:

Kumsal'da İrfan Bey Sokak, 2 nolu eve girdik.Evin içi kırık cam parçaları ile doluydu ve bir çocuk bisikleti köşeye atılmıştı.

Banyo odasında,bir grup balmumu heykele benzeyen üslerinde katledilmiş anneleri bulunan üç ölü çocuk vardı.Onun yanındaki odada ise başından vurulmuş bir kadının cesedini gördük.

Bize bu evin bir Türk binbaşısına ait olduğu ve ailesinin ilk olaylar sırasında saldırganlar öldürüldüğü söylendi.Olay üzerinden beş gün geçmesine rağmen hala orada yatıyorlardı...”²¹⁰

Yine bir başka yazıda “...Dehşete Düşüren Bir Manzara:Türk evlerini gördüğüm zaman, dehşete düşüren bir manzara ile karşılaştım.Duvarlardan başka hiçbir şey yoktu.Bir napalm bombasının daha fazla mahvedileceğinden şüpheliyim.40 tane beton bina iskeleti saydım.Her ev ayrı ayrı benzin dökülerek yıkıldı.Tavandan evin içine inmiş olan kiremitlerin altında, yatak sustaları çocuk yatakları, sandalye, masa ve dolap parçaları buldum...” ifadeleriyle olayların boyutları gözler önüne serilmiştir²¹¹.

²⁰⁹ Daily Mail, 28 Aralık 1963.

²¹⁰ The Daily Express, 28 Aralık 1963.

²¹¹ Daily Herald, 1 Ocak 1964.

Bir diğ er yazıda ise Kıbrıslı Rumların politikaları eleştirilmiştir: "...Kıbrıs Rum toplumu, azınlığa eziyet ettikleri takdirde, Ada'daki İngiliz askerinin kendilerini Türkiye'nin müdahalesinden koruyabileceğini sanmamalıdır.

Bir zaman çalışabilir olsa bile şimdi çalışamayacak durumda olan Anayasa'yı yok etmek için,gizli bir faaliyetin olduğu açıktır.Toplumun korunma amaçları kötüye kullanılmaktadır.Fakat bu Kıbrıslı Rumlara, Anayasa'yı yok etme ve Enosis'i yeğleme hak ve hürriyetini vermez.İngiltere bu tür baskılara karşı direnmelidir.Türkiye tabi ki direnecektir.Cumhurbaşkanı Makarios taraftarları tarafından tehlikeli bir yola itilmiştir.Aklında nasıl duygu ve düşünceler olursa olsun,kendisini destekleyen silahlı adamlarının fikrinde Enosis vardır.Bu katil elemanlar Kıbrıslı Rumlar'a etki yapmaya son verene kadar Anayasa'yı ılımlı bir yolla değiştirmek olası değildir..."²¹²

Kıbrıs Olayları'nın boyutunu gözler önüne seren bir diğ er makalede de "...Küçükkaymaklı imamı ve sakat olan ama oğlu bugün yataklarında öldürülmüş bulundular.Küçükkaymaklı'ya dönen Türkler 75 yaşındaki imam Hüseyin İğneci'yi makineli tüfek mermileriyle delik deşik edilmiş buldular.Türklerin dini lideri camiide dua edenlere öncülük ettikten sonra yatmıştı.Daha sonra evin çarpışmaya başladı.Komşuları köyün arkasındaki Türklere ait olan bir başka köye kaçtılar.İmam , oğlunu terk etmeye reddetti.Türkler,bölgede biraz toprakla örtülmüş daha beş ölü olduğuna inanıyor..."²¹³ sözleriyle olayın kanlı boyutu da gözler önüne serilmiştir.

Makarios'un politikaları ve Enosisle ilgili olarak çıkan yazılarda "...Başpiskopos Makarios,şimdi İngiliz askerlerinin arkasına saklanarak Ada'yı bir "Yunan Adası" yapmaya çalışacak kadar küstahlaşmıştır..."²¹⁴

"...EOKA sadece ve sadece Enosis için çalışıyordu.

Birçok eski EOKA'cı ,Türkleri ezmek ve yok etmek pahasına çalışan EOKA başkanı Grivas'ı lider olarak görüyorlar.

Kanlı Noel saldırılarına kıvılcım saçan anayasa değişiklik isteklerinin Türklerde yarattığı korkunun gerisinde, Enosis sonucu Ada'nın Yunan egemenliğine

²¹² **The Daily Telgraph**, 2 Ocak 1964

²¹³ **Daily Mail**, 3 Ocak 1964.

²¹⁴ **Daily Express**, 3 Ocak 1964

girmesi vardır.Rum okullarında Cumhuriyet değil,hala Enosis öğretilmektedir... ”²¹⁵
olaylara eleştirel bir yön verilmiştir.

Yine bir başka yazıda “...Cumhurbaşkanı Makarios, ölçsüz ve sert davranışlarıyla Türkler ve Rumlar arasında huzur yaratmaya çalışacağı yerde Adadaki krizi sürdürüyor.Kızışmayı teşvik etmekle sadece Türkiye ve Yunanistan arasındaki patlamayı alevlendiriyor.Bunun yanında cumhuriyetin bağımsızlığını ve kendi hükümetinin varlığını da tehlikeye atmaktadır.Kıbrıs’ın İngiltere,Yunanistan ve Türkiye ile olan anlaşmalarını bozma niyeti gerçekleştiği takdirde tehlikeli bir durum doğacaktır.öteki tarafların reddedeceği bu çeşit tek taraflı ve yasadışı bir hareketle ne kazanmayı hayal etti?... ”²¹⁶

“...Bir zamanlar İngilizler tarafından idama mahkum edilen eski EOKA’cı Samson, eski EOKA lideri General Grivas’la görüştüktan sonra bugün Atina’dan Kıbrıs’a dönüyor.

Samson’un yakında gerçekleşecek Londra görüşmelerini etkileyecek güce ve mevkiye sahip diğer aşırı liderlere mesajı hedefin hala Yunanistan’la birleşmek olduğudur.

Samson ki EOKA’nın en azılı katil adamı ki,bağımsızlıktan bu yana Kıbrıs’ın en meşhur adamı olmuştur.

Şimdi zengin bir gazete ve kulüp sahibi olan Samson Rum gençliğinin ilahıdır... ”²¹⁷ sözleri ile EOKA ve Makarios’la ilgili yabancı basının bakış açıları gözler önüne serilmiştir.

Kanlı Noel olayları Kıbrıs Rumlarının Türklere uygulamış oldukları zulümler yabancı basınında gündeminde olmuştur: “...En ağır çarpışmalardan bazıları Türk köyü Kaymaklı’da meydana geldi.Onlarca ev yıkıldı ya da yıkıldı.Yağmacılık hat safhada.Rum gençlerin Türkleri öldürmenin yanı sıra Türk evlerinin kapı ve pencerelerini söküyorlar... ” ²¹⁸

²¹⁵ **The Sunday Times**, 5 Ocak 1964

²¹⁶ **New York Herald Tribune**, 4 Ocak 1964.

²¹⁷ **Evening Standard**, 7 Ocak 1964

²¹⁸ **New York Herald Tribune**, 13 Ocak 1964.

“...Kanlı Noel saldırılarında öldüğüne inanılan 20 kadar ölü paraşüt alayı tarafından bulunarak defnedildi...”²¹⁹

“...Ayvasıl’da kaybolan yedi kişilik ailenin orada gömüldüğü sanılmaktadır.Bu ailenin evi yanmış olarak bulunmuştu.

Toplu mezarlar çok acele olarak buldozerle kazılmıştı.Cesetler iki üç çukura yığılmıştı.Hepsi de kurşunlanmıştı.

Bir adamın elleri ve ayakları hala bağlı idi ve başından vurulmuştu.Mide yarası kendisine bir el bombası yutturulduğunu gösteriyordu...”²²⁰

“...Cübbeli ve sakallı,Başpiskopos Makarios gerçekleri örtbas eden bir Bizans yeteneğine sahiptir.Makarios hükümeti bilinçli bir şekilde çatışmaları başlattı ve Kıbrıslı Türkleri yok etmek için kararlıdır...”²²¹

Olaylara basının bakışını göstermesi açısından bu sözler oldukça büyük önem taşımaktadır: “...Şayet Türkiye bugüne kadar buradaki alayını takviye etmediyse,bu Türkiye’nin sabrının bir delilidir.Bunu yapma hakkı inkar edilemez.Şayet uluslararası anlaşmaların herhangi bir anlamı varsa, Türkiye Kıbrıslı Türkleri başka katliamlardan kurtarabilir.Bu ırkçı ayrımcılığın en çirkin şekli.Konuyu bulandırmak için hatanın her iki tarafa ait olduğu iddia edilmiştir,fakat gerçek suçlu EOKA olarak bilinen Kıbrıs Rum Örgütü’dür...”²²²

Kıbrıslı Rumlar tarafından inkar ediliyor olmasına rağmen yabancı basın da “...Kıbrıslı Rum fanatikler bir soykırım politikası güdüyorlar...”²²³ gerçeğini yazılarıyla gündeme getirmişlerdir.

Bu örnekleri çoğaltabiliriz: “...Makarios da dahil,tüm Rum toplumu eski idealleri olan silah zoru ile Enosis’i gerçekleştirme yoluna dönmüştür.Kıbrıslı Rumlar BM ile işbirliğine son vererek Türkleri ezmek,hatta Ada’dan atmak istiyorlar...”²²⁴

²¹⁹ **Daily Telegraph**, 14 Ocak 1964.

²²⁰ **Daily Telegraph**, 14 Ocak 1964.

²²¹ **Washington Post**, 16 Ocak 1964

²²² **Daily Telegraph**, 15 Şubat 1964.

²²³ **Washington Post**, 17 Şubat 1964.

²²⁴ **London Times**, 15 Nisan 1964

Yine bir başka yazıda “...Makarios’un idaresindeki Rumlar ve Papandreu’nun idaresindeki Yunanlılar açıkça Ada’da kendi şartları dışında gerçekleştirilecek bir barış veya uzlaşma istemiyorlar...”²²⁵

“...Kıbrıslı Rumların iddia ettiği gibi zayıflar iki taraf arasındaki silahlı çarpışmalar esnasında verilmemiştir.Noel Günü birçok Türk ,zalimce bir saldırıya uğramış ve öldürülmüşlerdir.Bunların arsında bir Türk sıhhiye subayının öldürülen karısı ve üç küçük çocuğu da vardır...”²²⁶ sözleriyle Rum kesimin barışıl çözümlere bir türlü yanaşmak istemediği ve bir yandan da kanlı saldırılara devam ettikleri belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere Amerikan, İngiliz, Yunan ve Kıbrıs Basını olayları bütün çıplaklığı ile göz önüne sermiştir.Basın tarafından da cesaretle yazılabilmiş bu sözlerin hükümetlerini ne kadar etkilediği meçhuldür.Ama özellikle Amerikan kamuoyunda Türklerin bu durumda haksızlığa uğradığını ima eden bir çok yazı mevcuttur.Aynı zamanda olayların yaşanmasından yaklaşık otuz sene kadar sonra Yunan ve Kıbrıs basınında o yıllarda Türklere gerçekten büyük haksızlık yapıldığı Kıbrıslı Rum ve Yunan Hükümeti’nin siyasi yanlışlıklara düşmüş olduğu itiraf edilmiştir.Sabahattin İsmail’in derlemesini yapmış olduğu İtirafkar adlı eserde Klerides’in açıklamaları ve itirafları, geçmişte Türklere yapılan haksızlıklarla Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Rumlar tarafından yıkıldığını itiraf eden ve Türk görüşlerinin haklılığını kanıtlayan açıklamalar ve Rumların, Kıbrıs Türklerini azınlık gören, federasyona karşı çıkan, Enosis ve E.O.K.A.’yı savunan düşmanlık politikalarını, uzlaşmazlıklarını ve tüm Kıbrıs’ı bir Helen adası olarak gördüklerini kanıtlayan kısa alıntılara yer verilmiştir *.

Johnson Mektubu sonrası Amerikan basınında mektubun etkilerine dair bir çok makale ve haber yazısı yazılmıştır.Bu makalelerden genel anlamda söz edecek olursak öncelikle Kıbrıs’a müdahalenin bu mektupla engellendiği, mektubun Türk Hükümeti cephesinde derin endişe ve üzüntü yarattığı ve bunun da ilişkileri olumsuz yönde etkilediğine dair yazılar çıkmıştır.Basında genel anlamda Türkiye’ye destek veren bir hava söz konusudur.

²²⁵ **New York Times**, 15 Nisan 1964.

²²⁶ **Guardian**, 31 Aralık 1964.

* Sabahattin İsmail(Der.),**İtirafkar**,Lefkoşa 1993.

Örneğin; 6. Filo'nun 16 Şubat'ta Türkiye'den ayrılmasının ardından Associated Press'de Türkiye'de Amerikan aleyhtarlığının nasıl geliştiği üzerine bir tahlil yazısı yayınlanmıştır. Bu gösterilerin Türkiye'nin bir çok ilinde bu kadar şiddetle olması ve sağ - sol çatışmalarına dönmesinin asıl sebeplerinin derinlere indiğinden bahsedilmiştir. Bu yazı Milliyet Gazetesi'nde 18 Şubat 1969 tarihinde yayınlanmıştır: "...Halk arasında 1964 yılında Kıbrıs adasına yapılacak bir Türk çıkartmasını , Amerika'nın 6. Filosu'nun önlemiş olduğuna dair yaygın bir kanaat vardır. Kıbrıs ; Türkler için yıllardan beri devamlı bir ilgi kaynağıdır. Bu nazik konu NATO müttefiki olan Türklerle Yunanlıları birkaç kere harbin eşğine kadar getirmiştir. Türkiye'de Amerika'nın mevcudiyetine karşı muhalefetin temelinde yatan diğer unsurlar şunlardır: 1. Eski Amerikan Cumhurbaşkanı Johnson tarafından 1964 yılında o zamanın başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben yazılmış ve Kıbrıs İhtilafı'nda Türkiye'yi sert bir şekilde uyaran mektup... 2. 1960 yılında Menderes'in Demokrat parti rejiminin ordu tarafından devrilmesinden sonra sol eğilimlilere tanınan hürriyet... 3. Marksist ve çok şiddetli Amerikan aleyhtarlığı NATO 'ya karşı olan Türkiye işçi partisinin gelişmesi... 4- Türkiye'nin 1960'tan Sonra Sovyetler Birliği ile yakın siyaseti..."²²⁷

Bir diğer örnekte de Hürriyet Gazetesi'nde konu ile ilgili, olarak 19 Şubat 1969 tarihinde ABD'nin en büyük gazetelerinden The New York Times'dan alınan bir haberle "Amerika Türklerin haysiyeti ve gururu ile oynamamalıdır." başlığı altında çıkan yazısı olayın önemini gözler önüne sermektedir. The New York Times gazetesinde Türkiye'deki son Amerikan aleyhtarı gösteriyi yorumlayan başmakaletde iki ülke arasındaki yakın ilişkilerin geçmişte olduğu gibi devam etmemesi için hiç bir sebep olmadığı belirtilmiştir. Hatta ABD'nin on bin asker ve aileden meydana gelen Amerikalı grubun Türk kamuoyu üzerindeki tepkisini azaltmak için tedbirler almaya başlamıştır. Büyük bir haberleşme üssü Türklere devredilmiştir. NATO tesislerinin Türklere devir işleri hızlandırılmıştır. Komer'de acilen başka görevlere atanacaktır. Yani 20 yıllık ilişkiler bozulmamalıdır." denerek ilişkilere verilen önem gözler önüne serilmiştir²²⁸.

²²⁷ Milliyet, 18 Şubat 1969, s.1 ve 7.

²²⁸ Hürriyet, 19 Şubat 1969, s.1.

Anlaşılacağı üzere; Johnson Mektubu'nun Türk Kamuoyunda olduğu kadar yabancı kamuoyunda da etkileri büyük olmuştur.Ama özellikle Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıslı Rumların yapmış oldukları haksızlıklar hakkında kamuoyunun tepkisi dikkat çekicidir.

V. TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NDA YENİ YÖNELİMLER

A. Kıbrıs Sorunu'nun Türk Dış Politikası'na Etkileri

Türk Dış Politikası'nda Kıbrıs'ın yeri nedir ve neden Türkiye Kıbrıs Olayları'nın içinde kendini bulmuştur?Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin korunma ihtiyacı hissetmesi; Türk Hükümeti'nin de bu konuda kendisini sorumlu hissetmesine sebep olmuştur.Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiye edilmesinde Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin borçlarının yanı sıra bir takım sorumluluklarını da üstlenmek zorunda kalmıştır.Ama bunun için özellikle Kıbrıs Konusu'nda bir nevi hazırlıksız yakalandığımızı söyleyebiliriz.Çünkü Türkiye bu dönemde gerek maddi açıdan gerekse iç ve dış politikasında istikrarsız günler geçiriyordu.

Peki Kıbrıs'ın Türk Dış Politikası'na ne gibi olumlu etkileri olmuştur? Öncelikle şunu belirtelim ki Türkiye 1950'lerde artık hasta bir adam değildi ve Kıbrıs'ında elden gitmesine müsaade edemezdi.Kıbrıs'taki anlaşmazlık ve Türkiye'nin olaylara müdahale etmesi en azından Türkiye'nin artık dış politikaya da eğilimi olduğunu ve ulusal çıkarlarını korumaya başlayabileceğini göstermiştir.

Kıbrıs Konusu sayesinde kamuoyu dış politikaya ilgi duymuş, halk Türk Dış Politikası'nı eleştirmeye ve hatta etkilemeye başlamıştır.Bu da Türkiye'nin demokratikleşmesine önemli bir katkı sağlamış ve Türk Siyasal Hayatı açısından önemli bir adım olmuştur.Kıbrıs Sorunu dolayısıyla Türk Hükümeti dış politikaya daha çok önem vermiş ve dış politikayı daha çok gözden geçirmiştir.O güne kadar dünyaya Amerikan gözüyle bakılırken artık Türkiye bireysel olarak dünyaya Ankara gözüyle bakmaya başlamıştır.Ulusal çıkarlarını korumak adına Çok Taraflı Nükleer Güçten çekilmiş ve İncirlik Üssü'nün NATO amaçları dışında kullanılmasına izin

vermemiştir.NATO ile ilişkiler açısından belki de en önemli hususta Türkiye'nin MLF'ye katılmaktan vazgeçmesi yönünde olmuştur.

Johnson Mektubu'nun Ankara'ya bomba gibi düştüğü doğrudur.Ama en azından özellikle 1950'lerde Türk - Amerikan ilişkilerindeki ittifak derecesine gelmiş olan aşırı bağlılığın, nasıl oluyor da Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştirmek istediği bir müdahale karşısında bile desteklenmeyeceğini göstermesi açısından çok önemlidir.

Konu ile ilgili Halûk Bayülken kendisini ziyarete gelen ABD Müsteşarı Mr. Martin'le yapmış olduğu görüşmelerde: "...ancak Kıbrıs Konusu'nda 5 Haziran 1964'de Amerika'dan gelen bir nota ile içimizdeki bu büyük iştiyak ile içtimadın, muvakkat olmasını candan temenni ettiğimiz ve tabir caizse bir şok geçirmiş olduğunu söylemenin de doğru olacağını, bu şokun nedenlerini ve tesirini gerektiği gibi takdir edebilmek için Türk karakterini göz önünde bulundurup...mamafih memleketimizin aynı mahiyette ikinci bir şoku kaldırmaya artık tahammülü kalmadığını göz önünde bulundurmanın da,gerçek dostlarımız için vazifeden de ileri bir vecibe olduğunu..." belirterek ilişkilerde bir hayal kırıklığı yaşandığı üzerinde durmuştur ²²⁹.

Kıbrıs Sorunu'ndan çıkan en önemli sonuç ise hükümetin kayıtsız şartsız batı politikalarını desteklemekten vazgeçerek esnek bir dış politika izleyecek olmasıdır.Bugüne kadar Türkiye Batı ve özellikle Amerikan yanlısı bir politika izlemiş, ama ABD ile çıkarları uyuşmayınca anlaşmazlığa düşebileceğini görmüştür.Kıbrıs Sorunu sayesinde Türkiye bir nevi ABD'den bağımsız politikalar uygulama şansını elde etmiştir

Türk Hükümeti; Kıbrıs Olayları ile bazı eksikliklerinin olduğunu görmüş ve kabullenmiştir.Donanma altyapısının yetersiz olması Türkiye'yi önemli bir deniz gücü oluşturmaya itmiştir.

Türkiye; Johnson Mektubu ve ardından BM oylamasından sonra siyasi arenada yapayalnız kalmış, bu da onun başta Müslüman Ülkeler olmak üzere 3. Dünya Ülkeleri ile iyi ilişkiler kurması gerektiği inancını oluşturmuştur.En azından bu sayede Türkiye tek boyutlu dış politika izlemekten vazgeçmeye adım atabilmiş ve

²²⁹“Ü.Halûk Bayülken'in ABD Müsteşarı Mr.Martin'in Ziyaretini İçeren Notu”,BCA:030/64.396.6,21 Temmuz 1965.

bu da Türk Dış Politikası'nın ciddi anlamda yön değiştirmesine sebep olmuştur²³⁰. Yani Johnson'un mektubunun ve ABD'nin niyetinin ortaya çıkması Türkiye'nin batıya yaklaşımlarında değişikliğe neden olmuş, komşu Arap ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesine katkısı olmuştur²³¹.

Kıbrıs Sorunu'nun beraberinde getirdiği NATO içindeki sorunlar Sovyetler Birliği için önemli bir fırsat olmuştur. Sovyetlerin Kıbrıs Rumlarını destekler yöndeki politikası Makarios'un Enosis düşüncesinin Sovyetler Birliği tarafından açıkça anlaşmasından sonra değişmiştir. Aslında Kıbrıs Sorunu iki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başladığı bir döneme denk gelmiştir. Ama Türkiye'nin adaya müdahalesi ve de BM görüşmelerinde taksimden söz edilmesi adanın tamamıyla NATO'ya dahil olacağı anlamına geleceğinden ilişkiler kesintiye uğramıştır. Ama bu günlerde Johnson Mektubu ve sonrasında yarattığı etki Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde yeniden adımlar atılmasını sağlamıştır. 30 Ekim - 6 Kasım 1964 tarihlerinde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Moskova'ya bir ziyarette bulunmuş²³² ve bu ziyaretin sebebini de şöyle açıklamıştır:

“...Bu seyahatimin ,umumi, dış politikamızın prensiplerine tamamıyla uygun olduğuna kaaniim...Bugünkü dünya şartları altında ve bilhassa nükleer bir harbin tehdidi karşısında,bütün barış sever dünya milletlerinin,ideolojileri ne olursa olsun,bir çatışmayı önlemek maksadıyla anlaşma imkanlarını azami derecede araştırdıklarını müşahede etmekteyiz.Türkiye'nin bu cereyana karşı bigane kalması ve büyük komşusunun karşılıklı münasebetlerimizi ıslah hususundaki çağrılarını mukabelesiz bırakması,kabili tasavvur olmadığı gibi,menfaatlerimize de uygun düşmezdi.Hükümetimiz, bu düşüncelerle mütehalli olarak,Türkiye'nin etrafında bir barış çember, yaratmak,bütün komşularıyla dostane münasebetler kurmak, Asya - Afrika memleketleriyle daha kesif ve daha canlı münasebetler tesis etmek,Türkiye'nin Dünya politikasında önemli bir rol deruhte etmesini sağlayacak şartları yaratmak ve milli davalarımıza kabil olduğu kadar,geniş destek temin etmek azim ve kararındadır...”²³³

²³⁰ Haluk Şahin,**Gece Gelen Mektup**,İstanbul 1987,s.53.

²³¹ H.Sami Denker(Haz.),**Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı Kıbrıs Sorunu**,İstanbul 2001,s.47.

²³² **Hürriyet**, 7 Kasım 1964,s.1.

²³³ **TBMM Tutanak Dergisi**,C.XXXIII(1964),Birleşim 12 Oturum 1,s.533.

Görüşmeler sonrasında yayınlanan ortak bildiri ile iki ülke arasında ilişkilerin geliştireceğini ve Kıbrıs Konusu'nda Türk Hükümeti'nin kararlarının destekleneceği belirtilmiştir. Bundan sonra ilişkiler iki ülke arasında karşılıklı ziyaretlerle pekiştirilmiş ve ilerleyen yıllarda da iki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkiler gelişecektir.

Türkiye'nin Çok Taraflı Güce katılmak istememesi, ABD'nin Vietnam politikasını eleştirmesi Sovyetler Birliği ile geliştirilen ilişkilerin yönünü göstermektedir. Türkiye'nin Amerikan politikalarını körü körüne benimsemeyeceğine en güzel örnek ABD'nin Vietnam politikasına destek vermemesi olmuştur.

MLF'den çekilme kararını, Türkiye'nin tam olarak Amerikan karşıtı bir hareketi olarak yorumlanmamalıdır. Çünkü birçok NATO ülkesi zaten projeye katılmamıştır.²³⁴ Türkiye'nin katılıp katılmaması MLF'nin geleceği etkilememiştir, destek bulamayan bu proje rafa kaldırılmıştır.

Bunun dışında Türk Dış Politikası'nda görülen bir diğer önemli değişiklik de Amerikan gemilerinin boğazlardan geçiş haklarıyla ilgili olmuştur. 1966 yılı başından itibaren Türk Hükümeti uçaksavar füzeleriyle yüklü gemilerin boğazlardan geçişine izin vermemeye başlamıştır.²³⁵ Bu davranış da artık Türkiye'nin dış politikada adımlarını ne kadar dikkatli attığının bir göstergesi olmuş, Türk Hükümeti diğer ülkelere nasıl davranıyorsa ABD'ye aynı muameleleri yapmaya başlamıştır.

Peki olumsuz etkileri neler?

Öncelikle Kıbrıs Sorunu; Türk Dış Politikası'nda önemli bir yer kaplayınca bu durum Türk Dış Politikası için önemli olan diğer sorunları da etkisi altına almaya başlamıştır. Kıbrıs Sorunu önümüze hep bir engel olarak getirilmiştir.

Türkiye 2. Dünya Savaşı sonrası batı ittifakı içine girmiş ve kendini psikolojik anlamda rahat hissetmiş, kendini Batı kanadı ve güvencesinde görmüştür. Türkiye böylece kendi eliyle kendi gelişme alanını kısıtlamıştır. Batı ittifakına da Sovyet tehdidi yüzünden girmiştir. Türkiye; Kıbrıs Sorunu yüzünden güvenlik sistemini hep Yunanistan'a endekslemek zorunda kalmış ve adı hep

²³⁴ Erhan, a.g.e., s.690-692.

²³⁵ Cumhuriyet, 28 Nisan 1966, s.1.

Yunanistan'la anılır olmuştur.Bu da Türkiye'nin hep tek yönlü bir politika izlemesine sebep olmuştur.Günümüzde Türkiye'nin Kıbrıs başta olmak üzere dış politika sorunlarını çözebilmek adına daha geniş ölçülere sahip bir dış politika vizyonuna sahip olması ve sınır komşuları başta olmak üzere bölge ülkeleriyle ilişkilerini yeniden düzenlemesi gerekmektedir.

Yunanistan ise Batı'ya karşı hep Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması kozunu kullanmış ve onlardan kendi lehinde kararlar almalarını istemiştir.Kıbrıs Sorunu öyle ustalıkla kullanılmıştır ki bu durum Türk - İslâm tehlikesiymiş gibi lanse edilerek sürekli canlı tutulmuştur.Kıbrıs Sorunu hala gündemdedir; bu da üzerinde durulması gereken bir husustur.Bu sorun önümüze hep bir engel olarak çıkmaktadır ve bir an evvel çözüme kavuşturularak ve böylelikle Türkiye'nin de önünün açılması gerekmektedir.

Johnson Mektubu genel olarak Türk Dış Politikası'nda uzun yıllar Türk - Amerikan ilişkilerini etkilemiştir.Mektubun en önemli maddesi hiç şüphesiz herhangi bir Sovyet saldırısı karşısında Türkiye'nin savunulamayacağını ima edilmiş olmasıdır.Bu; Türkiye için olayın ciddiyetinin anlaşılmasını sağlamış, ülkede zaten hakim olan Amerikan karşıtlığı daha da artmıştır.

Türkiye bundan sonra ABD'nin her konudaki destekleyiciliğinden vazgeçerek, öncelikle ABD'nin politikasını ve girişimlerinin öncelikle kendi politikasına uygun olup olmadığını da sorgulamaya başlamıştır.Örneğin ABD'nin Vietnam politikasını desteklememiştir.Kamuoyunda ABD'ye olan tepki artmış, iki ülke arasında yapılan antlaşmalar gözden geçirilmiştir.

Kıbrıs Bunalımı sonrası bir diğer önemli nokta da; bugüne kadar ABD'nin tüm girişimlerine incelemeden kendine bir yararı olup olmayacağına bakmadan destek veren Türkiye bu tarihten sonra artık öncelikli olarak ABD'nin herhangi bir önerisinde öncelikle Türk ulusal çıkarlarıyla uyuşup uyuşmadığına dikkat etmeye başlamıştır.Kıbrıs Bunalımı, ABD ile ilişkileri olduğu kadar NATO ile olan ilişkileri de etkilemiştir.Bu bunalımın yaratmış olduğu endişe ve güvensiz ortam, ileride NATO'nun Türkiye'ye neler kazandırıp kazandırmayacağını sorgulanmasına sebep olmuştur.Türkiye bundan sonra NATO içinde yapılan askeri yapılanmalara gerekli incelemeyi yaptıktan sonra katılmıştır.

Bunun dışında Türkiye'nin ABD ile bugüne kadar ilişkilerinin en önemli dayanağı sayılabilecek ikili antlaşmalar yeniden gözden geçirilmiş ve tek bir temel antlaşma kapsamında toplanmıştır.

Johnson Mektubu'nun silahlarla ilgili maddesi göz önüne alındığında orduda kullanılan silahların büyük çoğunluğu gerçektende Amerikan kaynaklı idi. Türkiye silah aldığı ülkelerin sayısını arttırmaya çalışmış ve silah sanayisine gereken önemi vermeye başlamış ,yetersiz olan donanma gereken donanıma kavuşmuştur. Buradaki önemli husus 1966 senesinde bu mektubun deşifre edilmesiyle meydana gelen yankının ve tepkinin Kıbrıs Sorunu'nu bile gölgede bırakmış olmasıdır. Kamuoyu baskısı yoğunlaşırken bu durum özellikle sol çevrelerce desteklenmiştir.

B. Türkiye'nin Kıbrıs Tutumu'nun Değişmesi ve Amerikan Karşısı Düşüncenin Güçlenmesi

Bahsettiğimiz üzere; Johnson Mektubu ve İnönü'nün Johnson'a cevabı Türk - Amerikan ilişkilerinde 1964 senesinin ciddi bir krize uğramasına yol açmıştır. Mektuplaşma olayının ardından İnönü'nün Washington'a ziyareti ve Cenevre Görüşmeleri'nde de bir türlü istenen sonucun alınamamasıyla Türkiye'nin Kıbrıs tutumu da değişmiştir. Cenevre Görüşmeleri sonrası herhangi bir müdahale düşüncesi olmamış; yalnızca adada Kıbrıs Rumlarının 7 - 8 Ağustos'ta düzenlemiş oldukları saldırıları önlemek amacıyla Türk Jetleri ihbar uçuşları yaparak Rum mevzilerini bombalamışlardır.

1964 Ağustosundaki bu olaydan sonra; Türkiye'de Amerikan karşıtı düşünce giderek artmaya başlamıştır. Bu yıllarda Johnson Mektubu ve bunun cevabından haberleri tam olarak olmamasına rağmen en azından Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı müdahalenin ABD tarafından önlendiği kanısı güçlenmiştir. Eleştiriler sadece ABD'ye yönelik değil, Türk politikacılarının da sorgulanmasına yönelik olmuştur. 7 - 8 Ağustos olaylarında kullanılan jet uçaklarının daha sonra NATO emrine tekrar verilmesi oldukça olumsuz bir hava yaratmıştır²³⁶.

²³⁶ Cevat Güresin, "Karşılıklı Teklifler", **Cumhuriyet**, 20 Ağustos 1964.

Cenevre Görüşmeleri esnasında her ne kadar ABD tarafsız ve yansız bir politika izler gibi gözükmüş olsa da özellikle Arabulucu Dean Acheson'un kiralık üs karşılığında Enosis fikirlerini ortaya atmış olması yoğun eleştirilerle karşılanmıştır. Ve nihayet ilerleyen günler içinde kamuoyunda da bir takım gelişmeler olmuş, 22 Ağustos'ta yapılan miting 28 Ağustos'ta üniversite öğrencilerinin bildiri yayınlamasına kadar uzamıştır²³⁷.

ABD'nin ve politikalarının olumsuz etkisinin Türk Dış Politikası'na bırakmış olduğu etkiler bir döneme damgasını vurmuştur. Daha öncede belirtildiği gibi ABD; iki müttefikinin karşı karşıya kalmasına yine kendi çıkarları doğrultusunda razı değildir. ABD işte bu yüzden Yunanistan ve Türkiye'nin arasını düzeltebilmek adına ortak projeler geliştirmiş ve her şeyi kendi çıkarı doğrultusunda gerçekleştirmiştir. ABD'de daha sonraki yıllarda en azından bozulan Amerikan imajını düzeltebilmek adına 18 Aralık 1965 tarihli BM Genel Kurulu Toplantısı'nda Kıbrıs Konusu'nda Türkiye lehine oy kullanmıştır. Bütün bunlardaki amaçları da Johnson Mektubu'ndan doğan olumsuz imajı düzeltebilmektir.

Batı Bloğu devletlerinin Kıbrıs Konusu'nda gösterdiği tutumdan dolayı hayal kırıklığına uğramış olan Türk Hükümeti bahsettiğimiz üzere Doğu Bloğu ve 3. Dünya Devletleri'yle ilişkiler geliştirme yoluna gitmişlerdir. Kıbrıs Olayları sırasında NATO'nun Türkiye'ye kesin bir güvenlik garantisinin sağlanmadığını gören Türk liderler ABD'yle tam ittifak yapıp Sovyetler Birliği ile gereksiz yere anlaşmazlıklar yaşamamanın bir faydası olmadığını görmüşlerdir.

1965 yılı sonlarından başlayarak Türkiye ve ABD arasında yapılmış olan ikili antlaşmalara olan tepki giderek çoğalmıştır. Bu tepkilerin sebebi ise bu antlaşmaların birçoğunun meclis onayından geçmediği için hukuki bir dayanağı olmadığı, Amerikan çıkarlarını gözettiği ve Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye sokacağından duyulan endişelerden kaynaklanmıştır. Bu eleştiriler antlaşmaların incelenmesine ve sonrasında 3 Ocak 1969'da Savunma İşbirliği Antlaşması'nın imzalanmasıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak Türk kamuoyu; ABD'yi Türkiye'nin Kıbrıs'a karşı müdahalesine izin vermemesinden dolayı şiddetli bir biçimde eleştirmiştir. Türklere

²³⁷ **Hürriyet**, 29 Ağustos 1964, s.1.

göre ABD'nin bu tavrı Yunanlıların ve Kıbrıs Rumlarının politikalarını desteklediğini ispatlamıştır. Bilindiği üzere ABD; kendi halkının çıkarları ve güvenliği söz konusu olduğunda demokrasi ve milletlerarası anlaşmalara sığınırken Kıbrıs'taki olaylara bu denli duyarsız davranması Türkiye açısından kabul edilemeyecek bir davranış tarzıdır. Çünkü Türkiye bugüne kadar ABD ile müttefiklik seviyesinde ilişki kurmuş, ABD'nin her türlü politikalarını desteklemiştir; Kore ve Küba örneğinde olduğu gibi. Bu iki krizde de Türkiye ABD'ye koşulsuz bir destek vermiştir.

Her şeyden önemlisi ABD; Türkiye'yi hukukî kurallar çerçevesinde 1960 Antlaşmaları'na dayanarak desteklemeliydi. Veya Türkiye'yi müdahale kararında desteklemese bile olayların bu dereceye gelmesini kolaylıkla engelleyebilirdi.

Bu konu ile ilgili önemli bir diğer iddia da; Kıbrıs Sorunu'nda herhangi bir anlaşmanın sağlanamamış olması ve İsmet İnönü'nün bu konuda bir taviz vermeyeceğinin kesin bir ifade ile anlaşılmasından sonra ABD'nin Türkiye'nin içişlerine karışabilmek ve başbakanı değiştirmek yönünde çabalarının olduğudur. ABD; bu sayede önerilerini kabul etmeyen İnönü'yü de iktidardan uzaklaştırmış olacaktır. Ortada böyle bir iddia olması kamuoyunda eleştirilerin daha da ciddi bir boyut kazanmasına sebep olsa da ABD bu yöndeki çalışmalarında başarılı olamamıştır.

Kıbrıs Sorunu'nda ABD'nin takip ettiği genel politika, Kıbrıslı Rumları kontrol altına alamadıklarından dolayı Türkiye'nin Kıbrıs'a herhangi bir müdahalesini engellemek ve bu konu ile ilgili olarak Türk yöneticilerine baskıda bulunmaya dayanıyordu. Oysa barış görüşmelerinde ılımlı olan taraf her zaman Kıbrıslı Türkler ve Türkiye olmuştur. Kıbrıslı Rumlar her türlü teklifi kabul etmedikçe ABD onlara yeni teklifler sunmuştur. Kıbrıslı Rumların da kabul edebilecekleri tek nokta Enosis'ten geçiyordu; ama bu da Türkiye tarafından kabul edilemeyecek bir husustur. İşte bu yüzden anlaşma bir türlü sağlanamamış ve sorun büyüyerek devam etmiştir.

Johnson Mektubu ile müdahalenin ABD; tarafından engellenmiş olduğu bilirse de ABD yetkilileri müdahaleye hiçbir şekilde karışmadıklarını sadece olayların daha ciddi seviyeye gelmemesi için bir önlem aldıklarını kabul

etmektedirler.Belki de Türk Hükümeti'nin ve Türk kamuoyunun mektuba bu derecede sert bir tepki vereceklerini Türkiye'nin yıllardır ABD ve NATO'ya göstermiş olduğu bağımlılığa güvenerek tahmin edememişlerdir.Bu tepki sonrasında NATO Birliği içindeki Türkiye'yi tam olarak kaybetmemek adına ilişkilerde daha dikkatli davranmıştır.

Aslına bakılırsa ABD Türkiye'de doğan Anti - Amerikancılık'tan çok Türkiye'nin NATO ile olan ilişkilerinin değişip değişmeyeceği hususuyla ilgilenerek yine olaylara kendi çıkarları açısından yaklaşmıştır.ABD Sovyetlere karşı Türkiye'yi Batı tarafında tutmaya özen gösterme politikasını uzun yıllar uygulamıştır.

Sonuç olarak; mektubun Türk kamuoyunda yarattığı etki uzun yıllar sürmüştür.Batı ve Amerikan yanlısı politika yavaş yavaş terkedilmiş ve çok yönlü bir politika takip edilmeye çalışılmıştır.Amerikan aleyhtarlığı ise büyük kitlelere ulaşmış ve zaman zaman protestolar düzenlenmiştir.Her şeye rağmen Johnson Mektubu Türkiye'yi olumlu veya olumsuz bir çok yönden etkilemiş olsa da Türkiye'nin Dünya'ya ve dış politikaya bakış açısını değiştirmiş olması bakımından Türk Siyasi Tarihi'ne damgasını vurmuştur.

SONUÇ

Türkiye'nin Johnson Mektubu'nu aldığı 1964 senesi, Türk Dış Politikası'nın dönüm noktalarındandır.O tarihe kadar Türk kamuoyunun ve politikacılarının dış politika üzerine eleştiriler yapması, dış politikayı sorgulaması söz konusu değildir.

27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra oluşturulan yeni anayasa; siyasi grupların ve tüm toplumun kendilerini ifade edebilecekleri gerekli zemini hazırlamıştır.Türk Dış Politikası'nın siyasi partiler ve kamuoyu tarafından tartışılabilmesi ve eleştirilebilmesi 1963 yılı sonlarında Kıbrıs Krizi'nin ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir.Kıbrıs Konusu; Türk Halkı için o kadar önemli bir konudur ki; yaşanabilecek gelişmeler Türk Dış Politikası'nın en önemli unsuru sayılan Türk - Amerikan ilişkilerinde de değişikliklere neden olmuştur.

1963 sonunda başlayan Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerine karşı girişmiş olduğu katliamlar; Türk Halkı'nın büyük tepkisini çekmiş ve onları hükümetleri üzerinde Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma konusunda baskıda bulunmaya itmiştir.Türk Hükümeti'nin en azından görünüşte Amerikan yöneticilerinin baskıları nedeniyle Kıbrıs'a müdahale edememesi ve Amerikan Başkanı Johnson'un Türk müdahalesini durdurmak için Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye diplomatik nezaket kurallarını aşan çok sert bir mektup göndermesi, Türkiye için büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır.

Mektubun yaratmış olduğu etkilerden ziyade gerçekten de sorulması gereken en önemli soru bu mektubun niye ve hangi şartlarda yazılmış olduğudur.ABD yalnızca müdahaleyi engellemeyi mi amaçlamıştır, yoksa olası bir Türk - Yunan savaşından mı çekinmiştir?ABD Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini son anda ağır sözler içeren bir mektupla engellemek yerine; sorunun kaynağı olan Kıbrıs'ta yaşanan olayları engelleyebilir ve Kıbrıslı Rumlara gereken tepkiyi verebilirdi.Ayrıca; İsmet İnönü gerçekten bir çıkartma yapmak düşüncesinde ise; ısrarla ABD'ye Kıbrıs'a müdahale edeceğini haber vermeyebilirdi.

Johnson Mektubu; dönemin Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Bakan yardımcılarında Harlan Cleveland ve onun yardımcısı Joseph Sisco tarafından kaleme alınmıştır.Johnson da mektubu inceledikten sonra Türkiye'ye gönderilmesine

onay vermiştir.Mektubun yazılışına bir tanıkta Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball'dır.Bu mektubun büyük etkisi Kıbrıs uzmanı sayılan Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball'ı da çok etkilemiştir.George Ball mektubun etkisinin yüksek olacağını özellikle belirtmiştir.

Her ne kadar Amerikan yönetimine göre mektubun amacı Türk çıkartmasına engel olmak ve olası bir Türk - Yunan Savaşı'nı engelleyerek NATO'ya herhangi bir zararın verilmesini durdurmaktıysa da; gene de mektubun içeriği ve üslûbu siyasi çerçeveleri bir hayli aşmıştır.Johnson Mektubu'nun bu kadar ilgi çekmesindeki en önemli gerekçe ise sadece mektubun gönderilmiş olması değildir; çünkü zaten böyle bir mektup beklenmektedir.Burada önemli olan husus mektupta geçen sözlerdir.

Mektup sert bir dil ve üslûpla yazılmıştır.Ama Amerikan yönetimi tarafından ancak böyle sert bir tarzda mektup yazılırsa müdahalenin durdurulabileceği kanısı oluşmuştur.Mektuptaki maddelerle verilmek istenen gözdağı ortadadır.Türkiye'nin en çok çekindiği ve üzerinde durduğu mesele ise Johnson Mektubu'nun NATO ile ilgili maddeleri olmuştur.Burada Türkiye'nin gerçekleştireceği herhangi bir müdahale sonrasında olası bir savaşta NATO'nun Türkiye'yi yalnız bırakabileceği yönünde bir takım telkinlerde bulunulmuştur.

Johnson Mektubu'nun yankılarında önemli bir hususta şu noktadadır:Bu mektubun kaleme alınma safhasında İsmet İnönü zaten böyle bir müdahaleyi gerçekleştirmeyi ciddi anlamda düşünmemiştir ve çıkarmayı gerçekleştirmeden önce Amerikan yönetimine bu yüzden ısrarla haber vermiştir.Müdahale girişiminin ABD tarafından engelleneceğini bildiği için bunu kullanarak Türk Halkı'nın gözünde müdahaleyi gerçekleştirmeye istekli ama; ABD tarafından engellenilmiş izlenimini yaratmak istemiştir.İsmet İnönü'nün çıkartma yapmayı tasarladığı zamanlarda ısrarla bunu ABD'ye bildirmesi ve onların görüşünü almadan hareket etmemesi sonrasında, Johnson Mektubu'nda taşınan sert üslûp ve İsmet Paşa'nın çıkartmadan vazgeçışı; durumu kanıtlamaktadır.İşte zaten olayın bu boyutu ve siyasi bir blöf olma ihtimali kamuoyunda yeni bir eleştiri konusu olmuştur.Bu mevzu doğruluğu tam olarak ispatlanabilmiş bir konu olmasa da bu yöndeki fikirleri dönemin devlet adamları da doğrulamaktır.

İsmet İnönü'nün planladığı bir yönde çıkarma yapabilmesi dönemin şartlarını düşünecek olursak pek mümkün değildir. Ayrıca İsmet İnönü Türk askerlerinin Rumlar karşısında herhangi bir yenilgiye uğramasına göz yumamazdı. İnönü bir askerî müdahale telkini ile sadece gözdağı vermiştir. Gemiler ve keşif uçaklarının yollanması yolu ile; ABD'nin olaya müdahalesi sağlanmış ve mektubun yollanması bizzat bu yolla mümkün olmuştur. Çıkartma yapacak gücü zaten olmayan Türkiye böylece: "Biz çıkarma yapacaktık, ama ABD engelledi." diyebilmiştir.

Türkiye dönemin siyasî havasında ve bu şartlarda ABD'nin buna muhalefet edeceğini ve böyle bir mektubu zaten bekliyordu. Buradaki önemli husus da; ABD'nin müdahaleyi küçük bir uyarı ile engelleyebilecekken işin içine NATO ve Sovyetler Birliği'ni de karıştırmış olmasıdır. ABD'nin özellikle silahlar konusunda Türkiye'ye göstermiş olduğu telkinler neticesinde; Türkiye kendini silahlanma ve savaş teçhizatı konusunda hazırlamış ve 1974 askeri müdahalesini bu şekilde başarı ile tamamlayabilmiştir.

Pek çok kimse Johnson Mektubu'nun bir dönüm noktası olduğu fikrini paylaşmaktadır. Konuyla ilgili olarak Fahir Armaoğlu; "...Nasıl 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini Türk - Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş ise, 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu da Truman Doktrini'nin açmış olduğu sağlam bir dönemi tersine çeviren bir dönüm noktası olmuştur..." demiştir²³⁸.

Haluk Gerger de "dönüm noktası" sözcüklerini kullanarak mektubu "Türk Dış Politikasını temelden etkileyen bir olay" olarak nitelemiştir.

Bu ve bunun gibi örnekleri uzatabiliriz. Örneğin Nihat Erim; "...Bu güne kadar Türk-Amerikan ilişkilerinde Johnson'un bu mektubunun etkisi her zaman görülmüştür. Denebilir ki, o zamana kadar dünyanın tek memleketi Türkiye idi ki, orada Amerikalılara "Go home" denmiyordu. Bu Johnson Mektubu'ndan sonra Türk kamuoyunda Amerika'ya güven çok sarsılmıştı ve ilk defa olarak Türkiye'de Amerika'ya karşı olumsuz bir kamuoyu meydana gelmeye başlamıştı. Bundan sonraki yıllarda bu daha da kuvvetlenmiştir..." demiştir²³⁹.

Johnson Mektubu; bugüne kadar Türkiye'de hiç görülmemiş bir şekilde ABD'nin kamuoyu tarafından eleştirilmesini ve ABD aleyhine protestoların

²³⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul 1984, s.789.

²³⁹ Erim, **a.g.e.**, s.303.

yapılmasını beraberinde getirmiştir.Halk bu olayı mitinglerle kınamıştır.Bundan da öte bu tarihten itibaren bir daha herhangi bir şekilde ülkemize Amerikan kuvvetlerinin gelmesini istememişlerdir.Amerikan donanmasına bağlı 6. Filo'nun Türkiye'yi her ziyaretinde tepkiler yerini geniş çapta protestolara bırakmıştır.

Mektuba verilen tepki o denli büyük olmuştur ki Johnson ileride kendi adıyla anılacak olan bu mektubun sorumluluklarını da üstlenmiştir.Ama gerek çevresi ve gerek kendi duyuları sonrası mektuptaki ifadelerden dolayı İsmet İnönü'yü ABD'ye çağırmıştır.İnönü'yü ABD'ye çağırmasındaki tek gerekçe tabi ki İsmet İnönü ve Türkiye'nin gönlünü alabilmek değildir.Johnson İnönü'yü Washington'a çağırarak aynı zamanda yine Kıbrıs Sorunu için çözümler üretmek istemiştir.

Türkiye'de 1964'ten sonraki yıllarda en sevilmeyen devlet adamı hiç şüphesiz Johnson olmuştur.Çünkü Türk Halkı; mektubun içeriğinin tam olarak bilinmediği dönemde bile Johnson Mektubu'nu bir ihanet belgesi olarak kabul etmiştir.Halkın tepkisinin bu denli büyük olması hiç şüphesiz kamuoyunda oluşan öfke ve bunun basına yansımından kaynaklanmıştır.

Mektubun içeriğini tam olarak bilen dönemin gazetecilerinden Metin Toker; durumu ve yarattığı etkiyi şöyle açıklamaktadır: "...Dostlar bazen ne kadar budala olur, akıl ermez.Sizin, kendi hislerinizi bir ifade ediş tarzınız vardır.Bu milli hasletlerinize dahildir.Siz "Defol git!" demezsiniz.Siz "Ne işin var burada?" diye haykıramazsınız.Kırıldığınızı, hayal sükûtuna uğradığınızı bir küçük burkulmayla, bir yüz buruşukluğuyla, bir masum ifadeyle anlatmak istersiniz.Ama kime?Bir sığır çobanına! (ABD ve Johnson'u kastediyor) Sığır çobanı ister ki yüzüne karşı "defol git" diye haykırırsınız.Resimlerinizi, kendisini rezil eder tarzda değiştirip sokaklarda dolaştırırsınız.Kitleler toplansın, galeyana gelsin, küfürler savursun, memnunsuzluğunu belli etsin...

Akılsız!...Sana acımak lazımdır, yoksa kızmak mı milletçe bunu dahi fark edemeyecek kadar şaşkınsınız..."²⁴⁰

Johnson Mektubu evet bir dönüm noktası olmuştur, ama nasıl bir dönüm noktası?Aslına bakılacak olursa; iki ülkenin dış politik ilişkilerinde de mektup sonrasında büyük bir değişim gözlenmemektedir.Ne Türkiye ne de ABD siyasal

²⁴⁰ Metin Toker, "Aptal Dostu Olmaktansa", **Akis**, 12 Haziran 1964.

konjonktürünü değiştirmemiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği, Amerikan Üsleri ve ikili antlaşmalar mevcudiyetini korumuştur. Değişen sadece Türkiye'nin Dünya'ya bakışı olmuştur. İnönü'nün mektuptan sonraki aylarda söylemiş olduğu: "...Yeni bir dünya kurulur ,Türkiye'de bu dünyada yerini alır..." sözleri de bu değişmenin sinyallerini vermiştir. Türk Hükümeti; dış politika usullerinde daha dikkatli olmaya yönelmiş ve dış politikada yeni yönelimlere girmiştir.

Johnson Mektubu için her ne kadar Türk - Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası desek de; Türk Dış Politikası'ndaki değişikliği tek başına bu olayla açıklamaktan ziyade o yıllarda mevcut olan uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler ve ülkenin siyasal yapısındaki değişim de göz ardı edilmemelidir.

Sonuçta, 1960'ların ikinci yarısında Türk - Amerikan ilişkilerinin ve Türk Dış Politikası'nın bütün yönleri kamuoyu tartışmalarının odak noktasını oluşturmuş, hatta iç politika tartışmaları da bunlardan etkilenmiştir. Özellikle Türkiye'nin NATO üyeliği ve ABD'yle ilişkileri Türk basını tarafından geniş bir biçimde sorgulanmaya başlanmış ve hattı bazı kesimler Türkiye'nin NATO'dan çekilmesi gerektiğini bile düşünmeye başlamışlardır.

Yoğun tartışmaların yaşandığı ve halkın da ABD'ye karşı büyük bir tepki gösterdiği bu ortamda Türk Hükümeti de Amerikalılara karşı hissettikleri hayal kırıklığının da etkisiyle dış politikada bazı değişiklikler yapma gereğini duymuşlardır. Türkiye bu tarihten itibaren Sovyetler ve Ortadoğu Ülkeleri ile de iyi ilişkiler kurması gerektiğini anlamıştır. Johnson Mektubu; Türkiye'nin aklını başına getirmiş ve batıya güvenin daha sağlam temellere oturtulması gerektiği fark edilmiştir.

Türk Hükümeti; ABD ile olan ilişkilerinde biraz daha dikkatli davranarak en azından kamuoyunun tepkisini azaltmaya çalışmıştır. ABD'yle ilişkilerin bu yeni aşaması, birtakım olayları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin ABD'nin öncülüğünde NATO içinde kurulan Çok Taraflı Nükleer Güç'e katılmayı 1965 Ocağı'nda reddetmesi, ikili antlaşmalarının yeniden gözden geçirilerek 1969'da Ortak Savunma ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalanması, Amerikan 6. Filosu'nun Türk Limanları'na yapmış olduğu ziyaretlerin kamuoyunda oldukça büyük bir tepki

ile karşılanması, ABD Büyükelçisi Robert Komer'in 1969'da saldırıya uğraması ve Türkiye'yi terk etmek zorunda kalması örneklerinde olduğu gibi.

ABD Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu yeni atılımlarda en azından Türk Hükümeti'nin kayıtsız şartsız kendi politikalarını desteklemeyeceğini anlamıştır. Bu konuyla ilgili olarak mektubu kaleme alan kişilerden olan Joseph Sisco mektubun etkileri hakkında kendisi ile yapılan bir görüşmede şunları söylemiştir. Bu yorum Johnson Mektubu'nun Türk - Amerikan İlişkilerini ne yönde etkilediği konusunda önem taşımaktadır:

“...Mektup amacını gerçekleştirdi. Ama bir faturası oldu. Psikolojik bir fatura. Hala sık sık söz ediliyor, hakkında yazılar yazılıyor. Buna rağmen Türk - Amerikan ilişkileri zamanın sınavından başarıyla geçti. Bunun nedeni de nesnel siyasal, iktisadi ve stratejik gerçekler... Bazı inişli çıkışlara, dalgalanmalara ve zorluk dönemlerine rağmen aramızdaki ilişki hala ortak çıkarlara dayanan bir ilişki olarak varlığını sürdürüyor. Aradan 25 yıl geçtikten sonra, bizim Türkiye'ye bağlılığımızda hiçbir değişim yok. Koşullar ise çok değişti tabii. Sovyetler global bir güç haline geldi. Amerikan nükleer üstünlüğünden, nükleer dengeye geçildi. Bu bağlam içinde işler, İkinci Dünya Savaşı ertesinde olduğundan çok daha zor. Kıbrıs bunalımından bu yana Kongre'de Yunan lobisi siyasi bir nitelik kazandı. Kongre'yi Türkiye'ye karşı yaptırımlar uygulamak için baskı altına aldı. Bu bence hataydı. Türkiye'ye silah yardımı, nice on yıllarca çözümsüz kalmış bir soruna bağlanamaz. Biz o silahları aynı zamanda NATO'nun ve bizim ortak çıkarımız için veriyoruz. Kongre'nin ambargo uygulaması yanlış...”²⁴¹ sözleriyle konuya ABD'nin ne şekilde baktığı anlaşılmaktadır.

ABD ve Türkiye'nin Kıbrıs Konusu'ndaki tutumlarını doğru bir şekilde analiz edebilmek için iki ülkenin aralarındaki ittifakı ne yönde algıladıkları ve bu ittifaktan neler bekledikleri de irdelenmelidir.

Türk Hükümeti ABD'yle olan ittifakı Batı Dünyası'nın ayrılmaz bir parçası olarak kabullenmiş ve bu ittifakı yalnızca uluslararası çıkarları açısından değerlendirmemiştir. Türkiye bu zamana kadar ABD'nin tüm politikalarını desteklemiştir. Kıbrıs Krizleri'nin ortaya çıktığı dönemde ise ABD ve Batı Ülkeleri

²⁴¹ Şahin, a.g.e., s.59.

Kıbrıs'taki durumun düzeltilmesi adına ciddi bir girişimde bulunmamışlardır. Demek ki Türkiye tek taraflı olarak bu ittifaka hizmet etmektedir, en önemli ulusal meselesinde bile müttefikinden destek görememiştir. Türk Hükümeti'nin Batı'yla olan ittifakındaki sadakatlerinin karşılığını alamaması, Dünya siyasetinde tek başına bırakıldığı hislerinin doğmasına sebep olmuştur.

ABD ise her ne kadar Dünya üzerindeki demokrasi ve Batı değerlerinin savunuculuğunu yapsa da Türkiye ile olan ilişkilerinde kendi ulusal çıkarlarına ve stratejik değerlerine önem vermiştir. ABD için Türkiye'nin önemi Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölgesi'nde stratejik anlamda önemli bir mevkide olmasından ileriye gitmemiştir. Amerikan Hükümeti'nin üzerinde durduğu önemli husus, iki devlet arasındaki ittifakın karşılıklı olarak ekonomik, siyasi ve askeri çıkarların korunmasına ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin devam etmesine yönelik olmasıdır.

ABD'nin Kıbrıs yönündeki politikası da bu yönde olmuştur. ABD için adada yaşanan problemler, milletlerarasında yaşanan çatışmalardan ziyade; NATO'nun iki üyesi Türkiye ve Yunanistan'ın olası bir çatışmasını engellemek önemlidir. İki NATO üyesinin Kıbrıs Adası ile ilgili olarak anlaşmazlığa düşmesi demek NATO'nun güney kanadının zayıflaması anlamına gelecektir. NATO'nun güney kanadının zayıflaması ve Doğu Akdeniz'in kilidi konumunda olan Kıbrıs hakimiyetinin kaybedilmesi Ortadoğu'ya olan yolların kapanması anlamına gelecek, ayrıca Sovyetler Birliği'nin bölgede etkin olmasına sebep olacaktır. İşte ABD bu yüzden Kıbrıs Meselesi'nde yeri geldiğinde arabuluculuk vazifesi görmüştür.

ABD – Türkiye arasında yaşanmış olan sorunları sadece Kıbrıs Sorunu ile bağdaştırmak da doğru değildir. Jüpiter Füzeleri'nin Türkiye'den çekilmesi, Türkiye'ye yapılan yardımın miktarı ve koşulları, Amerikan üs ve personelinin hakları konusundaki sorunlar da gündemi uzun süre meşgul edebilmiştir.

ABD'nin sağlamış olduğu ekonomik ve askeri yardımlar Türkiye'nin içişlerine karışabilmesine olanak vermiştir. Ayrıca Amerikan personelinin uzun süre Türkiye'de kalması, iki ülkenin yaşam standartları ve gelenekleri arasındaki mevcut farklar ayrıca Amerikan personelinin bazı Türk yasalarını ihlâl etmesi kamuoyunda bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Ama bu farklılıklar ve Amerikan personelinin sayısı zamanla azaltılmıştır.

Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarma girişimini durdurmak için dönemin ABD Başkanı Lyndon Johnson'ın İsmet İnönü'ye yazdığı mektup, Truman Doktrini ile belli bir düzene oturan Türk - Amerikan ilişkilerinde ciddi bir kırılmaya sebep olmuştur. Zira Johnson Mektubu, Türkiye'yi Sovyetler karşısında yalnız bırakmıştır. ABD, o dönem Türkiye Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunacak olursa, Sovyetler Birliği'nden gelecek bir askeri müdahalede yalnız kalacağını söylemiştir, yani NATO'nun koruma şemsiyesinin Türkiye için gerektiğinde kullanılmayacağını bildirmiştir. Bu Türkiye için gerçek bir hayal kırıklığı ve büyük bir tehlikedir. Ama en azından bu sayede ilişkilerin gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

1964'te Türkiye'ye böyle bir mektup gelmeseydi Türkiye belki de 1974'te Kıbrıs'a müdahalede bulunmayacaktı. Çünkü mektubun ifadelerinin vermiş olduğu mesajlara dayanarak ayrıca ABD'nin çıkarları gereğince savunma sanayisini geliştirmeye çalışmayacaktı. Bu mektubun gelişi bir nevi Türkiye'ye iyi bir ders olmuştur.

Kıbrıs Sorunu geçmişte Türk - Amerikan ilişkilerinin sürekli ve ayrılmaz bir faktörü olduğu gibi, bugün de genel uluslararası sistemin en önemli unsurlarından biri olan Türk - Amerikan ittifakını hala etkisi altında bulundurmaktadır. ABD ve Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası aralarında ittifak ilişkileri kurduklarında her iki ülkenin de dış politikalarında radikal değişiklikler meydana gelmiştir. Bu tarihten sonra Amerikan dış politikasının temel amacı; SSCB'nin Dünya genelindeki etkisini sınırlandırmaya çalışmaya odaklanmıştır. Türkiye ile bir ittifak oluşturmak da bu yeni Amerikan politikasının önemli parçalarından birisini oluşturmuştur. Diğer taraftan Türkiye'de ABD'yle ittifak kurarak bugüne kadar takip etmiş olduğu tarafsızlık politikasını terk etmiştir. Türkiye'nin temel dış politika amacı ise Sovyet tehdidi karşısında başka çare olmadığı düşünülerek ve güvenlik endişesiyle bu tehlikeden korunmak adına Batı Devletleri'yle yakın ilişkiler kurmak yönünde olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ABD ve Türkiye arasındaki ittifak devam etmiştir. Kıbrıs Sorunu bu önemli ittifakı en fazla etkileyen meselelerdendir. Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkışı; Türkiye'nin de bu konuda hassasiyet göstererek ve 1960 Londra - Zürih Antlaşmaları ile elde etmiş olduğu garantör devlet olma vasfıyla olaylara müdahale etmek istemesi ilişkilerde ciddi

anlamdaki ilk anlaşmazlıkları oluşturmuştur.ABD uzun zamandır müttefiki olarak yanında yer alan Türkiye'yi Kıbrıs Konusu'nda yalnız bırakmış, hatta bu konuda yanlı bir tutum izlemiştir.Bu politikasında hiç şüphesiz ABD'deki mevcut Yunan lobisi etkili olmuştur.ABD - Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurlardan biri; ABD'de oldukça fazla sayıda Yunan kökenli Amerikan nüfusunun yaşıyor olmasıdır.Oysa bunun yanında ABD'de yaşayan Türk vatandaşlarının sayısı Yunanlılara oranla oldukça azdır.Bu durumda Türk nüfusun getireceği siyasî destek de oldukça azdır.Yunan lobisi bu yıllar içinde yapılacak olan Amerikan seçimlerinde önemli bir paya sahiptir.Yunan lobisinin ABD'de güçlü bir unsur oluşturması bununla açıklanabilir.Tarihsel süreç düşünüldüğünde ABD'nin zaman zaman Yunanistan'ı destekler yönde birtakım kararlar alması Yunan lobisinin ülkedeki öneminden kaynaklanmaktadır.Kıbrıs bugün hâlâ Türk - Yunan ilişkilerinde zaman zaman sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır.

Kıbrıs Sorunu çerçevesinde ABD'nin görünürde Yunan tarafını tuttuğu üzerine yapılan eleştiriler; 1997 senesinde açıklanan Johnson'a ait telefon kayıtlarında farklı bir boyuta taşınmıştır ²⁴².Bu telefon kayıtlarında Johnson'un Kıbrıs Rumlarını ve Yunanistan'ı eleştirir yöndeki sözleri ve özellikle Johnson'un adada Türklere karşı yürütülen hareketi katliam olarak nitelendirmesi dikkat çekicidir²⁴³.

Kıbrıs yüz yılı aşkın bir süredir sorunlarla boğuşmaktadır, bu sorunlar da Kıbrıs Türk ve Rum Halkı'nın bir takım anlaşmazlıklarından ileri gelmektedir.Sorunların çözülebilmesi için BM Güvenlik Konseyi ve Birleşmiş Milletlerin gerçekleştirmiş olduğu toplantılarda kesin bir sonuç alınamamış; 1974'te gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında 1975 senesinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşunu 15 Kasım 1983'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu takip etmiştir.Ama yine bir takım sorunların devam etmesiyle 1984 senesinden 1993'e kadar geçen süre içinde BM çerçevesinde çözüm arayışlarına gidilmiştir.Taraflar arasında görüşmeler 1997 - 2001 senesinde sürerken Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği üyeliği sağlanmıştır.Kuzey Kıbrıs Türk

²⁴² **Radikal**, 22 Nisan 2002,s.5.

²⁴³ **Sabah**, 13 Ekim 1997,s.18.

Cumhuriyeti ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi yüz yüze görüşmelere 2002 senesinde başlamıştır ve “Annan Planı” çerçevesinde görüşmeler devam etmiştir.

Aslında Kıbrıs Sorunu'nun bu aşamalara gelmiş olmasında Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum taraflarının “egemenlik” kavramını farklı farklı yorumlamış olmalarının önemi büyüktür. Kıbrıs Türk tarafı mutlaka iki egemen devlete dayalı bir anlaşmanın yapılmasından yanadır. Egemenliğe dayanmayan, self - determinasyon hakkını içermeyen bir anlaşmanın kalıcı olmayacağı düşünülmektedir. Kıbrıs Rum tarafı ise, Türk tarafının siyasi eşitliğini kabul ettiğini öne sürmekle beraber Türk Halkı'nın self - determinasyon ve egemenlik hakkını reddetmektedir. Kıbrıs Rum Yönetimi; Kıbrıs Sorunu'na kalıcı ve barışçı bir çözüm için mutlaka egemenlik ve federasyonu da içeren bir çözümle Türk tarafıyla uzlaşmaya çalışmaktadır. Öte yandan Dünya Devletleri de genel anlamda Rum Yönetimi'ni Kıbrıs'ı yasal hükümet olarak tanımayı sürdürmekte ve Türklere; Rum Devleti içinde azınlık haklarıyla yaşama fikrini dayatmaktadır.

Günümüzde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ortak bir çatı altında, ortak bir devlet oluşturarak, bir arada varlıkları sürdürmeleri dış devletlerce istenmektedir. Bunun mümkün olması için de Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar tarafından ortak bir çözüm bulunması gerekmekte ve çözümün dış güçler tarafından iki halka baskı yoluyla dayattırılmadan ve öncelikle; her iki halkın temel gereksinimlerine eşit düzeyde cevap verebilecek bir noktada çözümün oluşturulması gerekmektedir.

Kıbrıs sürekli olarak Türkiye'den varlığının koruyuculuğunu beklemektedir. Kıbrıs Sorunu'nun çözüm aşamasında da; Türk Milleti onuru zedelemekten mantıklı bir kararda birleşmelidir. Bugün Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme isteği, Batılı Devletler ve ABD tarafından Türk Dış Politikası'nın başlıca amacı olarak görülmektedir. Bu yüzden de Kıbrıs Konusu'na başta ABD olmak üzere, AB üyesi ülkeler Türk Hükümeti'nden Kıbrıs Konusu'nda daha esnek bir tutum beklemektedirler. Türkiye 1950'lerdeki gibi Kıbrıs Sorunu konusunda geri planda kalmamalı ve Kıbrıs'ı gözden çıkarılmamalıdır.

Geçmişte Kıbrıs Konusu'nda Türkiye'nin durumunu güçlendiren husus ABD'yle olan ilişkilidir. Türkiye eğer NATO üyesi olmasaydı ve eğer ABD'yle

ittifak düzeyinde ilişkilere sahip olmasaydı, Kıbrıs Konusu'nda konumu çok daha zayıf olacak, belki de Kıbrıs'a müdahaleyi hiçbir zaman düşünemeyecek, günümüzde de Kıbrıs Politikası'nda etkin bir faaliyet gösteremeyecekti.

Türkiye; Kıbrıs Konusu'na göstermiş olduğu davadan hiç bir zaman vazgeçmemiş; her zaman Kıbrıs için olumlu sonuçların çıkabilmesi için uğraş vermiştir.Kıbrıs'a ve geleceğine bu denli önem verdiği için de zaman içinde Batı ve ABD tarafından önerilen ve Kıbrıs için olumsuz sonuçların doğabileceği teklifleri bu ülkelerle sorunlar yaşamayı göze alarak reddetmiştir.

Atatürk'ün bu konuda söylemiş olduğu ve hala da güncelliğini kaybetmemiş olan sözleri unutulmamalıdır:Lozan Antlaşması ile İngilizlere devretmek zorunda kalınan Kıbrıs'ı unutamayan Atatürk, Antalya bölgesinde yapılmakta olan bir askeri tatbikatta kurmay subaylara:

“...Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk Kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim.İkmal yollarımız ve imkanlarımız nelerdir?” sorusunu sorar.Kurmay subayların görüş ve düşünceleri ile cevaplarını büyük bir dikkatle dinleyen Atatürk,sonunda elini haritaya uzatır ve Kıbrıs'ı işaret eder ve şöyle der:

“...Efendiler!Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece,ülkemizin güney bölgesinin ikmal yolları tıkanmıştır.Kıbrıs'a dikkat ediniz!Bu ada bizim için önemlidir!..”²⁴⁴Atatürk'ün bu sözlerle Kıbrıs'a verdiği ve verilmesi gereken önemi çok güzel ifade etmektedir.Uzak görüşlü bir lider olan Atatürk de Kıbrıs'ın önemini bu sözleriyle vurgulamıştır.

1960'ların ilk yarısında Kıbrıs Sorunu ile başlayan, Vietnam Savaşı ve haşhaş ekiminin yasaklanması ile devam eden Türkiye'deki Amerikan imajının değişimi, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasındaki ambargo ile telafisi uzun yıllar alacak olumsuz bir Amerikan imajına dönüşmüştür.Türkiye ambargo kararına karşılık 15 Temmuz 1975'te, 1969 tarihli Ortak Savunma ve İşbirliği Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshetmiştir.Böylece Türkiye'de NATO görevi nedeniyle tüm Amerikan üslerinin faaliyetleri durdurulmuştur.Üslerin kapatılması kamuoyunca takdirle

²⁴⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-II,Ankara,1997,s.97.

karşılanmıştır.Sonunda 1977 senesinde ambargo kaldırıldıysa da Türkiye'deki olumsuz Amerikan imajı ve Amerikan aleyhtarlığı uzun bir süre devam etmiştir.

Günümüzde ise değişen Dünya politik dengelerine rağmen ikili ilişkiler halen sürmektedir.ABD'nin değişen öncelikleri ve Türkiye'nin çeşitlenen seçenekleri bu süreci yönlendirmiştir.Ama ortaya çıkan yeni dengelere rağmen; Türk - Amerikan ilişkileri ana yapısını değiştirmeden korunabilmiştir.

İki büyük ülkenin ittifaklık derecesindeki ilişkilerini uzun yıllar sürdürebilmiş olması ve bu ortaklığın günümüzde hala iyi derecede olması ilişkilerde yaşanan bir çok olumsuz olaya rağmen yine de temelinin sağlam olduğunu ya da güdülen çıkarların iki ülke açısından hala önemli olduğunu göstermektedir.

D. kaynakça-ekler-özgeçmiş

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- ABRAMOWITZ, Morton (Ed.), **Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, Çev. Faruk Çakır ve Nasuh Uslu.
- ACAR, İrfan C., **Dış Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1983.
- ADAMS, Thomas W. ve COTTRELL, Alvin J., **Cyprus Between East and West**, The John Hopkins Pres., Baltimore, 1968.
- AKALIN, Cüneyt, **Askerler ve Dış Güçler: Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
- AKMARAL, Kemal, **Akritas Planı ve Kıbrıs**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2004.
- AKŞİN, Sina (Ed.), **Türkiye Tarihi 4**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2002.
- ALASYA, Halil Fikret, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1988.
- _____, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Türk Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1987.
- ALTAN, Mustafa Haşim, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri: Ortodoks-Katolik Misyonerliği ve Türk Toplumuna Yönelik Baskılar**, Yeni Avrasya Yayınları, Girne, 2003.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.
- ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- _____, **Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika**, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2000.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991.
- _____, (Haz.), **Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- _____, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959**, A.Ü.S.B.F.Y., Ankara, 1964.
- ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları, Ankara, 1997.
- ATAÖV, Türkkaya, **Amerika, NATO ve Türkiye**, Aydınlık Yayınları, Ankara, 1969.
- _____, **Amerikan Belgelerinde Amerikan Emperyalizminin Doğuşu**, Doğan Yayınevi, Ankara, 1968.
- ATEŞ, Toktamış (Haz.) ve ÇAM, Esat, (Der.), **Türk Dış Politikasında Sorunlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1989.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

- BAĞCI,Hüseyin,**Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**,İmge Kitabevi,Ankara,1990.
- BAL,İdris (der.),**21.Yy.'ın Eşiğinde Türk Dış Politikası**,Alfa Yayınları,İstanbul,2001.
- BALL,George,**The Past Has Another Pattern: Memories**,W.W.Norton,New York,1982.
- BAYKAM,Bedri,**27 Mayıs İlk Aşkımızdı**,Ümit Yayınları,Ankara,1994.
- BAYRAMOĞLU,N.Nisa,**Amerika Birleşik Devletleri'nde Lobi Faaliyetleri**,Dış Politika Enstitüsü Yayınları,Ankara,1985.
- BİLGE,Suat vd.(der.),**Cyprus: Past, Present, Future**,y.y.,Ankara,1964.
- BOSTANOĞLU,Burcu,**Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**,İmge Kitabevi,Ankara,1999.
- BÖLÜKBAŞI,Süha,**Turkish - American Relations and Cyprus**,University Pres of America ,New York ,1990.
- _____,**Superpowers and The Third World: Turkish-American Relations and Cyprus**,University Pres of America,New York,1988.
- ÇAMLİBEL,Ali,**Yediveren Bağımsızlık Gülü, Türk - Amerikan İlişkilerinin Gölgede Kalan Yönleri**,Düzyayınları,Ankara,2001.
- ÇANLI,İbrahim,**Dünya Amerika Türkiye ve Diğer Dış Politika Yazıları**,Köprü Yayınları,İstanbul,1966.
- ÇAY,Abdulhâluk,**Kıbrıs'ta Kanlı Noel - 1963**,Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları,Ankara,1989.
- ÇELİK,Emin,**100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi**,Gerçek Yayınları,İstanbul,1969.
- DEĞER,M.Emin,"**Oltadaki Balık Türkiye**",**Türkiye Gerçeği-1**,Toplumsal Dönüşüm Yayınları,İstanbul,1998.
- DELİCEİRMAK,Orbay,**Yerinde Yeller Esen Anayasa**,y.y.,Kıbrıs,1997.
- DENKER,H.Sami,**Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı: Kıbrıs Sorunu**,Türk Metal Sendikası Araştırma Yayınları,İstanbul,2001.
- DENKTAŞ,R.Rauf,**Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974**,Boğaziçi Yayınları,C.1(1964),İstanbul,1999.
- _____,**Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974**,Boğaziçi Yayınları,C.2(1965),İstanbul,1999.
- _____,**Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974**,Boğaziçi Yayınları,C.3(1966),İstanbul,1999.
- _____,**Letters Of Cyprus**,Ministry of Foreign Affairs and Defence,Kıbrıs,1996.
- _____,**Kıbrıs Davamız**,Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Servisi,Ankara,1991.
- _____,**The Cyprus Triangle**,K.Rüstem and Brother,Londra,1988.

- DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ, **Kıbrıs'ın Dünü - Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Gazi Mağusa, 1991.
- DURU, Orhan, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.
- EMİNER, Çiler, **Bir Daha Asla**, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Kıbrıs, 1996.
- _____ ve İLKMAN, Gülden (Haz.), **Egemenlik, Avrupa Birliği-Türkiye&KKTC**, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1999.
- EREN, Nuri, **Turkey, NATO and Europe: a Deterioating Relationship?**, The Atlantic Institue, Paris, 1977.
- ERHAN, Çağrı, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- ERİM, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans-Türk, Ankara, 1975.
- ERKANLI, Orhan, **Askeri Demokrasi: Orhan Erkanlı'nın Anıları**, Güneş Yayınları, İstanbul, 1987.
- EROĞLU, Hamza, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1975.
- EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- ESENBEL, Melih, **Kıbrıs- 1 Ayağa Kalkan Adam**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.
- EVANS, Laurence, **Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1919-1924)**, Ergün Yayınevi, İstanbul, 2003.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, **Modernleşme Bağlamında Osmanlı - Amerika İlişkileri**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002.
- FIRAT, Melek M., **1960 - 71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
- GAZİOĞLU, Ahmet, **Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Bir Bakış**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Lefkoşa, 1994.
- _____, **Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- GELBER, Lionel, **America In Britain's Place: The Leadership Of The West And Anglo-American Unity**, y.y., New York, 1961.
- GERGER, Halûk, **Mayınlı Tarlada Dış Politika**, Hill Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- GİBBONS, Harry Scott, **Kıbrıs'ta Soykırım (The Genocide Files)**, Özyurt Matbaası, Ankara, 2003, Ed. Erol Fehim.
- GENELKURMAY YAYINLARI, **Kıbrıs'ın Fethi (1570-1571)**, Gnkur. Yayınları, Ankara, 1986.
- GÖKÇEKUŞ, Hüseyin (Ed.), **Kıbrıs'ın Dünü Bugünü ve Geleceğine İlişkin Vizyonu**, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 2001.

- GÖNLÜBOL, Mehmet, vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.
- GÖZEN, Ramazan (Der.), **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.
- GÜREL, Şükrü Sinâ, **Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960) Kolonyalizm - Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985.
- GÖKSU, Sadık (Haz.), **Tv'de Demirkırat Yanılsaması Üzerine; 27 Mayıs Devrimi ve Askersel Darbeler**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, t.y.
- GÜVENÇ, Nazım, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul, 1984.
- HAKERİ, Bener Hakkı, **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**, KKTC Milli Egemenlik ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- HALE, William, **Turkish Foreign Policy 1774-2000**, Frank Cass, London, 2001.
- HARRİS, George S., **Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945 - 1971**, American Enterprise Institute For Policy Research, Washington, 1972.
- HARP AKADEMİLERİ YAYINLARI, **Kıbrıs Sorunu İle İlgili Yeni Görüş Açılımları**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2001.
- _____, **Kıbrıs'ın Dünü- Bugünü- Yarını**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1995.
- HASGÜLER, Mehmet, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, **Kıbrıs'ta Enosis Ve Taksim'in İflası**, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.
- INAF, **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri**, INAF, İstanbul 1992.
- İKTİSADİ KALKINMA VAKFI, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: Tarihsel Gelişim, Sosyo - Ekonomik Durum**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.
- İPEKÇİ, Abdi ve COŞAR, Ö. Sami, **İhtilalin İçyüzü**, Uygun Yayınları, İstanbul, 1965.
- İSMAİL, Sabahattin, **Kıbrıs Sorununun Kökleri (İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları)**, y.y., İstanbul, 2000.
- _____, **Egemenlik, Konfederasyon ve Kıbrıs Türk Halkı**, y.y., Kıbrıs, 1993.
- _____, **İtirafılar**, y.y., Lefkoşe, 1993.
- _____, **Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Lefkoşe, 1992.
- _____, **Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?**, y.y., Kıbrıs, 1992.
- _____, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Dilhan Ofset, Lefkoşe, 1992.
- _____, **Kıbrıs Üzerine Bildiriler**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Lefkoşe, 1998.
- _____, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998.

- KARAGİL, Nevzat, **Kıbrıs Meselesi Üzerine Son Konuşmalar ve Yazılar**, Anıl Yayınları, İstanbul, 1964.
- KARPAT, Kemal, **Turkey's Foreign Policy In Transition 1950-1974**, y.y., Geiden, 1975.
- KIBRIS TÜRK KÜLTÜR DERNEĞİ, **Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi Ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1984.
- KIZILYÜREK, Niyazi, **Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- KÖKDEMİR, Naci, **Dünkü - Bugünkü Kıbrıs**, İstanbul Matbaası, Ankara, 1956.
- KRAHONBUHL, M., **Turkish-American Relations An Affair To Remember**, Rand Corporation, Sante Monica, 1974.
- KURAT, Akdes Nimet, **Türk-Amerikan İlişkilerine Kısa Bir Bakış 1800-1959**, Doğu Matbaası, Ankara, 1959.
- KUTAY, Cemal, **Türk Milli Mücadelesinde Amerika**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1979.
- KÜÇÜK, Fâzıl, **Mücadelemizin Görkemli Günleri**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Kıbrıs, 1998, Yay. Haz. Çiler İncirli, Der. Altay Sayıl
- LESSE, Ian O., **Bridge or Barrier? Turkey and the West After The Cold War**, Rand, California, 1992.
- T.C. MALİYE BAKANLIĞI, **Maliye Bakanlığı, Türkiye'ye Amerikan İktisadi Yardımları (1949-1968)**, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1968.
- MARAŞLIYAN, Levon, **Ermeni Sorunu ve Türk-Amerikan İlişkileri 1919-1923**, Belge Yayınları, İstanbul, 2000.
- MC. GHEE, George, **ABD Türkiye-NATO-Ortadoğu**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, Çev. Belkıs Çorakçı.
- METİN, Hüseyin, **Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış**, y.y., İstanbul, 1959.
- NEDJATİGİL, Zaim M., **The Cyprus Conflict - A Lawyer's View**, Kema Ltd, Cyprus, 1981.
- NESİM, Ali, **Kıbrıslı Türk'ün Kimliği**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- OBERLİNG, Pierre, **Bellapalis'e Giden Yol**, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1987, Çev. Mehmet Erdoğan.
- OLGUN, Aydın, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demircioğlu Matbaası, Ankara, 1991.
- ORAN, Baskın (der.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- ORKUNT, Sezâi, **Türkiye - ABD Askeri İlişkileri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.
- ÖZEL, Mustafa, **Amerikan Yüzyılıının Sonu**, İz Yayınları, İstanbul, 1994.

- ÖZEL,Tamer,**Amerika Birleşik Devletleri: Madalyonun Öbür Yüzü**,İnkılap Kitabevi,Ankara,1991.
- ÖZERSAY,Kudret,**Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme**,Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,Ankara,2002.
- ÖZKAN,Abdullah,**Türkiye'deki Amerika**,Emre Yayınları,İstanbul,1993.
- ÖZMEN,Süleyman(der.),**Avrasya'nın Kırılma Noktası**,İq Kültür Sanat-Yayıncılık,İstanbul,2005.
- PAPANDREU,Andreas G.,**Namlunun Ucundaki Demokrasi**,Bilgi Yayınları,Ankara, 1988,Çev.Semih Koray ve Mehmet Emin Yıldırım.
- PROMAT,**Kıbrıs Gerçeğinin Bilimsel Yönleri**,Promat Basım Yayım,İstanbul, 1992.
- REDDAWAY,J.,**The British Connection With Cyprus Since İndepence**,Great Britain,Oxford,1986.
- SALİH,Halil İbrahim,**Cyprus: The Impact Of Diverse Nationalism In A State**,University of Alabama Pres,Alabama,1978.
- SANDER,Oral,**Türk - Amerikan İlişkileri 1947-1964**,A.Ü.S.B.F.Y.,Ankara,1979.
- SARICA,Murat,TEZİÇ,Erdoğan ve ESKİYURT,Özer,**Kıbrıs Sorunu**,İstanbul Üniversitesi Yayınları,İstanbul,1997.
- _____,vd.,**Kıbrıs Sorunu**,Boğaziçi Yayınları,İstanbul,1975.
- SİSAV,**Kıbrıs Sorunu ve Gelişmeler**,SİSAV,İstanbul,1990.
- SONYEL,Selahî R.,**Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**,Atatürk Kültür,Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,Ankara,1986.
- _____,**Türk-Yunan Anlaşmazlığı**,Kıbrıs Türk Kültürü Araştırma Genel Merkezi Yayınları,Ankara,1985.
- SOYSAL,İsmail(der.),**Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**,TTK,Ankara,1999.
- SÖNMEZOĞLU,Faruk(der.),**Türk Dış Politikasının Analizi**,Der Yayınları,İstanbul, 1998.
- _____,**Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası (1964-1980)**,Der Yayınevi,İstanbul, 1995.
- SPAİN,J.,**American Diplomacy In Turkey**,Praeger,New York,1984.
- STEPHEN,Michel,**The Cyprus Question**,The British - Northern Cyprus Parliamentary Group,London,1997.
- ŞAHİN,Hâluk,**Johnson Mektubu:Türk - ABD İlişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası**,Gendaş Predikat Yayınları,İstanbul,2002.
- _____,**Gece Gelen Mektup:Türk - Amerikan İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası**,Cep Kitapları,İstanbul,1987.
- TAMKOÇ,Metin,**The Turkish Cypriot State: The Embodiment Of The Right Of Self - Determination**,K.Rüstem and Brother,Londra,1988.

- _____, **The Warrior Diplomats. Guardians Of National Security and Modernization Of Turkey**, University of Utah Pres, Salt Lake City, 1976.
- TEMEL, Mehmet, **XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı - Latin Amerika İlişkileri**, Nehir Yayınları, İstanbul, 2004.
- THE CYPRUS-TURKISH CULTURAL ASSOCIATION, **The Historical Background Of Cyprus and The Turkish Republic Of Northern Cyprus**, The Cyprus - Turkish Cultural Association, Ankara, 1998.
- TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.
- TOLGAY, Ahmet, **Çelik Güvercin**, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayınları, Kıbrıs, 1996.
- TOLUNER, Sevinç, **Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış politika Sorunları**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2000.
- _____, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977.
- TOPUR, Tuncer, **Dünya ve Türkiye- AB- Kıbrıs Üçgeni**, Semih Ofset, Ankara, 2002.
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 4. Kitap, 2. Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- _____, **Türk Devrim Tarihi**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- TUNCER, Hüner, **Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005.
- TUNÇKANAT, Haydar, **İkili Anlaşmaların İçyüzü: İktisadi, Askeri, Siyasi**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1975.
- TURAN, D. ve URAZ, T., **Türkiye – ABD İlişkilerinin Dünü-Bugünü-Yarını**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1994.
- TURHAN, Turhan, **KKTC Yurttaşlık Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.
- TÜKÜMEN, Turgut, **Hayat Boyu Kıbrıs**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.
- TÜSİAD, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, İstanbul, 1998.
- UÇAROL, Rifât, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- ULUSLARARASI İLİŞKİLER AJANSI, **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri**, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları, İstanbul, 1992.
- USLU, Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, **Türk - Amerikan İlişkileri**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.
- ÜLGER, İrfan K. ve EFEGİL, Ertan, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, **Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, HD Yayıncılık ve Matbaacılık Tanıtım Ltd. Şirketi, Ankara, 2001.

ÜLMAN,Hâluk,**Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947**,AÜSBFY,Ankara,1961.

_____,**II. Dünya Savaşı'nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Münasebetleri**,AÜSBFY,Ankara,1961.

WINDSOR,Philip,**NATO and The Cyprus Crisis**,Adelphi Papers,Londra,1964.

YAVUZALP,Ercüment,**Liderlerimiz ve Dış Politika**,Bilgi Yayınevi,İstanbul,1996.

YEŞİLBURSA,B.Kemal,**İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye**,Bizim Büro Basımevi,Ankara,2000.

YETKİN,Çetin,**Türkiye'deki Askeri Darbeler ve Amerika**,Ümit Yayıncılık,Ankara,1995.

Makaleler:

AFYONCU,Erhan,“10 Soruda Osmanlı İdaresinde Kıbrıs”,**Popüler Tarih**,S.8,s.14-19,Ocak 2001.

ALÇITEPE,Galip,“Kıbrıs Türk Milli Mücadele Tarihi Açısından Bir Dergi:Yeşilada”,**Türk Kültürü**,Yıl:XLI,S.487-488,s.402-420,Kasım-Aralık 2003.

_____,“Kıbrıs Bunalımı ve Barış Harekatı (1963-1974)”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.17,s.116-122,2002.

ALKAN,Mehmet O.,“Türkiye’de Amerikan İmajının Değişimi (1945-1980)”,**Toplumsal Tarih**,C.19,S.118,s.54-57,Ekim 2003.

_____,“Tarihin Sesli Tanıkları Plaklar:Tarihyazımında İhmal Edilmiş Bir Kaynak”,**Toplumsal Tarih**,C.19,S.117,s.12-19,Eylül 2003.

AN,Ahmet,“Kıbrıslılık Bilinci Neden Gelişmiyor”,**Toplumsal Tarih**,S.103,s.58-61,Temmuz 2002.

ARMAOĞLU,Fahir,“Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu(1958-1959)”,**Bellekten**,C.LX,S.229,s.745-782,Aralık 1997.

_____,“Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri,1947-1997”,**Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç**,der.İsmail Soysal,s.421-440,1999.

_____,“Türkiye’deki Amerikan Okulları Krizi 1927-1928 (Bir Laiklik-Milliyetçilik Olayı)”,**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**,C.XIII,S.37,s.1-29,Mart 1997.

_____,“Amerikan Belgelerinde Lozan Konferansı ve Amerika”,**Bellekten**,C.LV,S.213,s.483-527,Ağustos 1991.

_____,”Recent Developments In Turkish Foreign Policy”,**Foreign Policy**,C.1.,No.1,s.85-94,Mart 1971.

_____,“Turkey and The United States:A New Alliance”,**Milletlerarası Münasebetler Yıllığı**,C.6,s.1-15,1965.

_____,“Amerika ,Kıbrıs ve Türkiye”,**Cumhuriyet**,20 Nisan 1964.

- BAL,İdris,“Türk Dış Politikası (1960-1980)”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.17,s.90-109,2002.
- BALİ,N.Rıfat,“Celal Bayar’ın Amerika Ziyareti”,**Toplumsal Tarih**,C.20,S.122,s.14-21,2004.
- BARİKAY,Gül,“Türk-Amerikan İlişkileri:İki Adım İleri, Bir Adım Geri”,**Toplumsal Tarih**,S.120,s.70 -75,Aralık 2003.
- BAYÜLKEN,Ü.Hâluk,“The Cyprus Question and the United Nations”,**Foreign Policy**,C.4,No:2-3,s.71-142, Şubat 1975.
- BERATLI,Nazım,“Sömürge Yıllarında Türk Ulusçuluğunun Ortaya Çıkışı”,**Toplumsal Tarih**,S.103,s.50-53, Temmuz 2002.
- BERKAN,İsmet,“Johnson Mektubu ve Anlamı”,**Radikal**,s.3,22 Nisan 2002.
- BOZKURT,İsmail,“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.19,s.913-921,2002.
- BRANDS,H.W.,“America Enters The Cyprus Tangle,1964”,**Middle Eastern Studies**,C.23,No:3,s.348 -362 ,Temmuz 1987.
- DANACIOĞLU,Esra,“Anadolu’da Birkaç Amerikalı Misyoner (1820-1850)”,**Toplumsal Tarih**,S.120,s.76-79,Aralık 2003.
- _____,“Oryantalizm ve Osmanlı’da Amerikan Misyonerleri”,**Toplumsal Tarih**,C.19,S.119,s.90-93,Kasım 2003.
- DEMİR YÜREK,Mehmet,“Lozan’dan Sonrası Kıbrıs’tan Türkiye’ye Göç”,**Toplumsal Tarih**,S.115,s.90-93,temmuz 2003.
- _____,“Belgeler ve Sözlü Tarih Çalışmaları Işığında Fetihten Günümüze Kıbrıs’ta Türk Varlığı”,**Toplumsal Tarih**,S.103,s.46-49, Temmuz 2002.
- DODD,Clement,“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Tarihi”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.19,s.905-912,2002,Çev.Nasuh Uslu.
- DURA,Cihan,“Türkiye’de Amerikancılık Nasıl Başladı”,**İleri**,S.21,s.168-186,Nisan-Mayıs- Haziran 2004.
- ERHAN,Çağrı,“Türkiye - ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi”,**21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, s.139-150,2004.
- _____,“Türk - Amerikan İlişkileri ve Kırılma Noktaları”,**2023**,S.28,s.4-20,2003.
- _____,“Türkiye - ABD İlişkilerine Genel Bir Bakış (1919-2002)”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.19,s.209-223,2002.
- _____,“ABD ve NATO’yla İlişkiler”,**Türk Dış Politikası:Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler,Yorumlar(C.1 1919-1980)**,s.522-715,2001.
- _____,“Osmanlı – Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler”,**Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç**,s.21-34,1999.
- ENGİN,Vahdettin,“Kıbrıs Nasıl İngiliz İdaresine Girdi?”,**Popüler Tarih**,S.47,s.48-53, Temmuz 2004.

- EROĞLU,Hamza,“Türkiye – ABD İkili İşbirliği Anlaşması”,**Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı**,C.1,s.23-58,1960.
- GAZİOĞLU,Ahmet,“Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kıbrıs”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.19,s.922-945,2002.
- _____,“Rum Mezalimi ve KKTC’ye Doğru”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.19,s.946-960,2002.
- GÖKTEPE,Cahit,“Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1959)”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.19,s.943-951,2002.
- _____,“Türkiye,İngiltere ve NATO(1959-1965)”,**Türkler Ansiklopedisi**,C.17,s.110-115,2002.
- GÖNLÜBOL,Mehmet,“A Short Appraisal Of The Foreign Policy Of The Foreign Policy Of The Turkish Republic (1923-1973)”,**Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı**,C.XIV,s.2-19,1976
- _____,“Türk - Amerikan İlişkilerinde Genel Bir Değerlendirme”,**Foreign Policy**,C.1,No.4,s.5-18,Aralık 1971.
- _____,“NATO and Turkey,An Overall Appraisal”,**Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı**,C.11,s.1-38,1971.
- _____ ve ÜLMAN,H.,“Türk Dış politikasının Yirmi Yılı,1947-1965”,**Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**,C.XXI.,No.1,s.143-182,1966.
- GÜRESİN,Cevat,“Karşılıklı Teklifler”,**Cumhuriyet**,20 Ağustos 1964.
- JACOUIDES,A.J.,“The Cyprus Problem and The United Nations”,**Cyprus Reviewed**,s.180-195,1995.
- KİRİŞÇİ,Kemal,“Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya”,**Avrasya Dosyası**,C.6,S.2,s.68-89,2000.
- KÖPRÜLÜ,Orhan,“Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri”,**Bellekten**,C.51,S.200,s.927-947,Ağustos 1987.
- KÖNİ,Hasan,“Yeni Uluslararası Düzendeki Türk - Amerikan İlişkileri”,**Yeni Türkiye**,No:3,s.75-87,1995.
- LANDAU, M.Jacob,“Johnson’s 1964 Letter To İnönü and The Grek Lobbying Of The White House”,**The Turkish Yearbook Of International Relations**,C.14,s.45-58,1979.
- MACAR,Elçin,“I.Savaşta Bir Amerikan Yardım Kuruluşunun Türkiye ve Yunanistan’daki Çalışmaları Ortadoğu Yardım Örgütü”,**Toplumsal Tarih**,S.120,s.45-58,Aralık 2003.
- ÖZGİRAY,Ahmet,“Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938)”,**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**,C.XV,S.43,s.55-73,Mart 1999.
- ÖZSOY,Ali,“Türkiye’ye Bir Numaralı Tehdit: Amerikan Tuzağı”,**İleri**,S.21,s.29-48,Nisan-Mayıs-Haziran 2004

- ÖZTOPRAK,İ.İzzet,“Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları”,**Belleten**,C.LXII,S.233,s.207-232,Nisan 1998.
- ÖZTUNCA, Bahattin,“Amerikalı İlk Oryantalist Ressam Kellogg (1814-1889)”,**Toplumsal Tarih**,C.19,S.119,s.94-97,Kasım 2003.
- SANDER,Oral,“Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”,**AÜSBF Dergisi**,C.XXXVII,No:3-4,s.105-115,1982.
- SOYSAL,İsmail,“Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri”,**Belleten**,Cilt.LXI,S.162,s.257-276,Nisan 1977.
- ŞİMŞİR,Bilal N.,“Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vasington Büyükelçiliği (1920-1927)”,**Belleten**,C.LXI,S.162,s.277-356,Nisan 1977.
- TOKER,Metin,“Aptal Dostu Olmaktansa”,**Akis**,12 Haziran 1964.
- _____,İsmet Paşa ile 4 Buhanlı Yıl”,**Milliyet**,7 Şubat 1969,s.5.
- TOPRAK,Zafer,“Türkiye’de Amerikan Üniversitesi Sorunu Demokrat Parti,Lozan ve Robert Kolej””,**Toplumsal Tarih**,S.120,s.92-97,Aralık 2003.
- TURGAY,A.Ü,“Otoman American Trade During the Nineteenth Century””,**Osmanlı Araştırmaları**,Cilt:III,s.189-246,1982.
- ÜLMAN,Hâluk,“NATO ve Türkiye””,**SBF Dergisi**,C.XXII,s.772-785,Aralık 1967.
- YILMAZ,Şuhnaz,“İki Dünya Savaşı Arasında Türk - Amerikan İlişkileri Korkunç Türk İmajı ile Mücadele””,**Toplumsal Tarih**,S.120,s.86-89,2003.

Resmî Belgeler:

- American Foreign Policy,Current Documents**(1963-1967),Washington DC,Department of State Publications.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi**(1960-1965),Ankara,Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni**,(1960-1970),Ankara,T.C.Dışişleri Bakanlığı.
- Foreign Relations of The Unites States**,(1960-1969),Washington ,D.C.,Department of State Publications.
- Keesing's Contemporary Archives**,(1960-1970),Keesing's Publications Limited of Bristol.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi** (1960-1970),Ankara,TBMM.
- Resmî Gazete** (1960 yılı)

Gazeteler:

- Cumhuriyet Gazetesi** (1959-1969 yılları)
- Hürriyet Gazetesi** (1959-1969 yılları ve 1997 yılı)
- Milliyet Gazetesi**(1959-1969 yılları)

Radikal Gazetesi (2002 yılı)

Sabah Gazetesi (1997 yılı)

Daily Express (1964 yılı)

Daily Herald (1963-1964 yılları)

Daily Mail (1963-1964 yılları)

Guardian (1964 yılı)

London Times (1964 yılı)

The Daily Express (1963 yılı)

The Daily Telegraph (1964 yılı)

The Sunday Times (1964 yılı)

The New York Times (1960 ve 1965 yılları)

Washington Post (1964 yılı)

Tezler:

ÇAKIRCA, E. Betül, 1946-1950 Arasında Türkiye ve ABD Yardımları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2001.

GEMUHLUOĞLU, M. Ali, Kıbrıs Sorunu (1960-1974), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1990.

GÜLŞEN, Ö., 1963 Kıbrıs Olayları ve Türk Kamuoyu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1990.

ÖZCAN, Altan, II. Dünya Savaşı Sonrası Türk-Amerikan İlişkilerine Uluslararası Sistemin Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2002.

PARLAK, Zafer, Yirminci Yüzyıl Amerikan Dış Politikası ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1998.

EKLER

EKLER DİZİNİ

EK-1 Londra-Zürih Antlaşmaları,19 Şubat 1959.....	157
EK-2 Cemal Gürsel-L.Johnson Mektuplaşması,25-26 Aralık 1963.....	175
EK-3 Johnson Mektubu, 5 Haziran 1964.....	177
EK-4 İnönü'nün Johnson'a Cevabı,13 Haziran 1964.....	181
EK-5 Gazete Kesitleri	
Hürriyet Gazetesi,6 Haziran 1964.....	190
Hürriyet Gazetesi,10 Haziran 1964.....	191
Hürriyet Gazetesi,12 Haziran 1964.....	192
Hürriyet Gazetesi,21 Haziran 1964.....	193
Hürriyet Gazetesi,25 Haziran 1964.....	194
Hürriyet Gazetesi,31 Temmuz 1964.....	195
Hürriyet Gazetesi ,29 Ağustos 1964.....	196
Hürriyet Gazetesi,30 Ağustos 1964.....	197
Hürriyet Gazetesi ,13 Ocak 1966.....	198
Hürriyet Gazetesi,16 Ocak 1966.....	199
Cumhuriyet Gazetesi,1 Nisan 1966.....	200
Cumhuriyet Gazetesi,4 Nisan 1967.....	201
Cumhuriyet Gazetesi,6 Nisan 1967.....	202

EK-1. Londra - Zürih Antlaşmaları**I**

**KIBRIS MESELESİNİN NİHAİ HAL TARZI HAKKINDA
ÜZERİNDE MUTABIK KALINAN TEMELİ
İZAH EDEN MUHTIRA***

Büyük Britanya ve Şimali İrlanda Birleşik Krallığının Başvekili, Yunanistan Krallığının Başvekili ve Türkiye Cumhuriyetinin Başvekili,

Kıbrıs'taki Rum Cemaati Temsilcisi ile Kıbrıs'taki Türk Cemaati Temsilcisinin işbu muhtıraya ekli vesikaları, Kıbrıs meselesinin nihai hal tarzı hakkında üzerine mutabık kalınan temel olarak kabul ettiklerine mütedair beyanatlarını kaydederek,

Kendi hükümetleri namına işbu muhtıraya ekli ve aşağıda listesi bulunan vesikaları, Kıbrıs meselesinin nihai hal tarzı hakkında üzerinde mutabık kalınan temel olarak kabul ederler.

Büyük Britanya ve Şimalî İrlanda Birleşik Krallığı Hükümeti namına	Yunanistan Krallığı Hükümeti namına	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına
---	--	--

HAROLD MACMILLAN K. KARAMANLIS A. MENDERES

Londra, 19 Şubat 1959

EKLI VESİKALARIN LİSTESİ

- A. Kıbrıs Cumhuriyetinin Esas Teşkilatı
- B. Kıbrıs Cumhuriyetiyle Yunanistan,Birleşik Krallık ve Türkiye arasında Teminat Antlaşması
- C. Kıbrıs Cumhuriyeti,Yunanistan ve Türkiye arasındaki İttifak Antlaşması
- D. Birleşik Krallık Hükümetinin 17 Şubat 1959 tarihinde yaptığı İttifak Antlaşması
- E. Teminat Antlaşmasına dercedilecek munzam madde
- F. Yunan ve Türk Hariciye Vekilleri tarafından, 17 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanat
- G. Kıbrıs'taki Rum Cemaati Temsilcisi tarafından 19 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanat.
- H. Kıbrıs'taki Türk Cemaati, Temsilcisi tarafından 19 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanat.
- İ. Kıbrıs'ta yeni anlaşmalar için hazırlanması hususunda , üzerinde mutabık kalınan tedbirler

II

(a)

KIBRIS CUMHURİYETİ ESAS TEŞKİLATI

1. Kıbrıs Devleti, Başkanlık rejimine müstenit bir Cumhuriyettir.Cumhurreisi Rum ve Reis Muavini Türk olup, Ada Rum ve Türk cemaatleri tarafından ayrı ayrı umumi rey ile seçilirler.

2. Kıbrıs Cumhuriyetinin resmi dilleri Rumca ve Türkçedir.Teşriî ve idarî muamele ve vesikalar iki resmî dilde yazılır ve neşredilirler:

3. Kıbrıs Cumhuriyetinin, Cumhurreisi ve Muavini tarafından müştereken seçilecek tarafsız renk ve şekilde bayrağı olacaktır.

Resmî makamlar ve cemaatler tatil günlerinde Kıbrıs bayrağı ile birlikte Türk ve Yunan bayraklarını çekmek selâhiyetini haiz olacaklardır.

Türk ve Rum cemaatleri Türk ve Yunan milli bayramlarını tes'it etme hakkına, malik olacaklardır.

4. Cumhurreisi ve Muavini beş senelik bir müddet için seçileceklerdir.

Cumhurreisi ve Muavini vazifeleri başında olmadıkları, vazifelerinin ifasına mani. Zuhur ettiğinde veya inhilâl vukuunda kendilerine Temsilciler Meclisinin aynı cemaate mensup Reis ve Reis Muavini vekâlet edecektir.

Cumhurreisliği ve Muavinliği inhilâl edince yeni Cumhurreisi ve Muavininin seçimi azami 45 gün zarfında yapılacaktır.

Cumhurreisi ve Muavini Teşkilatı Esasiye Kanununa sadık kalacaklarına ve riayet edeceklerine yemin etmeleri üzerine Temsilciler Meclisi, tarafından. Vazifeye başlattırılacaklardır. Temsilciler Meclisi bu maksatla teşkilinden 24 saat içinde içtima edecektir.

5. İcra salâhiyeti Cumhurreisi ve Muavini tarafından istimal edilecektir. Bu maksatla yedi Rum ve üç Türk vekilden müteharfi bir Vekiller Heyeti olacaktır. Cumhurreisi ve Muavini kendi cemaatlerine mensup Vekilleri inha ve müştereken imza edecekleri bir kararname ile tayin edeceklerdir..

Vekiller, Temsilciler Meclisi dışından tayin olunabilirler:

Vekiller Heyeti kararları mutlak. Ekseriyetle alınacaktır.

Bu şekilde alınan kararlar Cumhurreisi ve Muavini tarafından Resmi Gazetede neşredilmek suretiyle derhal ilan edilecektir.

Bununla beraber, Cumhurreisi ve Muavini Temsilciler Meclisinin kabul ettiği kanun ve kararlara karşı malik oldukları kat'i veto ve iade haklarına aynı şartlar ile Vekiller Heyeti kararlarına karşı da malik olacaklardır.

6. Teşriî salâhiyet, Rum cemaati için % 70, Türk cemaati için % 30 olmak üzere, istatistik malûmatından müstakil olarak tespit edilmiş bir nisbette her cemaat tarafından ayrı olarak umumî reyle beş senelik bir müddet için seçilmiş bir Temsilciler Meclisi tarafından istimal edilecektir. (Temsilciler Meclisinin âza sayısı

cemaatler tarafından müştereken tesbit olunacaktır.)

Temsilciler Meclisi, Cemaat Meclislerinin salâhiyetlerine sarahaten mahfuz tutulmuşların dışında kalan diğer bütün işler hakkında salâhiyetli olacaktır. Salâhiyet ihtilâfı çıktığında, bu ihtilâfı Cumhurreisi ve Muavini tarafından müştereken tayin edilecek bir Rum, bir Türk ve bir tarafsız Hâkimden müteşekkil Yüksek Anayasa Mahkemesi hal edecektir. Mahkemeye tarafsız. Hâkim riyaset edecektir.

7. Temsilciler Meclisinin kanun ve kararları içtimada hazır bulunan âzaların bâsit ekseriyeti ile kabul edilecektir. Kanun ve kararlar, aşağıda 9'uncu noktada derpiş olduğu gibi yeniden tetkik için Cumhurreisi veya Muavini tarafından iade olunmadıkları takdirde 15 gün içinde neşredileceklerdir.

Teşkilâtı Esasiye Kanunu, esas maddeleri müstesna, Temsilciler Meclisinin Rum ve Türk azâlarının ayrı ayrı üçte iki ekseriyeti ile tadil olunabilecektir.

Seçim Kanununun tadilâtı ve Belediyeler Kanununun ve vergi veya resim ihdas eden her kanunun kabulü Temsilciler Meclisinin reye iştirâk eden Rum ve Türk azâlarının ayrı ayrı hesap edilecek basit bir ekseriyeti ile olabilecektir.

Cumhurreisi ve Muavini Bütçe Kanunu hakkında, bunu tefrik edici telâkki ettikleri takdirde Temsilciler Meclisine iade etmek haklarını kullanabilirler. Temsilciler Meclisi kararında ısrar ederse Cumhurreisi ve Muavini Yüksek Anayasa Mahkemesine müracaat hakkını haiz olacaklardır.

8. Cumhurreisi ve Muavini Kıbrıs Cumhuriyetinin Yunanistan ve Türkiye'nin her ikisinin taraf oldukları milletlerarası teşkilatlara ve ittifak anlaşmalarına iştiraki müstesna, harici işlere dair ve ek 1'de tayin edildiği şekilde Savunma ve Emniyete dair bütün kanun ve kararlar hakkında münferiden veya müştereken kat'î veto hakkını haiz olacaklardır.)

9. Cumhurreisi ve Muavini bütün kanun ve kararlar hakkında yeniden tetkik için azami 15 gün içinde Temsilciler Meclisine göndermek üzere münferiden ve müştereken iade hakkına malik olacaklardır.

Temsilciler Meclisi bu suretle iade edilen mevzu hakkında 15 günlük bir müddet zarfında karar verecektir. Temsilciler Meclisi kararında ısrar ederse, Cumhurreisi ve Muavini bahis mevzuu kanun veya kararı, kanun ve kararların ilân

edilmesi için tayin edilmiş müddetler içinde ilan edeceklerdir.

Cumhurreisi veya Muavininin cemaatlerden birisi hakkında tefrik edici mahiyette gördüğü kanun ve kararlar Yüksek Anayasa Mahkemesine verilecektir. Mahkeme bu kanun veya kararları nakz, tasdik veya tamamen veya kısmen yeniden tetkikleri için Temsilciler Meclisine iade edebilir. Bu kanun ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesi veya iade halinde Temsilciler Meclisi tarafından bir karar verilinceye kadar tatbik kabiliyetini haiz olmayacaklardır.

10. Her cemaatin kendisi tarafından tespit edilecek sayıda temsilciden mürekkep cemaat meclisi olacaktır.

Cemaat Meclisleri cemaat ihtiyaçlarını ve murakabeleri kendilerine ait müessese ve cemiyetlerin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi cemaat fertlerini vergi ve tekâlîfe tâbi kılmak hakkını haiz olacaklardır.

Cemaat Meclisleri bütün dinî, eğitim, kültürel ve öğretim ile ahvali şahsiyeye müteallik olan bütün hususlarda salâhiyetli olacaklardır. Cemaat Meclisleri cemaatlerden birinin refahını arttırmak gayesiyle kurulan tesis, hayır ve spor işleri ve cemiyetleri, istihsal ve istihlâk kooperatifleri veya kredi müesseseleri gibi münhasıran cemaate ait mahiyette menfaat ve müesseselere mütedair işler hakkında da salâhiyetli olacaklardır. (Tabî ki, işbu fıkranın ihtiva ettiği hükümler halk arzu ettiği takdirde muhtelif ve müşterek müesseselerin kurulmasına mani olacak şekilde tefsir edilemeyeceklerdir.)

Cumhuriyet Kanunları ile idare olunacak bu istihsal ve istihlâk kooperatifleri veya kredi müesseseleri murakabeleri bakımından Cemaat Meclislerinin salâhiyetlerine tabi olacaklardır. Cemaat Meclisleri, sadece bir cemaat tarafından teşkil olunan belediyelerin takip edilen gayelerin tahakkukunu temine de salâhiyetli olacaklardır. Cumhuriyet kanunlarına tâbi olacak bu belediyeler faaliyetleri bakımından Cemaat Meclisleri tarafından murakabe edileceklerdir.

Merkezî idare mer'î mevzuat mucubince yukarıdaki iki fıkrada zikredilen müessese, tesis veya belediyeleri murakabe etmek istediği takdirde bu murakabe bahis konusu müessese, tesis veya belediyenin cemaatine mensup memurlar tarafından yapılacaktır.

11. İdare % 70 Rum ve % 30 Türk, nisbetinde müteşekkil olacaktır.

Tabii ki, bu adedi, tevzi idarenin bütün kademelerinin derecelerinde mümkün olduğu nisbette tatbik edilecektir.

İki cemaatten birinin yüzde yüz nisbetine yaklaşan bir ekseriyetinin bulunduğu bölge veya mahallerde merkezi idareye tabi mahalli idarelerin organları münhasıran bu cemaate mensup memurlardan müteşekkil olacaktır.

12. Cumhuriyet Müdde-i Umumiyesinin, Umumî Müfettişin, Baş Muhasibin ve Emisyon Bankası Umum Müdürünün Muavinleri.Şeflerinin mensup olduğu cemaatten olmayacaklardır.Bu memuriyetlere tayinler Cumhurreisi ve Muavini tarafından müştereken yapılacaktır.

13. Silâhlı kuvvetlerin, jandarma ve polis kuvvetlerinin kumandan ve muavinleri Cumhurreisi ve Muavini tarafından müştereken tayin olunacaklardır.Kumandanlardan birisi Türk olacaktır ve kumanda muavinleri aynı cemaate mensup olmayacaklardır.

14. Mecburi askerlik hizmeti ancak Cumhurreisi ve Muavininin mutabakatı ile ihdas edilebilir.

Kıbrıs'ın % 60'ı Rum, % 40'ı Türk'ten müteşekkil ikibin kişilik bir ordusu olacaktır,

Emniyet (jandarma ve polis) kuvvetlerinin, Cumhurreisi ve Muavininin müşterek mutabakatı ile eksiltip arttırılabilecek ikibin kişilik bir birliği olacaktır.Emniyet kuvvetleri %70 Rum ve % 30 Türk'ten müteşekkil olacaktır. Bununla beraber, yardımcı polis müstesna, halen polis kuvvetlerinde müstahdem Türkleri işlerinden çıkarmamak maksadiyle bu nisbet Türkler için ilk devrede azami % 40'a yükseltilebilecektir.(ve netice itibariyle Rumlar için % 60'a inecektir.)

15. Cumhuriyet ülkesinin yalnız bir cemaat fertlerinin yüzde yüzüne yaklaşan bir nisbetinin oturduğu bölgelerde bulunan kuvvetler bu cemaate mensup olacaktır.

16. Cumhurreisi ve Muavini tarafından, müştereken tayin edilerek iki Rum, bir Türk ve bir tarafsızdan müteşekkil bir Yüksek Mahkeme kurulacaktır.

Tarafsız Hâkim mahkemeye riyaset edecek ve iki reye malik olacaktır.

Bu mahkeme, Hâkimler Yüksek Şûrası (hâkimlerin tayini,terfileri v.s.) vazifesini de görecektir.

17. Dâvalı ve dâvacısı aynı cemaate mensup hukuk dâvaları, bu cemaate mensup hakimlerden müteşekkil bir mahkeme tarafından rüyet edilecektir.Dâvalı ve dâvacı ayrı cemaatlere mensup iseler mahkeme muhtelit olacak ve terekkübü Yüksek Mahkeme tarafından tesbit edilecektir.

Onuncu nokta mucibince Cemaat Meclisi salâhiyetlerine tâbi tutulmuş ahvali şahsiye ve dini işlere ait hukuk dâvalarını rüyet eden mahkemeler münhasıran ilgili cemaate mensup hâkimlerden müteşekkil olacaktır.Bu mahkemelerin terekküp ve salâhiyetleri Cemaat Meclisi tarafından kabul edilmiş kanuna göre tayin edilecek ve bunlar Cemaat Meclisinin kabul ettiği mevzuatı tatbik edeceklerdir.

Ceza dâvalarında mahkeme suçlunun cemaatine mensup hakimlerden müteşekkil olacaktır.Mağdur başka bir cemaate mensup ise mahkeme muhtelit olacak ve terekkübü Yüksek Mahkeme tarafından tesbit edilecektir.

18. Cumhurresi ve Muavini ayrı ayrı kendi cemaatlerine mensup ölüm cezası mahkûmlarına hususî af bahşetmek salâhiyetini haizdirler.Suçlu ve mağdurun ayrı ayrı cemaatlere mensup olduğu hallerde ,hususî af hakkı Cumhurresi ve Muavini tarafından müştereken istimal edilecektir.Anlaşmazlık halinde af lehindeki reye itibar olunacaktır.Af halinde ölüm cezası müebbet,hapis cezasına tahvil olunacaktır.

19. Ziraî reformlarda, topraklar ancak arazisi istimlâk edilmiş malikin ait olduğu cemaate mensup şahıslara tevzi edilebilecektir.

Devlet ve belediyeler tarafından yapılacak istimlâkler ancak tam ve adil bir tazminat mukabilinde yapılabilir.İhtilaf halinde, tazminat mahkemeler tarafından tesbit edilecektir.Mahkemeye müracaat icrayı durduracaktır.İstimlâk edilmiş gayrimenkul ancak istimlâk gayesine uygun bir şekilde kullanılabilir.Aksi halde bu gayrimenkul sahiplerine iade edilecektir.

20. Kıbrıs'ın en büyük beş şehrinde bu şehirlerde oturan Türkler tarafında belediyeler kurulacaktır.

Bununla beraber:

a) Bu şehirlerin her birinde müştereken yapılacak işlerin icrasını temin edecek bir koordinasyon komisyonu kurulacak ve bu komisyon işbirliğini icap ettiren mevzular ile meşgul olacaktır. Bu komisyonlar Rum belediyeleri tarafından seçilen iki, Türk belediyeleri tarafından seçilen iki âza ve iki belediye başkanı tarafından müştereken seçilecek bir reisten müteşekkil olacaktır.

b) Cumhurreisi ve Muavini dört sene hitamında en büyük beş şehirde ayrılmış, bulunan belediyelerin bu suretle devam edip etmeyeceği hususunu tetkik edeceklerdir.

Diğer mahallelere gelince, buralar belediyelerin mümkün olduğu kadar iki cemaatin nisbî temsilcileri esasına göre teşkili için hususi hükümler ısdar edilecektir.

21. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yeni Kıbrıs Devletinin istiklâlini, ülke bütünlüğünü. Ve Teşkilâtı Esasiyesini garanti edecek bir andlaşma akdedilecektir. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir askeri ittifak andlaşması da akdedilecektir. Bu iki andlaşma Teşkilatı Esasiye hükmünde olacaktır (Bu sonuncu fıkra Teşkilâtı Esasiye'ye esas madde olarak derc edilecektir.)

22. Kıbrıs'ın herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmesinin veya taksime müncer olacak istiklalinin men'j kabul edilecektir.

23. Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye mahiyeti ne olursa olsun her türlü anlaşmalar için en ziyade harfiye müsaade millet şartını tanıyacaktır.

Bu hüküm, Kıbrıs Cumhuriyeti ile İngiltere arasında İngiltere'ye taşınacak askeri üs ve kolaylıklar hakkındaki andlaşmalara şâmil değildir.

24. Yunan ve Türk Hükümetleri kendi cemaatlerine ait eğitim, kültür ve spor müesseselerine ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkını haiz olacaklardır.

Cemaatlerden birisinin bu müesseselerin faaliyeti için lüzumlu sayıda öğretmen, profesör veya din adamına malik olmadığı kanaatinde olduğu hallerde de Yunan ve Türk Hükümetleri kendi cemaatlerinin bu ihtiyaçlarını tam ,lüzumu kadar temin edebileceklerdir.

25. Müteakip Vekâletlerden biri, yani Hariciye, Milli Müdafaa, Maliye

Vekâletlerinden birisi bir Türk'e tevdi edilecektir. Cumhurreisi ve Muavini mutabık kalırlarsa bu sistemin yerine bir münavebe. Sistemi ikame edebileceklerdir.

26. Antlaşmaların imzası ile vücut bulacak olan yeni devlet mümkün olan sür'atle ve bu antlaşmaların imzasından sonra, üç ayı aşmayan bir müddet zarfında kurulacaktır.

27. Yukarıda zikredilen bütün noktalar Kıbrıs Teşkilâtı Esasiyesinin esas maddeleri telakki olunacaktır.

EK: 1

A

Esas Teşkilâtın sekizinci noktası gereğince vetoya tâbi Müdafaa meseleleri şunlardır:

- a) Silahlı kuvvetlerin tertip ve sayısı ve bunlara ait tahsisat.
- b) Kadro tayinleri ve terfiler.
- c) Harp malzemesi ve her türlü patlayıcı maddelerin ithali.
- d) Müttefik memleketlere üs ve diğer kolaylıklar terki.

Vetoya tabi emniyet meseleleri şunlardır:

- a) Kadro tayin ve terfileri.
- b) Kuvvetlerin tevzii ve bulunacakları mahaller,
- c) İstisnai tedbirler ve örfi idare.
- d) Polis kanunları.

(Bütün istisnaî tedbir ve kararların vetoya tabi olduğu, fakat polis ve jandarmanın normal faaliyeti ile ilgili olanların tâbi olmadığı tasrih edilmiştir.)

(b)

GARANTİ ANTLAŞMASI

Bir taraftan

Kıbrıs Cumhuriyeti,

Diğer taraftan Yunanistan, İngiltere ve Türkiye,

1- Teşkilâtı Esasiyenin esas maddeleri ile kurulan ve idare edilen Kıbrıs Cumhuriyetinin istiklalinin ülke bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınması ve idamesinin müşterek menfaatleri iktizasından olduğunu mülahaza ederek;

2- Mezkûr Teşkilâtı Esasiye ile ihdas edilmiş duruma riayeti temin etmek hususunda işbirliği yapmak arzusu ile aşağıdaki hükümler hakkında mutabık kalmışlardır:

MADDE – 1

Kıbrıs Cumhuriyeti istiklâlini, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini idame ve Teşkilâtı Esasiyesine riayeti temin etmeği taahhüt eder.

Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile hiçbir siyasi veya ekonomik birleşmeğe tamamen veya kısmen iştirâk etmeme vecibesini harfiye eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, bu bakımdan gerek birleşme gerekse taksimi doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik edecek bütün faaliyetlerin memnu olduğunu beyan eder.

MADDE-2

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyetinin 1'nci maddede tespit edilen taahhütlerini kaydederek Kıbrıs Cumhuriyetinin istiklâlini ülke bütünlüğünü ve güvenliğini ve Teşkilâtı Esasiyenin esas maddeleri ile tesis edilmiş durumu tanırlar ve garanti ederler.

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyetinin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini gerekse Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik etmek gayesi güden bütün faaliyetleri kendilerine taallûk ettiği

nispette men etme vecibesini de deruhte ederler.

MADDE-3

İşbu Andlaşma hükümlerinin ihlali halinde Yunanistan, İngiltere ve Türkiye bu hükümlere riayeti temin için lüzumlu teşebbüslerin yapılması ve tedbirlerin alınması maksadile aralarında istişarede bulunmağı vaad ederler.

Garanti veren üç devletten her biri, müştereken veya iştişare ederek hareket etmek mümkün olamadığı takdirde işbu andlaşmanın tesis ettiği durumu münhasıran yeniden tesis etmek gayesi ile hareket etmek hakkını mahfuz tutar.

MADDE-4

İşbu Andlaşma imza edildiği gün meriyete girecektir. Yüksek Ākit Taraflar Birleşmiş Milletler Andlaşmasınının 102'nci maddesinin hükümlerine uygun olarak işbu Andlaşmayı Birleşmiş Milletler Sekreterliğine mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda tescil ettirmeğı deruhte ederler.

(c)

KIBRIS CUMHURİYETİ, YUNANİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDA İTTİFAK ANDLAŞMASI

1- Kıbrıs Cumhuriyeti Yunanistan ve Türkiye müşterek müdafaaları için işbirliği yapacaklar ve bu Andlaşma ile bu müdafaanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında birbirleri ile istişare etmeğı taahhüt ederler.

2- Yüksek Ākit Taraflar Kıbrıs Cumhuriyetinin istiklâl ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolayısıyla tevcih edilen herhangi taarruz veya tecavüzlere karşı koymağı taahhüt ederler.

3- Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda zikredilen gayenin tahakkuku maksadı ile Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Genel Karargah tesis edilecektir.

4- Yukarıdaki maddede zikredilen Genel Karargâha Yunanistan 950 kişilik

bir subay,astsubay ve er birliği ile, Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile iştirak edeceklerdir. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurreisi ve Muavini Yunan ve Türk birliklerinin artırılma veya azaltılmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden müştereken talep edebileceklerdir.

5- Yukarıda zikri geçen Yunan ve Türk subayları Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun tlim ve terbiyesini temin edeceklerdir.

6- Üç Genel Kararghın kumandanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin. Ve Kıbrıs Cumhuriyetinin Cumhurreisi ve Muavininin tayin edeceği Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir sene müddetle sıra ile deruhte edilecektir.

III

BİRLEŞİK KRALLIK HÜKÜMETİNİN BEYANI

Büyük, Britanya, Őimalı İrlanda Birleşik Krallığı Hükümeti, Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulması hakkında Yunanistan ve Türkiye Hükümetleri Reislerinin 11 Şubat 1959'da Zürih'te tanzim ve tasvip ettikleri Kıbrıs Cumhuriyetinin Esas Teşkilatını, Garanti Antlaşmasını ve İttifak Antlaşmasını ihtiva eden vesikaları tetkik ederek ve Londra'da 11 ilâ 16 Şubat 1959 tarihlerinde Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık,Hariciye Vekilleri arasında yapılan istişareleri nazara alarak beyan ederler:

A- Aşağıda B kısmında yazılı taleplerin kabulü Şartı ile Yunanistan ve Türkiye Hükümet Reisleri tarafından tasvip edilen vesikaları Kıbrıs meselesinin nihai hal tarzı hakkında mutabık kalınmış temel olarak kabul eder.

B- İngiltere'nin tam hakimiyeti altında kalacak,

(a) Akrotiri –Episkopi – Paramali, ve; .

(b) Dhiketia – Pergamos – Ayios – Nikolaos – Ksilofağu iki bölge müstesna, Kıbrıs Adası üstündeki hakimiyetini Kıbrıs Cumhuriyetine aşağıdaki Şartlar ile devre amadedir:

(1) Yukarıdaki zikredilen iki bölgenin askeri üs olarak fiilen kullanılmasını mümkün kılmak için lüzumlu olan ezcümle ilişik ekte yazılı haklar dahil bütün hakların Birleşik Krallık Hükümetine sağlanması ve İngiliz hakimiyeti altında kalan bölgelerin bütünlüğü ve Birleşik Krallığın yukarıda atıfta bulunan hakları istimali ve bunlardan istifadesi hakkında Yunanistan, Türkiye ve , Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından yeter teminat verilmesi;

(2) Aşağıdaki hususlar hakkında anlaşma ile tedbir alınması.

(I) Kıbrıs'taki muhtelif cemaatlerin esas. İnsan haklarının himayesi

(II) Kıbrıs'taki âmme idaresi mensuplarının menfaatlerinin himayesi;

(III) Hal suretinin tesir ettiği şahısların tâbiyetlerinin tayini; .

(IV) Kıbrıs Cumhuriyetinin, şimdiki Kıbrıs Hükümetinin taleplerinin tesviyesi dahil, ilgili vecibelerini deruhte etmesi. .

C – Birleşik Krallık Hükümeti, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunan Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti arasında yapılacak ittifak Antlaşması tasarısını memnuniyetle karşılar ve Kıbrıs'ın müşterek savunmasında buna. Taraf Devletler ile işbirliği yapacaktır.

D – Kıbrıs Cumhuriyetinin Teşkilatı Esasiyesinin meriyete konması ve ilgili tarafların lüzumlu vesikaları resmen imzalamaları mümkün olduğu kadar erken bir tarihte vuku bulacak ve bu tarihte hakimiyeti Kıbrıs Cumhuriyetine devir edilecektir.

SELWYN LLOYD.

ALAN LENNOX-BOYD.

EK (Teminat Antlaşmasına Eklenecek Madde)

İngiliz hakimiyeti altında kalacak bölgeler dolayısıyla aşağıdaki hakların tanınması gerekecektir:

(a) Askeri ve diğer tesisleri muhtevi mevcut küçük mevkileri tahditsiz ve müdahale olmaksızın kullanmağa ve bu mevkiler içinde, muhafaza ve müdafaa ve Birleşik Krallık Hükümeti tarafından müsaade edilmeyen herkesi tard hakkı dahil olmak üzere tam kontrol istimaline devam etmek;

(b) Yukarıda zikredilen bölge ve mevkiler arasında personelin ve her türlü levazım, buralara ve buralardan nakil için yol, liman ve diğer kolaylıkları serbestçe kullanmak;

(c) Magosa'daki muayyen liman kolaylıklarını kullanmağa devam etmek,

(d) (Su, telefon, telgraf, elektrik kuvveti vesaire gibi) âmme hizmetlerinden istifade etmek;

(e) Askerlerin talimi için tespit edilecek bazı yerleri kullanmak;

(f) Lefkoşe Hava Meydanını, meydanda veya meydana bağlı lüzumlu bütün bina ve kolaylıkları, İngiliz Askeri uçaklarının sulh ve harpte hareketi için hava trafiği üzerinde lüzumlu hareket kontrolünün icrası dahil olmak üzere, İngiliz makamlarının lüzumlu gördüğü herhangi bir nispette kullanmak.:

(g) Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesi üzerinde tahditsiz uçmak;

(h) Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ika edilmiş bazı suçlar bakımından İngiliz kuvvetleri hakkında Kuzey Atlantik Antlaşmasında taraf devletlerin kuvvetleri statüsüne ait Antlaşmanın VII'nci maddesinde derpiş edilen ile mukayese edilebilir nisbette kaza hakkı istimal etmek,

(i) Bölge ve mevkilerde Kıbrıs'ın diğer kısımlarından gelen işçileri serbestçe istihdam etmek;

(j) Birleşik Krallığın Kıbrıs'taki üs bölgelerini ve tesislerini müessir bir şekilde kullanmak için teknik bakımdan zaman zaman lüzumlu telakki edebileceği bütün ilave küçük mevkileri ve ilave hakları kullanmağı Kıbrıs Cumhuriyet Hükümeti ile istişareden sonra elde etmek.

IV**GARANTİ ANTLAŞMASINA DERÇ EDİLECEK EK MADDE**

Yunanistan Krallığı, Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs Cumhuriyetinin ihdasını müteakip Birleşik Krallığın hakimiyeti altında kalacak olan bölgelerin bütünlüğüne riayet etmeği deruhte ederler ve Birleşik Krallık tarafından yapılan beyanata tevfikan Kıbrıs Cumhuriyetince Birleşik Krallığa sağlanacak hakların Birleşik Krallık tarafından istimal ve istifadesini garanti altına alırlar.

V**YUNAN VE TÜRK HARİCİYE VEKİLLERİ TARAFINDAN****YAPILAN BEYANAT**

Birleşik Krallık Hükümeti tarafından 17 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanatu mütalâa etmiş bulunan Yunanistan ve Türkiye Hariciye Vekilleri, bu beyanatu, 1 Şubat 1959 tarihinde Zürich'te Yunan ve Türk Hükümet Reisleri tarafından tasvip edilen . vesikalarla- birlikte, Kıbrıs meselesinin nihai hal tarzı hakkında üzerinde mutabık kalınan temel olarak kabul ederler.

E. AVEROFF-TOSSIZZA

FATİN R. ZORLU

VI**BAŞPİSKOPOS MAKARİOS TARAFINDAN****YAPILAN BEYANAT**

Kıbrıs'taki Rum Cemaatini temsil eden Başpiskopos Makarios, Yunanistan ve Türkiye Hükümet Reisleri tarafından 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te tanzim edilip tasvip edilen Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına müteallik vesikaları ve Birleşik Krallığı Hükümeti ile Yunanistan ve Türkiye Hariciye Vekilleri tarafından 17 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanları tetkik ederek bu vesikaları ve beyanları Kıbrıs meselesinin nihai hal tarzı hakkında üzerinde mutabık kalınan temel olarak kabul ettiğini beyan eder.

Başpiskopos MAKARİOS

VII**DR. KÜÇÜK TARAFINDAN YAPILAN BEYANAT**

Kıbrıs'taki Türk Cemaatini temsil eden Dr. Küçük, Yunanistan ve Türkiye Hükümeti Reisleri tarafından Zürih'te 11 Şubat 1959 tarihinde tanzim edilip tasvip edilen Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına müteallik vesikaları ve Birleşik Krallığı Hükümeti ile Yunanistan ve Türkiye Hariciye Vekilleri tarafından 17 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanları tetkik ederek bu vesikaları ve beyanları Kıbrıs meselesinin nihai hat tarzı hakkında üzerinde mutabık kalınan temel olarak kabul ettiğini beyan eder.

F. KÜÇÜK

VIII

KIBRIS'TA YENİ ANLAŞMALAR HAZIRLANMASI HUSUSUNDA ÜZERİNDE MUTABİK KALINAN TEDBİRLER

1- Konferansa iştirak eden bütün taraflar mümkün olduğu kadar yakın bir tarihte ve her halükârda bugünkü (19 Şubat 1959) tarihten itibaren on. İki ayı tecavüz etmeyecek bir devre içinde (Reisicumhur, Reisicumhur Muavini ve üç Meclisin intihabı dahil) Teşkilatı Esasiyeyi ve antlaşmaları tamamen tatbik etmek hedefini kuvvetle desteklemektedirler. Kıbrıs'ta hakimiyetin devrine matûf tedbirlerin ittihazına derhal başlanılacaktır. .

2- Bu tedbirlerden ilki olarak derhal aşağıdaki organların ihdasına tevessül edilecektir:

(a) Kıbrıs'ta Müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti için Zürih Konferansında kabul edilen esas teşkilatı intiva edecek bir Teşkilatı Esasiye tasarısını hazırlamak vazifesi ile mükellef bir muhtelit komisyon, Zürih Konferansının vesikalarında münderiç noktaları nazara alacak, bunlara harfiyen riayet ederek ve mezkur vesikalarda tespit edilen esaslara tevfikan vazifesini yerine getirecek olan bu komisyon, Yunan ve Türk Hariciye Vekillerinin tayin edecekleri hukuk müşaviri ile birlikte Kıbrıs Rum Cemaati ve

Kıbrıs Türk Cemaatinin birer temsilcileri ve Yunanistan Hükümetinin tayin edeceği bir temsilci ile Türk Hükümetinin tayin edeceği bir temsilciden mürekkep olacaktır.

(b) Salâhiyetlerin müstakil Kıbrıs Cumhuriyetine devrinin hazırlanması maksadile Kıbrıs'taki Hükümet mekanizmasının ayarlanması ve yeniden teşkilatlandırılması için planların tertibi vazifesiyle mükellef Kıbrıs'ta bir Geçici Komite. Bu Komite Kıbrıs Valisi, Rum Cemaatinin baş temsilcisi, Türk Cemaatinin baş temsilcisi ile her iki baş temsilci ile istişareden sonra ve Esas Teşkilatın 5'nci noktasına mugayir olmayacak şekilde Vali tarafından tayin edilecek sair Rum ve Türk Kıbrıslılardan mürekkep olacaktır;

(c) Londra'da, Londra Konferansı mukarreratını tatbike koymağa matuf nihai

antlaşmaları hazırlamak vasıtası ile mükellef Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallığın birer temsilciler ile Kıbrıs'taki Rum ve Türk cemaatlerinin birer temsilcisinden mürekkep bir muhtelit komite. Bu komite, ezcümle, Kıbrıs'ta bazı bölgelerin İngiliz hakimiyeti altında kalması, Müstakil Kıbrıs Cumhuriyetinde Birleşik Krallık Hükümetine bazı, müteferrik haklar ve kolaylıklar tanınması, tabiiyet meseleleri, bugünkü Kıbrıs Hükümetinin vecibelerine tatbik edilecek usul ve müstakil bir Kıbrıs Cumhuriyetinin tesisinden mütevellit mali ve iktisadi meselelere müteallik mevzuular hakkında, Hükümetlere arz edilmek üzere tasarılar hazırlayacaktır.

3- Vali, iki baş temsilci ile istişareden sonra, Geçici Komitenin münferit azalarını Hükümetin muayyen daireleri ve vazifeleri ile ilgili olarak bazı hususi mesuliyetler deruhte etmeğe davet edecektir. Mümkün olduğu kadar erken tevessül'edilecek olan bu muamelenin şumulü genişletilecektir.

4 – Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ittifak Antlaşmasınının 4'üncü maddesinde mezkur karargâh, Kıbrıs Cumhuriyetinin silahlı kuvvetlerinin talimini derhal deruhte edecek olan mahdut sayıda subaylardan mürekkep olmak üzere, yukarıdaki 2 (a) sayılı paragrafta zikri geçen Komisyonun vazifesinin nihayete ermesinden 3 ay sonra kurulacaktır. Yunan ve Türk Birlikleri, hakimiyetin Cumhuriyete devri tarihinde Kıbrıs Cumhuriyetinin ülkesine gireceklerdir.

*Conference On Cyprus, Her Majesty's Stationery Office, London 1958

EK-2. 25-26 Aralık 1963 Cemal Gürsel-L.Johnson Mektuplaşması

December 25, 1963

The President

White House

In Cyprus unleashed Greek Cypriot terrorists helped by the regular law forces composed of their kinsmen are perpetrating in the execution of a prearranged plan atrocities towards Turks of Cyprus without discrimination for women or children. This barbaric assault which continued with ever-increasing intensity on the Turkish community since Friday evening, December 21st, to the dimensions of acts of genocide aiming at the annihilation of the Turkish Cypriots. The appeals made unilaterally by us or jointly undertaken by the signatories of the Cyprus Agreements with a view to stopping this massacre proved of no avail. The latest action by issuing a joint statement by the three guaranteeing powers-Turkey, the United Kingdom, and Greece - has not been heeded by the Greek Cypriots and, therefore, did not bring about a change in the deplorable situation. I wish to bring to your high knowledge these dastardly acts of massacre undertakings by the Greeks of Cyprus in this Twentieth Century where human rights and freedoms are enshrined in the most solemn universal documents and ask you most earnestly to do all in your power in order that this bloodshed be stopped forthwith.

Cemal Gürsel

President of the Republic to Turkey

December 26, 1963

Dear General Gürsel: I have received your telegram dated December 25 on the tragic events occurring in Cyprus. I, too, am deeply concerned, and have sent the following message to President Makarios and Vice President Kutchuk. This message, I assure you, represents my heartfelt feelings.

You may be sure that I will continue to do everything i can to support any and all actions proposed by the three guarantor powers which offer any reasonable hope of assisting in a peaceful solution.

Sincerely,

Lyndon B.johnson

(Başkan Johnson'ın Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr.Fazıl Küçük'e gönderdiği mesajlar)*

Dear Friends: My Christmas holiday hours, and those of my fellow Americans, are saddened by the thought that Cypriots of both communities whose hands I have pressed less than eighteen months ago are killing and wounding one another. I will not presume to judge the root causes, or rights and wrongs as between Cypriots of the two communnities.This is, in any cage, inappropriate when innocent human lives are at stake.

I cannot believe that you and your fellow Cypriots will spare any efforts, any sacrifice, to end this terrible fraternal strife. I hope and trust that tomorrow will find all Cypriots living at peace with one another and with the three nations which have special treaty responsibilities for the security of Cyprus.

Sincerely,

Lyndon B.Johnson

*Department of State Bulletin, Vol.L,No.1282, January 20, 1964,P.90.

EK-3. Johnson Mektubu

**A.B.D. BAŞKANI LYNDON B.JOHNSON'IN
TÜRKİYE BAŞBAKANI İSMET İNÖNÜ'YE MEKTUBU**

5 Haziran 1964

Sayın Bay Başbakan,

Türkiye Hükümetinin, Kıbrıs'ın bir kısmını askeri kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmaya karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasile sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi surette endişeye sevketmektedir.En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler tevlit edebilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum. Büyükelçi Hare, görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı bir kaç saat tehir etmiş olduğunuzu bana bildirdi.

Yıllar boyunca Türkiye'yi en sağlam şekilde desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefikin, bu şekilde neticeleri olan tek taraflı bir kararla karşı karşıya bırakılmasının, Hükümetiniz bakımından doğru olduğuna hakikaten inanıp inanmadığınızı sizden sorarım. Binaenaleyh, böyle bir harekete tevessül etmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim.

1960 tarihli Garanti Andlaşması ahkâmı gereğince böyle bir müdahalenin caiz olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaindayım.Bununla beraber, Türkiye'nin mutasavver müdahalesinin, Garanti Andlaşması tarafından sarahaten menedilen bir hal sureti olan taksimi gerçekleştirme gayesine matuf olacağı yolundaki anlayışımıza dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca, söz konusu Andlaşma, teminatçı Devletler arasında istişareyi gerektirmektedir. Birleşik Amerika, bu durumda, bilcümle istişare imkanlarının hiçbir şekilde tüketilmediği ve dolayısıyla, tek taraflı harekete geçme hakkının henüz kabili istimal olmadığı kanaatindedir.

Diğer taraftan, Bay Başbakan, NATO vecibelerine de dikkat nazarinızı celbetmek mecburiyetindeyim. Kıbrıs'a vaki olacak Türk müdahalesinin, Türk-Yunan kuvvetleri arasında askeri bir çatışmaya müncer olacağı hususunda zihninizde en ufak bir tereddüt olmamalıdır. Dışişleri Bakanı Rusk Lahey'de yapılan son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbin "kelimenin tam manasıyla düşünülemez" olarak telakki edilmesi gerektiğini beyan etmişti. NATO'ya iltihak, esası icabı olarak, NATO memleketlerinin birbirleriyle harp etmeyeceklerini kabul etmek demektir. Almanya ve Fransa, NATO'da müttefik olmakla yüzyıllık husumet ve düşmanlıklarım gömmüşlerdir; aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye'den de beklenmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale Sovyetler Birliğinin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam rıza ve muvafakatlari olmadan Türkiye'nin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Diğer taraftan, Bay Başbakan, bir Birleşmiş Milletler üyesi olarak Türkiye'nin vecibeleri dolayısıyla de endişe duymaktayım. Birleşmiş Milletler Ada'da sulhü korumak için kuvvet temin etmiştir. Bu kuvvetlerin vazifesi zor olmuştur, fakat geçen son birkaç hafta zarfında, Ada'daki şiddet hareketlerinin azaltılmasında tedrici bir şekilde muvaffak olmuşlardır. Birleşmiş Milletler Arabulucusu henüz işini bitirmemiştir. Hiç şüphem yok ki, Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletler gayretlerini baltalayacak olan ve bu zor meseleye Birleşmiş Milletler tarafından makul ve barışçı bir hal tarzı bulunmasına yardım edebilecek herhangi bir ümidi yıkacak olan Türkiye'nin tek taraflı hareketine en sert şekilde tepki gösterecektir.

Aynı zamanda, Bay Başbakan, askeri yardım sahasında Türkiye ve Birleşik devletler arasında mevcut iki taraflı Anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile aramızda mevcut Temmuz 1947 tarihli Anlaşmanın IV üncü maddesi mucibince, askeri yardımın, verilmiş maksatlarından gayrı gayelerde kullanılması için, Hükümetinizin, Birleşik Devletlerin muvafakatini alması icap etmektedir. Hükümetiniz, bu şartı tamamen anlamış bulunduğunu muhtelif vesilelerle Birleşik Devletlere bildirmiştir. Mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir

müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletlerin muvafakat edemeyeceğini size bütün samimiyetle ifade etmek isterim.

Mutasavver Türk hareketinin fiili neticelerine gelince, böyle bir hareketin Kıbrıs adası üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türkün katledilmesine yol açabileceği keyfiyetine en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyetini hissediyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete tevessül edilmesi, infiali mucip olacak ve girişeceğiniz askeri hareketin, himaye etmeye çalıştığınız kimselerin pek çoğunun toptan imhasını önlemeye yeter derecede müessir olması imkansız olacaktır. Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin mevcudiyeti böyle bir faciayı önleyemez.

Sözlerimi pek fazla sert bulabilir ve bizim, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin ilgisine karşı bigane olduğumuzu düşünebilirsiniz. Durumun böyle olmadığını size temin etmek isterim. Gerek alenen, gerek hususi olarak, Kıbrıs Türklerinin emniyetini sağlamakta ve Kıbrıs meselesinin nihai hal tarzının, konuyla doğrudan doğruya ilgili tarafların rızasına dayanması hususu üzerinde ısrar etmekte gayret gösterdik. Amerika Birleşik Devletlerinin sizin lehinize yeter derecede faaliyet sarfetmediği hissini taşımanız mümkündür.

Fakat herhalde bilirsiniz ki, politikamız Atina'da en sert şekilde infiale yol açmış (bizim aleyhimize orada nümayişler yapılmış) ve Amerika Birleşik Devletleri ile Başkiskopos Makarios arasında esaslı bir uzaklaşma husule getirmiştir. Daha bir kaç hafta önce yaptığımız görüşme sırasında Dışişleri Bakanımıza'da söylediğim gibi, Türkiye ile olan münasebetlerimize çok büyük bir değer veriyoruz. Sizi, kendisiyle temel ortak menfaatlerimiz olan büyük bir müttefik telakki etmişizdir. Sizin güvenlik ve refahınız Amerika halkı için ciddi bir alaka mevzuu olagelmiş ve bu alakamız en pratik şekillerde ifadesini bulmuştur. Biz ve Siz, komünist dünyasının ihtiraslarına karşı koymak üzere birlikte dövüştük. Bu tesanüt bizim için büyük bir mana taşımaktadır ve bunun, Hükümetiniz ve halkınız için de aynı derecede bir mana taşıdığını ümit ederim. Kıbrıs'la ilgili olarak, Türk cemaatini tehlikeye maruz bırakacak herhangi bir hal tarzını desteklemeyi düşünmüyoruz. Nihai bir çözüm yolu bulmaya muvaffak olamadık, zira bunun dünyadaki en girift meselelerden biri olduğu aşıkardır. Fakat Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin menfaatleri konusunda ciddi

şekilde alakadar olduğumuz ve alakadar kalacağımız hususunda sizi temin etmek isterim.

Nihayet, Bay Başbakan, en ciddi meseleyi, harp mı, sulh mu meselesini vazeretmiş bulunuyorsunuz. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Amerika arasındaki iki taraflı münasebetlerin çok ötesine giden meselelerdir. Bunlar, sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir harbi muhakkak olarak tevlit etmekle kalmayacak, fakat Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı, önceden kestirilmeyen neticeler sebebiyle, daha geniş çapta muhasemata yol açabilecektir. Sizin Türkiye Hükümetinin Başbakanı olarak mesuliyetleriniz var, benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak mesuliyetlerim mevcuttur. Bu sebeple, en dostane şekilde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş ölçüde istişare etmeksizin böyle bir harekete tevessül etmiyeceğinize dair bana teminat vermediğiniz takdirde, meselenin gizli tutulması hususunda Büyükelçi Hare'e vaki talebinizi kabul etmeyecek ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin acilen toplantıya çağırılmasını istemek mecburiyetinde kalacağım.

Bu mesele hakkında sizinle şahsen görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Maateessüf, mevcut Anayasa hükümlerimizin icabı dolayısıyla, Birleşik Amerikadan ayrılamamaktayım.

Teferruatlı müzakereler için siz buraya gelebilerseniz bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin aklıselim ve sulh yoluyla halli hususlarında sizinle benim çok ağır bir mesuliyet taşımakta olduğumuzu hissediyorum. Bu itibarla, aramızda en geniş ve en samimi istişarelerde bulununcaya kadar sizin ve meslekdaşlarınızın tasarladığınız her türlü kararı geri bırakmanızı rica ederim.

Hürmetlerimle.

Lyndon B.Johnson

EK-4.İnönü'nün Johnson'a Cevabı**TÜRKİYE BAŞBAKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN
A.B.D.BAŞKANI LYNDON B.JOHNSON' A CEVABI***

13 Haziran 1964

Sayın Bay Başkan,

5 Haziran tarihli mesajınızı Büyükelçi Hare'in delaletiyle almış bulunuyorum.Kıbrıs'ta Garanti Antlaşması gereğince ferdi hareket hakkını kullanma kararını arzunuz veçhile talik ettik. Mesajınıza hakim olduğunuzu buyurduğunuz açık kalplilik ve dostluk hislerine dayanarak, ben de size cevabımda durumu ve düşündüklerimizi tam bir samimiyetle izaha çalışacağım.

Bay Başkan,

Mesajınız gerek yazılış tarzı, gerek muhtevası bakımından Amerika ile ittifak münasebetlerinde daima ciddi bir dikkat göstermiş olan Türkiye gibi bir müttefikinize karşı hayal kinci olmuş, ittifak münasebetlerine değinen muhtelif konularda önemli görüş ayrılıkları belirmiştir. Gerek bu ayrılıkların, gerek mesajın umumi havasının sadece çok sıkışık bir zamanda acele toplanmış mutalara dayanarak yapılmış iyi niyetli bir teşebbüsün telaşından doğmuş hususlardan ibaret olmasını yürekten dilerim.

İlk önce, Garanti Antlaşması icabı olarak Kıbrıs'a bir askeri müdahale zarureti görüldüğü zaman Birleşik Amerika ile istişare etmekte kusur ettiğimiz önemle belirtilmektedir. 1963 sonundan beri Kıbrıs'ta askeri müdahale ihtiyacı, bu seferle beraber, dördüncü oluyor. Başından beri bu konuda Amerika ile istişare ettik. 25 Aralık 1963'te ilk buhran patladığı vakit, Garantör Devletlerle temasa geçtiğimizde, derhal Amerika'yı haberdar ettik ve Amerika bize bu meselede kendisinin bir taraf teşkil etmediği cevabını verdi. Ondan sonra müdahale müzakeresini İngiltere ve Yunanistan ile yaptık ve bildiğiniz gibi 26 Aralıkta İngiliz komutası altında üçlü bir askeri idare kuruldu. Londra Konferansının ve İngiliz-Amerikan müşterek tekliflerinin Makarios'un tutumu yüzünden akamete uğraması ve Ada'da Türklere tecavüzlerin devamı dolayısıyla Şubat ayında çok buhranlı günler geçirdik ve

durumun vehametinden Amerika'yı Ankara'yı ziyaret etmiş olan Mr.Ball vasıtasile haberdar ettik. İngiliz-Amerikan tekliflerinin reddi ile hasıl olan boşluk dolayı sil e Ada'da nizamı tesis için müdahalenin zaruretini anlattık ve her an müdahale mecburiyetinde kalacağımızı size bildirdik. Hatta sizden muayyen meseleler için teminatlar istedik. Bunlara müsbet cevap verdiniz. Buna rağmen, bizden müdahale etmememizi istediniz ve Makarios'a Birleşmiş Milletlerde lüzumlu dersin verileceğini ve Türk hak ve menfaatlerinin tamamıyla korunmasını sağlayan bir plan hazırlandığını ifade ettiniz.

Bu talebinize uyduk; fakat Birleşmiş Milletlerde arzu edilen netice sağlanamadı. Üstelik, Güvenlik Konseyinin kurulmasına karar verdiği Birleşmiş Milletler Kuvveti'nin teşkili birinci mesele halini aldı. işte üçüncü defa müdahale ihtiyacı, 4 Mart Güvenlik Konseyi kararından sonra, Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin teşekkül edip etmeyeceği hakikaten tereddüt uyandırdığı günlerde, Kıbrıs'taki tedhişçilerin cesareti artınca, tecavüzlerine karşı Türk cemaatini korumak için yeniden ortaya çıktı. Fakat, Birleşmiş Milletler Kuvvetinin en kısa zamanda teşkil edileceğini bize temin ederek, Güvenlik Konseyi kararından sonra müdahale yapmamamızda ısrar ettiniz. Teşebbüsümüzü tekrar tehir ederek, Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin vazife almasını bekledik.

Sayın Başkan,

Kıbrıs'taki mezalim devrinin, bütün tedbirleri tesirsiz kılan hususi bir karakteri vardır. Başından beri emniyeti korumak için yapılan müzakereler ve geçirilen muvakkat devreler, hepsi yalnız Makarios idaresinin tecavüzünü ve tahribatını arttırmağa hizmet etmiştir.

Son defa Kıbrıs Hükümeti açıktan silahlanmaya başladı ve Birleşmiş Milletleri kendi zulmünü ve anayasa dışı idaresini takviye edecek yardımcı bir vasıta gibi farzetti. Birleşmiş Milletlerin Anayasa nizamını iade ve tecavüzleri durdurmak için selâhiyetlerinin ve müdahale niyetlerinin eksik olduğu aşikar bir gerçek halini almıştır. Yunan Hükümetinin Kıbrıs idaresini nasıl teşvik ettiğini biliyorsunuz. Bu ahval içinde Kıbrıs'ta mezalimi durdurmak için bir müdahaleye mecbur olacağımızı Amerikada sizin huzurunuzda konuşurken söyledik. La Haye'de Hariciye Nazırınıza böyle bir ihtimal için Amerikanın bizi destekleyip desteklemeyeceğini sorduk. Bir

cevap vermediniz. Kıbrıs'ta muhtelif vesilelerle müdahale istirarını kaç defa, ne suretle geçtiğini hikayet etmiş oluyorum. Her defasında sizi haberdar ettik ve sizin iyice bildiğinizi tahmin ediyorum. Birleşik Amerikanın ittifak manzumesi içinde hususi sorumluluğunu ve ittifak manzumesini mütesanit bir surette yürütebilmesi için ona ayrıca dikkatli ve yardımcı olmak lazım geldiğini takdir ettiğimizi yüksek derecede yetkili memurlarınıza defaatle söylediğimi iyice hatırlarım.

Görüyorsunuz ki, sizi tek taraflı bir kararla karşı karşıya bırakmak istidadı bizde yoktur. Bizim şikayetimiz, aylardan beri had bir surette ıstırapı içinde yaşadığımız bir meseleyi size anlatamamış olmamız ve Yunanistan'la iki müttefik arasında husule gelen haklı ve haksız durumda samimi ve ciddi bir vaziyet almamış olmanızdandır.

Sayın Başkan,

Yine mesajınızda, Türkiye'nin münferiden harekete geçmeden önce, Antlaşma hükümleri mucibince diğer teminatçı iki devletle istişare etmek vecibesini tebarüz ettiriyorsunuz. Türkiye, bu vecibesini tamamiyle müdriktir. Altı aydan beri bu vecibenin icaplarını samimiyetle yerine getirdik. Fakat, Kıbrıslı Rum sorumlularının, Milletlerarası Antlaşmaları ayaklar altına almaları karşısında Türkiye'nin bu gidişe son verme çarelerinin müştereken araştırılması için Yunanistan'a yaptığı teşebbüsleri bu devlet neticesiz bırakmakla kalmayıp, bilakis Kıbrıslı Rum sorumluların hukuk ve insanlık dışı fiillerini savunmuş ve hatta onları teşvik etmiştir.

Yunanistan Hükümeti bizzat kendisi dahi, imzaladığı Milletlerarası Antlaşmaların artık mer'iyette olmadığını resmen beyan eylemekten çekinmemiştir. Bu husustaki çeşitli misaller, zamanında Dışişleri Bakanlığına yazılı ve şifahi olarak tafsilatı ile bildirilmiştir.

Teminatçı Devletlerden İngiltere Hükümeti ile de devamlı istişare vecibemizi yerine getirdik. Bir çok hallerde İngiltere Hükümeti ile birlikte Kıbrıs Hükümeti nezdinde, Anayasa düzenini ihyaya matuf müşterek teşebbüslerde bulunduk. Fakat maalesef bu teşebbüsler Kıbrıslı Rum sorumluların menfi tutumları yüzünden hiç bir müsbet netice vermedi.

Görüyorsunuz ki Türkiye, diğer Teminatçı iki Devletle devamlı istişare ve

gerektiğinde müşterek hareket etme imkanlarını ciddiyetle aramıştır. Bu durumda, Türkiye'nin münferiden harekete geçmeden evvel diğer Teminatçı iki Devlet ile istişare etmek vecibesini yerine getirmediği iddia edilebilir mi?

Türkiye'ye samimiyetle ve sadakatle yerine getirdiği istişare vecibesini hatırlatmağa lüzum hisseden Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin, imzaladığı Antlaşmaları reddeden Yunanistan'a Milletlerarası Hukukun temeli olan "pacta sunt servanda" kaidesine riayet zarureti hatırlatması icap etmez mi? i 5 gün evvel bizzat Sayın Dışişleri Bakanınız tarafından "American Law Institute" da irad edilen nutukta en belîğ bir tarzda "beka'nın temeli" olarak vasıflandırılan bu kaide bugün maalesef NATO müttefikimiz Yunanistan ve Kıbrıs'taki Rum sorumlular tarafından hiçe sayılmaktadır.

Sayın Başkan,

Mesajınızda zımnen belirttiğiniz gibi, Garanti Antlaşmasının 4 üncü maddesi hükümleri, üç teminatçı devlete, antlaşma hükümlerinin ihlali halinde, antlaşma ile ihdas edilen düzeni tekrar kurmak münhasır maksadile, müştereken, bu mümkün olmadığı takdirde de, münferiden harekete geçmek hakkını vermektedir. Garanti Antlaşması, bu anlayış bütün mümzi taraflarca paylaşılarak imzalanmıştır. Nitekim, Türkiye ve Yunanistan'ın o zamanki Dışişleri Bakanları arasında 19 Şubat 1959 tarihinde Londra'da imzalanmış olan "Gentlemen's Agreement" da bu müşterek anlayışın bir delilidir.

Diğer taraftan Birleşmiş Milletler Teşkilatına Kıbrıs Cumhuriyeti, bütün milletlerarası taahhüt ve vecibeleri Teşkilatın üyelerince bilinerek ve hiç bir itiraza uğramadan kabul edilmiştir. Buna ilaveten, Kıbrıs hakkında 4 Mart 1964 tarihli karara müncer olan Güvenlik Konseyi müzakereleri sırasında bir çok temsilciler arasında Amerika Birleşik Devletleri Temsilcisi de Birleşmiş Milletlerin, Milletlerarası Antlaşmaları iptal veya tadil yetkisi bulunmadığını açıkça beyan etmiştir.

Mesajınızın, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi Ada'yı taksim gayesi ile vuku - bulacağı kanaatinde olduğuna dair ifadelerini büyük bir hayret ve derin bir üzüntü ile karşıladım. Hayretim, Türkiye'nin niyetleri ile ilgili olarak size temin edilen mutaların defaatle tarafımızdan ilan edilmiş olan gerçeklerden nasıl bu kadar uzak

kalabilmiş bulunmasından doğmaktadır. Üzüntümün sebebi ise, şimdiye kadar Milletlerarası Hukuka, taahhütlerine ve vecibelerine mutlak sadakatini, ABD Hükümetinin yakinen bildiği çeşitli ahvalde fiili deliller ile ispat etmiş bulunan Türkiye'nin dış siyasetinin temelini teşkil eden bu prensipten ayrılabilceğinin müttefik ABD Hükümetince düşünülebilmiş olmasıdır.

Sizi en kesin ve açık bir surette temin etmek isterim ki, eğer Türkiye bir gün Kıbrıs'a askeri müdahaleye zorunlu bırakılırsa, bu, tamamiyle milletlerarası Antlaşmaların hükümlerine ve gayelerine uygun olarak yapılacaktır.

Bu münasebetle, Bay Başkan, kararımızın tehirinin tabiatıyla Garanti Antlaşması 4 üncü maddesinin Türkiye'ye verdiği haklara hiç bir suretle hanel getirmediğini belirtmeme müsaade buyurunuz.

Bay Başkan,

Mesajınızda NATO taahhütlerine temas ederek, NATO müttefiklerinin birbirlerine karşı harp etmemelerinin NATO'nun ruhunu teşkil ettiğini, Kıbrıs'a bir Türk müdahalesinin Türk-Yunan silahlı kuvvetleri arasında çarpışmalara münker olacağını ifade ediyorsunuz.

İfadelerinizin birinci kısmı ile tam mutabakat halindeyim. Fakat, NATO müttefiklerinin birbirleriyle imzaladıkları Milletlerarası Antlaşmalara, yekdiğerinin ahdi haklarına, karşılıklı vecibelerine riayet mükellefiyetleri de, ittifakın aynı derecede hayati önemde bir icabıdır. Yekdiğerine karşı ahdi vecibelerini, taahhütlerini istediği zaman reddeden devletler arasında bir ittifak tasavvur edilebilir mi?

Türkiye'nin milletlerarası antlaşmalarda tasrih edilmiş ve hak ve vecibelerine uygun olarak Kıbrıs'a müdahalesi halinde bir Türk-Yunan harbinin çıkacağı hakkında izhar eylediğiniz endişeye gelince, Türkiye Kıbrıs'a karşı "askeri harekete" münhasıran antlaşmaların tasrih ettiği şartlar ve gayeler için tevessül edecektir. Bu itibarla Sayın Dean Rusk'ın gayet yerinde olarak "gayri kabili tasavvur" (diye) tavsif ettiği Türk-Yunan harbi ancak, Yunanistan'ın Türkiye'ye tecavüzü halinde vuku bulabilir. Müdahale halinde bizim düşüncemiz, teminatçı Devletler sıfatıyla Yunanistan ve İngiltere'yi Kıbrıs'ta anayasa düzenini ihya amacıyla fiili işbirliğine davet etmektir. Davetimize ve ahdi taahhütlerimize rağmen Yunanistan, Türkiye'ye

tecavüz ederse, nasıl olacak neticelerin sorumluluğu Türkiye'ye atfedilebilir mi? Ümit etmek isterim ki, bu hususlara Yunan Hükümetinin dikkatini ehemmiyetle çekmiş bulunuyorsunuz.

Mesajımızın, Kıbrıs'ta girişeceği bir hareket neticesinde Sovyetlerin müdahalesine maruz kaldığı takdirde, NATO müttefiklerinin Türkiye'yi müdafaa mükellefiyetleri hususunda tereddüt izhar eden kısmı, NATO ittifakının mahiyeti ve temel prensipleri bakımından aramızda büyük görüş farkı olduğu intibahı vermektedir. itiraf edeyim ki, bu, bizim için büyük bir teessür ve ciddi bir endişe kaynağı olmuştur. NATO Müttefiklerinin herhangi birine yapılacak tecavüz, tecavüz eden tarafından tabiatıyla daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi, mütecevazın iddialarına kapılacak kadar zayıf, hakikaten tedaviye muhtaç demektir.

Bizim anlayışımıza göre, Atlantik Antlaşması, üye devletlere taarruza uğrayan üyeye derhal yardım etmek vecibesini yüklemektedir. Her üye devletin takdirine bırakılmış olan husus, bu yardımın sadece mahiyet ve vüs'atidir. Şayet diğer üyeler, Sovyet müdahalesine maruz kalan NATO üyesinin haklı olup olmadığı, müdahaleyi kendi hareketi ile tahrik edip etmediği gibi hususları münakaşaya kalkışmalar ve münakaşa neticesine göre yardım mükellefiyetleri olup olmadığının tesbiti cihetine giderlerse, NATO ittifakının temel direkleri sarsılmış ve manası kalmamış olur. Yardım vecibesinin manası olabilmesi için, bu vecibenin maruz kalınan tecavüzle birlikte derhal doğması gerekir. Bunun içindir ki, Kuzey Atlantik Antlaşmasının 5 inci maddesi, bir üyeye karşı girişilen tecavüzü bütün üye devletlere karşı girişilmiş addetmekte ve lüzumlu göreceklere harekete hemen tevessül etmek suretiyle kendilerine tecavüze uğrayan tarafa yardım etmek vecibesini yüklemektedir.

Bu münasebetle şu noktayı da belirtmekte fayda görüyorum: Kıbrıs'la ilgili antlaşmalar, değil 1963 Aralık ayı olaylarının patlak vermesinden sonra, hatta Kıbrıs devletinin kurulmasından evvelki devreden de önce, daha Birleşmiş Milletler'de mesele müzakere safhasında iken, bu müzakerelere muvazi olarak NATO Konseyinin tasvibinden geçmiştir. Hatırlanacağı üzere, Ada'daki durum ve Kıbrıs'ın statüsü bakımından Antlaşmaların meşruiyete mesnet olmaya devam ettiği, bundan 3 hafta evvel La Haye'de NATO Bakanlar Konseyi toplantısında da teslim edilmişti.

Hal böyle iken taraflardan birinin aşıkare surette Ada'da hukuk dışı hareketleri neticesi bu antlaşmalar ihlal edilince, sanki mer'iyetten düşmüşler gibi, Türkiye'nin mezkur antlaşmaya dayanan haklarından ve vecibelerinden tegafül edilmek manası çıkmaktadır. Yani, bu temayüle göre, hadise çıkmadığı müddetçe Antlaşmalar mer'idir, aksi halde hükümden düşmüş sayılmaktadır. Böyle bir hukuki anlayışın benimsenmemesi gerektiğinde benimle birleşeceğinize ve Türkiye'nin hiç bir surette indi addedilmeyecek bir hareketi dolayısıyla hasıl olacak durumda onun, NATO ittifakı çerçevesinde korunması husususun bir şüphe konusu olabileceği görüşüne katılmayacağınıza inanıyorum. Aksi bir düşünce tarzı, yalnız hukuk merhumunu ve Birleşmiş Milletler Yasasının 51 inci madde hükümlerini red ve inkarla kalmaz.

Mesajınızda, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyesi sıfatı ile mükellefiyetleri bakımından endişe izhar ediliyor. Paylaşmadığım bu endişenin esassız olduğunu söylersem, bilhassa şu sebeplerle, eminim ki, bana hak vereceksiniz: Türkiye kuruluşundan beri Birleşmiş Milletlerin en sadık bir kaç azasından biri olmakla temayüz etmiştir. Türk Milleti Birleşmiş Milletler Yasası prensiplerinin korunmasını kanını da dökerek yerine getirmiş bir millettir. Teşkilatın aksamadan çalışabilmesini teminen, mali imkanlarının en sıkışık olduğu zamanlarda dahi onu, manen olduğu gibi, maddeten de büyük fedakarlıklar pahasına desteklemekten geri kalmamıştır. Hükümetimin Birleşmiş Milletler'e bağlılığı ve ona gösterdiği itibar, son defa Garanti Antlaşmasının kendisine tanıdığı sarıh yetki ve imkana rağmen, Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 tarihli kararını kabul etmesi ve bu karara öncelik tanınması ile, de meşhut olmaktadır. Şayet Birleşmiş Milletlere Ada'da mevdu vazife, mesajınızda kaydedildiği gibi, tedricen başarılı bir şekilde yürütülebilmiş olsa idi, bugün sizi ve beni bu derece endişeye sevkeden bir durum tahassül etmezdi. Halbuki Birleşmiş Milletlerin Ada'daki faaliyeti zulüm idaresini durduramamıştır. Son bir kaç hafta içinde nisbi bir sükûn görülmesi, ancak Rumların yeni hazırlıklarının başlangıcıdır. Mahsur köyler devam ediyor. Birleşmiş Milletlerin Kuvvetleri Türkleri teskin ederken, Rumların mahsullerini kaldırmalarını sağlıyorlar. Türklerin, mahsullerini kaldırabilmeleri için Rumların sakin durmalarını temin etmiyor ve Rum tecavüzlerine seyirci kalıyorlar. Hayati ehemmiyeti haiz olan bu teferruat yüksek ittilanıza gelmeyebilir. Ama biz, her gün bu faciaların hikayesi içinde yaşıyoruz.

Sayın Başkan,

Kıbrıs davasının takibinde hakem ve idareci mevkiinde bulunan müttefiklerimiz esaslı bir hatadan davayı kurtaramamışlardır. Kıbrıs faciası, Kıbrıs Cumhuriyetinin antlaşmaları iptal ederek ve Anayasayı kaldırmak gibi tasdim edilmiş politikasından çıkmıştır. Emniyet tesisi, Kıbrıs Hükümetinin üstünde bir otoritenin işlemesiyle mümkündür. Halbuki, Kıbrıs'ta emniyet tesisi için, Kıbrıs Hükümetinin razı olabileceği bir tedbirle çare bulunmaya çalışılıyor. İngiliz idaresi, İngiliz-Amerika teklifleri ve nihayet Birleşmiş Milletler İdaresi, hep bu sakat temel üzerine kurulmuştur ve netice olarak Makarios'un razı olabileceği her tedbir en az olarak kısır kalmış, umumi olarak zulmü ve tecavüzü arttırmıştır.

Sayın Başkan,

Takip buyurduğunuz politikanın Yunanistan'da infial yaratmış olmasını, bana karşı olarak gösteriyorsunuz. Yunanistan Kıbrıs meselesinde Antlaşmaların tamamıyla iptal edinceye kadar her suretle tesir etmeye çalışacak bir mizaçta ve yoldadır. Biz, müttefiklerimize haklı davalarımız için ızdıraplarımızı anlatamıyoruz. İnfial nümayişlerinden istifade aramamıza da mizacımız elverişli olmuyor. Sizi temin ederim, ızdırabımız derindir; haklı durumumuzu anlatamıyoruz ve sizin, meseleye layık olduğu ehemmiyeti verip bu meselenin bünyesinde sakladığı tehlikeleri önlemek için bütün gayretinizi ve otoritenizi kullanmanız lazım geldiğini kabul ettiremiyoruz.

Fransa ile Almanya arasındaki düşmanlığın bırakılması güzel bir misal. Fakat biz, bu imtihanı, bütün Anadolu'yu yangın yerine çeviren mezalimden sonra Yunanlılarla dostluk kullanmak suretiyle 40 sene evvel geniş ölçüde geçirmiş bir milletiz.

Sayın Başkan,

Vazifelerini, haklarını bilen bir millet olarak ittifak manzumesi içinde bulunuyoruz. Kıbrıs davasının antlaşmalara riayet edilmek suretiyle hallinden başka bir gaye takip etmiyoruz. Yardımcı olursanız, Amerikan milletinin tabiatında bulunan adalet hissini kudretli otoritenizle tatbik ettirirseniz meselenin halli mümkündür.

Sayın Başkan,

A.B.D.'nin Türkiye ile olan münasebetlerine atfettiği kıymeti belirten ifadeleriniz ve Türk Milleti hakkındaki güzel sözleriniz için teşekkürlerimi sunarım. Kıbrıs meselesi üzerinde sizinle görüşmek üzere Amerika'ya gitmekten bahtiyar olacağım.17 Haziran'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanacaktır.Bu arada NATO Genel Sekreteri Mr.Dirk Stikker'in memleketimize ziyareti vuku bulacaktır. Ayrıca, arabulucu Mr.Tuomioja da Genel Sekretere raporunu verecektir. Bu inkişaflarla yeni bir vaziyet hasıl olabilir. 20 Haziranı takip eden günlerde sizce uygun görülecek bir tarihte size mülaki olmak üzere seyahate çıkmaklığım mümkün olacaktır.

Kıbrıs meselesi hakkında tebellür etmiş düşünce ve tasavvurlarınız mevcut ise, bunları bana şimdiden bildirmeniz, Vaşington'a bunlar üzerinde imali fikrederek hazırlıklı gitmem bakımından çok faydalı olacaktır.

Bu mesajımı size göndermek üzere iken, Mr.G.Ball'un Ankara'ya vaki ziyaretinde kendis ile yaptığımız açık, faydalı ve ümit verici görüşmelerden duyduğum memnuniyeti bu vesileyle belirtmek isterim.

Saygılarımla.

İsmet İnönü

*Dışişleri Bakanlığı Belleteni,31 Ocak 1966,Sayı 16,s.100-110.

EK-5 Gazete Kesitleri
Hürriyet Gazetesi, 6 Haziran 1964

Devlet Mühürü
Cumartesi 6 HÜRRIYET 8
BÜYÜK EKİLEME

Kıbrıs buhranı birdenbire alevlendi

"Rumların hareketine takıy kalmıyacağız."

inönü: Kıbrıs dâvasında

F. C. Erkin:

kararımız kesindir dedi

KESİMLİ GÖRÜŞ YAZI TATIL

Kıbrıs'a gitmemiz mukadderdir, dedi

başbakan, partileri yardımcı olmaya davet etti ve standasların Hükümetten emin olmalarını istedi

Programına partileri için KARASIZI ile devam ediyord.

Amerika Kıbrıs'a yardımını kesmemizi istedi

Washington, 5 Haziran (AP) - Amerika Birleşik Devletleri, Kıbrıs adasının statüsünü belirlemek için yapılan görüşmelerde, Kıbrıs'ın bağımsızlığını tanımasını istedi.

Tart kervani olarak Tart, corapları emelya kuyumcuları medyanı ANKARA, 5 Haziran (Cumhuriyet) - Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Kıbrıs dâvasında yaptığı konuşma, parti liderleri tarafından büyük ilgiyle karşılandı.

Bir kadın yüz vermiyen şoför sevgilisini gece sustalı bıçakla kovaladı

24 yaşındaki Nurten pansiyona baskın yapınca sevgilisi donla polise sığındı

Nurten, 24 yaşında 24 yaşında bir kadın, gece 12'de bir otomobilin şoförünü bıçakla kovaladı. Şoför, polise sığındı.

"Nurten kızıya baskın yaptı, otomobilin şoförünü bıçakla kovaladı. Şoför, polise sığındı."

Lefkoşada bir Korsan radyo Hava trafisini Aksatıyor

ANKARA, 5 Haziran (Cumhuriyet) - Lefkoşa'da bir korsan radyo, hava trafisini aksatıyor. Hava trafikçileri, korsan radyo seslerini duyduklarında, uçuşları durduruyor.

Arabulucu, bir çare bulamadığını bildirdi

ANKARA, 5 Haziran (Cumhuriyet) - Arabulucu, bir çare bulamadığını bildirdi. Arabulucu, tarafların anlaşmasını sağlayamadığını söyledi.

MEYDANLARDAKİ OLGULAR :

MEYDANLARDAKİ OLGULAR : Ankara'da meydana gelen olaylar ve gelişmeler.

Seçim kampanyası bugün sona eriyor

Milliyetçi İktisadi Cemiyetleri'nin toplantısı, Ankara'da başladı. Seçim kampanyası bugün sona eriyor.

Bastonia dede Yatalandı

ANKARA, 5 Haziran (Cumhuriyet) - Bastonia dedesi yatalandı. Dede, uzun süredir hastalandığı için yatağa kaldı.

Bir müddet sonra, 21 yıla mahkûm oldu

Bir müddet sonra, 21 yıla mahkûm oldu. Davanın sonuçları açıklandı.

Bir müddet sonra, 21 yıla mahkûm oldu. Davanın sonuçları açıklandı.

Milliyetçi İktisadi Cemiyetleri'nin toplantısı, Ankara'da başladı. Seçim kampanyası bugün sona eriyor.

Milliyetçi İktisadi Cemiyetleri'nin toplantısı, Ankara'da başladı

ANKARA, 5 Haziran (Cumhuriyet) - Milliyetçi İktisadi Cemiyetleri'nin toplantısı, Ankara'da başladı. Seçim kampanyası bugün sona eriyor.

MEYDANLARDAKİ OLGULAR :

MEYDANLARDAKİ OLGULAR : Ankara'da meydana gelen olaylar ve gelişmeler.

MEYDANLARDAKİ OLGULAR :

MEYDANLARDAKİ OLGULAR : Ankara'da meydana gelen olaylar ve gelişmeler.

MEYDANLARDAKİ OLGULAR :

MEYDANLARDAKİ OLGULAR : Ankara'da meydana gelen olaylar ve gelişmeler.

Cebindeki manto patlayınca öldü

ANKARA, 5 Haziran (Cumhuriyet) - Cebindeki manto patlayınca öldü. Olay, Ankara'da meydana geldi.

Çarşamba
10
HAZİRAN 1964

Hürriyet

8
Sayısı

Gümüşpala, muhteşem törenle toprağa verildi:

SON DUA YAPILDIKTAN SONRA - Merhum Gümüşpala'nın toprağa verilmesi töreni sonuna kadar devam ediyor. İnançlı sığınanlar arasında bulunanlar, Gümüşpala'nın ruhunu rahmetle karşılayarak, bu günün her anını yaşayarak geçirmişlerdir. Aramızdan ayrılan merhumun ailesi ve yakınları, merhumun ruhunu rahmetle karşılayarak, bu günün her anını yaşayarak geçirmişlerdir. Aramızdan ayrılan merhumun ailesi ve yakınları, merhumun ruhunu rahmetle karşılayarak, bu günün her anını yaşayarak geçirmişlerdir.

Johnson, Johnsona cevaplarını verdi

Türk çıkarmasının gayesi bir istilâ değil Anayasa nizamının Kıbrıs'ta teassüsüdür.

bin Yunanlı
gilde hudut
ediliyor

1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'ta teassüsünü önlemek için Anayasa nizamının Kıbrıs'ta teassüsüdür. Türkiye'nin Kıbrıs'ta teassüsünü önlemek için Anayasa nizamının Kıbrıs'ta teassüsüdür.

Trafik kazasında, aristo Tülin Üzek öldü

Metin Serezli komada

1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'ta teassüsünü önlemek için Anayasa nizamının Kıbrıs'ta teassüsüdür. Türkiye'nin Kıbrıs'ta teassüsünü önlemek için Anayasa nizamının Kıbrıs'ta teassüsüdür.

Gürsel, bir de kadın senatör seçti

Zerrin Tüzün
Senatörün
3. kadın
Üyesi oldu

Genel Kurul, Zerrin Tüzün'ü 3. kadın üyesi olarak seçti. Zerrin Tüzün, 1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'ta teassüsünü önlemek için Anayasa nizamının Kıbrıs'ta teassüsüdür.

Askeri Töreni 10 binlerce İstanbul'lu Takip etti

İstanbul'da düzenlenen askeri töreni 10 binlerce İstanbul'lu takip etti. Tören, büyük ilgiyle karşılandı.

LATIFLARI
Genel Kurul, Zerrin Tüzün'ü 3. kadın üyesi olarak seçti. Zerrin Tüzün, 1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'ta teassüsünü önlemek için Anayasa nizamının Kıbrıs'ta teassüsüdür.

Christine Keeler, 11 milyon lira'lık bir servete kavuştu

İki hareketinden dolayı üç ay erken tahliye edilen kızlık bir, bu parayı 4 milyonluk hapisleştirecektir.

Christine Keeler, 11 milyon lira'lık bir servete kavuştu. İki hareketinden dolayı üç ay erken tahliye edilen kızlık bir, bu parayı 4 milyonluk hapisleştirecektir.

Hürriyet Gazetesi, 21 Haziran 1964

Hürriyet

Washington'da

Amerikan Başkanlığı...
Washington'da...
Başbakan...
görmek için...

İsmet Paşa

İNÖNÜ BU SABAH AMERİKA'YA GİDİYOR

Başbakan görüşmelerde Adanın taksimini isteyip son çare olarak federatif devlet tezini savunacak

Melin Toker yazıyor:

İsmet Paşa ile Amerika'ya giderken..

1964 Haziran 21. Washington'da...
Başbakan İsmet Paşa...
Amerika'ya...
giderken..

Çıplaklık modası yayılıyor

Açık mayolardan sonra, şimdi de şeffaf blüzer moda oldu

Bu yeni modanın yaratıcısı Rudy...
"Kadın vücudunu gizleme modası artık illis etmiş", diyor

İnönü dönüştü. De Gaulle ve Lord Home ile görüşecek

AP'den Seyfi Kurtbek Gidiyor..

ANKARA, 20 Haziran (DHA) - Başbakan İsmet Paşa...
De Gaulle ve Lord Home...
görüşecek.

Yunanlılar, bir Alman turistini "Deli" ettiler

Katina'ya götürülerek tedavi altına alınan Oliver...
gerekçesiz olarak...

İnönü Amerika yolunda Johnsonun uçacağının yataklı odasında uyuyacak

Naahle 900 kilometre uzağındaki, dışişleri bakanlığı...
odasında uyuyacak.

Boksör Clay Hare olacak

ANKARA, 20 Haziran (DHA) - Boksör...
Clay Hare olacak.

Louis, vergi borcunu için sarfı söyleyip mahkemeleri yapıyor

Louis...
vergi borcunu...
mahkemeleri yapıyor.

Boksör Clay Hare olacak

ANKARA, 20 Haziran (DHA) - Boksör...
Clay Hare olacak.

Rumların 140 bin liraya verdiği ilân

FOR SELF-DETERMINATION OF CYPRUS
For the whole island of Cyprus

... (Detailed text of the advertisement follows) ...

Amerikan aleyhtarı ikinci mitingde :

Ankarada gençler, Yunan Büyük Elçiliğini taşşa tuttu

Sefaretin camları kırıldı, otomobiller hasara uğradı - Amerikan Elçiliğinin bahçesine de onları takbih eden dövizler bırakıldı

Buğün saat 12 de İstanbul'da Üniversitede büyük bir miting var

ANKARA, 28 (HA) — Amerikan Elçiliği'ne karşı Ankara'da bugün saat 12 de İstanbul'da Üniversitede büyük bir miting var.

Türkiye ENOSIS'e Müsaade Etmeyecek

... (Text of the article) ...

Rus Dövizler, Mısır'a bir Mesaj yolladı

... (Text of the article) ...

Amerika'nın ileri gelen 49 şahsiyeti Rumları tutuyor

Amerikan-Elç., Cemiyetli, New-York Times gazetesinin yayıncısı bir araya bu şahsiyetlerin, Kıbrıs'ta Self Determination'un lehine söyledikleri sözleri yayınladı

... (Detailed text of the article) ...

42 Albay, General ve Tuğamiral oldu

Tatlı eden Albaylardan 37'si Kara ve Hava 5'i Deniz Kavretmelerinden

ANKARA, 28 (HA) — 42 Albay, General ve Tuğamiral oldu. Tatlı eden Albaylardan 37'si Kara ve Hava 5'i Deniz Kavretmelerinden.

Ankara'da DURUM

İnsan, tek Başına erinde Bir ipek böceği Gibi keza Ölüyor...

... (Text of the article) ...

Parlamento Meclisi Amerika'dan döndü

... (Text of the article) ...

 31 Ağustos
Ordu
Almanası
 1964

Vietnam'da Gençler çapı enluğa başlan

2300 kişi evleri soyutaja, kasayıcılar yataca oturma ya kurgaya kalkıştılar

İstanbul'dan gelen bir turist

... (Text of the article) ...

Hürriyet Gazetesi, 30 Ağustos 1964

31 Ağustos

Devlet Ablası

Hürriyet

BUĞÜN 12 Sayı

30 Ağustos 1964

YERLİ VE YABANCI İZLENİMLERİ

YERLİ VE YABANCI İZLENİMLERİ

YERLİ VE YABANCI İZLENİMLERİ

Amerika aleyhine yapılan mitinge kadın, erkek genç, yaşlı 50 binden fazla insan katıldı

İSTANBUL DÜN "KIBRIS KIBRIS,, DİYE İNLEDİ

Gençler Rusya ve Nâsır'ı da Protesto etti

Ufukta, gençler 21 ve 22 Ocak tarihlerinde İstanbul'da yapılan mitingleri hatırlatıyor. "Rusya aleyhine" diye yazılan büyük birer poster, İstanbul'da yapılan mitingleri hatırlatıyor. "Rusya aleyhine" diye yazılan büyük birer poster, İstanbul'da yapılan mitingleri hatırlatıyor.

İstanbul'da yapılan mitingde, gençler 21 ve 22 Ocak tarihlerinde İstanbul'da yapılan mitingleri hatırlatıyor. "Rusya aleyhine" diye yazılan büyük birer poster, İstanbul'da yapılan mitingleri hatırlatıyor.

Ankara'da Dönüş:

Yükün Perdeyi Eyledin Viran I..

Göy ARCA TÜRK Yürüyor:

30 AĞUSTOS

ATATÜRK, Büyük Zaferi anlatıyor.

Osmanlı son sultanı Abdülhamit'in istifasını Mustafa Kemal Atatürk'e sunan Atatürk.

"Karşımdaki kitle perişan olmuştu,"

General Mustafa Kemal Atatürk, 30 Ağustos 1914'te...

Kruşçef, İnönü'ye yeni bir tehdit daha savurdu

Türk müdahalesine Sovyet Rusya sayırcı kulanyoçukları

ANKARA, 29 Ağu. - Sovyetler Birliği'nin dış politikası, Türkiye'ye karşı yeni bir tehdit daha savurdu. Moskova'da yapılan bir toplantıda, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı politikasını açıkladı. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı politikasını açıkladı.

Kıbrıs alayında yapılacak eğiştirme geri bırakıldı

Atarios nezdindeki teşebbüslerden bir netice çıkarcaya kadar Birliği, Kıbrıs'a göndermiyoruz

Kıbrıs-Mısır görüşmesi Askenderiye'de başladı

Türk jetleri den de Ada'da uçtu

EMERAMET

TÜRK ORDU Sİ

DAHA

BEKLEYİNİZ

Yeni bir sayfa... Cumhuriyet Gazetesi... 43. yıl sayı 15338...

Cumhuriyet

43. yıl sayı 15338... KURUCUSU: FURUK KAYA... Sayı 4 Nisan 1967

CUMHURBAŞKANI SUNAY AMERİKA'DA

**MEMREZ BAŞKANLIĞINDA
YAPILAN BİR TOPLANTIDAN
SONRA BİLDİRİ YAYINLANDI
POLİSE ALARM VERİLDİ**

Washington'da, Elçilik binamıza

YAPILAN İHRARLAR ÜZERİNE
TANRIKAZI AÇILDI

Mali Polis Müdürü 5 Amir ve 3 memur görevden alındı

Ermeni Meselesi için İ. M. a. gelinmesi için Sunay'dan yardım istendi

ANKARA - Cumhurbaşkanı Sunay, Ermeni meselesi için İ. M. a. gelinmesi için yardım istendi.

bomba atıldı

Diş Hekimi Barak

WASHINGTON - Amerika'nın 12 günlük bir süreni kapsayan birinci Cumhurbaşkanlığı gezisi Washington'da, Washington'da Türkiye Elçiliği binasına bomba atıldı.

Türkiye Amerika gürüşmeleri dün gece başladı

WASHINGTON - Türkiye Amerika görüşmeleri dün gece başladı.

Ankara Merkez Komutan Mahkemeye verildi

ANKARA - Ankara Merkez Komutanı Mahkemeye verildi.

Amir 4 Başkaya Orhan, Feyzioglu İçin tasminat dönüsü açacak

ANKARA - Amir 4 Başkaya, Orhan, Feyzioglu için tasminat dönüsü açacak.

İki köy, 1000 kudurunun arabası değil

ANKARA - İki köy, 1000 kudurunun arabası değil.

Belediye Başkanını İnfial uyandırdı

İKİ KÖY HALKI 3 GÜNDÜR ÇARPIŞIYOR

ANKARA - Belediye Başkanını İnfial uyandırdı.

Mecidi'ye Auban kesimi anlatıldı

ANKARA - Mecidi'ye Auban kesimi anlatıldı.

600 DAKIKA Mevsuk

600 DAKIKA Mevsuk.

Kaymakamlar arasında töyleti

ANKARA - Kaymakamlar arasında töyleti.

Beatskileri ilk delmeçle amir dışı etmek gerekir.

ANKARA - Beatskileri ilk delmeçle amir dışı etmek gerekir.

A P Senato Gruplu toplansın

ANKARA - A P Senato Gruplu toplansın.

Mahiyeti değişik otaylar artıyor

ANKARA - Mahiyeti değişik otaylar artıyor.

İnceleme Kazım Aray gözetiminde gürük

ANKARA - İnceleme Kazım Aray gözetiminde gürük.

İstanbul'da ilk deneyleri Dr. Bilgiç: Ulaştırma hizmetleri geliştirilecek

İstanbul'da ilk deneyleri Dr. Bilgiç: Ulaştırma hizmetleri geliştirilecek.

Teknik 2000 yılında relehu kavşakları

Teknik 2000 yılında relehu kavşakları.

Önemli işlerin sürdürülmesi için

Önemli işlerin sürdürülmesi için.

SAHNELENDİRİLMİŞ ROMANLAR
VARLIK
YOKLUK

Cumhuriyet

Devlet Nüshası

CEP DERGİSİ

TÜRK - AMERİKAN ORTAK BİLDİRİSİ YAYINLANDI

"Türkiyeye verilen konsorsiyum yardımı yeterlidir,"

"Basın özgürlüğünden vazgeçemeyiz,"

Sanay, Cape Kennedy'ye gitti

(Şeyh Edebali Serisi)

WASHINGTON — Türk - Amerikan Ortak Bildirisi, Ankara'da yayımlandı. Ortak bildiri, Türkiye'nin ekonomik kalkışması için Amerika'nın verdiği yardımların yeterli olduğunu belirtti.

CHP Ortak Grubu din toplanmadı

CHP Ortak Grubu, Ankara'da toplanmadı. Grup üyeleri, parti yönetimiyle görüşmeler yaptı.

CHP Ortak Grubu üyeleri, Ankara'da toplanmadı.

Sanay'in konuşması ve bildirisi

Sanay, Cape Kennedy'ye gitti. Sanay, ABD'de yaptığı konuşmada, Türkiye'nin ekonomik kalkışması için Amerika'nın verdiği yardımların yeterli olduğunu belirtti.

Meclis tebliğatında teferrüt, tezahürle ilgili raporun görüşülmesi

Meclis tebliğatında teferrüt, tezahürle ilgili raporun görüşülmesi. Meclis üyeleri, raporun içeriğini tartıştı.

Yozlaşmak ve Kahrnak taşın AMASYA VE ÇARŞAMBA SULARI ALTINDA KALDI

Yozlaşmak ve Kahrnak taşın. Amasya ve Çarşamba suları altında kaldı. Yerel yönetimler, sorunu çözmek için çalışıyor.

Doğruca 3 A'dın kararı verilecek

Doğruca 3 A'dın kararı verilecek. Meclis üyeleri, kararın içeriğini tartıştı.

TELSİZLE ÇALIŞAN HIPNOTİZMACI YAKAYI ELE VERDİ

TELSİZLE ÇALIŞAN HIPNOTİZMACI YAKAYI ELE VERDİ. Zeynep Arıcı tarafından yakalandı.

Zeynep Arıcı, telsizle çalışan hipnotizmacı yakayı ele verdi.

Sanay'in konuşması ve bildirisi. Sanay, ABD'de yaptığı konuşmada, Türkiye'nin ekonomik kalkışması için Amerika'nın verdiği yardımların yeterli olduğunu belirtti.

Bekçi parası kalkıyor

Bekçi parası kalkıyor. Yerel yönetimler, bekçi parasının kaldırılmasını istiyor.

Yeni Nesneler
ARKADAŞ ISLIKLARI

ORHAN KEMAL
Pazar günü

İKİZ DAKİKA
Kendi makalesini

Sanay'in konuşması ve bildirisi. Sanay, ABD'de yaptığı konuşmada, Türkiye'nin ekonomik kalkışması için Amerika'nın verdiği yardımların yeterli olduğunu belirtti.

Susuzluk nedeniyle 40 asker Angora'da ölüyor

Susuzluk nedeniyle 40 asker Angora'da ölüyor. Yerel yönetimler, sorunu çözmek için çalışıyor.

10 milyonluk Kuşak kristal ate geçirildi

10 milyonluk Kuşak kristal ate geçirildi. Yerel yönetimler, sorunu çözmek için çalışıyor.

İstanbul Mall Feltz Müdürlüğünde bir yastanlık tuberküloz teşhis edildi

İstanbul Mall Feltz Müdürlüğünde bir yastanlık tuberküloz teşhis edildi. Yerel yönetimler, sorunu çözmek için çalışıyor.

Sanay'in konuşması ve bildirisi. Sanay, ABD'de yaptığı konuşmada, Türkiye'nin ekonomik kalkışması için Amerika'nın verdiği yardımların yeterli olduğunu belirtti.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : FATMA GÜL KESİKTAŞ

Doğum Yeri: GAZİANTEP

Doğum Yılı: 1980

Medeni Hali: BEKAR

Eğitim Durumu:

Lise: 1995-1998 Muğla Turgut Reis Süper Lise

Lisans: 1998-2002 İzmir Ege Üniversitesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans:

Yabancı Dil ve Düzeyi:

İngilizce (iyi)

İş Deneyimi: -

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar: -